Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/casparissagittar00sagi

CASPARIS SAGITTARII
LVNEBVRGENSIS
DE
IANVIS VE-
TERVM
LIBER SINGVLARIS.

ALTENBVRGI,
Typis Georgi Conradi Rügeri,
ANNO clↄ Iↄc LXXII.

5

VIRO ILLVSTRI AC

MAGNIFICO

DOMINO

IOH. THOMÆ

HÆREDITARIO in

Nauendorff/

ICTO CONSVMMATISSIMO,

SERENISSMI PRINCIPIS SAXO-ALTENBVRGICI PER ELECTORALEM DVCALEMQVE TVTELAM CONSILIARIO INTIMO, CANCELLARIO EMINENTISSIMO, REDITVVMQVE PROVINCIALIVM DIRECTORI GRAVISSIMO

DOMINO ET PATRONO SVO
HVMILLIMA ANIMI OBSER-
VANTIA SVMMOPERE
COLENDO
HVNC
DE
JANVIS VETERVM
LIBELLVM
DEVOTE
CONSECRAT

CASPAR SAGITTARIVS
LVNEBVRGENSIS.

ILLVSTRIS
AC
MAGNIFICE DOMINE
CANCELLARIE.

Quoties incredibilem Tuam in tanto ſplendore humanitatem, quam nonſemel etiam in meam par vitatem diffundere voluiſti recordor, toties impenſe doleo, quod nulla mihi hactenus data fuerit occaſio, qua in o ſtendere licuerit, quantopere incomparabile patrocinium tuum æſtimem, & quot quan

a 3 tisqu

tisque nominibus magnificis tuis virtutibus obſtrictus ſim. Habes quidem, fateor, Vir Maxime, magnam clientum Te ſuſpicientium familiam; in qua nemo eſt, qui devota ſua reverentia, obſervantia, obſequio, usquequaq; Tibi ſe probare ſumma non contendat opum vi: ſed, cum ego quoq; jampridem inter eos nomen meum profitear, qui excellentem tuam ſapientiam, & in omni literarū genere perfectam eruditionem cum ſtupenda prudentia conjunctam admirantur, nemo bonus mihi vertet vitio, quod cum antehac privatim me admit-

tere dignatus ſis, nunc publice qualicunque hac epiſtola Te alloqui non reformidem. Non eſt profecto, CANCELLARIE Magnifice, cur tuis aliquid dem auribus: cum & Tu aſſentatorium dicendi genus plane averſeris; tum mea natura & ingenium ab eo prorſus alienum ſit: attamen, ſi iſta debito loco non recenſerem, quæ munifica DEI Omnipotentis manus in Te contulit, quæq; in Te agnoſcunt & deprædicant maximi, medioximi, infimi; & in ipſum Deum, qui Te Altenburgico Ducatui dedit Cancellarium, & in ſeculum,

quod

quod in Te gloriatur merito,
quodammodo eſſem injurius.
Nimirum, ut de fundamento
virtutum reliquarum, divina
pietate faciam initium, quis
quæſo eſt, qui neſciat, quanto
cum religioſo animi fervore
Deum tuũ colas? quomodo
tuas actiones omnes & ſin-
gulas a precibus devotis ordi-
aris, eaſdemq; in hac religio-
ne finias? quo pacto nulla Ti-
bi probetur inceptio, conatus
nullus, nullum conſilium,
quod huic virtuti omnium
principi non innitatur? Poſ-
ſem hujus tuæ pietatis non
aucos citare teſtes exce-
tione omni majores; ſed ſuf-

ficiat modo unicum θεοφιλέστατον Virum, ſed fato proh dolor! immaturo, non Ratisbonenſibus tantum, ſed toti Eccleſiæ Lutheranæ ereptum, Joh. Henricum Vrſinum nominare, a quo non ſemel amicos hanc vocem excepiſſe ſcio: *Non tam omnigenam Magnifici Viri, Domini JOHANNIS THOMÆ eruditionem & maximam prudentiam miror, quam ſingularem, & raram hoc ſeculo pietatem in eodem miror & deprædico.* Quid? quod ſi nulla talia exſtarent dicta, facta tamen tua ex hac pietate ortū trahentia ſatis ſuperq; eam loquerentur. Prætermitto innumera: unum ne prætercam ejusdem magni-

tud-

tudo facit. SERENISSIMVM æternæ memoriæ PRINCIPEM, FRIDERICVM WILHELMVM, Saxoniæ, Juliæ, Cliviæ, ac Montium Ducem, Virtutes & Merita tua moverant, ut ſua ſponte nobile Tibi prædiũ adſcriberet. Tu vero, quaſi non poſſes prius eo frui commode, quam illuſtris tua pietas primitias ex eo obtuliſſet Deo, omnes primi anni reditus, memorabili, & ad ſeros poſteros duraturo exemplo, in incendio conſumti templi ſtructuram liberaliter conferre voluiſti. Amor æquitatis & juſtitiæ ex hac redundat ſcaturigine. Quanta e-

 nim

nim cum ſanctitate verſeris in dicundo jure, omnes illi intelligunt, qui Juris & Æqui regulas intelligunt; nec quenquam fore puto, qui jure de Te queri poſſit, niſi aut malitiam ſuam accuſare, aut malevolentiam ſuam luculenter velit demonſtrare. Tanta Tibi porro eſt doctrina, tanta rerum omnium ſcientia, ut, ſi eandem explicandam aliquis ſibi vellet ſumere, vix integer Panegyricus ſufficeret. Cum aliis, qui pro eruditis habentur, ſatis ſit, ſingula tenere doctrinarum genera, & ſua; Tu ſolus, incredibili quadam erectæ

mentis

mentis magnitudine ita universa es complexus, ut in ſingulis illis peritiſſimos non æques tantum, verum ſuperes etiam magiſtros. Non commemorabo nunc ea, quæ proprie ad gravisſimum tuum munus ſpectant, ejusq; ſumma dignitas & excellentia expoſcit; nec de Juris tam publici, quam privati exaſciata ſcientia quidquam tangam: non recenſebo incomparabilem illam, & dignam CANCELLARIO prudentiam: tacebo prolixa Imperii Acta; nihil afferam de antiquitus aut nuper geſtis: quæ cuncta veluti propria Tibi ſunt, & in

nume-

numerato ſemper habes. Ceterum perfectiſſima tua, & numeris omnibus abſoluta in ceteris doctrinis cognitio in ſtuporem rapit omnes Eruditos. Sum̃is Theologis in examusſitata capitũ fidei ſcientia, & adverſariorum ſtrophis refellendis ingenioſa dexteritate nequaquam concedis. Nec magnifico tuo, quod ingenti cũ laude ſuſtines, munere indignũ cenſes, in arenã cũ adverſariis doctoribus deſcendere, & in divini nominis gloriam, & totius Eccleſiæ ſolatium, calamum ſtringere, unamq; ex altera victoriam reportare. Non paucos

repe-

reperire licet ex Juriscon-ſultorum filiis, qui Philoſo-phiam attingere non audent: ſatis ſcilicet beatos ſe putan-tes, ſi longam legum priſca-rum & tantum non deſita-rum ſeriem in publicum pro-ducere valeant. At Tibi, ab eo tempore, quo jura diſcere cœpiſti, alia mens ſedit, Te-que in intima Philoſophiæ penetralia adeo penetraſti, ut non in cathedra tantum Profeſſoria commercium le-galis prudentiæ, & ſtudii Sa-pientiæ in Te ſuſpexerit ope-rata literis juventus: ſed nec hodie deſinas, cum tempus, locus, & occaſio id ferant,

quæ

quæſtiones ex intima Philo-
ſophia depromtas explicare
& reſolvere. Præterea illuſtri
tuo exemplo oſtendis, quam
pulchre cum Philoſophia
conjungi poſſit Philologiæ
ſtudium, nec eſſe inter has
Divas, ut multi opinantur,
diſſidiũ nullo modo concili-
andum. Quid igitur mirum, ſi
propter tot tantasque Virtu-
tes, ſi propter tantam Erudi-
tionem ad illud honoris cul-
men es evectus, quod tantæ
Virtuti, tantæ Doctrinæ de-
bebatur? Quid mirum, quod
SERENISSIMO PATRIÆ PATRI,
heu quondam! NOSTRO in-
primis carus, & in precio
fueris?

fueris ? Quid mirum, quod SERENISSIMI POTENTISSIMIQ; TVTORES tua conſilia æſtiment, & perenni ſuo favore atque gratia Te cenſeant digniſſimum ? Quid mirum, quod JVVENTVTIS PRINCEPS Te gratioſe complectatur, nihilque magis optet, quam ut aliquando DIVI PATRIS exemplo Sibi quoq; bene de Te mereri liceat ? Quid mirum, quod Magnifici Collegæ Tui ſingulari Te amore proſequantur, ac Tecum vivant tam concorditer ? Quid mirum denique, quod omnes & ſinguli cives vitam diuturnam, valetudinem proſpe-

ram,

ram, & quævis felicia ex animo Tibi voveant? Atq; hæc quoq; devotiſſimi voti mei ſumma eſt, quam ut ratam eſſe velit divina benignitas, quotidianis eam fatigabo ſuſpiriis. Quod reliqvum eſt, humaniter admitte Magnifice Domine Patrone, hunc quem ex pia mente Tibi offero libellum, meaque ſtudia, ceu hactenus feciſti, porro quoque magnifico tuo præſidio dignare. Id quod ex animo precor

T. ILLVSTRIS AC MAGNIFICE DOMINE
CANCELLARIE

Scribebam Salfeldi
VIII. Kl. A. 1670.

devotisſimus cliens
CASPAR SAGITTARIVS
LE

LECTORI BENIVOLO
S.

EX quo auream illam Excerpendi artem didici, præterquam quod pleraque omnia in Adverſaria conjeci, quæ mihi aliquando uſui fore exiſtimavi, certa quædam capita ſelegi, quæ inprimis annotationibus implerem meis. Hæc inter etiam fuerunt VETERVM JANVÆ, & a Romanis præcipue exquiſito cultu magnificis quibusque ædibus propoſitæ. Ipſe primum non credidi tam uberem notarum mihi natum iri proventum, ut ſingulari libello ſufficerent: attamen procedente tempore in tantum creverunt obſervationes, ut modicum corpus ex iisdem concinnari poſſe intelligerem. Quapropter non ita pridem me accinxi ad polienda

ea, quæ rudis indigeſtaque collectio ſubminiſtrarat, atque hoc, quod tecum jam communico, opuſculum confeci. Neque ex Veteribus, neque ex Junioribus quemquam habui, cujus ductum ſequi potuerim. Nam ſi quod ſimile ex priſco ævo unquam prodiit, id ad ætatem noſtram non pervenit. Quod ſi vero vel ſuperiori, vel hoc noſtro ſeculo quisquam de JANVIS VETERVM dedita opera commentatus eſt, meam hoc equidem cognitionem fugit. Nemo tamen eo dicta hæc exiſtimet, ac ſi in hoc labore ita me jactem, ut novam plane, adeoque ſua novitate cuivis placituram me elucubrasſe putem operam. Non is profecto mihi ſedet animus, nec poſſum, nec debeo plus de me meisque literis ſentire, quam patitur mea imbecillitas, & requirunt leges modeſtiæ. Tum vero me latet minime, quam faſtidiant plurimi, inter illos etiam qui docti & eſſe & videri cupiunt, hæc politiorum literarum ſtudia: ſic ut parum abſit hodie, quin exploſis elegantibus doctrinis veterem barbariem neceſſum habeamus formidare. In cauſas hujus calamitatis ut nunc inquiram, non permittit inſtituti mei ratio: fiet id, ſi

Deo

Deo ita viſum, occaſione magis commoda. Nunc, ne ab ipſo limine longius aberrem, ad Januas revertor. Hoc nimirum ſignificandum primo duxi, ipſos me fontes, hoc eſt, vetuſtiſſimos Scriptores, Græcos pariter & Latinos adiiſſe, & dediſſe operam, ut ſingula, quantum fieri poſſet, luculentis exemplis firmarentur. Neque enim illorum mihi probatur inſtitutum, qui, dum antiquos ritus explicare & illuſtrare volunt, hominum heri aut nudius tertius natorum auctoritate nituntur. Tantum tamen abeſt, ut ſpreverim ea, quæ jam alii in hoc genere obſervarunt, ut potius cum præfatione laudis uſurpaverim. Si quos omiſi, non factum eſt propterea, ut illorum ſcrinia me compilaſſe celem; ſed, quod vel mihi non ſint perlecti, vel gemina ex antiquis Scriptoribus enotaverim. Nam credat mihi velim Lector candidus, tantum me temporis & induſtriæ vetuſtiſſimorum Auctorum lectioni impendiſſe, quantum per hanc ætatem & valetudinem mihi fuit integrum. Imo quod attinet ad valetudinem, non mirum certe eſſet, ſi eandem jugis, & in multam plerumque noctem producta lectio, accedentibus præ-

ſertim compluribus aliis in pulverulenta officina moleſtiis aliquantum labefactas-ſet. Atque hæc, quæ de ſollicita lectione mea ſcribo, nemo iterum eo vertat, ac ſi vanam aliquam gloriolam hoc ipſo captem; ſed ut excuſatum me unusquisque habeat, ſi iisdem forſan uſus quandoque ſum exemplis, quæ jam ab aliis fuerunt occupata. De ordine non fui anxie ſollicitus, qui in his talibus ſæpe ipſo neglectu placet. Et ejusmodi tamen, quantum exiſtimo, ſervatus eſt, qui naturæ rei, ac Dialecticorum regulis non admodum eſt diſſentaneus. Nam a nominibus Januæ incipiendo, ad ejusdem partes ſum progreſſus; tum illius cuſtodiam Janitoribus, Janitricibus, & Cani Oſtiario commiſſam excuſſi; deinde, quis modus aperiendi fores apud Græcos & Romanos fuerit, oſtendi: poſtea in materia Januarum fui occupatus, quam exceperunt ornamenta varia; utpote Vela, Antepagmenta, Cœlatura, Picturæ, Inſcriptiones, Arma militaria, & ferarum ſpolia; item Coronæ, Faſces, Statuæ: deinceps varios ſuperſtitioſos ritus circa fores obſervari ſolitos in faſciculum collegi; ac denique in Admiſſione & Exclu-

ſione

ſione, quæ quaſi fines oſtiorum ſunt, inque ridiculis amantium excluſorum dictis & factis, libellum finivi. Addidi duos Indices; unum Scriptorum, quos laudavi, illuſtravi, emendavi; alterum rerum, & verborum. In iſto non tam lectionis varietatem oſtentare, quam receptum inter Eruditos morem ſequi volui. Hoc autem illis ſtudui conſulere, quibus tantum non eſt ocii, ut integrum ſcriptum a capite ad calcem pervolvant. Quamquam ne videar longam viam ſine intervallis conficiendam lectori præbere, diſſertationem ipſam in certa capita diſpeſcui, & iisdem porro πίνακας, ſive, ut Latini appellant, Summaria plerumq; præfixi: quod ea in hoc ſcriptionis genere cum fructu & compendio lectoris adjici, experiundo didici. Obſcuriora Veterum Scriptorum loca ſæpius explanavi; quædam etiam pro re nata emendavi: in quo ſi qua me fugit criticarum legum ratio, facile feram, ut aliquis cogitationes meas non admittat, ſed potius illico excludat. Ignominiam tamen & mordacem ſtylum deprecor: ſiquidem nihil tam indignum puto noſtris literis, quam easdem ſcurrilibus dictis, & in media Sabur-

ra natis tam vulgariter proſtituere. Quamquam hanc libidinem maximis quandoque ingeniis familiarem fuiſſe video, & graviter nonnunquam doleo. Hæc volui, ne neſcius eſſes, Lector optime. Quod reliquum eſt, ſi qualemcunque meam in hoc opuſculo induſtriam probaveris, dabo operam, ut, ſi vitam Deus dederit, & ocium, quo plane heic careo, literarium non defuerit, plura & fortaſſis limatiora prodeant. Nam & de *Antiquitatibus Sacris* quædam habeo in animo; &, quæ de *Sagittis* & *Sagittariis Veterum*, de *Antiquorum Zona*, de *Calceis Priſcorum*, de *Romanorum Nuptiis*, de *Tintinabulis* collegi, tecum communicare ſtudebo. Bene vale Lector Optime, literisque meis favens Januam hanc bono cum omine ingredere.

Scrib. Salfeldi, VII. Kl. Novembr. Anni
cIↃ IↃc Lxx.

Caput I.

DE JANUÆ ETYMO, GRÆCO ΘΥΡΑ, ET DERIVATIS AB HAC VOCE.

Summarium.

JAnua dicta vel a Jano, Januarum, tum in terris, tum in cœlis præſide clavigero. vel ab eundo, ut Janus a Janua nomen haberet. vel à χάω, ſive χαίνω. vel ab hiando, vel ab ἰέναι. Janua Græcis Θύρα. Latius disqviritur, unde illa Græcæ & Teuthonicæ lingvarum affinitas. An a Druidibus? Tiberius & Claudius Druidas ſuſtulerunt. An Druidæ in Germaniam venerint? Druidæ locuti Græcè. An qvod Mileſii Germanorum accolæ facti? Mixtura lingvæ Geticæ, & Germanicæ. An a Phocenſium in Gallias, an a Dorienſium in Illyricum navigatione? An deniq; a Brenni eruptione in Græciam? Θύριον. Θυρίδιον. θυρίς. Θύρετρον. Διάθυρον. Πρόθυρον. θύρωμα. Januæ cum ipſis ædibus cœperunt. Adamus primus architectus. Fabulæ de Saturnino ſeculo, qvo nullæ fuiſſe dicuntur januæ, Paradiſiacam Protoplaſtorum Hiſtoriam ſapiunt.

§ I. De Januis Veterum, & Antiqvitatibus ad easdem pertinentibus acturi, non immerito ab ipſius vocis origine facimus initium. Eſt autem pervulgata veterum Scriptorum ſententia, a Jano Deo nomen accepiſſe Januas. Cicero lib. II. de Natura Deorum: *Cumq; in omnibus rebus vim haberent maximam prima & extrema, principem in ſacrificando Janum eſſe voluerunt: qvod ab eundo nomen eſt deductum; ex qvo transitiones perviæ Jani: foresq; in liminibus profanarum ædium, Januæ nominantur.* Servius ad lib. I. Æneid. *Janua eſt primus domus ingreſſus, dictum qvia Jano conſecratum eſt omne principium.* Iſidorus Originum lib. XIV. cap. VII. *Janua a Jano qvodam appellatur, cui gentiles omnem introitum, vel exitum ſacraverunt. Unde Lucanus:*

Ferrea belligeri compeſcat limina Jani.

Sed illuſtris inprimis eſt hac de re Macrobii locus Saturnal. lib. I. cap. IX. *Etenim, ſicut Nigidius qvoq; refert, apud Græcos Apollo colitur, qvi Θυραῖος vocatur: ejusq; aras ante fores ſuas celebrant, ipſum exitus & introitus demonſtrantes potentem. Idem Apollo apud illos & Ἀγυεὺς nuncupatur, qvaſi viis præpoſitus urbanis. Illi enim vias, qvæ intra pomœria ſunt, ἀγυὰς apellant. Dianæ vero ut Triviæ viarum omnium iidem tribuunt poteſtatem. Sed apud nos Janum omnibus præeſſe januis oſtendit, qvod ſimile Θυραίῳ. Nam & cum clavi ac virga figuratur; qvaſi omnium &*

por-

portarum cuſtos & rector viarum. Et paulo poſt: *Voluerunt Janum ab eundo dictum, qvod mundus ſemper eat, dum in orbem volvitur, & ex ſe initium faciens in ſe refertur, unde & Cornifitius, Etymorum libro III. Cicero, inqvit, non Janum, ſed Eanum nominat ab eundo.*

§. II. Januis certe præfuit Janus. Gloſſæ Philoxeni: *Janus, θυρεαῖος, θεός.* Septimius antiqvus Poeta apud Terentianum Maurum, libro de Metris:

Jane pater, Jane tuens, dive, biceps, biformis,
O cate rerum ſator, o principium deorum,
Stridula cui limina, cui cardinei tumultus,
Cui reſerata mugiunt aurea clauſtra mundi.

§. III. Neq; foribus tantum hoc in orbe præfuit, ſed & ipſius cœli janitor eſſe traditur. Ovidius eum ſic loqventem inducit lib. I. Faſtorum:

Præſideo foribus cœli, cum mitibus Horis,
Et redit officio Jupiter, itq; meo.

Idem. *Cur qvamvis aliorum Numina placem,*
Jane tibi primum thura merumq; fero?
Ut poſſis aditum per me, qvi limina ſervo,
Ad qvoscunq; voles, inqvit, habere Deos.

§. IV. Atq; hinc eſt, qvod cum clavi ipſum efformarint Veteres. Macrobii locum vidimus. Ovidius lib. I. Faſtor.

Ille tenens baculum dextra, clavemq; ſiniſtra.

Silius Italicus lib. III.

Exin clavigeri veneratus Numinis aras.

Arnobius lib. VI. *Fronte Janus ancipiti, aut dentata illa, qva inſignitus eſt, clavis.*

§. V. Etſi vero Cicero Januam *a Jano*, Janum *ab eundo* dictum cenſet, aliis tamen magis placet ab *eundo* dici Januam, ab illa vero *Janum* nomen accepiſſe, qvod *Januis præſit.*

§. VI. Verum aliæ qvoq; afferuntur hujus nominis cauſæ. Nam a χάω, χαίνω, ſive χάσκω, *hisco*, deducunt. Et hinc etiam ipſius Jani nomen arceſſit Feſtus. *Chaos*, inqviens, *appellat Heſiodus confuſam qvandam ab initio unitatem hiantem, patentemq́ in profundum, ex eo & χαίνειν Græci, & nos hiare dicimus. Unde Janus detracta aſpiratione nominatur ideo, qvod fuerit omnium primus, cui primo ſupplicabant velut parenti, & a qvo rerum omnium factum putabant initium.*

§. VII. Sunt qvi a latino *hiare* dictam volunt Januam, qvod hiet, & pateſcat.

§. VIII. Nonnullis deniq; a Græco ἰέναι nomen accepiſſe videtur: qvia per eam itur in domum. ita etiam antiqva vox Germanica Gat pro foramine & janua, a gehen natum videtur. Hodie Angli januam gat appellant.

§. IX. Græcis Janua apellatur θύρα, unde Germanicum noſtrum Thür.

§. X. Sunt plurimæ in vernacula noſtra voces, qvæ partim cum Græcis conveniunt

niunt ex amuſſim, partim ex iis formatæ ſunt: ut taceam de eo, qvod utriusq; lingvæ phraſis ita concordet, ut paucas ex Syntaxi Græca regulas invenire liceat, qvæ noſtri idiomatis exemplis confirmari neqveant. Unde vero nata ſit hæc utriusq; lingvæ convenientia, dudum eſt qvod eruditi magna cum contentione qvæſiverunt.

§. XI. Ac ſunt initio non contemnendi Scriptores, qvi Græca nos accepiſſe a Druidibus, Gallorum Sacerdotibus, qvi a Tiberio Cæſare Gallia ejecti commigrarint in Germaniam. Johannes Aventinus lib. II. Annal. Bojorum. *Druidas Gallorum Philoſophos & Vates Tiberius Imperator exegit omni Gallia: ſucciſa eorum ſylva ipſi in Germaniam trans Rhenum demigrarunt.*

§. XII. Tiberium ſane ſuſtuliſſe Druidas confirmat Plinius Hiſt. Nat. lib. XXX. cap. I. his verbis: *Tiberii Cæſaris principatus ſuſtulit Druidas eorum* (Gallorum) *& hoc genus vatum medicorumq́;.* Sed qvia Svetonius memorat Claudium eorum *religionem, utpote diræ immanitatis, & tantum civibus ſub Auguſto interdictam penitus aboleviſſe*, Lipſius *Commentar. ad lib. XII. Annal. Taciti*, Tiberium Druidas in urbe tantum, Claudium in ipſa Gallia ſuſtuliſſe putat: cui calculum ſuum adjicit Voſſius *lib. I. de Idololatria, cap. XXXV.*

An vero tum in Germaniam ſe contule-

rint, non memini in veteri Hiſtoria me legere: qvamqvam non adeo plane a vero videtur eſſe abſonum.

§. XIII. Unde vero Conradus Celtes in *Deſcriptione Norimbergæ* cap. III: hauſerit, qvos Druidæ *ſub Carolis, Arnulpho, & Ottonibus Chriſtianam religionem interpretantes totam Hercyniam in amœnis & irriguis vallibus, & aprorum ac cervorum ſaltibus ſub annoſis & nigris qvercubus, a qvibus cœnobiorum ſuorum nomina, occupaverint,* fateor me ignorare.

§. XIV. Qvod ſi tamen aliqvando ſedem fixerunt in Germania, Græcam lingvam inferre potuerunt. Eadem enim illos fuiſſe uſos tradit Cæſar libro VI. de Bello Gallico. *Magnũ,* inqvit, *numerum verſuum ediſcere dicuntur, itaq; nonnulli annos vicenos in diſciplina permanent, neq; fas eſſe exiſtimant ea literis mandare, cum in reliqvis fere rebus publicis, privatisq; rationibus Græcis literis utantur.*

§. XV. Alii Græcæ cum Germanica cognationem inde natam arbitrantur, qvod Mileſii Græciæ Aſiaticæ populi, ſedes ſuas Germanis conjunxerint, & ad Getas, & præcipue in urbem Tomitanam, coloniam deduxerint. Qvod teſtatur Ovidius libro III. Triſtium:

Sic qvoq; ſunt urbes Grajæ (qvis credere poſſet?)
Inter inhumana nomina barbariæ.

Huc qvoq; Mileto miſſi venere coloni:
Inq; Getis Grajas conſtituere domos.

Unde mixtam Græcorũ lingvam Geticæ ſeu Germanicæ (Getas, Germanicum eſſe populum confirmat Irenicus *Exegeſ. German. lib. I. cap. XXVIII.*) idem lib. V. Triſtium auctor eſt.

Mixta ſit hæc qvamvis inter Græcosq; Getasq;:
A male pacatis plus trahit ora Getis.

§. XVI. Sunt qvi cauſam referunt in navigationem Phocenſium in Gallias Celticamq;: alii in navigationem Dorienſium Pæonisq; in Illyricis tractum: alii in reditum Galatarum ductore Pathanatio ad Iſtrum: alii in Brenni ſociorumq; eruptionem in Græciam: de qvibus prolixe agit Wolffgangus Lazius *lib. II. de migrationibus Gentium.*

§. XVII. Nos, qvia plena hujus qvæſtionis tractatio huc proprie non ſpectat, eandem in alium locum differimus & ad Græcum noſtrum θύρα poſtliminio revertimus.

§. XIIX. Ab hac voce eſt θύριον, & θυρίδιον, *parva janua, oſtiolum*; item θυρὶς, *feneſtra*: qvamqvam & θυρίδες pro foribus accipiuntur. θύρετρον Poetis idem eſt qvod *janua*; qva tamen voce qvoq; uſus eſt Xenophon. Sunt tamen qvi θύρετρα, *limina* interpre-

pretari malunt; ſed apud Homerum Scholiaſtes exponit θύρας.

§. XIX. Hinc deſcendit qvoq; θυρεὸς, qvod apud Homerum Odyſſ. α. v. CCXL. itidem *januam* denotat. At vero ejus poſteri θυρεὸν appellarunt qvoddam ſcuti genus, a magnitudine, παρωνυμέμενον τῆ θύρα διὰ τὸ μέγεθ☉, inqvit Euſtathius vide Turnebum *Adverſarior. lib. XI. cap. XXVII.* Lipſium *de militia Rom. lib. III.*

§. XX. A θύρα porro derivantur Διάθυρον, πρόθυρον, ὑπέρθυρον & ὑπόθυρον. Ex qvibus Διάθυρον eſt (ut Budæus exiſtimat) *obex transverſarius, ductilis, aut verſatilis*, id eſt, repagulum, qvod & vehicula & eqvos a veſtibulo ædium arceat. At πρόθυρον, pro qvo etiam invenitur προθυρὶς, eſt ante januam veſtibulum, ut interpretatur Vitruvius lib. VI. ſcribens: *Πρόθυρα Græce dicuntur, qvæ ſunt ante januam veſtibula: nos appellamus πρόθυρα, qvæ Græci διάθυρα.* Πρόθυρον ergo dicitur de privatis ædibus, ut προπύλαιον, de veſtibulo urbis, vel templi, vel regiæ. Apud Homerum non ſolum legitur πρόθυρον, ſed etiam πρόθυρα in numero multitudinis Sic & apud Platonem πρόθυρα inuenies pro veſtibulo. De vocibus ὑπέρθυρον & ὑπόθυρον alibi agemus hoc libello.

§. XXI. A θύρα etiam deducitur θύρωμα Obſtructio, qvæ fit per januam, ſive apponen-

ponendo januam. Sed pro ipſa etiam janua capitur a Lyſia, teſte Budæo, qvi alioqvi θυρώματα vertit *poſtes*. Thyromatum, id eſt, *oſtiorum*, meminit Vitruvius *lib. IV. cap. VI.* Demoſthenes θύρωμα vocat tabulamētum ad januas faciendas. De ceteris conſulantur Lexicographi.

§ XXII. De origine & inventione Januarum non eſt, qvod multum laboremus. Nam cum ipſis ædibus easdem eſſe inventas eſt in propatulo. Qvem autem alium primæ domus architectum ſtatuamus, qvam Adamum, πρῶτον τῶν ἀνθρώπων; τούτου γὰρ, ut inqvit Suidas, πάντα εὑρήματα καὶ διδάγματα, καὶ ὅσαι κατὰ τὸν βίον ἀναγκαῖαι χρεῖαί τε καὶ δίαιται. *Hujus ſunt omnia inventa & documenta, ac omnes doctrinæ, & qvicqvid ad vitam degendam eſt utile & neceſſarium.*

§. XXIII. Saturnio qvidem ævo, *non domus ulla fores habuit*, ut Tibullus canit lib. I, eleg. III. Et

Nullus erat cuſtos, nulla excluſura dolentes
Janua:

ut idem cecinit Tibullus lib. III. eleg. III. Sed qvis non videt, ea eſſe fabuloſa? Qvo tamen ipſe docemur, de Paradiſiaca primorum hominum felicitate aliqvid inaudiviſſe Gentiles: id qvod alibi a nobis plenius oſtendetur.

CAPUT II.

DE TRANSLATIS JANUÆ SIGNIFICATIONIBUS.

Summarium.

JAnua pro exordio, aditu, occaſione, commoditate alicujus rei. Janua lethi, pro cauſa, & via mortis. CHRISTUS ſalutis janua.

§. I. Sicuti per Januam intromittimur in domum, ita per elegantem tralationem pro *exordio, aditu, occaſione, commoditate alicujus rei* ſæpiſſime hoc vocabulo uſi ſunt Scriptores Antiqvi. Ex innumeris pauca delibabimus. Cicero pro Plancio. *Non qva volui janua ingreſſus ſum in cauſam.* Ovidius lib. I. Triſtium.

Qvaq; tenet Ponti Byzantia littora fauces,
Hic locus eſt gemini janua vaſta maris.

Idem lib. III. Triſt. Eleg. II.

Hei mihi, qvod toties noſtri pulſata ſepulchri
Janua, ſed nullo tempore aperta fuit.

Lib. II. de Ponto, Eleg. VII.

-- *Lætitiæ janua clauſa meæ.*

Lib. I. de Remedio Amoris.

Sed tamen eſt artis triſtiſſima janua noſtræ.

Juvenalis Sat. III. verſ. 4.

Janua Bajarum eſt & gratum littus amœni
Seceſſus.

Silius lib. XVII.

Ad

Ad finem ventum, claudenda eſt janua belli.
Apulejus Apologia: *Os animi veſtibulum, & orationis janua.* Sic & Q. Cicero *Frontem animi januam* dixit. Qvod dicendi genus in memoriam mihi revocat, qvod Lucretius oculos nobis pro foribus eſſe canit lib. III. v. 368.

Lumina luminibus qvia nobis præpediuntur:
Qvod foribus non fit, neq; enim qva cernimus ipſi
Oſtia ſuſcipiunt ullum recluſa laborem.
Præterea ſi pro foribus ſunt lumina noſtra;
Jam magis exemtis oculis debere videtur
Cernere res animus ſublatis poſtibus ipſis.

§. II. Imprimis autem obſervare licet in Poëtis, qvod *januam lethi*, pro cauſa, & via mortis ſæpe uſurpent. Præivit Lucretius lib. I. verſ. 1104.

Nam qvacunq; prius de parti corpora ceſſe
Conſtitues: hæc rebus erit pars janua lethi.

Et lib. III. v. 830.

Haut igitur lethi præcluſa eſt janua menti.

Seqvutus eſt Virgilius lib. II. Æn. v. 661.

-- *patet iſthic janua letho.*

Et Ovidius lib. I. Metam. v. 662.

-- *Præcluſaq; janua lethi*
Æternum noſtros luctus extendit in ævum.

Lib. III. Triſtium Eleg. II.

Exſtimulate, precor, ceſſantia fata, meiq;
Interitus clauſas eſſe vetate fores.

Nec

Nec minus Silius Italicus lib. XI. v. 188.

Hac ut velle qveat nullos vos invida tanto
Armavit natura bono, qvam janua mortis.

Ut & Papinius Statius lib. V. Sylv. III. v. 257.

-- *Sed nec lethi tibi janua triſtis.*

Itemq; Valerius Flaccus lib. III. Argonaut.

-- -- *patet ullis janua lethi.*

Idem lib. IV.

Præmia ſed manes recluſaq; janua lethi.

Arnobius lib. II. *Omnis paſſio lethi atq; interitus janua eſt.* Et eodem libro: *Rurſus vero ſi animæ adeunt januas, Epicuri ut ſententia definitur.*

§. III. Neq; ipſæ Sacrarum literarum Pandectæ translatum dicendi genus de Januis refugiunt: id qvod Matthias Flacius in *Clave S. Scripturæ* & Salomon Glaſſius *in Philologia Sacra* pluribus oſtendunt; ut mihi non ſit neceſſe loca huc transſcribere. Christus ipſe Januam ſe vocat ovilis ſpiritualis, qvod eſt Eccleſia, Johannis X. v. 1. 2. 7. 9. qvia eſt ſolus ille mediator, per cujus agnitionem recte in Eccleſiam, & per hanc in vitam æternam introitur.

Caput III.

DE SYNONYMIS JANUÆ, OSTIO, ET FORIBUS.

Summarium.

Oſtii, Forium, & Valvarum differentia. Oſtium non eſt ab ἀποσείειν, nec ab ἐξωθεῖν,

θεῖν, neq; ab oſſe; ſed, vel ab ore, vel ab obſtando. Iſidorus dictum putat vel ab hoſtibus, vel, ab oſtendendo. An ſcribendum, Hoſtium. Oſtia Tiberina, civitas Italiæ, ab Anco Martio condita, ac Imp. Claudio portu exornata. Oſtienſis porta Romæ. Via Oſtienſis. Valerius Architectus Oſtienſis. Oſtia, fluviorum exitus. Oſtia Nili. Oſtiolum. Oſtiatim. Tributum Oſtiarium. Fores, earumq; etymon. Forum, pro forium. Foris innumero ſingulari reperitur in caſu primo, ſecundo, qvarto, & ſexto. Foricula. Forculus Deus. Foras. Foris, Forinſecus. Forare. Foramen, Bifores. Qvadrifores.

§. I. Habent autem Latini plures voces, qvibus ædium introitum deſignant, utpote Ostium, Fores, Valvas: qvamvis hæc olim ita diſtingverentur, ut intra januam qvæ eſſent minores januæ, *Oſtia* dicerentur; *Fores*, qvæ foras aperirentur; *Valvæ*, qvæ plicatiles eſſent, ſeſeq; velarent. Servius ad I. Æn. *Fores proprie dicuntur, qvæ foràs aperiuntur: ſicut apud veteres fuit. Valvæ autem ſunt, (ut dicit Varro) qvæ revolvuntur, ex ſe velant. Janua autem eſt primus domus ingreſſus, dicta qvia Jano conſecratum eſt omne principium. cætera intra januam, oſtia vocantur generaliter, ſive valvæ ſint, ſive fores: qvamvis uſus iſta corruperit.* Iſidorus Commentario Differentiarum apud Barthium Adverſarior, lib. XL.

cap.

cap. X. *Janua eſt aditus primus in domo; Oſtium in qvemlibet locum domus, ſimiliter ut janua ſine vel cum clauſtris patens; Fores, qvæ foras vertuntur; Valvæ, qvæ intus aperiuntur, & duplices, & multiplices, & complicabiles. Portæ vero murorum.*

§. II. De ſingulis agemus paulo explicitius.

§. III. Ostii etymon nonnulli in Græcia qværunt, inter qvos eſt doctiſſimus Ariſtophanis Scholiaſtes, qvi in Plutum ſcribit: Ῥωμαῖοι ὤστια τὰς θύρας φασὶ, παρὰ τὸ ἐξωθεῖν τὸν ἐπερχόμενον: *Romani Januas vocant Oſtia, propterea qvod extrudant irrumpentes.* Longius adhuc progreſſus Angelus Decembrius, qvi lib. IV. de Politia Literaria putat venire ab ἀποσείειν, *repellere*: qvod merito nos repellimus.

§. IV. Sed videtur eſſe Latinum. Neq; tamen ab *oſſe* deducitur, qvod eſt ridiculum, ac proinde rejiculum. Nec video, qvomodo ab *arcendo* derivetur, qvod Fungero placuit: Sed eſt vel ab *ore*, qvia ſit *os domus*; qvod etymon arriſit Priſciano, vel ab *obſtando*: qvomodo Iſidor. ſcribit lib. XIV. Origin. cap. VII. *Janua eſt primus domus ingreſſus: cetera intra januam oſtia vocantur. Generaliter qvidem Oſtium eſt, per qvod ab aliqvo arcemur ingreſſu, ab obſtando dictum.* Præivit in hoc etymo non Servius modo, ſed & Vitru-

truvius. Nam in illud Virgilii VI. Æn. *Qvò lati ducunt aditus centum, oſtia centum:* ſic ſcribit Servius. *Non ſine cauſa dixit aditus & oſtia. Nam Vitruvius, qvi de Architectonica ſcripſit, ait, cum ab aliqvo arcemur ingreſſu, id oſtium dici ab obſtando: cum ingredimur, aditum ab adeundo.* Qvod ſi id ita eſt, Oſtium proprie diceretur de clauſis foribus; uti Janua de apertis, qvippe qvas ab eundo nomen accepiſſe multis viſum eſt.

§. V. Duo præterea alia Oſtii etyma affert Iſidorus; vel *qvod hoſtem moratur*; vel *qvod oſtendit aliqvid intus. Sive,* inqvit, *Oſtium dictum qvia oſtendit aliqvid intus. Alii ajunt oſtium appellari, qvia hoſtem moratur. Ibi enim adverſariis nos objicimus. Hinc & Oſtia Tiberina, qvia hoſtibus ſunt oppoſita.*

§. VI. Prius procul dubio amplectuntur, qvi cum adſpiratione ſcribunt Hoſtium. Sed reclamant libri veteres, & lapides: & ab hoſtium, qvod eſt ſecundus caſus in plurativo numero ab hoſtis diſcernitur.

§. VII. Qvod ad *Oſtia Tiberina* attinet, qvorum mentionem fecit Iſidorus, ſic dicta erat amœniſſima civitas, qvam in ore Tiberis condidit Ancus Martius, coloniamq; eo deduxit. Livius lib. I. *Hoc Rege usq; ad mare imperium prolatum: & in ore Tiberis Oſtia urbs condita; ſalinæ circa factæ.* Florus lib. I. cap. V. *Urbi Tiberinum ponte commiſit: Oſtiamq; in ipſo*

ipſo maris fluminisq; confinio coloniam poſuit. Plinius lib. III. cap. V. *In principio eſt Oſtia, colonia a Romano Rege deducta.* Auctor de Viris Illuſtribus in Anco: *Oſtiam coloniam maritimis commeatibus opportunam in oſtia Tiberis deduxit.* Vide porro de hac urbe Dionyſium Halicarnaſſ. lib. I. & III. Strabonem lib. IV. Stephanum in ὠςία. Claudius Imperator ad hanc civitatem portum ingentibus ſumtibus exſtrui curavit, aggeribus in ipſo mari jactis, & circumductis brachiis. Svetonius in Claud. cap. XX. *Portum Oſtiæ exſtruxit, circumducto dextro ſiniſtroq; brachio, & ad introitum profundo jam ſolo mole objecta.* Hieronymus in Chronico: *Claudius portum Oſtiæ exſtruxit, dextra lævaq; duobus qvaſi brachiis objectis.* adi etiam Plinium H. N. lib. XVI. cap. XL. & lib. XXXVI. cap. IX.

§. VIII. Ab hac civitate porta Romana, qvæ Oſtiam ſpectabat, *Oſtienſis* appellabatur; cujus præter ceteros Ammianus meminit lib. XVII. nec minus via, qvæ Roma Oſtiam ducebat, cujus etiam meminit Prudentius Periſteph. hymno VI. v. 45.

Parte alia titulum Pauli via ſervat Oſtienſis.

Et nobilis qvidam Architectus Valerius, Oſtia oriundus, Oſtienſis dicitur Plinio lib. XXXVI. c. XV.

§. IX. Nomen Oppidi ſingulari numero fœmininoq; genere uſurparunt Romani,

mani, ac *Oſtiam* dixerunt. Verum ab initio communi amnis oſtiorum appellatione dictum volunt numero plurali: *ὤστια Τιβεϱῖνα*, qvia poſitum erat ad amnis bicornis exitus, qvos Latini plerumq; dicunt *Oſtia.*

§ X. Plerumq; dico. Nam etiam in numero unitatis hoc ſenſu reperitur apud Tullium pro lege Manilia & Philipp. III. Sic Plinius lib. III. cap. IV. *Ferme circa urbem Romanam ab oſtio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis ad Tiberina Oſtia:* ut adeo errent, qvi in hac ſignificatione ſingulari numero carere dixerunt.

§ XI. Oſtiorum Nili freqvens eſt apud Poëtas mentio. Ovidius lib. II. Metamorph.

Nilus in extremum fugit perterritus orbem
Occuluitq; caput, qvod adhuc latet, Oſtia ſeptē.
Pulverulēta vacant ſeptem ſine flumine valles.

Idem lib. V. - *Et Septem diſcretus in Oſtia Nilus.*
Lib. II. Triſt. Eleg. V.

Ille fluens dives ſeptena per Oſtia Nilus.

Lucretius lib. VI. v. 715.

Unicus in terris Ægypti totius amnis:
Is rigat Ægyptum medium per ſæpe calorem:
Aut qvia ſunt æſtate Aqvilones oſtia contra.

v. 725. *Fluctibus adverſis oppilare oſtia contra.*
Virgilius lib. VI. Æn. v. 800.

Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili.

Claudianus de Phœnice. v. 100.

Oſtia nigrantis Nili ſeptena vaporat.

Prudentius lib. II. contra Symmach. v. 606.

-- -- -- *& qvos*

Ganges alit, tepidiq; lavant ſeptem oſtia Nili.

Oſtiorum Nili nomina recenſet Plinius lib. V. c. X. & Ammianus Marcellinus lib. XXII.

§ XII. Ab Oſtium derivantur Oſtiolum, Oſtiarius, Oſtiatim, Oſtiarium. Oſtiolum legas apud Plinium, Columellam, Petronium. Plin. lib. XIX. cap. VIII. *Adeo ut oſtiola olitoria ex his factitari cœperint.* Columella lib. VIII. cap. XIV. *Qvas ſingulas ſatis eſt habere qvoqvo verſus pedes ternos, & aditus ſingulis firmis oſtiolis munitos.*

§ XIII. Adverbium *Oſtiatim* habet Cicero Verr. VI. *Nolite exſpectare, dum ego hoc crimen agam oſtiatim.* Seneca Conſolat. ad Marciam cap. XV. *Qvod ſi tibi exempla vis referri fœminarum, qvæ ſuos fortiter deſideraverunt, non oſtiatim qværam.* Qvinctilianus: *Sectanda ſingula, & velut oſtiatim pulſanda.* Apulejus Metam. lib. II. *Tamen dum in luxu nepotali ſimul oſtiatim ſingula pererro.* Idem lib. III. *Nam cum fere jam tertia vigilia ſcrupuloſa diligentia cuncta civitatis oſtiatim ſingula conſiderans circumirem.* Vopiſcus in Carino: *Longum eſt, ſi de ejus luxuria plura velim dicere: qvicunq; oſtiatim cupit noſcere, legat etiam Fulvium Aſprianum.* Eutropius lib. X. *Conſtantius adeo cultus modici, ut feriatis diebus, ſi cum amicis numeroſioribus eſſet epulandum, pri-*

vato-

vatorum eis argento oſtiatim petito triclinia ſternerentur.

§ XIV. De *Oſtiariis*, qvi iidem erant cum Janitoribus veterum; agemus poſtea ſingulari capite.

§ XV. *Oſtiarium* tributi erat genus, qvod oſtiorum nomine pendebatur. Cæſar lib. III. de Bello civili cap. XXXI. de Scipione. *Multa præterea generatim ad avaritiam excogitabantur, in capita ſingula ſervorum ac liberorum tributum imponebatur. Columnaria, Oſtiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, vecturæ imperabantur. cujus modo rei nomen reperiri poterat, hoc ſatis eſſe ad cogendas pecunias videbatur.* Meminit hujus tributi Cicero lib. III. Famil. Epiſt. VIII. *Atq; hoc tamen te ſcire volo, me de iſto ſumtu legationum aut minuendo, aut remittendo decreviſſe nihil, niſi qvod principes civitatum a me poſtulasſent; ne in venditionem tributorum, & illam acerbiſſimam exactionem, qvam tu non ignoras, capitum atq; oſtiorum inducerentur ſumtus minime neceſſarii.*

§ XVI. FORES miro modo a θύρα deducunt Angelus Caninius, in *Helleniſmi Alphabeto*, Joſephus Scaliger, *Conjectaneis ad Varronem*, & Petrus Johannes Nunneſius *in Grammatiſtice*: υ ipſis in ο abit; θ mutatur in F. At Stephanus Gvichardus derivat ab Ebræo פרש *pandit*; pro qvo facit, qvod

 Chal-

Chaldæis oſtium ab hac radice dicitur פרשות, *peraſchut.* Servius dictas cenſet, *qvod foras aperiantur.*

§ XVII. Gignendi caſus habet *Forium*; pro qvo per Syncopen dixit Plautus *Forum*: Curcul. act. I. Sc. III.

Placide egredere, & ſonitum prohibe forum, crepitum cardinum.

§ XIIX. Qvamvis autem numerus plurativus maxime in uſu eſt; tamen etiam in ſingulari caſum primum reperias. Terentius Adelph. act. II. Sc. III. v. 11.

Sed qvidnam foris crepuit?

ubi Donatus: *Foris ſingularis numeri, nominativi caſus.* Sed Plautus ſæpiſſime. Amphitr. I. II. 34.

Orationem comprimam! Crepuit foris.

Et Caſ. II. I. v. 15. *Sed foris concrepuit, atq; ea ipſa eccum egreditur Foras.*

Iterum V. I. v. 17.

-- *Tace! voſtra foris crepuit.*

Bacch. IV. 9. v. 134.

Tantas turbellas facio. Sed crepuit foris.

Vide etiam Moſtell. II. II. v. 75. & V. I. v. 15. Perſ. III. II. v. 5.

§ XIX. Caſum ſecundum habet Vitruvius lib. IV. cap. VI. *In latitudinem adjiciatur amplius foris latitudo.*

§ XX. Idem Plautus caſu qvarto utitur. Caſin. V. II. v. 17.

-- Fo-

-- *Forem obdo, ne ſenex me opprimat.*

Bacchid. IV. VII. v. 35.

Forem hanc pauxillum aperi, placide, ne crepa.

Nec refugit Cicero pro Corn. *Aperuit forem ſcalarum.* In Apulejo non miror, qvi lib. IX. dixit: *Forem pulſare validius.*

§ XXI. Invenias etiam ſextum caſum, Ovid. l. II. Faſt.

-- *Cuſtos in fore nullus erat.*

Apulejus lib. I. *Adducta fore,* & lib. X. *Obſerata fore.*

§ XXII. A Foris eſt *Fericula.* Varro lib. I. de Re Ruſtica cap. LIX. *Et ideo oporothecas qvi faciunt ad aqvilonem, ut feneſtras habeant, atq; ut aëre perflentur curant: neq; tamen ſine foriculis, ne, cum humorem amiſerint, pertinaci vento vieta fiant.*

§ XXIII. Item *Forculus* Deus, qvi foribus præſidet, qvaſi *Foriculus.* Auguſtinus de Civ. Dei, lib. IV. cap. VIII. *Tres Deos iſtos poſuerunt, Forculum foribus, Cardeam cardini, Limentinum limini. Ita non poterat Forculus ſimul fores & cardinem limenq; ſervare.* Tertullianus libro de Idololatria cap. XV. *Certi eſſe debemus, etiam oſtiorum Deos apud Romanos Cardeam a Cardinibus appellatam, & Forculum, a foribus, & Limentinum a limine, & ipſum Janum a Janua.* Meminit etiam hujus Forculi libro *de Corona militis*; & in *Scorpiaco adverſus Gnoſticos.* Cyprianus de Idolorum vanita-

te: *Eſt & Forculus a foribus, & a liminibus, Limentinus, & Cardea a cardinibus.*

§ XXIV. Ut eſt a θύρα, θύραζε, ſic habemus Latinum adverbium *foras*; item *foris* θύραθεν, ut ab hoc deſcendit *forinſecus*: qvod præter cæteros habent ſeqventes Scriptores. Columella lib. VIII. c. III. *Ab cohorte forinſecus prædictis feneſtellis ſcandulæ ſimiliter injunguntur, qvibus irrepant aves ad reqviem nocturnam.* Ammian. Marcellin. lib. XXI. *Oppida forinſecus tranſibat & caute.* P. Diaconus lib. V. *Attila cernit aves, qvæ ciconiæ appellantur, uno impetu ex urbe migrare, fœtusq; ſuos ſublatos roſtris per rura forinſecus deportare.*

§ XXV. A *Foris* eſt *Forare*, unde Foramen: qvod pro parvis foribus ponitur in hoc Siſennæ Hiſtoriar. lib. IV. apud Nonium: *Neq; porta, neq; ullum foramen erat, qva poſſet eruptio fieri.* Et in illo Ciceronis Tuſcul. lib. I. *Nam nunc qvidem, qvamqvam foramina illa, qvæ patent ad animos a corpore, calidiſſimo artificio natura fabricata eſt.*

§ XXVI. Sunt & a *Fores* compoſita, *Biſores, Qvadriſores*: ut apud Ovidium lib. III. de Ponto; *biſores feneſtræ.*

Nox erat, & biſores intrabat luna feneſtras.

Et *valvæ biſores* lib. II. Met. fab. I.

Argenti biſores radiabant limine valvæ.

Caput IV.

DE VALVIS.

Summarium.

Valvæ, qvæ differunt a Januis biforibus, dictæ ſunt vel a volvendo, vel ab אבול. vel a βαλβίς. Valvæ præcipue fuerunt templorum. Valvatus.

§ I. VALVÆ dictæ videntur a volvendo, qvod introrſum revolvantur. Serv. ad I. Æn. *Valvæ ſunt, ut dicit Varro, qvæ revolvuntur, & ſe velant.* Iſidorus: *Valvæ, qvod intus revolvuntur, & duplices complicabilesq; ſunt.* Papias: *Valvæ a volvendo dictæ. Nam ſunt interiora domorum oſtia, qvæ intus claudantur; exteriora vero fores, & ſunt binæ.* Sunt igitur Valvæ, qvando eadē janua complicatur, inq; ſe ipsam revolvitur; eoq; egredientes ab uno latere valvas habēt. Græcis θύραι διάπτυσται: diſtingvuntur in eo a *januis biſoribus*, qvæ Græcis δίθυροι dicuntur, qvod hæ utrinq; ſuos habent cardines, inq; medio connivent ac junguntur.

§ II. Gvichardus Valvas dictas cenſet ab אבול, qva voce inter alia ſignificatur *porta*: ut ait B. Hieronymus.

§ III. Alii Valvas a βαλβὶς nomen habere volunt, qvomodo, ut ex Gloſſis conſtat, vocabatur θύρα τῦ ἱππικῦ, *janua eqvitatus*, ſeu potius, *carceres*. Qvamqvam βαλβὶς proprie eſt *repagulum*. Sed placet Latina origo.

§ IV. Valvis præcipue muniti erant templorum aditus. Cic. lib. I. in Verr. *Hæc qvidem duo ſigna pulcherrima, qvæ nunc ad impluvium tuum ſtant, qvæ multos annos ad Valvas Junonis Samiæ ſteterunt, habes, qvomodo emeris.* Lib. IV. in Verrem, ubi de militibus Verris, qvi impetu in Herculis ædem facto ſignum Dei demolirētur: *Poſtea*, inqvit, *convulſis repagulis, effractisq; valvis, demoliri ſignum, ac vectibus labefactare conantur.* Sic de templo Minervæ, qvod erat Syracuſis, eodem libro: *Jam vero qvid ego de valvis illius templi commemorem?* Et mox: *Confirmare hoc liqvido, Judices, poſſum, valvas magnificentiores nullas unqvam ullo tempore fuiſſe.* Idem lib. I. de Divinat. *In templo Herculis valvæ clauſæ repagulis ſubito ſe ipſæ aperuerunt.* Cornel. Nepos in Pauſania: *Statim Ephori valvas ejus ædis obſtruxerunt.*

§ V. A Valvis Vitruvius confinxit vocem Valvatus. Sic enim lib. IV. cap. VI. *Ipſaq; foriū ornamenta non fiunt ceroſtrata, neq; biſora; ſed valvata, & aperturas habent in exteriores partes.*

Caput V.
DE POSTICO.

Summarium.

POſticum, ſeu Poſtica dicta Janua in poſtica ædium parte. Anticum. Παράθυρα. Παρα-

Παραθύριον. Servius notatur. Poſticula. Plautus explicatur. clam qvi vellent accedere,& recedere, id faciebant per poſticum. Plauti verſus in Sticho ὑποβολιμαῖος. Pſeudothyron. Poſticæ elegans deſcriptio apud Virgilium.

§ I. Sed & Posticum, ſeu Postica nomen habuerunt inter Januas, Neq; tamen qvodlibet Oſtium ita nominabatur, ſed illud tantum, qvod eſſet in poſtica ædium parte; ſicut Anticum, qvod ab anteriore. Antici meminit Feſtus his verbis: *Anticum Veteres pro janua poſuere.* Gloſſæ Philoxeni: *Poſtica,* παράθυρα κατόπιν τοῦ οἴκου. Eædem: *Poſticum,* παράθυρα, παραθύριον.

§ II. Scribit Servius ad II. Æn. Semper in neutro Anticum & Poſticum dici: niſi cum ſint voces Augurum. Verba ipſa adſcribam: *Dicit per poſticum, qvod generis eſt neutri; ut Horatius Flaccus, Atria ſervantem poſtico falle clientem. Nam ſi generis fœminini legeris poſtica, augurale eſt, ut antica, poſtica.* Id etiam tangit ad Eclog. VIII. *Augures deſignant ſpatia lituo: & eis dant nomina: ut prima pars dicatur antica, poſterior poſtica.*

§ III. Sed fallitur Servius. Nam Ammianus Marcellinus genere ſeqviori uſus eſt lib. XIV. *Hi,* inqvit, *peragranter & diſſimulanter honoratorum circulis aſſiſtendo, perva-*

dendoq; divites domu egentium habitu, qvicqvid noſcere poterant vel audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam, nuntiabant. Sic libro XVIII. *Et qvia me obſidionales ærumnæ terrebant, intra ſemiclauſam poſticam expoſito puero noſtrorum agmen repetebam.* Et denuo eodem libro: *Licet multiplicia tela, per tormentorum omnium genera, volarent e propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinqvitas eximebat, tandemq; per poſticam ingreſſus, reſertam inveni.* Sic lib. XX. *Reſerata latēter poſtica ſtrictis gladiis valida manus erupit.* Idem l. XXX. dicit: *murorum poſticas,* e qvibus in hoſtem erumpere ſoleāt. Verba ejus ſunt: *Qvidā foſſas fidentius transire conati, repentinis eorū adſultibus, qvi erumpebant clanculum per poſticas, ruentes incaute, ſaucii diſcedebant.* Et Apulejus qvoq; *Poſticam & Poſticulam* genere muliebri dixit lib. IX. Met. *Puer annunciat domino, de proximo angiportu canem rabidam paulo ante per poſticam impetu miro ſeſe direxiſſe.* Et lib. II. Metamorph. *Vix finieram, & illico me perduxit ad domum qvampiam, cujus ipſis foribus obſeptis per qvandam brevem poſticulam introvocat me.*

§ IV. Neq; tamen *Poſticum,* & *Poſticula* ſolum dicuntur de janua poſtica, ſed etiam particulam qvandam ædificii, qvæ poſt ædes erat, deſignat. Ein Hinterhäußlein.

Sic

Sic enim accipiendum eſt apud Plautum Trinum. l. II. v. 157.

-- *ubi nunc adoleſcens habet?*

Poſticulum hoc recepit, cum ædis vendidit,

qvem locum etiam A. Gellius laudat libr. XVII. cap. VI. ubi Plauti verba ſic interpretatur: *Cum ædes vendidit, particulam qvandam, qvæ poſt ædes erat, non vendidit, ſed retinuit.* Gemina ſignificatio eſt in illo Titinnii apud Nonium; *Atq; duo poſtica, qvæ loco mercede.*

§ V. Solebant autem per poſticum accedere vel recedere, qvi clam volebant intrare domum, aut exire, & ſic fallere. Plautus Moſtell. III, III. v. 27.

Nunc ego illa me per poſticum ad congerrones conferam.

Idem Sticho III, I. v. 41.

Potius qvam in dividiam veniam, eſt etiam hic oſtium,
Aliud poſticum noſtrarum haruncce ædium.
Ea ibo obſonatum, eadem referam obſonium
Per hortum.

Horatius lib. I. Epiſt. V.

Tu qvotus eſſe velis, reſcribe, & rebus omiſſis
Atria ſervantem poſtico falle clientem.

Vult enim occultum diſcedere per poſticum, non per januam, ne, qvi ſervant ibi, notare poſſint. Svetonius Claudio cap. XVIII *Arctiore annona ob aſſiduas ſterilitates detem-*

detentus quondam medio foro a turba, convitiisq; ac ſimul fragminibus ita inſtratus (malim *infeſtatus*) *ut aqve, nec niſi poſtico evadere in Palatium valuerit.* Ammianus lib. XXVII. *Regem Arſacem adhibitum in convivium juſſit ad latentem trahi poſticam, eumq; exterminavit ad caſtellum.*

§ VI. Svetonius in Othone cap. VI. vocat *poſticam partem. Deinde,* inqvit, *liberto adeſſe architectos nuntiante, qvod ſignum convenerat, qvaſi venalem domum inſpecturus abscesſit; proripuitq; ſe poſtica parte Palatii ad conſtitutum.* Fit etiam apud Plautum in Sticho mentio *poſtica partis ædium;* Sed credo verſum primo margini adſcriptum ab imperito librario receptum in textum. Tacitus appellat *averſam partem domus,* lib. II. Hiſtor. cap. LI. *Verginius per averſam domus partem furtim digresſus, irrumpentes fruſtratus eſt.* Seneca de Brev. Vitæ cap. XIV. nominat *obſcuros ædium aditus.*

§ VII. Plutarcho Poſticum eſt παράθυρον, aliis ψευδόθυρον, & atrio, ſive atrienſi januæ opponitur. Hanc vocem Cicero latinitate donavit. Poſt reditum in Senatu: *Non janua receptis, ſed pſeudothyro intromisſis voluptatibus.* Et lib. IV. in Verr. *Ea qvemadmodum ad iſtud pſeudothyrum poſtea revertatur; tabulis vobis & teſtibus, judices, planum faciam.* Uſus etiam Ammianus Marcellinus lib.

lib. XIV. *Ejus amore non impetrabo, ut ferebatur, per palatii pſeudothyrum introducta.* Et Oroſius, cujus hæc ſunt verba de Claudio: *Veruntamen ſeqventi anno tanta fames Romæ fuit, ut medio foro Imperator correptus a populo convitiis & fragminibus panis turpiſſime infeſtatus ægre per pſeudothyrum in Palatium refugiens, furorem excitatæ plebis evaſerit.*

§ VIII. Eleganter tale *Pſeudothyron*, ſive ut Nannius mavult lib. VII. Miſcellaneor. cap. XI. *Pſeudothyrion* deſcribit Virgilius lib. II. Æneid.

Limen erat, cæcæq; fores, & pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſtesq; relicti
A tergo: infelix qva ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.

Caput VI.

DE POSTIBUS.

Summarium.

POſtes a poſt & ſtando dicti, Græcis παραστάδες, & σταθμοὶ. Poſtes pro janua, & domo. Poſtes lignei, ærei, marmorei. Poſtibus injungebatur Janua. Fores injunctæ. Ovidius emendatur.

§ I. Poſtqvam varia Januarum nomina excuſſimus, nunc de partibus illarum aggrediemur dicere. Has inter primum ſeſe nobis Postes offerunt.

§ II.

§ II. Sunt autem Poſtes, qvibus januæ utrinq; fulciuntur. Alter enim fores ſuſtinet cardinibus affixas; alter ſeram recipit & repagulum, cum oſtium clauditur. Iſidorus a *poſt* & *ſtando* derivat *Originum lib. XV. cap. VII.* alii à *poſitu* deducunt, qvod ſint poſiti utrinq; ad latera forium.

§ III. Græcis dicuntur παραςάδες & ςαθμοί. Gloſſa: *Poſtes*, παραςάδες. At Heſychio παραςάδες ſunt, οἱ πρὸς τοῖς τείχοις τετραμμένοι κίονες. Pollux: ςαθμὸς τὸ ἑκατέρωθεν ξύλον κατὰ πλευρὰν τῶν θυρῶν, *lignum, qvod utrumq; ſecus eſt ad latus oſtiorum.* Ad etymon alludit Homerus Odyſſ. α.

Ἀργύρεοι δὲ ςαθμοὶ ἐν χαλκέῳ ἕςασαν οὐδῷ.

§ IV. Per notiſſimam Synecdochen poſtes pro janua; ac dein pro domo ipſa ponuntur. Cic. pro domo ſua: *Qvi parietibus, qvi tectis, qvi poſtibus meis bellum intuliſti.* Virgilius Eclog. VII.

-- -- Hic plurimus ignis
Semper & aſſidua poſtes fuligine nigri.

Idem lib. II. Æn.

Barbarico poſtes auro, ſpoliisq; ſuperbi
Procubuere.

Paulinus Natali VI. Felicis:

Ecce repente ſuis ſtrepitum pro poſtibus audit,
Et pulſas reſonare fores.

§ V.

§ V. Pro pompa ipſarum ædium variabat poſtium materia. Ut plurimum erant lignei: interdum tamen ærei. Marmoreorum meminit Sulpitius Lupercus Epigrammate:

Qvod tua mille domus ſolidas habet alta columnas,
Qvod tua marmoreo janua poſte nitet.

§ VI. His autem Poſtibus injungebatur Janua. Hoc enim verbo uſi Veteres. Ovidius lib. II. Triſt. eleg. I.

Carminibus ceſſere fores: injunctaq; poſti
Qvamvis robur erat, carmine victa ſera eſt.

Injungere eſt ἐφαρμόττειν. Injungitur janua poſti, dum immiſſa & commiſſa combinatur. Injungere etiam interpretari poſſumus ex Pollucis lib. X. cap. IV. ἐπιζυγῶσαι. Παρὰ δὲ τοῖς κωμῳδοῖς τὸ ἀναζυγῶσαι, ταυτὸν τῷ ἀνοῖξαι σημαίνει. ὥσπερ τὸ κλεῖσαι, τὸ ἐπιζυγῶσαι. vel *injungere* eſt ἐπιπακτοῦν τὰς θύρας. Qva fortaſſis mente Onomaſticon *injungo* reddit προσάγω. Apud Heliodorũ lib. I. θύρας ἐπικειμένας intellexeris fores injunctas. Fores ergo injunguntur, cum tabellæ poſtibus inſertæ atq; adſtrictæ ſunt. *Adſtringere limen* Ovidius dixit libr. III. Amor. Eleg. I.

Per me decepto didicit cuſtode Corinna
Liminis adſtricti ſollicitare forem.

Vulgo legitur: *Luminis obſtructi.*

Ca-

Caput VII.

DE CARDINIBUS.

Summarium.

Cardo, vel a corde, vel a κράδη, vel a κραδάω, derivatur; non a κάρτος, vel κρατέω. Cardo pro polis cœli. Terra appellatur Cardo ab Apulejo. Gromaticis Cardo eſt limes transverſus in menſura agrorum a meridie in ſeptentrionem vergens. Servius refellitur. Decumanus limes. Cardo pro plaga cœli. Cardines Plinio dicuntur IV. anni partes. Venti cardinales. Virtutes cardinales. Cardo pro ſumma & opportunitate rei. Cardines qvid ſint in aliis ſtructuris? Cardineus. Cardinatus. Cardinalis. Qvinam Sacerdotes olim dicti Cardinales? Cardinatus. Incardinare. Incardinatio. Cardinales olim magiſtratus Politicus. Qvædam de Cardinalibus Romanis. Carna, vel Cardea Dea. Cardines olim lignei, pleruma; ænei. Lucretius illuſtratur. Cardines verſi clarum edebant ſonitum. hinc clamare, canere, ſtrepere dicuntur. Cardines qvando taceant? Ut tacerent cardines, aqva illis os obturabant. Impetum qvi faciebant in domum, ſolebant cardines effringere.

§ I. Pone Poſtes collocabimus CARDINES. Eſt autem Cardo, ſecundum vetus Vocabularium, *cuneus, qvi in foramine vertitur; vel ponitur pro ipſo foramine aliqvando. Græcis dicitur* στρόφιγξ. *qva voce uſi etiam Septuaginta*

ginta Patres, Prov. XXVI 14. Vocatur qvoq; εἰρεθύρη, ἐπισπαςὴρ, Γίγγλυμος.

§ II. Dictum Grammatici volunt cardinem a corde, qvod qvaſi cor ſit januæ. Servius ad I. Æn. *Cardo dictus, qvaſi cor januæ, qvo movetur, ἀπὸ τῆς καρδίας.* Isidorus lib. XV. cap. VII. *Cardo eſt locus, in qvo oſtium vertitur, & ſemper movetur, dictus ἀπὸ τῆς καρδίας, qvod qvaſi cor hominem totum, ita ille cuneus januam regat ac moveat. Unde & proverbiale eſt, in cardine rem eſſe.* Iſon Magiſter Gloſſis in Prudentium. *Dicitur Cardo, qvaſi cor januæ.*

§ III. Sed rectius illi, qvi volunt per μετάθεσιν eſſe a κράδη, *hamus*, vel aliud, ex qvo qvid ſuſpenditur. Sane Germanis ſimiliter cardo eſt ein Thürangel/ qvaſi *januæ hamum dixeris.*

§ IV. Sunt qvi a κραδάω derivant, hoc eſt, *agito*; qvod in cardinibus agitetur, vertaturq; oſtium. Longius illi abeunt, qvi vel a κρατέω deducunt, *firmiter teneo*: qvod januā retineāt; vel a κάρτος pro κράτος, *robur*, qvod janua firmitatem in ſolis cardinibus habeat.

§ V. Ceterum Cardinis vocem ad varia transtulerunt Veteres. Ad cœleſtia. Nam illa cœli puncta, Meridiem & Septentriōem, qvæ polos Græci appellant, Latini Cardines dixerunt, qvod circa illa vertatur cœlum, Cicero lib. II. de Nat. Deorum.

Extremusq; adeo duplici de cardine vertex
Dicitur eſſe polus.

Claudianus initio lib. III. de laud. Stiliconis:

Certarent utroq; pares a cardine laurus.

Prudentius Cathem. hymno X. v. 108.

Et ſciſſus axis cardinem
Mundi ruentis ſolverit.

§ VI. Qvin terra ipſa appellata eſt Cardo, qvod circa eam verteretur cœlum, velut circa centrum mundi. Apulejus de Mundo: *Mundus eſt ornata ordinatio Dei munere, Deorum recta cuſtodia: cujus cardinem, ſic enim dixerim centrum, robuſtum & immobilem genitrix atq; altrix animantium omnium habet tellus.*

§ VII. Et iſtam ob cauſam Gromaticis qvoq; Scriptoribus limes transverſus in menſura agrorum, qvi a Meridie in Septentrionem currit, a mundi cardine *Cardo* appellatur. Feſtus: *Decumanus appellatur limes, qvi fit ab ortu Solis ad occaſum; alter ex transverſo currens appellatur Cardo.* Iſidorus lib. XV. c. XIV. *Limites maximi in agris ſunt duo, Cardo, & Decumanus. Cardo, qvi a Septentrione directus a cardine cœli eſt Nam ſine dubio cœlum vertitur in ſeptentrionali orbe. Decumanus eſt, qvi ab Oriente in Occidentem per transverſum dirigitur, qvi pro eo, qvod formam X faciat, Decumanus eſt vocatus. Ager enim bis diviſus figuram numeri denarii efficit.* At Ser-

vius

vius contrariam init rationem, & illum, qvi ab Oriente ad Occidentem ducebatur, cardinem vocat. Ad illa enim Georg. I:

Ne ſignare qvidem, aut partiri limite campum
Fas erat,

inqvit: *Signare, notare, propterea; qvod cum agri colonis dividerentur, foſſa ducebatur ab Oriente ad Occidentem, qvæ Cardo nuncupabatur: & alia de Septentrione, qvæ Decimanus limes vocabatur.*

§ VIII. Sed Servio impoſuit, qvod hujusmodi ſæpe limitum erat ratio in præfecturis, ubi alia erat, qvam in colonis. In his enim *Decimanus* in Orientem, Cardo in Septentrionem: unde & nomen a cardine mundi. Qvod oſtendunt hæc Hygini verba initio libri de limitibus conſtituendis: *Primum duos limites conſtituerunt: unum, qvi ab Oriente in Occidentem dirigeret: hunc appellaverunt Duodecimanum. Alterum a Meridiano ad Septentrionem, qvem cardinem nominaverunt a mundi cardine.* In Italia *Duodecimanos* vocarunt *Gallicos*, qvia Gallia eſt ad Occidentem: at *Cardinem* dixere maritimum, qvia ad Septentrionem ei eſſet mare Adriaticum. Frontinus de Coloniis: *Adrianus ager de limitibus maritimis & Gallicis: qvos nos Decumanos, & Cardines appellamus.* vide eundem Frontinum *libro de Limitibus.*

§ IX. Sed & altera duo puncta, qvæ mundum recta linea æqvaliter ſecant, & dividunt, non raro cardinum nomine veniunt: ut *Cardines* nihil aliud ſint, qvam plagæ mundi. Lucanus lib.V. v.71.

Heſperio tantum, qvantum ſemotus Eoo
Cardine, Parnaſſus, gemino petit aera colle.

Sic idem *medium Cardinem* pro *meridie*; *occiduum* pro *occidente* dixit lib. IV. v.672. Sic Statius VII. Thebaid. v. 39, de Septentrione.

Atq; illum Arctoæ labentem cardine portæ.

Claudianus de Raptu Proſerp. lib. III. v.428.

Qva te parte poli, qvo te ſub cardine qværam.

Cyprianus tractatu de Sina & Sion. *Oportuit, ut ex qvatuor cardinibus orbis terræ nomen in ſe portaret Adam. Invenimus in ſcripturis, per ſingulos cardines orbis terræ eſſe a conditore mundi qvatuor ſtellas conſtitutas in ſingulis cardinibus. Prima ſtella Orientis dicitur ἀνατολὴ, ſecunda Occidentalis, δύσις, tertia ſtella aqvilonis, ἄρκτος, qvarta ſtella meridiana dicitur μεσημβρία. Ex nominibus ſtellarum numero qvatuor, de ſingulis ſtellarum nominibus tolle ſingulas literas principales, de ſtella Anatole, A. de ſtella Dyſis, D. de ſtella Arctos, A. de ſtella Meſembria M. In his qvatuor literis cardinalibus habes nomen Adam.*

§ X. Ita Cardines temporum dicuntur Plinio Ver, Æſtas, Autumnus, Hyems. Ita enim lib, XVIII, cap. XXV, *Omnis autem*

ratio

ratio obſervata eſt tribus modis, exortu ſiderum occaſuq;, & ipſorum temporum cardinibus.

§ XI. Hinc & ventos e qvatuor mundi plagis ſpirantes vocamus Cardinales. Servius ad. Æn. I. Virgilii. *Cardinales qvatuor venti ſunt.* Vegetius eos *principales* nuncupat libr. V. cap. VIII. *Veteres autem juxta poſitionem cardinum, tantum qvatuor ventos principales ſingulis cœli partibus flare credebant.*

§ XII. Similiter qvatuor principes virtutes nuncupare ſolemus *Cardinales*, ab ævo uſq; Ambroſii, qvi primus ſic nominavit libr. V. Comment. in Lucam tom. V. Operum fol. 66. & 67.

§ XIII. Ceterum qvoniam in cardine vertitur Janua, iiq; fores ſuſtinent, idcirco in omni re id, in qvo momentum maximum poſitum; tum maxima ejus gerendæ oportunitas *Cardo* vocatur. Virgilius I. Æneid.

-- *haut tanto ceſſabit cardine rerum.*

id eſt: *non poterit in tanta rerum oportunitate ceſſare*, ut Servius interpretatur. *Ut ſit de proverbio tractum*, (ita idem pergit) *qvod dicitur, res in cardine eſt, hoc eſt, in articulo.* Auguſtinus Confeſſion. libr. V. cap. V. de matre Monica: *Et qvid a te petebat, Deus meus, niſi ut me navigare non ſineres? ſed tu alte conſulens & exaudiens cardinem deſiderii*

ejus, non curaſti, qvod tunc petebat, ut in me ſaceres, qvod ſemper petebat.

§ XIV. In aliis ſtructuris dicebantur Cardines, qvi cardinum vicem ſustinebant. Plinius lib. XXXVI. cap. XV. de Curionis ludis funebribus. *Variavit hanc ſuam magnificentiam ſeſſis turbatisq; cardinibus, & amphitheatri forma cuſtodita.* Vitruvius libr. XII. cap. XX. *Inſuper hanc compactionem erigantur poſtes -- ea concludantur ſuperne intercardinatis trabibus. Supra trabes collocentur capreoli, cardinibus alius in alium concluſi.* Ubi Philander. *Cardines hoc loco intelliguntur extremæ capreolorũ partes, qvæ in cavum induntur: qvomodo cardinatum tignum dicitur. Idem in poſtibus, trabibus, transverſariis, ſcapis, paraſtatis intelligendum. Ipſum autem cavum noſtri materiarii morteſiam, cardinem vero tenonem vocant.* Eidem lib. X. cap. XV. *Securiclati cardines* ſunt illi, *qvorum partes extremæ referunt ſecurim falcis vinitoriæ. Noſtri vocant hirundinis caudam.*

§ XV. A Cardo eſt *Cardineus*, qvo uſus Septimius apud Terentianum Maurum verſibus cap. I. laudatis: it. Cardinatus. Nam Vitruvius *cardinatas trabes*, & *cardinatum lignum* dixit.

§ XVI. Hinc eſt *Cardinalis* pro *principali*, & in qvo qvaſi cardo vertitur Reip. aut Eccleſiæ.

§ XVII.

§ XVII. Primitus qvarumvis civitatum Sacerdotes, qvibus nempe titulus, ſive parochia foret commiſſa, *Cardinales* dicebantur. Itaq; *incardinare* medii ævi Scriptoribus eſt in cardine Eccleſiæ conſtituere, hoc eſt, majoris alicujus Eccleſiæ antiſtitem creare. Flodoardus Hiſtoriæ Rhemenſis lib. III. cap. XXIX. *Petente clero & plebe provinciæ Turonenſis, convenientibus Epiſcopis, in eadem metropoli fuit incardinatus.* Ac tribus amplius ſeculis antiqvior Gregorius Magnus lib. II. Epiſt. XXV. *In hac, in qva a nobis incardinatus es Eccleſia, debeas permanere.* Qvi & ſimplex *cardinandi* vocabulum uſurpat lib. V. Epiſt. III. ad Fortunatum, Neapolitanum Epiſcopum: *A nobis petiiſſe recolimus, ut Gratianum, Eccleſiæ Veneſranæ Diaconum, tuæ concederemus Eccleſiæ cardinandum.* Etiam *Incardinatio* apud eundem legas lib. I. Epiſt. LXXXI. *Si a deceſſore tuo non eſt factus presbyter cardinalis; abſtinendum ab ejus incardinatione.*

§ XIIX. In libro Officiorum Theodoſii *Cardinales* vocantur, Præfecti Prætorio Aſianæ diœceſeos, & Præfectus Africæ, qvod cæteris eſſent majores. Civilium ergo Magiſtratuum exemplo introductum eſt nomen *Cardinalium* in Eccleſiam. Ac putat Duarenus ſic proprie dictos presbyteros, qvi in majore Eccleſia, qvam cathedralem appellamus, cum Epiſcopo ſuo facerent rem divinam.

§ XIX. Poſtea tamen id nomen ſolis Eccleſiæ Romanæ poſt Papam Antiſtitibus, ejusdemq; conſiliariis tributum eſt, iidemq; paulatim ad tantum honoris faſtigium pervenerunt, ut nunc gemino cum Regibus loco cenſeri velint. Unde non inepte Nicolaus de Clemangiis libro de corrupto Eccleſiæ Statu: *Si artifex qvispiam vellet ſuperbiæ ſimulacrū effingere, nulla congruentius ratione id facere poſſet, qvam Cardinalis effigiem pingendo.* Rubro galero inſigniti ſunt per Innocentium IV. anno circiter cIↃ CC XLV. *Eminentisſimorum* titulum demum ab Urbano VIII. acceperunt. Sed de Cardinalium origine & dignitate alibi commodius edisſertabimus.

§ XX. Revertimur ad Januarum cardines. His præerat ex gentili ſuperſtitione Carna Dea. Ovidius lib VI. Faſtor.

Prima dies tibi, Carna, datur. Dea Cardinis hæc eſt.
Nomine clauſa aperit, claudit aperta ſuo.

Kal. Junii Carnæ Deæ ſacra celebrabantur, qvæ Junius Brutus pulſo Tarqvinio in Cælio monte primus fecit, unde ab illo Junium menſem nonnulli dictum volunt. Carna autem non a cardine nomen habet, qvia (ut Poëta ibidem canit) -- *Cranen dixere priores:* Inde *Carna* per μετάθεσιν. A *carne* poterat dicta videri. Vitalibus enim præ-

erat:

erat: qva de re Macrobius lib. I. Saturnal. cap. XII.

§ XXI. Sed a Cardo Cardea dicta eſt, ſi id qvoq; verum apud Veteres *Carnæ* nomen. Meminerunt hujus Deæ Auguſtinus de C. D. lib. I. cap. VIII. Tertullianus *de Idololatria* cap. XV. item libro *de Corona militis*; ut & *Scorpiaco adverſus Gnoſtices*: & Cyprianus libro *de Idolorum vanitate.*

§ XXII. Erant Cardines olim lignei. Iſon Gloſſis in Prudentium: *Cardo proprie eſt lignum, in qvo oſtium volvitur.* Hinc Ulmeorum cardinum mentio apud Plinium lib. XVI. c. XL *Rigorem fortiſſime ſervat ulmus, ob id cardinibus aſſamentisq; portarum utiliſſima, qvoniam minime torqvetur: permutanda tantum ſis, ut cacumē ab inferiore ſit cardine, radix ſuperior.*

§ XXIII. Plerumq; tamen ærei. Virgilius de templo Junonis Æn. I.

Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæq;
Ære trabes: foribus cardo ſtridebat ahenis.

ubi notat Servius ſeqventia. *Ad ſua retulit tempora. Cautum enim ſuerat poſt proditum hoſtibus a Tarpeja virgine Capitolium, ut ærei cardines fierent: qvorum ſtridor poſſet aperta oſtia omnibus indicare.* Rident nonnulli Servium propter hanc paraphraſin, & putant ipſum hæc de foribus aëneis explicare debuiſſe. Qvicqvid ſit de eo, Cardines tamen æneos nobis oſtendunt iſta Virgilii in Ceiri v. 222.

Surgere ſenſit anus (ſonitum nam fecerit illi
Marmoreo æratus ſtridens in limine cardo.)

Huc etiam Barthius Adverſar. libr. XXIII. cap. XXI. refert illud Lucretii:

Æraq; qvæ clauſtris reſtantia vociferantur.

§ XXIV. Vociferantia facit Lucretius cardinum æra, non ſine cauſa. Nimirum Cardines ita facti erant, ut cum verterentur, clarum ederent ſonitum. Claudianus lib. I. de Raptu Proſerp.

-- ter cardine verſo
Præſagæ cecinere fores.

Et eodem libro, v. 269.

-- Sed cardine verſo
Senſit adeſſe Deas.

Ovidius Metam. lib. XI. v. 608.

Janua ne verſo ſtridorem cardine reddat.

Idem lib. XIV. fab. XIX.

Nec ſtrepitum verſo Saturnia cardine fecit.

Lib. I. Amor. Eleg. VI.

Fallimur? an verſo ſonuerunt cardine poſtes,
Raucaq; concuſſæ ſigna dedere fores?

Tibullus lib. I. Eleg. II.

Nec furtim verſo cardine aperta ſones.

Propertius lib. IV.

Cum ſubito rauci ſonuerunt cardine poſtes.

Seneca Medea v. 177.

Sed cuius ictu regius cardo ſtrepit?

Hinc dolet Tibullus, qvod docuerit amaſiam, qvomodo ſine cardinum ſtrepitu aperiri

iri poſſet janua; hæc autem in ipſum poſtea
anc artem verterit. lib. I. Eleg. VI.

Fingere tunc didicit cauſas, cur ſola cubaret,
Cardine tunc tacito vertere poſſe fores.

De hoc ſtrategemate iterum gloriatur lib. I. Eleg. VIII.

Et poſſum media qvamvis obrepere nocte,
Et ſtrepitu nullo clam reſerare fores.

§ XXV. Qvod autem Cardines, cum aperiretur janua, clamare & vociferari dicerentur; ſic e contrario cum non recluderetur janua, iidem tacere cenſebantur. Tibullum jamjam audivimus. Nunc Propertium vocabimus, cujus hæc ſunt lib. I. Eleg. XVI.

Tu ſola humanos nunqvam miſerata dolores,
Reſpondes tacitis mutua cardinibus.

§ XXVI. Sed & ipſæ januæ *tacere* dicebantur, cum non ſtreperent, Plaut. Curcul. I. 1. v. 19.

Pal. *Qvid tu ergo inſane rogitas, valeatne oſtiū?*
Phœd. *Belliſſimum hercle vidi, & taciturniſſimum.*
Numqvam ullum verbum mutit: cum aperitur, tacet:
Cum illa noctu clanculum ad me exit, tacet.

Et in calce hujus Scenæ:

Viden ut aperiuntur ædes feſtiviſſimæ?
Num mutit? cardo eſt lepidus. Pa. qvin das ſvavium.

§ XXVII.

§ XXVII. Ut autem tacerent cardines, ſolebant impudicæ, quæ maritos aut cuſtodes fallere in animo habebant, cardinibus aqvam affundere. Plautus laudatæ comœdiæ act. I. Sc. III.

Placide egredere, & ſonitum prohibe forum, & crepitum cardinum:

Ne qvod hic agimus, hæres percipiat fieri, mea Planeſium.

Mane, ſuffundam aqvulam.

Pal. *Viden ut anus tremula medicinam facit?*

Eapſe merum condidicit bibere, foribus dat aqvam, qvam bibant.

§ XXVIII. Hi molliter tractabant cardines. At qvi impetum in domum faciebant, eos ſolebant effringere. Virg. l. II. Æn.

Limina perrumpit, poſtesq; a cardine vellit.

Et mox: -- *labat ariete crebro,*

Janua, & emoto procumbunt cardine poſtes.

Plautus Amphitr. IV. II.

-- *pœne effregiſti, fatue, foribus cardines.*

An foris cenſebas nobis publicitus præberier?

Et alibi ſæpius. Apulejus Met. lib. I. *Commodum qvieveram; & repente impulſu majore, qvam ut latrones crederes, januæ reſerantur, imo vero fractis & evulſis funditus cardinibus proſternuntur.* Idem lib. III. *Viden qvosdam ſæviſſimos latrones aditum tentantes, & domus januas cardinibus obtortis evellere geſtientes; clauſtrisq; omnibus, qvæ accuratiſſime adfixa fuerant, violenter evulſis.*

Ca-

Caput VIII.

DE LIMINIBUS ET JURE POSTLIMINII.

Summarium.

Limen Græcis βηλὸς, βατὴρ, φλιά, οὐδός, Liminis etymon. Limen pro janua, & domo Prohiberi, premi, pelli, ſummoveri limine. Juvenali lux. De Salutatoribus & Deductoribus qvadam. Eliminare. Senecæ phraſis: A limine diſciplinas ſalutare. In ipſo limine. Limen pro carceribus. Limen duplex, Superum, & Inferum. Sublimen. Sublimis & ſublimus. Limen pro ſuperiori limine. Superliminare. Ὑπέρθυρον. Ὑπερθύριον. Ὑπόθυρον. Limentum. Limentinus Deus. Lima, vel Limentina Dea. Limen Veſtæ ſacrum. Pluscula de nomine & jure Poſtliminii. Hiſtoria Mancini, Numantinis dediti, ſed non recepti, ac proin jure poſtliminii uſi, illuſtratur. Apud Athenienſes, qvibus funus factum eſſet, ſi poſtliminio reverterentur, per ſinum laxæ ſtolæ demiſſi alia qvoq; experiebantur, qvæ infantes recens nati, & exinde δευτερόποτμοι, ὑστερόποτμοι, δευτερογενεῖς dicti. Apud Romanos ejusmodi homines non januam ingreſſi, ſed lecto perforato in ædes admiſſi. Limina plerumq; lignea, divitũ marmorea, eorundẽ, ut & templorum ærea. Gradus præ Templis & Palatiis.

§ I. Ad januæ etiam partes referre poſſumus utrumq; limen. Qvamvis enim proprie loqvendo extra illas conſtituta ſunt,

ſunt, carere tamen iis neqveunt. Hinc eleganter clauſas fores Horatius *limen amari* dixit lib. I. Od. XXV.

§ II. Græcis Limen dicitur βηλὸς à βάω, item βατήρ, & φλιὰ, à φλάω tero; item ὀδός.

§ III. Cornelio à Lapide in Exodi cap. XII. *Limen* dictum videtur, qvaſi *luminis limes*: qvia *lumen ibi finitur, & umbra incipit.* Nunneſius in *Grammatiſtice*, deducit à Græco βηλὸς; nempe β in μ vertendo. Sed utrumq; etymon longius petitum eſt.

§ IV. Rectius igitur alii a *limus* deducunt, id eſt, *transverſus, obliqvus.* Feſtus: *Limus, obliqvus, id eſt, transverſus: unde & limina.* Iſidorus lib. XV. cap. XIV. *Limites appellati antiqvo verbo transverſi. Nam transverſa omnia antiqvi lima dicebant: a qvo limina oſtiorum, per qvæ foris & intus itur.* Aggenus Urbicus: *Limites appellati a limo, id eſt, antiqvo verbo, transverſi. Nam & limum cinctum, ideo qvod purpuram transverſam habeat. item limina oſtiorum.* Donatus in Terentii Eunuch. III, V. *Limus transverſus ſignificat: unde limen dicitur qvoq;, qvod ingredientibus exeuntibusq; transverſum eſt.*

§ V. Per tropum Limen pro janua, ac deinde pro domo ipſa uſurpari ſolet. Virgil. lib. II. Æn. v. 441.

Sic

Sic Martem indomitum, Danaosq; ad tecta ruentes
Cernimus, obſeſſumq; acta teſtudine limen.

Eod. libro v. 620.

Nusqvam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.

Idem lib. II. Georg. v. 504.

-- *penetrant aulas & limina regum.*

Et lib. VII. Æn.

-- *reſerat ſtridentia limina Conſul.*

Apulej. lib. IV. Metamorph. *Qvod enim ex uſu foret omnium, me ſolum reſiſtentem pro domus limine, cuncta rerum exploraturum ſollicite dum redirent.* Hinc eleganter dicit Cicero pro Cæc. *Non modo limine tectoq; ædium parum, ſed primo aditu veſtibuloq; prohibere qvempiam.* Qvod Horatius & Virgilius dixerunt *premi & pelli limine.* Ille lib. I. Ep. XIX.

Scire velis, mea cur ingratus opuſcula lector
Laudet, ametq; domi: premat extra limen iniqvus.

Hic lib. VII. Æn. v. 579.

Turnus adeſt, medioq; in crimine, cædis & ignis
Terrorem ingeminat. Teucrosq; in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.

Juvenali hoc eſt *Summoveri limine* Sat. III. v. 124.

Limine ſummoveor; perierunt tempora longi
Servitii.

§ VI.

§ VI. Qvo in loco fortaſſis reſpexit Satyricus ad ſalutatorum & deductorum crebra ſervitia. Clientes enim in veſtibulis patronorum conveniebant ad ſalutandum & deducendum eos. De his Salutatoribus & Deductoribus Q. Cicero de petitione Conſulatus ad M. Fratrem: *Hujus autem rei tres partes ſunt, una ſalutatorum cum domum veniunt: altera deductorum: tertia aſſectatorum. In ſalutatoribus, qvi magis vulgares ſunt, & hac conſvetudine, qvæ nunc eſt, plures veniunt, hoc efficiendum eſt, ut hoc ipſum minimum officium eorum tibi gratiſſimum eſſe videatur.* Et poſt pauca: *Jam Deductorum officium qvo majus eſt, qvam ſalutatorum, hoc gratius tibi eſſe ſignificato, atq; oſtendito, & qvoad ejus fieri poterit, certis temporibus deſcendito. Magnam affert opinionem, magnam dignitatem qvotidiana in deducendo freqventia.* Seneca de Brevitate vitæ eleganter atq; copioſe cap. XIV. *Iſti qvi per officia diſcurſant, qvi ſe aliosq; inqvietant, cum bene inſanierint, cum omnium limina qvotidie perambulaverint, nec ullas apertas fores prœterierint, cum per diverſas domos meritoriam ſalutationem circumtulerint: qvotumqvemq; ex tam immenſa, & variis cupiditatibus diſtricta urbe poterunt videre? qvam multi erunt, qvorum illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoveat? qvam multi, qvi illos cum diu torſerint, ſimulata feſtinatione*

trans-

tranſcurrant? qvam multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient, qvaſi non inhumanius ſit decipere, qvam excludere? qvam multi heſterna crapula ſemiſomnes & graves, illis miſeris ſomnum ſuum rumpentes, ut alienum exſpectent, vix allevatis labiis inſuſurratum millies nomen oſcitatione ſuperbisſima reddent?

§ VII. Hunc locum vel propterea adſcribendum cenſui, qvod in eo *ſummovendi* verbum, qvod in Juvenale ſpectavimus, eleganter uſurpatum appareat. Dixeris id alias Eliminare. Pacuvius apud Nonium. *Ubi ille eſt? me miſeram qvoniam clamor eliminat.* Et Pomponius apud eundem. *Eliminabo extra ædes conjugem.* Ambroſius lib. I. Ep. VII. *Inſurgit etiam ſapiens qvaſi victor, debellatis a ſe ac triumphatis, libidini, timori, ignaviæ, mœſtitudini, ceterisq; vitiis: donec ea de poſſeſſione mentis ſuæ eliminet, & omnibus terris finibusq; ſuis propulſet atq; arceat.* Recte Ambroſius: *eliminet, & finibus ſuis propulſet.* Nam Veteres *Eliminare* dicebant e finibus ejicere, & *Exilium* nominabant *Eliminium.* Nonius porro, Ennii, Accii & Varronis exemplis hoc verbum pro *exire* poni, animadvertit. *Eliminare dicta* Horatio eſt, *enuntiare, extra limen efferre,* Epiſt. lib. I. V.

-- -- *ne fidos inter amicos,*
Sit, qvi dicta foras eliminet.

§ VIII. *A limine diſciplinas ſalutare*, dixit Seneca pro leviter deguſtare: *Nec ego nego proſpicienda iſta, ſed proſpicienda tantum, & a limine ſalutanda.* Epiſt. L. Sumptum id eſſe cenſet Gothofredus a vulgaribus amicis, qvi non admittuntur in penetralia, ſed procul, & a limine tantum ſalutaturi.

§ IX. *In ipſo limine:* hoc eſt in ipſo principio. Idem Seneca Epiſt. XXII. *Qvid eſt turpius, qvam in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſollicitum?* Duriuscule dixiſſe videtur Curtius lib. VI. cap. III. *In ipſo limine victoriæ ſtamus:* pro eo, qvod eſt, *proxima eſt victoria.* Qvod Virgilius dixit

-- Cur indecores in limite primo
Deficimus?

id eſt, *ſtatim, ac vix dum inito bello:* id prope in proverbium abiit. Tertullianus adverſus Valentinianos: *A manifeſto ad occultum retorqvere, de limine offendere eſt.*

§ X. Apud Virgilium lib. V. Æn. v. 316. Limen ſignificat carceres, unde ſtadiodromi curſum auſpicantur.

Hac ubi dicta, locum capiunt; ſignoq; repente
Corripiunt ſpatia audito: limenq; relinqvunt
Effuſi.

Servius ibidem etiam *regulam, aut ſignum creta factum* denotare poſſe autumat.

§ XI. Idem Servius in iſto Virgilii l. X. Æn. v. 355.

-- Cer-

-- *certatur limine in ipſo*
Auſoniæ.

limen pro *littore* poſitum obſervat.

§ XII. Januæ autem limen duplex eſt: Superius & Inferius. Nonius: *Limen non ſolum, qvod ſub pedibus eſt, dicitur, ſed etiam qvod ſuperius eſt ingreſſus. Non Macco exule: Limen ſuperum, qvod mihi miſero ſæpe confregit caput: inferum autem, ubi ego omnes digitos defregi meos.* Perottus hæc citans legit: Exue *limen ſuperum.*

§ XIII. Superum illud etiam Sublimen dictum putat Scaliger. Sic enim legit apud Propertium:

At nullo dominæ teritur ſublimine amor qvi
Reſtat.

Et apud Ennium idem legit:

Aſpice hoc ſublimen candens, qvem vocant omnes Jovem.

Sed Voſſius Inſtitut Orator. lib. IV. cap. VI. § VII. vulgatum mavult *ſublime*; cum & Cicero lib. II. de Nat. Deor. dixerit: *Vides ſublimo fuſum immoderatum æthera*: firmatq; porro iſtam verſibus Euripideis ab Athanagora & Clemente Alexandrino laudatis.

§ XIV. Interim *ſublimis* (pro qvo etiam *ſublimus* dixerunt Lucretius, & Saluſtius, ut ex Priſciano ac Nonio cognoſcitur) venit a *ſublimen*: qvia qvod *ſublime* eſt, id

inſtar ſubliminis eſt *elevatum*. Qvod ἔτυμον Feſtus probat in *Sublime*.

§ XV. Limen illud ſuperius interdum κατ᾽ ἐξοχὴν vocari ſolet *Limen*. Plinius lib. XXXVI. cap. XIV. *Difficillime hoc contigit in limine ipſo, qvod foribus imponebat*. Vitruvius lib. VI. cap. IX. *Sin autem officient trabes, ſeu limina*. Ita enim recte emendat Philander, cum antea legeretur, *liminia*.

§ XVI. Alio nomine vocari poſſet *Superliminare*. qvam vocem legas apud Plinium lib. XXIX. cap. IV. *Cujus generis prope videri posſint, qvæ tradunt & de veſpertilione, ſi ter circumlatus domui vivus, per feneſtram inverſo capite infigatur, amuletum eſſe: privatimq; ovilibus circumlatum toties, & pedibus ſuſpenſum ſurſum in ſuperliminari*. Et Paulum Diaconum lib. VI. *Odoacer cum benedictione percepta ab ejus* (Severini) *egredi cellula vellet, & caput, ne ſuperliminari oſtii, eo qvod proceræ eſſet ſtaturæ, allideret, inclinaſſet, a Dei viro futurorum præſcio mox talia audivit*. Utitur hac voce non ſemel Vetus Bibliorum interpres.

§ XVII. Græcis *Superliminare* eſt Ὑπέρθυρον: pro qvo apud Homerum & Heſiodum reperitur Ὑπερθύριον; ſicut ὑπόθυρον *limen inferius*. Pollux ὑπέρθυρον, ſive ὑπερθύριον eſſe ſcribit τὸ ὑπὲρ τὰς θύρας. Euſtathius notat ad Odyſſ. α. ὑπερθύριον vocari

cari τὸ ἐπικείμενον ταῖς θύραις, εἰς ὃ αἱ ἀνα-
στρόφιγγες ἁρμόζονται. *Hyperthyri*, & *Hypothyri* meminit Vitruvius lib. IV. cap. VI. ubi vide Philandrum.

§ XIIX. Pro *limen* Romani Veteres etiam *limentum* dixere, ut *monumen*, *monumentum*; *documen*, *documentum* &c. Inde Deus Limentinus, qvi *limentis*, ſive *liminibus praeeſt*, ut docet Tertullianus *libro de Corona militis*, *Scorpiaco adverſus Gnoſticos*, & *lib. de Idololatria*. Cyprianus *de Idolorum vanitate*. Auguſtinus de C. D. lib. IV. cap. VIII. Arnobius *lib. I. adverſus gentes*. Idem etiam Limæ Deæ meminit lib. IV. *Qvis Limentinum*, inqvit, *qvis Limam cuſtodiam liminum gerere*, & *janitorum officia ſuſtinere: cum fanorum qvotidie videamus*, & *privatarum domorum convelli & ſubrui*: ubi tamen, qvæ ſit iſta *Lima* in Electis ſe ignorare ſcribit Godeſcalcus Stevvechius, & proinde *Limentinam* appellari ſuſpicatur.

§ XIX. Neqȝ ſatis erat Gentilibus Limentinum tutelarem Deum liminibus præponere; ſed inſuper etiam Veſtæ conſecrabant limen, ut auctor eſt Servius ad Eclog. VIII. & ad Æn. VI.

§ XX. A limine qvoq; nata eſt vox *Poſtliminii*, qvicqvid contra dicat Servius Sulpitius apud Ciceronem in Topicis ad Trebatium; qvem locum, qvia & nomen & naturam Juris poſtliminii vehementer il-

 luſtrat,

luſtrat, non pigrabimur adſcribere. *Cum intelligitur, qvid ſignificetur, minus laborandum eſt de nomine. Multa igitur in diſputando notatione eliciuntur ex verbo, ut, cum qværitur, Poſtliminium qvid ſit, non dico, qvæ ſint poſtliminii: nam id caderet in diviſionem, qvæ talis eſt: Poſtliminio redeunt hæc, homo, navis, mulus clitellarius, eqvus, eqva, qvæ frena recipere ſolent: ſed cum ipſius poſtliminii vis qværitur, & verbum ipſum notatur: in qvo Servius noſter (ut opinor) nihil putat eſſe notandum, niſi poſt: & liminium illud, productionem eſſe verbi vult, ut in finitimo, legitimo, æditimo, non plus ineſſe timum, qvam in meditullio tullium. Scævola autem. P. filius, junctum eſſe putat verbum, ut ſit in eo, & poſt, & limen: ut qvæ a nobis alienata ſunt, cum ad hoſtem pervenerint, & ex ſuo tanqvam limine exierint, dein cum redierint, poſt ad idem limen, poſtliminio videantur rediiſſe. Qvo in genere etiam Mancini cauſa defendi poteſt poſtliminio rediiſſe: deditum non eſſe, qvoniam non ſit receptus. Nam neq; deditionem, neq; donationem ſine acceptione intelligi poſſe.*

§ XXI. Hujus Mancini dedititii etiam meminit Cicero lib. II. de Oratore his verbis: *Nam ſi Mancini cauſam in uno Mancino ponimus, qvotiescunq; is, qvem Paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties cauſa nova naſcetur. Sin illa controverſia cauſam facit, videaturne ei, qvem Paterpatratus dediderit, ſi is non*

ſit

ſit receptus, poſtliminium eſſe: nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defenſionis, Mancini nomen pertinet. Et pro A. Cæcinna. *Ut religione civitas ſolvatur, civis Romanus traditur; qvi cum eſt acceptus, eſt eorum, qvibus eſt deditus; ſi non accipiunt, ut Mancinum Numantini, retinet integram cauſam, & jus civitatis.*

§ XXII. Hæc ut rectius intelligantur, non puto plane me a limine, in qvo verſor, aberraturum, ſi paucis oſtendero, qvænam ſit illa de Mancino controverſia. Hoſtilius Mancinus turpem cum Numantinis pacem fecerat. Cum igitur eam non probarent Romani, Mancinum Numantinis dediderunt. Hi cum hunc dedititiũ non reciperent, qvod crederent, ei, qvi gerendi belli poteſtatem haberet, fœderis etiam ſanciendi jus competere, Romam reverſus disputationi anſam dedit, an jus poſtliminii faveret ei, & an jus civitatis retineret integrum? Sed non tantum priſtino honori reſtitutus, ſed ad novos etiam honores eſt admiſſus: adeo ut nec ipſe pœnæ loco duceret eam deditionis contumeliam, qvippe qvi *eodem habitu ſibi ſtatuam inſtituit, qvo deditus eſt*, annotante Plinio lib. XXXIV. cap. V.

§ XXIII. Ceterum Mancini hujus Hiſtoriam vide apud Ciceronem *lib. III. de Officiis.* Livium *lib. LV. & LVI.* Florum l*ib. II. cap. XVIII.* Vellejum Paterculũ *lib. II. cap. I. & II.*

 Vale-

Valerium Maximum *lib. II. cap. VII.* Auctorem *de Viris Illuſtribus.* Appianum *in Hiſpanicis.* Zonaram *Annalium tom. II.*

§ XXIV. Porro Scævolæ in etymo Poſtliminii aſſentit Juſtinianus Imperator Inſtitut. lib I. tit. XII. *Dictum eſt poſtliminium à limine, & poſt. unde eum, qvi ab hoſtibus captus eſt, & in fines noſtros poſtea pervenit, poſtliminio reverſum recte dicimus. Nam, ſicut limina in domo finem qvendam faciunt; ſic & imperii finem eſſe limen Veteres voluerunt. Hinc & limen dictum eſt, qvaſi finis qvidam & terminus. Ab eo poſtliminium dictum eſt, qvia ad idem limen revertebatur, qvod amiſerat. Sed & qvi captus, victis hoſtibus recuperatur, poſtliminio rediiſſe exiſtimatur.* Naturam Poſtliminii qvoq; explicat Feſtus ex Gallo Ælio his verbis: *Poſtliminio receptum. Gallus Ælius in lib. primo Significationum, qvæ ad jus pertinent, ait eſſe eum, qvi liber, ex qva civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit, eo jure, qvod conſtitutum eſt de poſtliminiis. Idem: qvi ſervus a nobis in hoſtium poteſtatem pervenit, poſtea ad nos redit in ejus poteſtatem, cujus antea fuit, jure poſtliminii. Eqvi & muli & navis eadem ratio eſt. Poſtliminium receptum, is, qvæ ſervi qvæ genera rerũ ad nos poſtliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hoſtes redire poſſunt. Cum populis liberis, & confœderatis, & cum Regibus poſtliminium nobis eſt ita, uti cum hoſtibus, qvæ nationes in opinione noſtra ſunt cum his . . . . .*

§ XXV.

§ XXV. Eſt ergo Poſtliminii jus, qvo reſtituuntur in omnia priſtina, qvi ex hoſtium poteſtate in urbem vel ad ſuos redibant. Paulus Diaconus: *Poſtliminium receptus dicitur is, qvi extra limina, hoc eſt, terminos provinciæ captus fuerat, rurſus ad propria revertitur.*

§ XXVI. Hoc tamen jus poſtliminii ad eos non pertinebat, qvi hoſtibus reditum jurejurando promiſiſſent. Nam tum poſtliminium juſtum non erat. Gellius lib. VII. Noct. Att. cap. XIIX. *Tum octo ex iis, poſtliminium juſtum non eſſe ſibi, reſponderunt: qvoniam dejurio vincti forent, ſtatimq; uti jurati erant, ad Hannibalem profecti ſunt.*

§ XXVII. Notat Scaliger ad Feſtum Poſtliminii jus & religionem ex Athenienſium fontibus ad Romanos derivatum; apud qvos, qvibus abſentibus funus factum erat, non prius ædes ingreſſi ſunt paſſi, qvam per ſinum laxæ ſtolæ mulier eos demiſerit, tanqvam denuo renaſci viderentur, unde δευτερόποτμοι, & ὑστερόποτμοι, hoc eſt, δευτερογενεῖς dicti. Πότμος enim fatum naſcentis. Apud Romanos vero ejusmodi hominem tecto perforato in ædes admiſſum ſcribit, ne ominoſum eſſet illi per januam ingredi, per qvam tanqvam elatus erat.

§ XXVIII. Docuit Scaligerum de his ritibus Plutarchus in Romanis Qvæſtioni-

bus: cujus latina, prout Gvilielmus Xylander expreſſit, non pigrabor adſcribere. *Cur qvos peregre mortuos falſa fama nunciavit, reverſos non per fores admittunt, ſed conſcenſo tecto in domum demittunt? Fabula omnino eſt, qvod Varro pro cauſa adfert. Cum bello apud Siciliam magnum navale prælium fuiſſet commiſſum, multosq; fama mentiretur periiſſe: qvi erant ſuperſtites, hos domum reverſos, intra breve tempus univerſos fuiſſe mortuos. Unum ex illis januam domi ſuæ forte fortuna occluſam offendiſſe, neq; aperire potuiſſe: ipſum cum ante fores obdormiviſſet, per qvietem ſpectrum vidiſſe, qvod ei præciperet, ut ſe de tecto in domum demitteret, eumq; conſilio huic paruiſſe, longamq; vitam feliciter exegiſſe: atq; hujus ab exemplo iſtam fuiſſe introductam conſvetudinem. Qvid vero, ſi ea qvoq; Græcis moribus eſt ſimilis? Græci enim profanos habebant, neq; iis ſeſe permiſcebant, neq; ad ſacrificia admittebant eos, qvibus factum fuerat funus, & ſepulcrum tamqvam mortuis. Et relatum in commentarios reperi, Ariſtinum qvendam ea ipſa obſtrictum religione Delphos miſiſſe, qvi pro ſe deprecarentur, & qvo pacto difficultatibus, in qvas legum auctoritate compulſus erat, ſeſe extricaret, rationem oſtendi peterent: ei ſic a Pythia fuiſſe reſponſum: His, peragit qvæcunq; puerpera, rite peractis omnibus, ad ſuperum tua dona altaria ſiſtes, eumq; oraculo probe intellecto, mulieribus ſeſe qvaſi renatum præbuiſſe lavandum, vincien-*

dum,

um, lactendum: idq; reliqvos deinde, qvos idem ſus excepiſſet, imitatos fuiſſe omnes, nomenq; iis ctum Hyſteropotmi, qvod ſcilicet & redito exi- o qvaſi poſtliminio revertiſſent. Sunt qvi hunc Hyſteropotmis expiandis morem ipſo putent A- ſtino priorem, priſcumq; fuiſſe. Non itaq; mi- um eſt, ſi Romani tunc qvoq; eos, qvos ſemel ſe- ultos, ac rebus humanis exemtos eſſe fuerat cre- itum, exiſtimaverunt non debere per oſtium in- redi, per qvod ſacrificatum exitur, ac ſacrifica- reditur: Sed eum deorſum ex aëre voluerunt atrium ſub dio poſitum demittere. Expiatio- es enim omnes ſolent fere ſub dio peragere.

§ XXIX. Solet Poſtliminii vox tum e qvovis reditu accipi, tum etiam ad alia ransferri. Apulejus Metam. libr. I. *Qvo udito ſtatim arrepta dextra poſtliminio me in rum cupedinis reducens.* Idem lib. IX. *Hac pportuna fallacia vigorati juvenis inductus, imo ublatus, & ad credulitatem delapſus Barbarus, oſtliminio domum regreſſus.* Lib. X. *Commo- um diſcuſſo mortifero ſopore ſurgentem poſtlimi- io mortis deprehendit filium.* Rutilius lib. I. tinerarii, v. 213.

Cujus Aremoricas Pater Exſuperantius oras
Nunc poſtliminium pacis amore docet.
Leges reſtituit, libertatemq; reducit,
Et ſervos famulis non ſinit eſſe ſuis.

ohannes Sariſberienſis Metalogici libr. I. ap. V. *Veruntamen fumus iſte cito evanuit, &*

præ-

prædictorum opera magiſtrorum & diligentia, redierunt artes, & qvaſi jure poſtliminii, honorem priſtinum nacta ſunt, & poſt exilium gratiam & gloriam ampliorem.

§ XXX. Satis de Jure Poſtliminii dictum eſt, & fortaſſis plus qvam ſatis: redeo igitur poſtliminio ad januarum limina.

§ XXXI. Plerumq; limina e ligno erant fabricata. Vetus Vocabularium: *Limen terminus domus: vel lignum in foribus domorum, per qvod intratur.*

§ XXXII. Sed potentiorum marmorea. Plinius lib. XXXVI. cap. VI. *Deniq; M. Lepidus Catuli in Conſulatu Collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit, magna reprehenſione. Is ſuis Cos. anno Urbis DCLXVI Hoc primum invecti Numidici marmoris veſtigium invenio, non in columnis tantum cruſtisve, ut Mamurra Caryſtium poſuit, ſed in maſſa ac viliſſimo liminum uſu.* Poſtrema procul dubio corrupta ſunt: qvare cum aliis legere malim; *ſed in menſas, ac viliſſimum uſum.* Horatius lib. I. Epiſt. XVIII.

Non ancilla tuum jecur ulceret ulla, puerve,
Intra marmoreum venerandi limen amici.

Fortaſſis etiam marmorea fuerunt in Ciceronis domo; qvia tam cupide illis inhiavit Piſo Cos. qvod tangit Orat. pro domo ſua: *Nec illi tam cupidi liminum meorum & valvarum fuerunt.*

§ XXXIII.

§ XXXIII. Ut nihil deeſſet templorum magnificentiæ, eorum limina interdum ænea erant ænea. Virgilius de Templo Junonis Carthagine lib. I. Æn.

Ænea cui gradibus ſurgebant limina, nexaq;
Ære trabes, foribus cardo ſtridebat aënus.

In Capitolio qvoq; limina fuiſſe ærea, ex Livio docemur, cujus hæc ſunt verba libr. X. *Cn. & Q. Ogulnius Ædiles curules aliqvot fœneratoribus diem dixerunt, qvorum bonis mulctatis, ex eo, qvod in publicum redactum eſt, ænea in Capitolio limina fecerunt.*

§ XXXIV. Solebant autem præ templis & Palatiis divitum gradus eſſe, qvibus ad inferius limen aſcendebant. Ovid. Metam. lib. I.

Ut templi tetigere gradus.

Virgilius lib. II. Æn.

Hærent parietibus ſcalæ poſtesq; ſub ipſos
Nituntur gradibus.

De his gradibus accipio Ammiani Marcellini, qvod lib. XXIII. memorat *Gradile Genii templum.* Sic enim explicat Turnebus Adverſar. lib. XII. cap. V. Niſi forte id de gradibus ſcalarum intelligendum. Seneca Epiſt. LXXXV. *Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa rixa ſalutantium limina? multum habent contumeliarum ut intres: plus cum intraveris. Præter iſtos gradus divitum, & magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula.* Speciatim graduum

duum Palatii Imperatorum Romanorum mentionem facit Svetonius, Nerone c. VIII. *Pro Palatii gradibus Imperator conſalutatus.* Et in Vitellio cap. XV. Curiæ graduum, Auctor de Viris Illuſtribus in Servio Tullio: *Servius tum ad curiam properat, juſſu Tarqvinii, gradibus dejectus*.

Ab his gradibus nos ad alia deſcendemus.

Caput IX.

DE CLAUSTRIS.

Summarium.

Clauſtrum nomen generale forium, obicum, repagulorum. Aperiuntur plurima de Clauſtris loca. Clauſtra dicuntur omnia, qvæ claudi poſſunt, aut claudunt. Clauſtra pro aggeribus mari oppoſitis. Virgilius explicatur. Clauſtra pro anguſtiis regionum. Burgi. Cluſuræ. Cluſæ. Cludere pro Claudere. German. Kloſter. *Translata de Clauſtris.*

§ I. Freqvens eſt Claustrorum mentio apud Scriptores Veteres, cum de Januis aliqvid afferunt. Nunc autem per illa ipſa oſtia intelligunt, nunc repagula, obices & ſeras, qvibus domus clauditur.

§ II. Ex tanta copia teſtimoniorum nonnulla excerpemus. Cicero VI. Verr. *Effringi multorum fores, revelli clauſtra.* Catullus Epithalamio Juliæ & Mallii.

Clau-

Clauſtra pandite januæ.

Virgilius lib. II. Æn. v. 491. de expugnata Priami regia.

Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre valent.

Id. lib. VII.

-- *portarum ingentia clauſtra.*

Idem lib. IX, v. 758.

Rumpere clauſtra manu, ſociosq; immittere portis.

Martialis lib. X. Epig. XXVIII.

Ferrea perpetua clauſtra tuere ſera.

Ovidius lib. I. Amor. Eleg. VI.

-- *inimicaq; clauſtra relaxa.*

Claudianus de VI. Conſul. Honorii.

-- *perpetuisq; immoto cardine clauſtris*
Janus bella premens.

Petronius: *Aſcyltos furtim ſe foribus admovit, diſcuſſisq; fortiſſime clauſtris, invenit me cum fratre ludentem.* Idem: *Publicus vero ſervus inſertans commiſſuris ſecures clauſtrorum firmitatem laxavit.* Apulejus lib. I. Met. *Cunctos in ſuis ſibi domibus tanta cantionum violentia clauſit; ut toto biduo non clauſtra perfringi, non fores evelli, non deniq; parietes ipſi qviverint perforari.* Lib. III. *Tunc horreum qvoddam ſatis validis clauſtris obſeptum obſeratumq; -- ſecuribus validis aggreſſi diffindunt.* Lib. IV. *Lamachus, ſpectata virtutis ſuæ fiducia, qva clavi immittendæ foramen patebat, ſenſim immiſſa manu,*

manu clauſtrum evellere geſtiebat. Lib. VII. *Januæ clauſtra ſedulo exploraverat.* Lib. VIII. *Nutricem iſtam meam opperiare: quæ clauſtris adhærens excubabit adventui tuo.* Paulinus Natal. VI. Felicis

-- removens & peſſulo clauſtris
Oſtia laxato ſtridenti cardine ſolvit.

§ III. In genere autem Clauſtra notant, qvæ apta ſunt claudi: unde etiam nomen habent. Varro lib VI, de L. L. *Qvaſi Helleſpontum & clauſtra: qvod Xerxes qvondam eum locum clauſit.* Iſidorus lib. XIV. cap. VII. *Clauſtra ab eo, qvod claudantur, dicta.* Virgilius de eqvo Trojano lib. II. Æn. v. 259.

Incluſos utero Danaos & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon.

Qvod imitatur Petronius in Haloſi Trojæ, verſ. 7.

Aperitur ingens clauſtrum, & obducti ſpecus,
Qvi caſtra caperent.

Et in fine carminis:

Danai relaxant clauſtra, & effundunt viros.

Virgilius lib. II. Georg. v. 161.

An memorem portus, Lucrinoq; addita clauſtra?

Ubi Poëta intelligit Opus Julium, hoc eſt aggeres & moles oppoſitas, qvibus mare Tyrrhenum a Lucrino lacu, qvem ſalſedine ſua corrumpebat, ſecluſum eſt, ut loqvitur Plinius lib. XXXVI. cap. XV. Germani noſtri vocant tales ſtructuras, Schlüſen / a ſchlieſſ

ſchlieſſen. Sic *Nili clauſtra* hoc ſenſu dixit Petronius. *Et Libyæ cerno,& tua, Nile, gementia clauſtra.*

§ IV. *Clauſtra* etiam dicuntur anguſti regionum acceſſus, ſive *anguſtiæ adituum, qvæ regionem aperiunt*, ut Curtius vocat: tum, qvæ ibi exſtructa caſtella ſunt, qvibus adeuntes excluduntur. Valerius Max. lib. II. cap. VIII. *Diſciplina militaris -- Alpium Taurique montis convulſa clauſtra tradidit.* Sic *Clauſtra Caſpiarum*, ſcilicet *portarum* Tacitus dixit lib. I. Hiſt. c. VI. Sic *Clauſtra Italiæ* legas apud Florum, III, 3. 6. *Macedoniæ*, II. VII. 10. *Alpium*, IV. II, 17. *Africæ*, IV. 2. 7?. *Clauſtra Ægypti* apud Svetonium in Veſpaſiano cap. VII. Recentiores Scriptores appellarunt *Burgos*, item *Cluſuras*, & *Cluſas* a *cludēdo*: qvod ut alios taceam, habet Juvenalis Sat. III.

Divitis hic ſervi cludit latus.

adi Voſſium de Vitiis Sermonis lib. II. cap. XXV. Atq; hinc etiam deſcendit Germanicum noſtrum Kloſter: qvod ibi includantur Monachi, & Moniales.

§ V. Sed placet alia qvædam tranſlata de clauſtris loca aperire. Horatius lib. I. Epiſt. XIV.

-- tamen iſthuc mens animusque
Fert & amat ſpatiis obſtantia rumpere clauſtra.

Lucretius lib. I. v. 71.

-- -- *confringere ut arta*
Naturæ primus portarum clauſtra cupiret.

id eſt, *naturæ ſecreta revelare.* Idem vitæ clauſtra dixit eodem libro, v. 415.

-- -- *ne tarda prius per membra ſenectus*
Serpat, & in nobis vitai clauſtra reſolvat.

Inferni clauſtra memorat Apulejus Metam. lib. XI. *Nam & Inferum clauſtra, & ſalutis tutelam in Deæ manu poſita.* Cicero pro Muræna: *Cum ego clauſtra iſta nobilitatis refregiſſem.*

Caput X.

DE SERA.

Summarium.

Sera unde dicatur. Seræ Veterum eædem cum obicibus & repagulis. Seræ Veterum exemtiles. Catenæ circa ſeras Opponere ſeram. Obſerare. Reſerare. Varia lectio in Auctore Moreti.

§ I. Clauſtrorum erant ſpecies, Seræ, Obices, Repagula, Vectes, Peſſuli. De ſingulis dicemus ordine.

§ II Unde Sera derivetur, variæ ſunt variorum ſententiæ. Nonnulli ex Ebræo שׂשׂ eſſe volunt, qvod ſignificat *obſeravit*: alii deducunt a Chaldaico סר, qvod eſt *claudere.* Qvidam eſſe putant a σειρὰ *funis*, ſeu *catena*: qvod ante inventas ſeras oſtia & arcas munivérint funibus. Beda libello de

Ortho-

Orthographia a *ſero* eſſe cenſet, qvod ſero, hoc eſt veſpere occlaudantur portæ. Perottus, qvod foribus admotæ *ſerantur*, hoc eſt, *inſerantur*, & defigantur.

§ III. Qvas nos hodie vocamus Seras, inſtrumenta ferrea, qvibus immittendo claves, januas recludimus, & aperimus, longe differre puto a Veterum Seris. Illæ enim idem fuiſſe videntur cum repagulis & obicibus. Feſtus: *Seræ, fuſtes, qvi opponuntur foribus.* Idem: *Obices, Peſſuli, Seræ.* Catholicon Magnum: *Sera dicitur firmatura oſtii, & proprie lignum, qvod ex transverſo objicitur & opponitur oſtio.*

§ IV. Præterea hoc eo firmare licet, qvod iſtæ, non ut nunc, impagibus oſtiorum uncis affixæ ferreis hæſerint, ſed fuerint exemtiles, & qvoties fores aperirentur, neceſſe fuerit removere ſeras. Hinc Varro lib. VI. de L. L. *Nec ſatis reſarrire ab ſerra dictum, id eſt, aperire. Hinc etiam Seræ, qvibus remotis fores panduntur.* Nonius in Patibulum: *Sera ſua ſponte delapſa cecidit, recluſæq; ſubito fores admiſerunt intrantem.* Imprimis autem id ex Ovidio clarum eſt, qvi lib. I. Amorum Eleg. VI. aliqvoties ad Janitorem hunc verſum iterat.

Tempora noctis eunt, excute poſte ſeram.

Idem *demere ſeram* dixit lib. I. Faſtor.

Ut populo reditus pateant ad bella profectæ,
Tota patet demta janua noſtra ſera.

Qvamvis ibidem etiam capere poſſis pro *ademta*, id eſt, janua ſeram nullam habente. Propertius lib. IV. Eleg ult.

Et jaceat tacita lapſa catena ſera.

Atq; id inprimis obſervandum venit, qvod catenæ circa ſeram meminit: id qvod etiam facit Apulejus lib. V. Metam. *Maritum ſortita ſum, cunctam domum ſeris & catenis obditam cuſtodientem.*

§ V. Huc etiam pertinet, qvod ſæpius legas, apud Poëtas inprimis, *Ponere* & *Opponere ſeram.* Juvenalis Sat. VI.

Pone ſeram, cohibe, ſed qvis cuſtodiet ipſos
Cuſtodes.

Ovidius lib. I. Am. El. XIII.

Oppoſita populum ſubmovet ante ſera.

Idem lib. II. de A. A.

Si tibi per tutum, placitumq; negabitur ire;
Atq; erit oppoſita janua fulta ſera.

Tibullus lib. I. Eleg. VIII.

-- -- *nunc diſplicet illi,*
Qvæcunq; oppoſita eſt janua firma ſera.

§ VI. Eſt igitur *Opponere ſeram*, idem qvod Obſerare, qvod proprie dicitur de januis, per metaphoram etiam de aliis rebus. Catullus Ep. XXX.

Qvod ſi juſſeris, illud adjuvato,
Neu qvis liminis obſeret tabellam.

Teren-

Terentius Eunucho:

Abi, atq; oſtium obſera intus.

id eſt, obdita ſera oſtium intus occlude. Apulej. Metamorph. lib. VIII. *Valvis ſuper ſeſe diligenter obſeratis, inedia ſtatuit elidere ſua ſententia damnatum ſpiritum.* Et lib. X. *Qvi cum multos videret nimio favore luſus meos ſpectare geſtientes, obſerata fore, atq; ſingulis eorum ſeorſim admiſſis &c.* Ambroſius de Virginibus lib. III. *Januam qvoq; tuam diſce temporibus obſerare nocturnis: non facile qvisqvam patentem reperiat.*

§ VII. Horatius lib. Epod. Od. XVII.

Qvid obſeratis auribus fundis preces?

Qvod imitatus Saxo Grammat. lib. II. *Cum obſeratas mater aures haberet.* Catull, Epig. LVII.

Vel ſi vis licet obſeres palatum.

Propert, lib. IV. Eleg. ult.

Obſerat herboſos lurida porta rogos.

§ VIII. Huic contrarium eſt *Reſerare.* Tibullus lib. I Eleg. II.

Seu reſerat fixo dente puella fores.

Ibidem:

Non labor hic lædit, reſeret modo Delia poſtes.

Ovid. lib. III. Amor. El. I.

Qvam tu non poteris duro reſerare cothurno,
Hæc eſt blanditiis janua laxa meis.

Tacitus Hiſtor. lib. III. *L. Vitellius cubiculum Imperatoris reſerat.* Silius lib. XVII.

Hic finis bello, reſerantur protinus arces,
Auſonio jam ſponte duci.

Auctor Moreti:

Et reſerat clauſa, qva pervidet, oſtia clavis:
ita legit Scaliger. Sed Salmaſius in exercitationibus ad Solinum legendum cenſet:

Et reſerat caſulæ, qva pervidet, oſtia clavi.

Barthius in Adverſariis:

Et reſerat caſulæ, qva prævidet, oſtia clavi.

§ IX. Ex translatis ſufficiant seqventia, Cicero lib. II. Officior. *Non ita claudenda eſt res familiaris, ut eam benignitas aperire non poſſit: nec ita reſeranda, ut pateat omnibus.* Rutilius lib. I. v. 401.

Proxima ſecurum reſerat Populonia littus.

Auſonius Moſella:

-- -- Phœbusq; ſereno
Lumine purpureum reſerat jam ſudus Olympum.

Ammianus Marcellinus lib. XIV. *Ubi reſeratæ ſunt inſidiarum latebræ omnes.* Ambroſius Ep. XVI. *JESUS acceſſum ad Patrem in uno reſeravit Spiritu.* Paulinus.

Ergo oculos mentis CHRISTO reſeremus & aures.

Idem:

Nam veluti rupto patuere ſacraria velo,
Sic reſerat nobis legis operta fides.

Caput XI.

DE OBICIBUS.

Summarium.

Obices, Poetis Objices ab objiciendo. Silius primam corripit, ceteri Poetæ omnes producunt. Obex generis communis. In genere deſignat omne id, qvod objicitur. Obex metaphorice pro remora. Phraſis Theologica Obicem ponere. Obices lignei, ferrati, ærei. Per obicem immittebatur βάλανος, βαλανάγρα.

§ I. Nunc dicendum de Obicibus, qvos itidem januæ intus objiciebant Veteres. Ab objiciendo proinde nomen habent, non ab ὀχεὸς, *canalis, tubus*, qvod voluit Nunneſius. Qvapropter etiam Poëtę *Objices* ſolent dicere. Sane apud Maronem ita ſcribi debere contendit Gellius lib. IV. c. XVII. *Qværitur*, inqvit, *in Objicibus, O, litera, qva ratione intendatur, cum id vocabulum factum ſit a verbo Objicio, & neqvaqvam ſimile ſit, qvod a verbo moveo, motus, O, litera longa dicitur. Eqvidem memini Sulpitium Apollinarem, virum præſtanti literarum ſcientia, Objices, & Objicibus, O, litera correpta dicere, in Vergilio qvoq; ſic eum legere:*

-- qva vi maria alta tumeſcant
Objicibus ruptis:

Sed ita, ut diximus, I, literam, qvæ in vocabulo

qvoq; gemina eſſe debet, paulo uberius largiusq; pronunçiabat.

§ II. Silius qvidem corripit; ſed reliqvi Poëtæ ad unum omnes intendunt. Ita autem ille lib. IV.

-- -- & robora portis,
Et fidos certant Obices arceſſere ſylva.

§ III. Virgilius lib. IV. Georg.

Intus ſe vaſti Proteus tegit obice ſaxi.

Claudianus lib. I. de Raptu Proſerp. v. 172.

Sive qvod obicibus diſcurrens ventus opertis.

Lib. II. de raptu v. 220.

-- -- clypeiq; retardat
Obice.

Idem initio libri de Bello Gildonico:

Jam domitus Gildo, nullis victoria nodis
Hæſit, non ſpatiis terræ, non obice Ponti.

Lib. II. in Eutropium:

-- victo præruperat obice Nereus.

Ovidius lib III. Metam.

At qvæcunq; trabes, obſtructaq; ſaxa jacebant,
Spumeus, & fervens, & ab obice ſævior ibat.

Idem lib. XIV. Metam.

Invadunt, portasq; petunt, qvas obice firmo
Clauſerat Iliades.

Statius lib. III. Thebaid v. 673.

Cum vagus in campos fruſtra prohibentibus exit
Obicibus, (torrens.)

Valerius Flaccus lib. I.

-- -- fremit obice Ponti
Clauſa cohors.

Lucanus lib. X.

-- -- adverſiq; obice Ponti
Æſtuat in campos.

Cornelius Gallus:

Non ſecus inſtantem cupiens fulcire ruinam,
Diverſis contra nititur obicibus.

Prudentius Cathem.

Obice retrorſum pulſo Porta reddit mortuos.

Paulinus Natali V. Felicis:

Et capiendus erat, qvia nullius obice clauſtra
Ille repellendis locus obſiſtebat iniqvis.

Idem Natali VI. Felicis:

Dimoto faciles ceſſerunt obice poſtes.

Juvencus Hiſtor. Evangel. lib. IV.

Ales uti molli ſolita eſt ſub corpore pullos
Obice pennarum circum complexa ſovere.

§ IV. Obex plerumq; maſculinum eſt. In ſeqviori tamen genere uſurpavit Plautus in Perſa: II. II. v. 21.

-- Commorandum 'ſt mihi apud hanc obicem.

Virgilius in X.

Ecce maris magna claudit nos obice ponti.

Qvem ad locum ita commentatur Servius: *Modo uſus habet, ut hic Obex dicamus; Unde qvidam magno obice legunt; antiqvi etiam hæc obix dicebant, ſecundum qvod eſt magna obice. Hinc eſt, qvia nonnulli vitant generis dubietatem, & legunt magni, ſcilicet maris. Caper tamen in libris dubii generis, probat dici, & hic obex, & hæc obex: qvod ut diximus, hodie de uſu receſſit.* Fæmini-

minino etiam genere uſus Sidonius lib. VII. Ep. I. *De noſtra tantum obice.* Idem Carm. II.

Cerea deſtituit reſolutis axibus obex.

Et Alcimus Avitus lib. IV.

-- -- obice rupta
Sævit laxatis excurrens
humor habenis.

§ V. Vi autem originis obices ſignificant omne id, qvod munimenti cauſa objicitur. Perottus: *Obex ſignificat objectum ſive objectionem cujuscunque rei.* Sic etiam Servius Georg. IV. *Obicem* exponit *objectionem.* Per metaphoram qvamvis remoram denotat. Poëtarum loca vidimus qvamplurima. Addimus unum Petri Chryſologi Sermon. LXV. *Duræ mortis janua durior duriſſimo lapide claudebatur; ſed plorans qvid proficit ad ſepulcrum, qvando ſic duros & congeſtos obices non penetrat vox plorantis?*

§ VI. Familiaris eſt Theologis in doctrina de Converſione phraſis obicem ponere. Hanc obſervavi in coryphæo Theologorum Auguſtino Epiſt. XXIII. *Parvulus etiamſi fidem nondum habeat in cogitatione, non ei tamen obicem contrariæ cogitationis opponit.*

§ VII. Obices vero januarum plerumqve erant lignei, vel qvod ex Æneæ Tactico diſcimus, qvi tamen majoris firmitudinis cauſa præcipit τὸν μοχλὸν σεσιδηρῶσθαι διὰ μήκους τριχῆ ἢ τετραχῆ, *obicem tribus aut qvatuor*

tuor e partibus mugiri laminis ferreis in longum appoſitis. Et hi ſunt *ferrati obices* Latinorum. Am̃ianus Marcellinus lib. XXI. *Alii ferratos portarum obices effringendos adorti, vulgo ignibus petebantur.* Sed & ferreos atq; æreos obices fieri olim ſolitos vel ex Hiſtoria ſacra docemur, qvæ *μοχλῶν χαλκῶν καὶ σιδηρῶν*, cum in Regum libris, tum alibi ſæpe meminit.

§ VIII. Qvemadmodum autẽ Obices clauſas januas firmarent & tenerent, ita Obicem rurſus continebat *βάλανος*. Hoc erat ferrum breve, & ut nomen indicat, glandis facie, qvod in foramen τοῦ *μοχλοῦ*, ſeu lignei vel ferrati obicis immittebatur, & ſic eundem committebat januæ, ut niſi extracto eo, removeri ac revelli non poſſet obex, nec janua aperiri. Scholiaſtes Ariſtoph. in Veſpis: Βάλανον τὸν μοχλόν. κυρίως δὲ τὸ εἰς τὸν μόχλον σιδήριον. ὃ καλοῦμεν μάγγανον. καὶ βάλανοι τὰ μάγγανα τῆς κλειδώσεως. Eadem ferme repetit in *Concionantibus* ſic Thucydides, lib. II. *τὰς πύλας ἔκλεισε, στυρακίῳ ἀκοντίου ἀντὶ βαλάνου, χρησάμενος εἰς τὸν μόχλον.* qvæ ita reddidit Laurentius Valla: *Et qvidem Plataenſium portas, per qvas intrarant, ſpiculo pro vecte in ſeram trajecto, obſeravit.*

§ IX. Ita vero in Obicis ſeu Seræ foramen incidebat *βάλανος*, ut totus lateret, nec erui inde poſſet vel extrahi, niſi immiſſo a-

ſo alio ferro oblongo, qvod in cavitatem βαλάνȣ ita inibat,ut eam evelleret & ſurſum traheret. Ferrum illud βαλανάγρα vocabatur. Et hæc fuit Veterum Clavis. Scholiaſtes Ariſtophanis laudato loco in Veſpis: Βαλανάγρα, ἡ κλείς. παρὰ τὸ ἀγρεύειν τὴν βάλανον. Sed de Clavibus Veterum nos ſingulari capite agemus.

Caput XII.

DE REPAGULIS.

Summarium.

Repagula qvid ſint. Unde dicantur. Pagulum. Repagula Græcis κλαυστῆρες. Uncini in janua. Repagula optima ex abiete. Repagula in ſtabulis & paſcuis qvid ſint. Repagulum pro qvovis obſtaculo.

§ I. Repagula ſic deſcribunt Gloſſæ Ms. in Prudentium ab Elmenhorſtio *in indice Apuleji* laudatæ: *Repagula ſunt ligna, qvibus oſtia in transverſum firmantur.* Clariora nimirum ſunt hæc, qvam ſeqventia Feſti: *Repagula ſunt, ut Verrius ait, qvæ patefaciendi gratia ita figuntur, ut ex contrario, qvæ oppanguntur: qvæ Poëtæ interdum repages appellant.*

§ II. Repagula nomen habent a pango, pro qvo Veteres dixerunt *pago.* Et fortaſſis.

taſſis ſimplex fuit *Pagulum*: qvia in Gloſſis Iſidori legitur: *Pagula ſrana*: qvod in os eqvi panguntur, id eſt, figuntur. Male Vetus Vocabularium deducit a *repando*, id eſt, *aperio*.

§ III. Græci Repagula interdum vocant καλυπτῆρες. Gloſſæ: Repagula καλυπτῆρες. Heſychius: Ἀντηρι@, ςήμων, καὶ ὁ κανὼν προσκείμεν@ τῇ θύρα, ὃν ἔνιοι καλυπτῆρα φασί. qvod nonnulli ita interpretantur; qvod Ἀντήρι@ ſit *Stamen*, *& Regula*, *qva a tergo oſtii poſita, ipſum apertum renixu ſuo repellat & claudat*. Gloſſæ Cyrilli: κόραξ σιδηρῦς θύρας, Uncinus, Repagulum. Item: Repagulum, κόραξ, κλῆθρον, Μήτρα θύρας, Μάνδαλον: Uncini mentio in hac ſignificatione eſt etiam in Apuleji libr. III. *Et cum dicto peſſulis injectis, & uncino firmiter immiſſo, ſic ad me reverſa.*

§ IV. Repagulorum meminit Plautus Ciſtellar. III. v. 18.

Ubi eſtis ſervi? occludite ædes peſſulis, repagulis.

Cicero lib. I. de Divinat. *In templo Herculis valvæ clauſæ repagulis ſubito ſeipſæ aperuerunt.* Et VI. Verr. *Convulſis repagulis, effractisq; valvis demoliri ſignum conantur.* Apulej. lib. I. *Poſtes ad repagula redeunt*. Ovid. lib. V. Metam. v. 120.

Raptaq; de dextro robuſta repagula poſte.

Idem

Idem lib. XIV. v. 790.

Sola Venus portæ cecidiſſe repagula ſenſit.

Prudentius lib. II. contra Symmach. v. 739.

Poſtqvam pertulerat tremefacta repagula portæ.

§ V. Repagula ex abiete laudat Plinius lib. XVI. cap. XLII. *Firmiſſima,* inqvit, *ad tectum abies. Eadem valvarum repagulis, & ad qvæcunq; libeat inteſtina opera aptiſſima.*

§ VI. In ſtabulis qvoq; & paſcuis Repagula dicuntur ea ligna, qvibus diſtinentur eqvi, ne libere excurrant: ut in iſtis Ovidii lib. II. Metamorph.

Interea volucres Pyroïs, Eous, & Æthon,
Solis eqvi, qvartus Phlegon, hinnitibus auras.
Flammiferis implent, pedibusq; repagula pulſant.

§ VII. Per translationem Repagula pro qvovis obſtaculo ponuntur. Cic. Verr. VII. *Perfringere omnia repagula juris, pudoris, officii.* Et l. III. de Nat. Deor. *Recludere iram repagulis.* Ammianus lib. XVI. *Igitur cum eqvites nihil præter fugæ præſidia circumſpectantes, vidiſſet longius Cæſar, concito eqvo eos velut repagulum qvoddam cohibuit.* Ambroſius lib. V. Ep. XXIX. *Non audiſti Imperator, qvia cum juſſiſſet Julianus reparari templum Hieroſolymis, qvod divino, qvi faciebant repagulum, igne flagrarunt.* Paulinus Carm. de Johanne Bapt.

Solvuntur vinctæ laxata repagula lingvæ.

CA-

Caput XIII.

DE VECTIBUS.

Summarium.

Vectes in janua qvid. Vectes a vehendo. Ὀχεύς. Weitzius notatur. Cinyras Vectem invenit. Vectibus uſi qvi expugnarent januas. Vectem imponere ori.

§ I. Vectis varias habet notiones, de qvibus videſis Bernardinum Baldum in Lexico Vitruviano. Nos miſſis reliqvis de Vectibus, qvorum in januis uſus fuit, pauca afferemus.

§ II. Fuit autem ſpecies obicis ex ligno vel ferro, qvo oſtium clauſum olim muniebant.

§ III. Latinis Vectis eſt a *vehendo*; ita Græcis ὀχεὺς, qvod *Vectem* denotat, eſt ab ἐχέω, *veho*. Euſtathius in Homerum: Πύλαι, αὐλὸς ὁ τῆς εἰσόδου τόπος. σανίδες δὲ αἱ θύραι. ὀχεύς δὲ ὁ μοχλός. imo μοχλὸν nonnulli nomen habere volunt ab ὀχεῖν.

§ IV. De his oſtiorum vectibus locus eſt apud Virgilium lib. VII. Æn. v. 609.

Centum ærei claudunt vectes, æternaq; ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Janus.

Prudentius Cathemer. hymno IX. v. 72. ubi de deſcenſu Chriſti ad inferos:

Qvin & ipſum, ne ſalutis inſeri expertes forent,

Tar-

Tartarum benignus intrat: fracta cedit janua;
Vectibus cadit revulſis cardo diſſolubilis.

Hieronymus Commentar. in Eſaiam cap. XX., *Iſmaelitarum, hoc eſt, Saracenorum gens in tentoriis habitat: qvi, qvas nox compulerit, ſedes tenent: qvibus armenta ſunt, & pecora, camelorumq; greges: qvi non habent oſtia, nec vectes. Non enim verſantur in urbibus, ſed in ſolitudine habitant.* Errat igitur ipſe Weitzius, qvando in *Commentar. ad Terentii Eunuchum,* errare illos cenſet, qvi Vectibus clauſas fuiſſe fores putent.

§ V. Hunc vectem neſcio an intellexerit Plinius, qvando Cinyram qvendam vectem inveniſſe ſcribit lib. VII. cap. LVI.

§ VI. Vectibus interdum uſos Veteres in expugnandis januis reperio. Terentianus Thraſo Thaidis domum expugnaturus, inqvit:

In medium huc agmen cum vecti, Donax.

Horatius lib III. Od. XXVI.

-- *Hic, hic ponite lucida*
Funalia, & vectes, & arcus
Oppoſitis foribus minaces.

Iſidorus lib. V. cap. XXVII. *Vectes dicti, qvod manibus vectentur: unde oſtia ſaxaq; velluntur.* Lucilius apud Nonium: *Vecte atq; ancipiti ferro effringam cardines.*

§ VII. Obſervavi nuper in Ambroſio, qvod tranſlate dixerit, *Vectem imponere ori ſuo:*

ſuo: qvare adſcribam locum, ut habetur Epiſt. 1. *Chriſtus ideo didrachma ſolvi jubet pro ſe & Petro: qvia uterq; ſub lege generati. Jubet ergo ſecundum legem ſolvi: ut eos, qvi ſub lege erant, redimeret. Et tamen ſtaterem dari jubet, qvo vectes imponerent ori ſuo, ne ex multiloqvio peccatum admitterent.*

Caput XIV.

DE PESSULIS.

Summarium.

Peſſuli fere in januis duo. Locus Terentii de Peſſulo male ad obſcœna trahitur. Peſſulus non derivatur a πεσσος, nec a pede, nec a pello, ſed a πάσσαλος. Peſſulus Gr. Μάνδαλος. Oppeſſulare Fores Oppeſſulatæ. Peſſuli ſubjecta clavi reducebantur, cum aperiretur janua.

§ I. Ultimum inter Clauſtra locum dedi Pessulis, qvorum freqvens apud Veteres eſt mentio, qvando agunt de Januis: & eſt obex, ſive id qvo obducto fores clauduntur.

§ II. Plautus in Ciſtellaria:

Ubi eſtis ſervi? occludite ædes peſſulis, repagulis.

Apulej lib. I. *Commodum limen evaſerant, & fores ad priſtinum ſtatum reſurgunt: cardines ad foramina reſident; poſtes ad repagula redeunt; ad clauſtra peſſuli recurrunt.* Lib. III.

Et cum dicto peſſulis injectis, & uncino firmiter immiſſo, ſic ad me reverſa. Prudentius lib. II. contra Symmach. v. 65.

Nunc foribus ſurdis, ſera qvas vel peſſulus ar-
Firmarat cuneis. *(ctis*

Paulinus Natal. VI. Felicis:

Certior exultat, removens & peſſula clauſtris.

Saxo Grammat. lib. II.

Qvid clauſis agitur foribus, qvid peſſula val-
Juncta ſeras cohibent? *(vas*

§ III. Duos fere obdebant, qvi ſecuriores eſſe vellent: unus ſuperior, alter inferior. Plautus Aulularia:

Oſtium ambobus occlude peſſulis.

Atq; hinc eſt qvod ſæpius in numero multitudinis hac voce uſi ſunt Scriptores antiqvi.

§ IV. Sæpius, inqvam, id faciunt. Nam in ſingulari etiam numero interdum reperias. Apulejus Metam. lib. IV. *Qvis enim qvamvis fortis & intrepidus immani forma tantæ beſtiæ, noctu præſertim viſitata, non ſe ad fugam ſtatim concitaret? non obdito cellæ peſſulo, pavens & trepidus ſeſe cohiberet?* Terent. Heavtontimor II. III. v. 37.

Anus qvædam prodit: hæc ubi aperuit oſtium,
Continuo hic ſe conjecit intro: ego conſeqvor.
Anus foribus obdit peſſulum: ad lanam redit.

Idem Eunucho III. v. 37.

Interea ſomnus virginem opprimit: ego limis

ſpecto *Sic*

Sic per flabellum clanculum: ſimul alia circumſpecto,
Satin explorata ſint? video eſſe: peſſulum oſtio obdo.

Qvem locum Comici ad obſcœnum ſenſum trahunt Cœlius Rhodiginus *Antiqvar. lect. lib. IV. cap. VII.* Muretus *Variar. Lection. lib. XII. cap. IX.* magnaq; interpretum Terentianorum manus.

§ V. Sed nec ullus κακέμφατος ſenſus in illis Comici verbis eſſe videtur: qvia adoleſcens, qvi pro Eunucho datus erat, thalami virginis, cui ſervandæ præfectus fuerat, re vera oſtium peſſulo obdit; nec ulla ibi alluſio ad πεσσοὺς, qvos noverunt Medicorum filii.

§ VI. Neq; etiam ipſum nomen peſſuli eſt a πεσσός. Neq; derivatur a pede; cujus ſententiæ auctorem laudat Papiam Vetus Vocabularium his verbis: *Peſſulus, & hoc Peſſulum, id eſt, ſera lignea, qva firmatur oſtium, & dicitur a pello, qvia pellitur & repellitur. Papias vero dicit: Peſſulum, id eſt, oſtium a pede dictum. Habet enim inferiorem cardinem, qvaſi pedem.* Seqvitur id etymon Perottus: *Peſſulus, qvaſi parvus pes, inſtrumentum, qvo oſtium clauditur.* Neq; etiam a pello, qvod vult Vocabularii auctor, deductum eſt. Sed nomen habet a Dorico πάσσαλος *paxillus, clavus ligneus.* πάσσαλος autem eſt a Dorico πάσσω,

σω, ſive πάττω, pro πήσσω, ſive πήττω, qvod idem ac πηγνύω, *compingo, pango, figo.*

§ VII. In Gloſſis, *Peſſulus* idem eſt ac μάνδαλος & μάνδαλον. Gloſſæ Philoxeni: *Peſſulum*, μάνδαλον, κλεῖθρον, χιλώνιον. At aliæ: *Mandalus*, κατοχεύς.

§ IIX. A Peſſulus eſt *Oppeſſulare* & *Oppeſſulatus*: unde *Oppeſſulatæ fores*. Plautus, ſive qvis eſt auctor eorum, qvæ in Amphitruone ſcenam II. actus IV. excipiunt, v. 22.

-- *Herus ſalutator oppeſſulatas ante fores graditur.*

Petronius: *Et hoc qvidem pleniorem ſpem concepit, qvo diligentius oppeſſulatas invenit fores.* Apulejus lib. I. *Et cum dicto modico ſecus progreſſus, oſtium accedo, & januam firmiter oppeſſulatam pulſare vocaliter incipio.* Et poſt pauca: *Et cum dicto rurſum foribus oppeſſulatis, intro capeſſit.* Idem lib. IX. *Atq; ut illis ſæpicule & intervocaliter clamantibus nullis reſpondit dominus; jam forem pulſare validius: & qvod diligentiſſime fuerat oppeſſulata, majus pejusq; aliqvid opinantes, niſu valido reducto vel diffracto cardine, tandem patefaciunt aditum.*

§ IX. Cum autem aperiretur janua, hi peſſuli ſuppoſita clavi reducebantur. Apulejus lib. I. *Sumo ſarcinulam meam, & ſubdita clavi peſſulos reduco. At illæ probæ & fideles januæ, qvæ ſua ſponte deſeratæ nocte fuerant, vix tandem ut ægerrime tunc clavis ſuæ crebra immiſſione*

ſione pateſiunt. Idem lib. IV. *Tunc Myrmex tandem clave peſſulis ſubjecta, repandit fores.* Sic lib. IV. pro *ſubtracta* malim legere *ſubjecta*, hunc in modum: *Statimq; cuſtodes qvi prope ſopiti qvieſcebant omnes ad unum, mox etiam janitorem ipſum, gladio conficit, claviq; ſubjecta fores januæ repandit.*

CAPUT XV.

DE CLAVIBUS VETERUM.

Summarium.

CLaves a claudendo. Antiqviſſimis temporibus funibus colligabant januas & arcas, addito nodo. Homerus illuſtratur. Ὀδυσσέως δεσμός. κληῒς apud Homerum non clavem deſignat, ſed certum genus clauſtri, a qvo lora dependebant byblina. ὅπλα qvid in Homero. Olim januas non foris aperiebant clavibus, ſed intus. Laconicæ claves. Claves adulterinæ. Clavis Caria. Claves qvando inventa non ſatis conſtat. Plinius earum inventorem facit Theodorum Samium. Clavium diverſa ratio apud diverſos populos. Claves cum annulis non admodum antiqvas eſſe reor. Claves potiſſimum ferreæ, ſed & ligneæ, & aureæ. Claves cuſtodiebant ſervi. Clavis pro obice. Conclave. Conclavium.

§ I. Comodum me monent Claves peſſulis ſubjectæ, ut nec eas in hoc libello indictas abire ſinam.

§ II. *Clavis* dicta Iſidoro, qvod claudat, & aperiat, lib. XX. cap XIII. At Feſtus: *Claudere, inqvit, & clavis, ex Græco deſcendit.* Senſit fortaſſis eſſe a Dorico κλᾶξ, pro κλεὶς, ut *claudo* ſit a κλειδόω, qvod idem ſignificat ac κλείω, *claudo*, vel potius a κλάζω, qvod Doricum eſt pro κληΐζω, id eſt, *claudo*.

§ III. Ceterum anteqvam reperirentur claves, & januæ, & arcarum oſtia ſeu opercula funibus colligabant addito nodo firmiſſimo. Vetus Lexicon: Σειρὰ, *Sera, & obex forium, qvod antiqvitus fune communire januas ſolerent, ante ſeræ uſum.* Plinius lib. XXXIII. cap. I. *Nec Iliacis temporibus ullos fuiſſe annulos video: nusqvam certe Homerus dicit, cum & codicillos miſſitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arcis veſtes, ac vaſa aurea, argenteaq;, & ea colligata nodi; non annuli nota.*

§ IV. Afferemus qvædam loca ex Principe Græcorum Poëtarum, Lib. VIII. Odyſſ. Arete Ulyſſi affert pulchram ciſtam, eumq; his verbis alloqvitur:

Αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα. θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον
Μήτις τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται.

Ipſe nunc vide de operculo. ſtatim vero vinculum circumliga,
Ne qvis tibi in itinere damnum afferat.

Poſtqvam autem hoc audivit Ulyſſes,

Αὐτίκ' ἐπήρτυε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλε

Ποι-

Ποικίλον, ὅν ποτέ μιν δέδαε φρεσὶ πότνια Κίρκη.

Statim aptavit operculum: celeriter autem vinculum ligavit

Varium, qvod olim docuit veneranda Circe.

Hoc autem vinculum Ulyſſis variegatum traditur, eoq; a vulgaribus diſtinctum fuit: hinc etiam dicitur a Circe illud accepiſſe. Unde monet hoc loco Euſtathius, poſſe proverbialiter uſurpari: Ὀδυσσέως δεσμὸν, Ulyſſis vinculum, de rebus tuto & diligenter obſeratis, ἐπὶ τῶν ἀσφαλῶς σφραγιζομένων. Idem Odyſſ. Φ.

Σοὶ δὲ Φιλοίτιε δῖε θύρας ἐπιτέλλομαι αὐλῆς

Κληῖσαι κληῗδι, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἰῆλαι:

Tibi autem Philœtie divine fores mando aulæ

Claudas clavi, cito autem vinculum appone.

§ V. Sed dixeris: Diſerte hic clavis mentionem facit Homerus. Imo vero, fateor, ſi ſeqvimur Interpretes. Verum κληῖδα Homeri rectius putarim vertendum per *Clauſtrum*. Libenter enim illis asſenſerim, qvi κληῖδα cenſent fuiſſe κλεῖθρον qvoddam, gemina habens lora dependentia, unum ad dextram, alterum ad ſiniſtram, ex qvibusdam foraminibus, ad januam aperiendam & claudendam.

§ VI. Atq; hæc lora fuiſſe credo byblina, ſeu cannabina. Homerus laudato libro:

Κεῖτο δ' ὑπ' αἰθούσῃ ὅπλον νεὸς ἀμφιελίσσης
Βύβλινον, ᾧ ῥ' ἐπέδησε θύρας.
Jacebat autem ſub porticu lignum navis circumagitabilis
Byblinum, qvo ligavit januas.

Ita vulgo hæc verti videas. Sed non video, q id ſibi velit lignum byblinum. Qvare id obſervandum eſt inprimis, qvod *ὅπλα* ab Homero in genere vocentur inſtrumenta fabrilia & nautica: ut *ὅπλον* commode hic verti liceat *funem*. Imo verò Galenus in Lexico Hippocratico docet, *ὅπλα* dici funes, ex ſtuppa, lino, vel cannabe: *κάλοι ἀπὸ ςυπεῖυ, ἢ λίνυ, ἢ καννάβεως.*

§ VII. Poſtqvam autem claves ſunt inventæ, non extrinſecus iisdem aperuerunt januas, ſed duntaxat intrinſecus. Theon ad Aratum: *ὐχ' ὡς νῦν, ἐκτὸς ἦσαν αἱ κλεῖδες, ἀλλ' ἔνδον παρ' Αἰγυπτίοις καὶ Λάκωσι.* *Non, ſicut nunc, exterius erant claves, ſed antiqvo more intus apud Ægyptios, & Lacones.*

§ IIX. Qvibus verbis docet, qvod interius qvoq; Lacones clavibus domum aperuerint. At contra alii apud Spartanos claves in uſu fuiſſe volunt, qvæ extrinſecus aperirent januas, contra morem aliarum gentium. Atq; id probare contendunt loco qvodam Plauti, apud qvem in Moſtellaria

actu

act. II. Sc. I. ſervus Tranio præ foribus conſtitutus, præter iſtam qvam habebat, vult ſibi dari clavem Laconicam, ut nemo vel ingredi poſſet ſe invito, vel egredi.

-- Clavem, inſit, *mihi harunce ædium Laconicam,*
Jam jube efferri intus: hasce ego ædes occludam hinc foris.

Meminit Laconicæ clavis Euſtathius ad lib. II Iliad. ἐςὶ δὲ, ait, καὶ κλεὶς Λακωνικὴ καινοτέρα τις.

§ IX. Alii vero Clavem Laconicam volunt eſſe adulterinam, qvas nos vernaculo ſermone Dieterich appellare ſolemus, qvæque κρυπταὶ κλεῖδες ab Ariſtophane vocantur, qvod impactæ clauſtris vix apparerent. Ejusmodi clavem Ovidius nuncupat *adulteram* lib. III. malæ artis:

Nomine cum doceat, qvid agatur, adultera clavis.

Nonnulli talem clavem Cariam qvoq; dici poſſe exiſtimant, adducti loco Feſti Avieni, ubi difficilem locum Arati interpretatur. Cum enim hebetem lucem Caſſiopeæ denotare vellet, non magis eam apparere, ait, qvam clavem Cariam foribus impactam.

Lux hebes eſt matri, vix qvalem Caria qvondam
Noverit intrantem per clauſtra ſonantia clavem.

§ X. Ceterum qvando claves, & apud qvos populos primum uſurpari cœperint, fortaſſis in incerto eſt. Euſtathius qvidem ad lib. IX. Odyſſ. Homeri Lacedæmoniorum inventum facit. Παλαιὸν δὲ φασὶν ἔθος ἦν, κατασφαλίζεσθαι δεσμοῖς. ἡ κλεὶς γὰρ νεωτέρων καὶ Λακώνων εὕρημα. *Antiqvus, ceu dicunt, mos fuit, claudere vinculis. Claves enim poſteriorum inventum, & Laconum.* Plinius tamen Theodorum qvendam Samium clavium inventorem tradit lib. VII. cap. LVI.

§ XI. Facile autem inducor, ut credam, apud diverſos populos diverſam qvoqve clavium fuiſſe rationem: unde Laconicæ, Cariæ, & fortaſſis plures aliæ denominationes ortum traxerunt. Vulgo tamen apud Græcos in obſerandis reſerandisq; ædibus eas uſurpatas credo, qvibus βάλανον obici immittebant, & extrahebant: cujusmodi clavem βαλανάγραν fuiſſe appellatam capite XI. oſtendimus.

§ XII. Erant & claves apud Veteres, qvibus adjuncti erant annuli: qvales non paucos in Batavis erutos ſe vidiſſe teſtatur Juſtus Lipſius, in Tacitum *lib. II. Annalium*, ubi & earum formam exhibet, qvod etiam faciunt Hadrianus Junius *in Hiſtoria Bataviæ cap. X.* & Abrahamus Gorlæus *in Dactyliotheca, Num. XLII.* Qvamqvam autem Lipſius in his clavibus annulum ad obſignandum adhi-

adhibitum fuiſſe credit, eqvidem tamen Salmaſio potius aſſenſerim, qvi meras claves fuiſſe putat cum annulo; qvalis & hodie fieri ſolet in noſtris clavibus; præſertim cum antiqvis illis nullum ſigillum preſſum ad ſignandum aptum fuerit. Tum vero, ſi qvod video, claves illas Lipſianas in Batavis effoſſas non puto tam antiqvas eſſe, ut ad priſcos Romanos ſpectaverint.

§ XIII. Claves potiſſimum apud Veteres erant ferreæ. Sed & ligneas habuiſſe, ex Auguſtino colligimus, qvi ita ſcribit lib. IV. de doctrina Chriſt. cap. XI. *Qvid prodeſt clavis aurea, ſi aperire, qvod volumus, non poteſt? aut, qvid obeſt lignea, ſi hoc poteſt? qvando nihil qværimus, niſi patere, qvod clauſum eſt.*

§ XIV. Clavium aurearum mentionem qvoq; facit Zeno Veronenſis Serm. III. ad Neophytos: *Exultemus, Fratres in Chriſto, Triumphatoriq; perpetuo hymnis, citharis, tympanis, canticis gratiam referamus: qvi nobis promiſſa perpetuans, pia ſanctione, ut ajunt, claves vere aureas miſit.* qvem locum, qvia paulo eſt obſcurior, illuſtravit Joh. Henr. Urſinus *Analector. Sacror. lib. I. cap. XLVIII.*

§ XV. Clavium cuſtodia freqventer erat apud ſervos: qvam ob rem Martialis lib. V. ep. XXXVI. Euclidem qvendam ſic notavit:

Eqviti ſuperbo, nobili, locupleti,

Ceci-

Cecidit repente magna de ſinu clavis.
Nunqvam Fabulle neqvior fuit clavis.

Neqvam clavem vocat, qvod aut fortunas ſui domini prodidit, qvi non haberet ſervum, cui clavis cuſtodiam committeret; aut animum indicavit, qvod præ extremis ſordibus ſervis nullam fidem habens clavem illis tradere non auderet. Seneca lib. II. de Ira, cap. XXV. *Qvid eſt enim cur tusſis alicujus, aut ſternutamentum, aut muſca parum curioſe fugata nos in rabiem agat, aut verſus calix, aut clavis negligentis ſervi manibus elapſa.* Janitores ipſos non ſine clavibus fuiſſe, capite ſeqventi oſtendemus.

§ XVI. De clavibus, qvæ novæ nuptæ a marito dabantur, at in divortio adimebantur, dicam Deo volente uberius libro *de Nuptiis Romanorum*, qvem poſt Briſſonium & Hotomannos molior.

§ XVII. Antiqvitus etiam Clavem denotaſſe obicem hic Plautinus locus Caſinæ, V. II, v. 7. videtur indicare.

Ubi intus hanc novam nuptam deduxi, via recta clavem
Obduxi.

§ XIIX. A *clave* dictum eſt *Conclave.* Feſtus: *Conclavia dicuntur loca, qvæ una clave clauduntur.* At a claudendo dictum mavult Donatus, in Eunuch. Act. III. Sc. IV. *Conclave eſt ſeparatior locus in inferioribus tectis:*

vel qvod intra eum loca multa & cubicula clauſa ſint, adhærentia triclinio. Conclavium pro eo dixit Plautus, Aulul. Act III. Sc. II. & Vitruv. libr. VI. cap II. His obſignamus caput hoc de clavibus, aperturi Antiqvitates *de Janitoribus Veterum.*

CAPUT XVI.

DE JANITORIBUS VETERUM.

Summarium.

ROmanorum potentiorum domus plerumq; clauſæ. Tribunorum fores noctu diuq; patebant. Gratioſorum domus itidem patentes. Cicero & Veſpaſianus eo nomine laudati. Ante uſum Janitorum malleo vel circulo penſili januam pulſabant, qvi Græcis κόραξ, κορώνη, κρίκος & ῥόπτρον dicebatur. An idem Latinis Cantharus, & Manus dextera vel extera? Lucretii, & Plauti loca contra aliorum ſententiam explicantur. Janitores attendimus, vel ſtantes ante januam, vel ſedentes, vel in cella recubantes. Cella ſervorum habitacula. Θυρωρεῖον manſio Janitoris erat intra duas janvas. Binæ Veterum fores ante domum, & in nonnullis interioribus conclavibus. Janitores in catena fuiſſe contra Lundorpium fuſè probatur. Oſtiarii impedimenta, Svetonius correctus. An tempore Svetonii mos iſte deſierit in

cate-

catena habendi janitorem. Voſſio abſentitur in loco Senecæ. Janitores manumiſſi catenam conſecrabant Lari, vel Saturno. Fores conſervæ. Janitoris præcipuum munus ſervare, conſervare, & cuſtodire domum. Cuſtos pro janitore. Janitor curam gerebat clavis. Janitoris erat videre, ne qvem ſine diſcrimine admitteret. Clathri vel cancelli erant foribus appoſiti, per qvos proſpiciebat oſtiarius, qvis pulſaret fores. Fores cancellatæ in dicaſteriis atq; baſilicis. θυρὶς δεδικτυωμένη. *Tranſenna. Reticulato opere diſtingvere. Sanctuarium a reliqva parte templi, ab Hiereſolymitano templo deductum. Joh. Sauberti laus. Joh. Andr. Boſii Joſephus ſperatus. Janitor interdum per rimam forium ſpeculabatur. Nonnunqvam rogabat, qvis, & qvot adeſſent. Adventantes ex Janitore qværebant, num dominus eſſet domi. Si janitor non eſſet in limine, hoſpites non tantum pulſabant januam, ſed etiam vocaliter clamabant. Janitor interdum nihil reſpondebat. Qvi cum ingratiis Oſtiarii introire vellet, ſubmovebatur, & qvandoq; verberibus. Janitoris arundo. Janitor exire volentes interdum retinebat. Non facile noctu Janitor pandebat januam. Janitores ſervabant ignem Larum. Iidem vilia qvævis miniſteria obibant. Janitores carcerum. Janitores ſepulchrorum.*

§ I. Potentiorum domus apud Romanos plerumq; erant clauſæ. Seneca Epiſt. XLIII. *Rem dicam, ex qva mores æſtimes noſtros.*

Vix

Vix qvemqvam reperies, qvi poſſit aperto oſtio vivere. Janitores conſcientiæ noſtræ, non ſuperbia oppoſuit. Sic vivimus, ut deprehendi ſit ſubito adſpici.

§ II. Tribunorum tamen fores interdiu noctuq; patebant, ut ſcilicet paratos ſe oſtenderent ad deſideria ac qverelas miſerorum excipiendas. Plutarchus Problem. LXXXI. *Receptum fuit, ut Tribunorum januæ nunqvam clauderentur, ſed noctes diesq; apertæ eſſent, tanqvam portus & perfugium ope indigentibus.*

§ III. Atq; in eo æmulati ſunt Tribunos, qvicunq; auram captarent popularem, aut alias hoc indicio ſuam facilitatem declarare geſtirent. Certe de Cicerone auctor eſt Plutarchus, *qvod ejus domus janitore caruerit.* Atq; eidem id ſvaſit Q. Frater eleganti de Petitione Conſulatus conſilio: *Cura ut aditus ad te diurni atq; nocturni pateant, neq; foribus ſolum ædium tuarum, ſed etiam vultu & fronte, qvæ eſt animi janua: qvæ ſi ſignificant voluntatem abditam eſſe ac retruſam, parvi refert patere oſtium.* Martialis lib. I. ep. LXXI. de C. Julii Proculi ædibus, ad librum:

Hanc pete, ne metuas faſtus, limenq; ſuperbum:
Nulla magis toto janua poſte patet.

Sic Dion Nicæus Veſpaſiani laudibus adſcribit, qvod regiæ fores ſemper paterent, αἵτε θύραι τῶν βασιλείων ἠνεωγμέναι. Et apud

pud Philoſtratum idem Imperator gloriatur, ſe ἀκλείςες θύρας παρέχειν σοφοῖς ἀνδράσι, *patulas fores ſapientibus prævere.* Qvod dictum utinam Magnatum cordibus inſcriptum eſſet! aliqvanto profecto melius cum literis ageretur, nec earum cultores aut eſurire cogerentur, aut alias carerent dignis doctrina & virtute ſua præmiis.

§ IV. Qvoniam igitur rari fuerunt illi, qvi patulis vixerunt foribus, ante eas diſpoſiti fuerunt JANITORES, ſive OSTIARII.

§ V. Anteqvam illi adhiberentur, marculo, ſive malleo moris fuit pulſare januas. Plutarchus de Curioſitate, interprete Xylandro: *Niſi pulſato prius oſtio ingredi in alienam domum non eſt moris: & nunc ejus rei gratia Janitores habentur. Antiqvitus mallei januis appenſi ſignum dabant: ne ſcilicet alienus matremfamilias in medio offenderet, aut virginem, aut ſervum vapulantem, aut vociferantes ancillas.*

§ VI. Vocabatur talis marculus apud Græcos Κόραξ & Κορώνη, item Κρίκος & ῥόπτρον. In Epigrammatis Græcis ludit qvidam in naſum cujusdam Caſtoris:

Ἐςὶ τέκτοσιν ἀξίνη, τοῖς πυλεῶσι κόραξ.

Fibris loco dolabra, portis autem mallei, ſeu tuditis, qvo pulſentur, inſtar eſt. Pollux lib. VII. cap. XXVI ἣν Ὅμηρος κορώνην λέγει, νῦν κόρακα καλῦσι: citans ex Poſidippo: κόρακι

ϱακι κλείεται θύϱα. Euſtathius forma diminutiva etiam, κοϱάκιον appellat. Gloſſæ: κοϱώνη, κϱίκ@, κίγκλ@. Euſtathius ad finem lib I. Odyſſ. κοϱώνη, ὁ κϱίκ@ ᾧ ἐϛι τὴν θύϱαν ἑλκύσαι τὸ τῆς θύϱας ἐπίσπαϛϱον, ἢ ῥόπτϱον. ἀπὸ τῆς κοϱώνης εὐλόγιϛον ἐχέσης τϱάχηλον. Nos etiam Græcorum more *Cornicem* dicere poſſe, cenſet Turnebus *libr. V, cap. XXVII.*

§ VII. Qvibusdam placet ejusmodi malleum Plauto dici *Cantharum*, Menæchm. act. I. Sc. II. v. 64.

-- *Mille paſſim commoratus cantharum.*

Pro hac ſignificatione inprimis militat Joh. Baptiſta Pius *Annotationum Poſteriorum cap. V.* Vult enim ſic dici, qvia marculi iſti fierent manus ſimilitudine, qvæ ventre capaciore & anſa *Cantharum* referret. Huic probando adducit, qvod marculus Lucret. lib. I. v. 317. dicatur *manus dextera*, vel potius, *manus extera*. Verſus Lucretii ſunt hi:

Strataq; jam vulgi pedibus detrita viarum
Saxea conſpicimus: tum portas propter ahena
Signa manus dextras oſtendunt attenuari
Sæpe ſalutantum tactu præterq; meantum.

qvem locum ita explicat Pius: *Conſpicimus ſigna ahena, hoc eſt, marculos, ſive malleos oſtiarios, nitidiore artificio elaboratos, ut ſimulacrum repræſentarent manu dextra præditum, tandem*

attenuari. De Lucretii loco Pium qvoq; ſeqvitur Hadrianus Junius *in Nomenclatore.*

§ VIII. Verum necqvidqvam probat hanc interpretationem Vir doctiſſimus, Obertus Giſanius *in Indice Lucretiano,* putatq; ſigna qvædam ænea, ſeu ſtatuas ad urbium olim portas collocari ſolitas, qvarum dextras oſculari amarint cives exeuntes, boni eventus cauſa, atq; etiam tangere, & qvaſi ſalutare, laudatq; in hunc ſenſum ſeqventia Varronis e libr. IV. de L. L. *Nam neq; qvas Ambracia ante portas ſtatuit duas viriles ſpecies æneas, dii magni; neq; ut vulgus putat, hi Samothraces dii, qvi Caſtor & Pollux.* Qvæ qvidem ſententia præ altera illa longe videtur probabilior. De iſto autem ritu tangendi & ſalutandi imagines deorum, ne hic vagemur extra oleas, alibi commodior disſerendi locus erit.

§ IX. Sed nec in Plautina Pii interpretatione acqvieſco. Placet enim iſta Ulrici Piſtoris, qvæ ita habet. *Qvin tu pulſas januam. Nam ut nunc qvidem egiſti, mille paſſus commoratus es cantharum: id eſt, impediviſti, qvo minus cantharus jam aliqvot vicibus circumiverit; atq; adeo jamdiu, ut (per jocum) mille paſſus abſolvere potuiſſet.*

§ X. At enim ne nos diutius moretur ſive *cantharus* Plauti, ſive *dextra,* aut *extera manus* Lucretii, ad Janitores nos convertimus.

§ XI.

§ XI. Eos nunc ſtantes, nunc ſedentes, nunc in cella recubantes, nunc catenis alligatos offendimus.

§ XII. Stantem nobis Janitorem ſiſtit Petronius: *In aditu,* inqvit, *ipſo ſtabat oſtiarius.*

§ XIII. Sedentem, Tibullus libr. I. Eleg. I.

Me retinent vinctum formoſæ jura puellæ,
Et ſedeo duras janitor ante fores.

§ XIV. Recubantem Apulejus lib. I. Metam. *Janitor pone ſtabuli oſtium humi cubitans.*

§ XV. Erat autem oſtiarii cella prope januam. Varro de R.R. lib. I. cap. XIII. *Villici proxime januam cella eſſe oportet; eumq; ſcire, qvi introeat, aut exeat noctu, qvidve ferat, præſertim ſi oſtiarius eſt nemo.*

§ XVI. Significanter dico, in cella recubuiſſe Janitorem. Nam ita proprie vocabantur ſervorum gurguſtiola. Cicero Philipp. II. *Conchyliatis Cn. Pompeji periſtromatis ſervorum in cellis lectos ſtratos videres.* Valer. Maxim. lib. VII. cap. VI. *Cellis ſervilibus extracta corpora, & a paſtoralibus caſis collecta mancipia.*

§ XVII. Græco nomine locus iſte, in qvo commorabatur janitor, θυρωρεῖον dicebatur, & locus erat intra duas januas. Vitruvius lib. VI. cap. X. *Atriis Græci qvia non utuntur, neq; noſtris moribus ædificant, ſed ab ja-*

nua introeuntibus itinera faciunt latitudinibus non ſpatioſis, & ex una parte eqvilia, & ex altera oſtiariis cellas, ſtatimq; januæ interiores finiuntur. Hic autem locus inter duas januas Græce θυρωρεῖον appellatur.

XVIII. Habebant nimirum magnificæ qvæq; ædes duas januas: qvemadmodum adhuc hodie in portis urbium & palatiorum idem videmus. Neq; tantum in aditu domus, ſed in ipſa domo præ conclavibus duplices interdum erant januæ. Id colligo ex Ovidii lib. I. Amor. Eleg. VIII.

Fors me ſermoni teſtem dedit: illa monebat
Talia: me duplices occuluere fores.

Et ſic fortaſſis explicare licet Juvenalem Sat. IX. v. 105.

Vela tegant rimas, junge oſtia, tollito lumen.

ut *jungere oſtia*, ibidem ſit, *conduplicare januas*.

§ XIX. Plerumq; autem Janitores erant catenati. Qvod etſi negat Michaël Caſpar Lundorpius, qvi ſub Georgii Erhardi nomine *Petroniana Symbola* edidit, nos tamen nube teſtimoniorum facile probabimus. Columella *Præfat. librorum de re ruſtica* ad Sylvanum: *An putem fortunatius a catenato repulſum janitore ſæpe nocte ſera foribus ingratis adjacere?* Ovidius lib. I. Amor. Eleg. VI.

Janitor indigne dura religate catena,
Difficilem moto cardine pande forem.

Et eadem Elegia:

Ex-

Excute: ſic nunqvam dura religere catena.
Nec tibi perpetua ſerva bibetur aqva.

Antipater Antholog. lib. VII. Epig. CLXI.

Ἦν μὲν γὰρ τὸ χάραγμα Φέρης Φίλος οὔ-
τε θυρωρὸς
Ἐν ποσὶν, οὔτε κύων ἐν προθύροις δέδεται.

Huc etiam refero illa Tibulli:

At mihi ſervandam credas, non ſæva recuſo
Verbera, detrecto non ego vincla pedum.

Ait enim Poëta, ſe libenter in compedibus fore, dummodo janitor conſtitutus obſervet, qvo minus ſua Delia qvicqvam peccet. Et hæc ſunt *Oſtiarii impedimenta* apud Afranium, cujus verba debemus Feſto, in *Tintinnare. Tintinnare eſt apud Nævium hoc modo. Tantum ibi molæ crepitum faciebant, tintinnabant compedes. Et apud Afranium: Oſtiarii impedimenta tintinnare audio.* Qvam clare Svetonius, de Illuſtribus Rhetoribus, cap. III. *Lucius Otacilius Piletus ſerviſſe dicitur, atq; etiam oſtiarius veteri more in catena fuiſſe: donec ob ingenium, & ſtudium literarum manumiſſus.* Huc etiam vulgo referre ſolent illa de Lenæo, Pompeji liberto, apud eundem Svetonium de Illuſtribus Grammaticis: *Traditur autem puer adhuc catenis ſubreptus refugiſſe in patriam; perceptisq; liberalibus diſciplinis precium domino ſuo retuliſſe.* Sed lectio mendoſa eſt, & pro *catenis, Athenis* ſubſtituendum eſſe, jampridem docti viri obſervarunt.

§ XX. Qvia autem Svetonius de Otacilio dicit, eum *veteri* more in catenis fuiſſe; hinc colligunt nonnulli, non factum id amplius ætate Tranqvilli. At factum tamen ætate Senecæ, qvi *lib. III. de Ira,* hæc ſcribit: *Iratum vidiſti amicum tuum oſtiario cauſidici alicujus, aut vidiſti, qvod intrantem ſubmoverat, & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti? Iraſceris ergo catenario cani? & hic cum multum latravit, objecto cibo manſveſcit. Extremum mancipium* vocat Janitorem talem, nulli videlicet rei aptum, qva catenarius etiam canis aliqvis defungi valeat. Neqve tamen eſt, cur in hoc loco asſentiamur Viro Illuſtri Gerhardo Johanni Voſſio, qvi *lib. IV. Inſtitut. Orator. cap. VI.* § *III.* vere per *canem catenarium* deſignari putat Janitorem. Nam is videtur ſenſus eſſe interrogationis Annæi: *Non utiq; iraſceris catenario cani latranti: non ergo etiam ſuccenſe catenato janitori, qvi nihil aliud didicit, qvam importune ſe gerere.*

§ XXI. Hanc autem catenam manumiſſi janitores Laribus conſecrabant. Horatius lib. I. Serm. Sat V.

Multa Cicerrus adhac. donaſſet jamne catenam
Ex voto Laribus? qværebat.

vel Saturno. Martial. l. III. Ep. XXIX.

Has cum gemina compede dedicat catenas
Saturne tibi Zoilus, anulos priores.

§ XXII.

§ XXII. Qvod autem hac catena ad januam religarentur Janitores, hinc factum eſſe reor, qvod aliqvando *fores conſervæ* audiant Poëtis. Plautus, Aſinaria. II. III. v. 6. ubi Libanus ſervus ad Mercatorem ædes pulſantem:

— nolo ego fores conſervas meas
A te verberarier: ſane ego ſum amicus noſtris ædibus.

Ovidius:

Duraq; conſervæ ligna valete fores.

§ XXIII. Præcipuum autem munus erat Janitoris, ſervare & cuſtodire domum. *Servare* dico. Hac enim voce in hac re uſi Veteres. Terent. Eun. *Solus Sannio ſervat domum.* Plautus Aul. I. 2. ad Staphylam Euclio, tanqvam ad Janitricem. *Redi nunc jam intro atq; intus ſerva.* Idem Moſt. II. II.

— — nemo in ædibus
Servat, neq; qvi recludat, neq; qvi reſpondeat.

Sed & compoſitum *Obſervare* hoc ſenſu legas de Janitoribus. Plautus Aſinar. II. II. *Væ illi, qvi tam indiligenter obſervant januam.*

§ XXIV. Ab hac vero cuſtodia Janitor κατ᾽ ἐξοχὴν Cuſtos appellari ſolet a Veteribus. Ovidius lib. II. Faſtor.

— — regalia protinus ipſi
Tecta petunt: cuſtos in fore nullus erat.

Idem lib. II, de A. A.

I nunc, claude fores, cuſtos odioſe puellæ,
Et centum duris poſtibus adde ſeras.

Idem lib. XI Metam. v. 608.

Janua ne verſo ſtridorem cardine reddat
Nulla domo tota eſt, cuſtos in limine nullus.

Petronius: *Mando ædicularum cuſtodi cæmulæ officium.* Corippus lib. I.

Et jam crebra manus veloci concita pulſu
Limina qvaſſabat ductis munita catenis.
Ad ſtrepitum cuſtos, cura eſt, cui clauſtra tueri.
Sic ait, indignans.

Hinc & curam gerebant clavis. Apulejanus ille Myrmex, cum Dominus januam pulſaret, jam clamitaret, jam ſaxo fores verberaret: *repentino malo perturbatus, & miſera trepidatione ad inopiam conſilii deductus, qvod ſolum poterat, nocturnas tenebras cauſabatur ſibi obſiſtere, qvin clavem curioſe abſconditam reperiret. Tandem* vero *clave peſſulis ſubjecta, repandit fores.* Petrus Chryſologus, Serm. CLXXII. *Audiſtis hodie fratres, qvemadmodum dum ſeclusit alios, ſeipſum Janitor invidioſus excluſit: Væ vobis, inqvit, legisperitis, qvia tuliſtis clavem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & eos, qvi introibant, prohibuiſtis.*

§ XXV. Ad hanc domus cuſtodiam pertinebat, ne qvem ſine diſcrimine intromitteret.

§ XXVI. Hinc interdum clathri aut cancelli ſummis foribus erant appoſiti, ut per

per eos proſpiceret Janitor, qvisnam pulſaret fores, anteqvam oſtium recluderet. Hujusmodi Januas Polybius vocat θύρας διαφανεῖς δικτυωτάς. Caſſiodorus, *tralucidas fores*.

§. XXVII. Ab his aliæ erant fores tralucidæ, cancellatæ, in dicaſteriis atq; baſilicis: de qvibus Etymologicum Magnum: Κιγκλὶς. ἡ καγκελόθυρις. θύρα δικτυωτή. μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν δικαστηρίων τοιαῦται ἦσαν, ἵνα ταχέως ἀνοίγωνται καὶ κλείωνται συνεχῶς γὰρ εἰσῄεσαν, καὶ ἐξῄεσαν. qvæ ſic reddiderim: *Janua reticulata. Maxime prædicaſteriis ejusmodi fores erant, ut celeriter aperirentur, & clauderentur. Protinus enim intrabant & exibant.* θυρὶς δεδικτυωμένη vocatur Septuaginta Patribus lib. III. Regum. Scholiaſtes Ariſtophanis in Eqvitibus: Τὴν κιγκλῖδ' ἐξάραξα. τὴν θύραν. τὴν κάγκελον τοῦ δικαστηρίου. ἰδίως δὲ τὰς διπλᾶς θύρας, οὕτω καλοῦσιν. ἅς τινας διγκλίδας. ἢ κιγκλὶς ἰδίως ἡ τρύπη. δι' ἧς κιγκλὶς πέμπεται. *Cancellos dicaſterii. Proprie vero duplices fores ſic vocantur, qvas &* διγκλίδας *dicunt. Aut* κιγκλὶς *proprie foramen, per qvod clavis* (puto enim pro κιγκλὶς legendum κλεὶς) *transmittitur.* Foramen illud, per qvod transmittebatur clavis (lubet id hoc loco inſerere, qvia me ſupra prætermiſiſſe video) interdum ſatis amplum fuiſſe, oſtendunt illa Apuleji lib. IV.

Tunc it iq; ſublimis ille vexillarius noſter Lamachus, ſpectatæ virtutis ſuæ fiducia, qva clavi immittendæ foramen patebat, ſenſim immiſſa manu, clauſtrum evellere geſtiebat. Idem Scholiaſtes in Veſpis: *κιγκλὶς, ἡ θύρα τȣ̃ δικαςηρίȣ, ἣν καὶ καγκελωτὴν καλȣ̃σι. κιγκλὶς, janua dicaſterii, qvam etiam cancellatam vocant.* Onomaſticon Latino-Græcum Argentorati olim editum anno cIↃ IↃ XXXVI. *Tranſenna κιγκλίς.* De *Tranſenna* legi poſſunt, qvæ poſt Turnebum, Brodæum & Lambinum, Voſſius diſputat in Etymologico.

§ XXIIX. Talibus reticulatis foribus in templis dividebantur ſanctuarium & popularia. Euſebius lib. X. cap. IV. de templo Tyri ædificato a Paulino ibidem Epiſcopo: *Αὖθις καὶ τάδε, ὡς ἂν εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, τοῖς ἀπὸ ξύλȣ περιέφραττε δικτύοις, εἰς ἄκρον ἐντέχνȣ λεπτȣργίας ἐξησκημένοις, ὡς θαυμάσιον τοῖς ὁρῶσι παρέχειν τὴν θέαν. Iſta rurſus ut a plebe & multitudine eo non poſſet accedi, cancellis ex ligno fabricatis circumdedit: qvi adeo artificioſa ſolertia ad ſummum elaborati ſunt, ut mirabile ſpectaculum intuenti exhibeant.* Ita lib. IV. de Vita Conſtantini cap. LIX. agens de Templo Apoſtolorum Conſtantinopoli a Conſtantino Magno condito: *Δικτυωτὰ δὲ πέριξ, ἐκύκλȣ τὸ δομάτιον ἀνάγλυφα χαλκῷ καὶ χρυσῷ κατειργασμένα. Interiorem ædis partem undiq; in ambitum*

circum-

circumductam reticulato opere ex ære & auro affabre ſacto veſtivit.

§ XXIX Et tale qvoq; reticulatum opus fuit in templo Hieroſolymitano, qvo Adytum, ſive Sanctum Sanctorum a reliqvo templi ſpatio fuit diviſum. Juvat de hoc opere audire Jacobum Jehudam Leonem, ſed ore Cl. Viri, Johannis Sauberti, Præceptoris qvondam mei in illuſtri Julia optime de me meriti, qvem honoris cauſa nomino, Latine loqventem, lib. II. de templo Hieroſolymitano cap. XXIII. *Paries diſtingvens inter Sanctum Sanctorum, & inter ſanctum altus fuit viginti cubitis, viginti latus, & uno cubito craſſus. Factus ex trabibus cedrinis compactis & fortiter cohærentibus beneficio vectium puro auro conflatorum transeuntium per eas ab una extremitate ad alteram. Trabes iſtæ ex ambobus lateribus ſuis exſculptæ erant Keruſim, & palmis, & cælaturis florum: qvæ omnia obducta exſtabant auro puriſſimo. A ſuprema autem parte parietis uſq; ad tegumentum ſactum erat ex aureis catenulis opus reticulatum, ut odor ſuffitus ſancti ſanctorum penetraret ad arcam: atq; intermedium foraminum retis repletum erat chryſopraſo, ſapphiro, adamante, & omni lapide ſupra modum pretioſo.* Joſephus etiam de hoc pariete, ejusq; foribus nonnulla affert lib. VIII. cap. II. cujus *Hiſtorici*, ut Scaliger eum vocat Prolegomenis ad divinũ opus de Emendatione

tione Temporum; *diligentiſſimi, καὶ φιλαληθεστάτου*, novam, & inſigniter locupletatam Editionem, qvam Vir Cl. Johannes Andreas Boſius, inclytus in Academia Salana Profeſſor jam ab aliqvot retro annis molitur, anxie præſtolamur.

§ XXX. Sed qvorſum nos deduxit Janitorum noſtrorum Tranſenna? Si cui fortaſſe videor loco minus commodo hæc disputaſſe, non illud negabo qvidem, attamen in eo neqvaqvam a Janua me aberraſſe ſimul reſpondebo.

§ XXXI. Si cancelli non eſſent in foribus, credo per rimam ſpeculatum eſſe Oſtiarium, qvis ſtaret ante oſtium. Petronius: *Obiterq; per rimam foris ſpeculari diligentiſſime cœpi, num Aſcyltos una veniſſet.*

§ XXXII. Nonnunqvam tamen interrogabat, qvis adeſſet. Cicero Philipp. II. *Inde celeriter ad urbem advectus, domum venit capite obvoluto. Janitor, qvis tu? a Marco tabellarius.* Petronius: *Sed ut primum beneficio Gytonis præparata nos implevimus cæna, oſtium ſatis audaci ſtrepitu impulſum exſonuit. Cum & ipſi ergo pallidi rogaremus, qvis eſſet: Aperi, inqvit, jam ſcies.*

§ XXXIII. Interdum etiam, præſertim noctu intempeſta interrogaſſe puto, qvot eſſent, ut ille apud Petronium: *Et jam plena nox erat, mulierq; cænæ mandata curaverat,*

vat, cum Eumolpus oſtium pulſat. Interrogo ego: Qvot eſtis?

§ XXXIV. E contrario adventantes ex Janitore qværere ſolebant, num Dominus eſſet domi: qvod affirmabat, vel negabat, prout ſe res habebat, aut prout commodum fore putabat hero. Qvandoq; jubebatur præ foribus conſiſtere advena, donec reverteretur, qvi qvæſitum in domum abierat Janitor. Plautus Aſinaria, Act. II. Sc. III.

Libanus: *Ita hæc morata eſt janua: extemplo janitorem*
Clamat, procul ſi qvem videt ire ad ſe calcitronẽ:
Sed qvid venis? qvid qværitas? Mercator. *Demænetum volebam.*
Li. *Si ſit domi, dicam tibi.* Me. *qvid? ejus atrienſis.*
Li. *Nihilo mage intus eſt.* Me *ubi eſt?* Li. *ad tonſorem ire dixit.*
Me. *Cum veniſſet, poſt non redit?* Li. *non ædepol.*

Apulejus lib. I. *Et cum dicto modico ſecus progreſſus, oſtium accedo, & januam firmiter oppeſſulatam, pulſare vocaliter incipio. Tandem adoleſcentula qvædam procedens, Heus tu, inqvit, qvi tam fortiter fores verberaſti, ſub qva ſpecie mutuari cupis? An tu ſolus ignoras, præter aurum argentumq; nullum nos pignus admittere? Meliora, inqvam, ominare: & potius reſponde, an intra ædes herum tuum offendam? Plane, inqvit: ſed qvæ cauſa qvæſtionis hujus? Literas ei a Co-*

rinthio

rinthio Demea ſcriptas ad eum reddo. Dum annuntio, inqvit hæc, ibidem me operitor. Et cum dicto rurſum foribus oppeſſulatis, intro capesſit. Medico deinde regreſſa, pateſactis foribus, Rogat te, inqvit. Intuli me. Tibullus lib. II. Eleg. ult.

Sæpe ego cum dominæ dulces a limite duro
Agnoſco voces, hæc negat eſſe domi.

Martialis lib. II. Epig. V.

Sæpe domi non es: cum ſis qvoq; ſæpe, negaris:
Vel tantum cauſis, vel tibi ſæpe vacas.

Idem lib. V. Ep. XXIII.

Illud adhuc gravius, qvod te poſt mille labores
Paule, negat laſſo janitor eſſe domi.

Lepida hac de re eſt apud Ciceronem hiſtoria *lib. II. de Oratore*, qvæ meretur adſcribi. *Naſica cum ad Poëtam Ennium veniſſet, eiq; ab oſtio qværenti Ennium ancilla dixiſſet, domi non eſſe: Naſica ſenſit, illam domini juſſu dixiſſe, & illum intus eſſe. Paucis poſt diebus cum ad Naſicam veniſſet Ennius, & eum a janua qværeret, exclamat Naſica, ſe domi non eſſe. tum Ennius: Qvid? ego non cognoſco vocem, inqvit, tuam? Hic Naſica, Homo es impudens. ego cum te qværerem, ancillæ tuæ credidi te domi non eſſe, tu mihi non credis ipſi?*

§ XXXV. Si Janitor non eſſet in limine, advenientes non tantum pulſare, ſed & clamare ſolebant. Plautus Amph. IV. I.

— — feriam foris

Ape-

Aperite hoc. heus, ecqvis hic eſt? ecqvis hoc aperit oſtium

Libanius in Invido: ἐξελθὼν ἕωθεν. καὶ κεκλεισμένας ἰδὼν τὰς τοῦ γείτονος θύρας, οὐκ εἰωθὸς ὂν προσελθὼν κρούσας ἐκάλουν. ὡς δὲ οὐδεὶς ὑπήκουε, πάνυ σφόδρα κύπτων. καὶ βοῶν μόλις ἤκουσα παρὰ τοῦ τῶν ἔνδον ἀπιέναι.

§ XXXVI. Qvandoqvidem ſervuli faſtidientes hoſpitem domino ingratum, ab oſtio aliqvid qværenti nec qvidqvam reſpondebant. Columella præfat. lib. I. *An honeſtius duxerim mercenarii ſalutatoris mendacisſimum aucupium circumvolitantis limina potentiorum, ſomnumq; regis ſui rumoribus inaugurantis: neq; enim qvid agitur intus, reſpondere ſervi dignantur.*

§ XXXVII. Imo vero, qvi cum Oſtiarii ingratiis introire vellet, ſubmovebatur. Hoc enim verbum proprie de hac re uſurpatur. Seneca loco laudato: *Iratum vidiſti amicum tuum oſtiario, cauſidici alicujus, aut vidiſti, qvod intrantem ſubmoverat.* Illis, qvæ cap. VIII. attuli, addo hoc Ovidii lib. III. Amor. Eleg. XIII.

Ignoto meretrix corpus junctura Qviriti
Oppoſita populum ſubmovet ante ſera.

In Plauti Amphitruone Mercurius ſumta Soſiæ perſona de Soſia ipſo ad ſpectatores ait, fine Prologi:

Abigam jam illum advenientem ab ædibus.

Huc

Huc etiam referri poteſt illa *Oſtiarii difficultas* apud Senecam, libello Qvod in ſapientem non cadat injuria: *Qvidam ſe a cinerario impulſos moleſte ferunt, & contumeliam vocant oſtiarii difficultatem, nomenclatoris ſuperbiam, cubicularii ſupercilium.*

§ XXXVIII. Huic contrarium erat *admittere.* Tibullus lib. I. Eleg. VI.

Et tibi neſcio qvas dixit mea Delia pœnas,
Si tamen admittas, ſit precor, illa levis.

Martialis lib. I. Epig. XXVI.

Ante fores ſtantem dubitas admittere famam.

§ XXXIX. Interdum vi & verberibus in inconſultius intrantes debacchabantur Oſtiarii. Eo referre liceat seqventia Paulini Epiſt. XXXIII. ad Alethium: *Nonne (qvæſo te) iſti verius dicendi canes, qvi ne canes qvidem in curandis atq; mulcendis hominibus imitati ſunt, & de micis ſaltem a menſa ſua cadentibus ſatiari cupientes fratres, hoc eſt, natura matre germanos, non ſolum obſeratis foribus excludi, ſed etiam ſævis verberibus expelli jubent.* Item hæc Salviani lib. III. de Gubernat. Dei: *Intra januas non modo illuſtrium perſonarum, ſed etiam Præſidum & Præpoſitorum, non omnes paſſim intrare præſumunt, niſi qvos aut index vocaverit, aut negocium traxerit, aut ipſa honoris proprii dignitas introire permiſerit: ita ut ſi qvispiam ingreſſus inſolenter fuerit, aut cædatur, aut propellatur, aut aliqva verecundia & exiſtimationis ſuæ labe mulctetur.*

§ XL.

§ XL. Hinc ad manus illis erat arundo, qva amoliri a foribus indignos & importunos poſſent. Huc vulgo referunt illa Petronii. *ubi ſervus publicus raptam cauponi harundinem ſubter lectum mittit, omniaq; etiam parietum foramina ſcrutatur.* ut & iſta: *Ac iterum in cellam ſacerdotis nihil recuſantem perduxit, impulitq; ſuper lectum, & arundinem ab oſtio rapuit, iterumq; nihil reſpondentem mulctavit.* Et hæc eſt Janitoris virga apud Senecam de Tranqvillitate vitæ lib. II. cap. XIV. Locus integer dignus eſt, qvi recenſeatur; cum præſertim etiam de alio antiqvo more nos doceat, qvod nempe Janitoribus, ut faciliorem darent aditum, ſportulam qvandam objecerint. *Qvid ergo? Sapiens non accedit ad fores, qvas durus janitor obſidet? Ille vero, ſi res neceſſaria vocabit, experietur, & illum, qvisqvis erit, tanqvam canem acrem, objecto cibo leniet, nec indignabitur aliqvid impendere, ut limen transeat, cogitans, & in pontibus qvibusdam pro transitu dari. Itaq; illi qvoq;, qvisqvis erit, qvi ſalutatorium publicum exerceat, donabit. Scit emere venalia. Ille puſilli animi eſt, qvi ſibi placet, qvod oſtiario libere reſpondit, & virgam ejus fregit: qvod ad dominum acceſſit, & petiit thronum.*

§ XLI. Reperio etiam juſſu Domini retentos, qvi exire volebant. Rutilius Lu-

pus de Figuris lib. II. qvando de Characteriſmo agit, affert exemplum ex Lycone, in qvo & hæc habentur. *Interea procedit ſimul & illud tempus, & potatio: Oculi vinum lacrumantes caligant, ebrioſum ipſi vix ebrii cognoſcunt: alius ſine cauſa jurgio proximum laceſſit: alius ſomno deditus vi cogitur vigilare: alius rixari parat: alium turbas vitantem, ac domum reverti cupientem, retinet Janitor, pulſat, exire prohibet domum, interdictum demonſtrans. Interim alium contumelioſe extra januam ejectum, vacillantem puer ſuſtentat, ac ducit pallium per lutum trahentem.*

§ XLII. Noctu, ut eo ſecure magis in utramq; aurem dormire poſſent Oſtiarii, non facile alicui pandebant fores. Apulejus lib. I. *Et, Heus tu, ubi es? inqvam, valvas ſtabuli abſolve: antelucio volo ire. Janitor pone ſtabuli oſtium humi cubitans, & jam nunc ſemiſomnus. Qvid tu, inqvit, ignoras latronibus infeſtari vias, qvi hoc noctis iter incipis?* Et paucis interjectis: *Adhæc ille marcidus ſemiſopitus, in alterum latus evolutus &c.*

§ XLIII. Tantum de Cuſtodia domus, qvod præcipuum Janitoris munus fuiſſe diximus. Porro Janitorum curam fuiſſe, ſervare ignem Larium, ex Ariſtide ſe obſervaſſe ſcribit Laurentius Pignorius *Commentario de Servis.*

§ *XLIV.*

§ XLIV. Deniq; qvia Janitores inter extrema erant mancipia, viliſſima qvæq; miniſteria obire coacti ſunt. Videtur id colligi poſſe ex Petronio, apud qvem in Trimalchionis *aditu ſtabat oſtiarius praſinatus, ceraſino ſuccinctus cingulo, atq; in lance argentea piſum purgabat.* Vile nimirum & ſordidum opus, qvo & Venus Pſychen exercuit apud Apulejum Metam. lib. VI.

§ XLV. Etiam Carcerum publicorum Janitores fuiſſe legimus. Plinius lib. XII. c. XXXVI. *Humilis in plebe & ideo ignobilis puerpera ſupplicii cauſa carcere incluſa matre, cum impetraſſet aditum, a Janitore ſemper excuſſa, ne qvid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibus ſuis alens eam.*

§ XLVI. Sepulchrorum Janitores memorat Firmicus, his verbis: *In tertio loco Mercurius cum Saturno ab Horoſcopo partiliter conſtitutus pollinctores faciet, ac funerarios mortuorum cadaverum cuſtodes, aut ſepulchrorum janitores.* Sic ab eo appellari puto humatores ſive veſpillones, **die Todtengräber/** qvod hi ſepulchra aperiant claudantqve.

Caput XVII.

DE SERVIS VETERUM EXCUBITORIBUS, ET EXCUBIIS IN PALATIO IMPERATORUM ROMANORUM.

§ I. PRæter illos, de qvibus ſatis a nobis dictum eſt, Janitores, potentiores etiam habebant Servos Excubitores, qvi nocturnas ad limen habebant cuſtodias. Iſidorus Origin. lib. IX. cap. III. *Excubitores dicuntur, pro eo, qvod excubias ſemper agunt. Sunt enim ex numero militum, & in porticibus excubant propter regalem cuſtodiam.* Qvinctilian. Declamat. I. pro Cæco: *Dicitur cæcus ſine rectore, ſine duce per inane longum, per tot offenſa limina, per excubantes ſervulos erraſſe cum ferro: cubiculum deinde patris intraſſe.* Idem Declamat. II. pro Cæco: *Tu ſentis, qvando ſenem vicerit laſſitudo curarum. Scis pariter, an una qvieſcentium fores vallaverit cura ſervorum.* Ad hunc ritum alludit Silius Italicus lib. I. de Hannibale:

Sæpe etiam famuli turbato ad limina ſomno
Expavere trucem per vaſta ſilentia vocem.

Claudianus lib. III. de Raptu Proſerp. v. 116.

Ut domus excubiis incuſtodita remotis
Et reſupinati neglecto cardine poſtes.

Propertius lib. IV. Eleg. I. ad privatam matro-

tronarum cuſtodiam, de qva nos dicemus alibi, traduxit:

Non mille excubiæ, nec te ſignata juvabunt
Limina: perſvaſis fallere rima ſat eſt.

Tangit iterum Claudianus, qvando Ambitionem *potentum foribus excubare* canit, lib. II. de laud. Stilic. v. 114.

Trudis Avaritiam, cujus fœdisſima nutrix
Ambitio, qvæ veſtibulis foribusq; potentum
Excubat.

Clariſſime omnium Tacitus de Pedanio Secundo domi ſuæ a ſervo occiſo: *Sane conſilium occuluit, telum inter ignaros paravit, num excubias tranſiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus neſciis?* Annalium lib. XIV.

§ II. Inprimis autem id a Romanis Imperatoribus obſervatum fuit, ut ejusmodi excubias ad majorem ſui ſecuritatem haberent in veſtibulo palatii. Sveton. Neron. cap. VIII. *Septendecim natus annos, ut de Claudio palam factum eſt, inter horam ſextam ſeptimamq; proceſſit ad excubitores.* Idem Othone cap. VI. *Erat animus poſt adoptionem ſtatim caſtra occupare, cœnantemq; in Palatio Galbam aggredi; ſed obſtitit reſpectus cohortis, qva tunc excubabat, ne oneraretur invidia.* vid. eundem in Galba, cap. X. Corippus lib. I.

Excubiæ primum qvæ ſumma Palatia ſervant,
Imperium felix Dominis intrantibus optant,
Et cunctos aditus armato milite vallant.

§ III. Solebant hæ excubiæ Principem comitari, cum prodiret, & ſi qvando foris cœnaret, in aliena domo ſuum officium facere. Luculenter id apparet ex Svetonii Othone, cap. IV. *Nullo officii, aut ambitionis in qvemqvam genere omiſſo, qvoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim dividere.*

§ IV. Præerat his Excubiis Tribunus Excubitor. Svetonius Claud. cap. XLII. *Qvoties qvidem hoſtem, vel inſidiatorem ultus eſſet, excubitori Tribuno ſignum de more poſcenti, non temere aliud dedit, qvam,* Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπαίνῃ. Idem, Nerone cap. IX. *Primo etiam Imperii die ſignum excubanti Tribuno dedit, Optimam matrem.* Talem Tribunum fuiſſe puto Claudium Rutilium Numatianum; Sic enim canit lib. I. Itinerarii, v. 563.

Præbet eqvos, offert etiam carpenta Tribunus,
Ex commilitio carus & ipſe mihi,
Officiis regerem cum regia tecta magiſter:
Armigeras qʒ Pii Principis excubias.

Qvamqvam Barthius *Præfectum Prætorio* ex his verſibus facit.

§ V. Qvi temere has Excubias deſerebat, plectebatur capite. vid. Paulum *in leg. X. pr. ff. de re milit. & adde l. III. § VI. ff eod.*

§ VI. Puto autem hanc Excubitorum ſtationem deſumtam ex *cohortibus prætoriis,* qvas

qvas inſtituto Auguſti habebat Imperator, ad cuſtodiam corporis, atq; ad ſubita remedium: ſparſas initio per hoſpitia, poſtea junctas peculiaribus caſtris ad muros Urbis, non procul Viminali porta ſtructis Sejani conſilio. His cohortibus qvi præerant, *Præfecti Prætorio*, appellabantur: ex eqveſtri ordine, unus qvandoq;, aliqvando plures. Locus hic non permittit, ut ſigillatim de his qvædam ediſſeram. Fiet id volente Deo alibi.

CAPUT XVIII.

DE JANITORIBUS TEMPLI HIEROSOLYMITANI.

Summarium.

VOtum de Antiqvitatibus Sacris in unum corpus redigendis. Joh. Sauberti Commentarius de Sacerdotio Veterum Ebræorum laudatus. Janitorum Templi Hieroſolym. duæ claſſes; una Juniorum Sacerdotii, altera Seniorum domus paternæ. Eorum princeps dictus Caput domus paternæ. Janitores ex poſteris Corah, ac proinde Coritæ dicti. Janitores a Levitis ſtricte ita dictis diſtincti. Ultimi erant inter Sacerdotes. Primarium eorum munus obſerare, & reſerare Templum. Claves Templi in crypta qvadam aſſervabantur, cui unus

Janitorum indormiebat. Iidem Janitores armis excubias agebant ad Templum. Præpoſitus Janitoribus dicebatur Præfectus Levitarum Janitorum. Ad hujus mandatum clauſæ & apertæ Templi valvæ. Cum eæ aperirentur, Sacerdotes clangebant buccinis. Janitores per vices agebant ſua munera, quorum alia enumerantur. Janitores Templi conſtituebantur à Rege & Judicibus. Numerus Janitorum.

§ I. Non is ego ſum, qvi unice in ſecularibus gentilium literis habitem, ſcriptaq; ſolum externa *nocturna verſemq; manu, verſemq; diurna.* Etiam ad ſacra me converto; imo præ ſacrorum Scriptorum lectione illam Ethnicorum librorum volutationem nihili æſtimo. Sacra Scriptura eſt, qvæ vere ſatiare poteſt meum animum. Atq; ſic ut in hac ſecundum OPT. MAX. SALVATORIS mei JESU CHRISTI monitum vitam æternam qværo; ita non prætermitto ſacras, qvibus referta eſt, Antiqvitates: qvas ſi qvis in unum corpus, qvæ diſperſæ ſunt, colligeret, næ faceret operam Reip. Eccleſiaſticæ utiliſſimam. Cœpit in eo elaborare Vir Cl. Johannes Cunradus Dieterichus, ejusq; laboris qvoddam ſpecimen habemus in tres libellos diſtinctum. Majores conatus & accuratiores nobis invidit prematurus optimi Viri abitus, niſi ſi qva ſpes eſt, fore ut, qvæ in ſcidis disjecta ſervantur, obſtetricantem aliorum manum experiantur.

§ II.

§ II. Nos hoc capite aliqvid afferemus de Janitoribus Templi Hierosolymitani, qvorum freqvens eſt in Sacra Hiſtoria mentio: ſed agemus de iis duntaxat per compendium: cetera commendaturi ſtudio Ampliſſimi Viri, Johannis Sauberti, S. Theologiæ & LL. Orientalium in Academia Helmſtadienſi Prof. P. celeberrimi, cujus elegantiſſimus penes me eſt *de Sacerdotio Ebræorum Commentarius* Ms. qvem in Academia Julia ex dictantis ore excepi, & cujus ductum me hoc in loco ſeqvi, ingenue profiteor.

§ III. Cuſtodiæ Templi Hieroſolymitani præfecti erant certi Æditui, ſive Cuſtodes, qvi in duas claſſes erant diviſi. In altera qvi conſiſtebant, vocabantur *Juniores Sacerdotii*. Qvi ex altera erant, dicti ſunt *Seniores domus paternæ*. Hi claves atrii cuſtodiebant, & mane altare expurgabant.

§ IV. Princeps horum Ædituorum ſeu Inſpector, qvi iis præſidebat, nominabatur *Caput domus paternæ*. De qvibus amplius conſuli poſſunt R. Salomo Jarchi, & Obadias Barthenora, Commentariis ad initium *cap. II. Cod. Thalmudici de Expiationis die*.

§ V. Alii rurſus erant Janitores, dicti vulgo *Coritæ*, qvod maxima eorum pars eſſet

ex poſteris Coræ, qvem adverſus Moſen inſurgentem terra abſorpſit, Numeror. XXVI. v. 11. Erat autem Corah, filius Jezearis, nepos Cahath, pronepos Levi, qvod conſtat ex Exodi cap. VI. v. 16. 18. 21.

§ VI. Hisce poſtea jungebantur aliqvot ex poſteris Merari, filii itidem Levi: ut adeo omnes Janitores eſſent ex tribu Levi, diſtincti tamen a Levitis, ſtricte ita appellatis, uti ex aliqvot Sacræ Scripturæ locis patet. Adeoq; non erant ex Sacerdotali familia, neq; dicebantur Levitæ: ſed Janitores, Oſtiarii, itemq; cuſtodes tabernaculi.

§ VII. Ultimos ordinis Eccleſiaſtici fuiſſe, vel ex eo patet, qvod David Pſalmo LXXXIV. præ conſortio improborum ſe excubitoris Janitoris miniſterio in Templo Domini defungi malle oſtendit. Nam eo ipſo ad officium Korachitarum ſanctiſſimus Auctor reſpicere videtur: qvibus etiam cantandus hicce Pſalmus fuit traditus.

§ IIX. Primarium autem illorum officium erat claudere qvotidie & reſerare Templi oſtia.

§ IX. Asſervabantur autem claves in ſubterranea qvadam crypta, cujus orificio ſuperimpoſita fuit tabula marmorea, cum annulo huic infixo, ut poſſet ipſa tabula, ſi facto opus eſſet, elevari. Subter cryptam iſtam catena fuit aurea, in qva claves pependerunt

derunt in uncino. Cum igitur appeteret tempus obſervationis, ſuſtulit ſacerdos qvidam cum annulo tabulam iſtam, & de catena depromſit claves, clauſitq; interius. Et poſtqvam omnia clauſiſſet, ac repoſuiſſet claves in catenam, tabulamq; in locum ſuum, injecit veſtimenta ſuper hanc, & obdormivit in iis. Jacobus Jehuda Leo, *de Templo Hieroſolymit. lib. II. cap. CXIII.*

§ X. Alterum deinde illorum officium erat excubare ad oſtia templi, & introitum cum armis cuſtodire, ne profanus qvispiam accederet, aut aliqvid illegitimi inferretur. Et ante exſtructum templum non modo ad januas tabernaculi advigilabant Coritæ iſti, ſed & ad ingreſſum caſtrorum populi Iſraëlis.

§ XI. Præpoſitꝰ illis erat qvidã Præfectꝰ, qvi dicebatur *Præfectus Levitarum Janitorum.* Ad hujus mandatum Janitores aperiebant oſtia portarum templi & atrii, & ad ejusdem mandatum eadem claudebant. Et hic præcipiebat Sacerdotibus, ut clangerent buccinis, eo tempore, cum dictæ portæ aperirentur. Neq; enim clangebant illi in apertione portarum, niſi ille dediſſet licentiam. Leo *lib. I. cap. XIX.*

§ XII. Diviſi autem erant Janitores in certas claſſes, qvæ in ſingulis habitabant pagis, aut prædiis extra urbem, & per vices

Hie-

Hieroſolymis munia ſua obibant: Sic, ut ſi qvem tangeret ordo, Hieroſolymas proficiſceretur, ibiq; partium ſuarum ſatageret; ſeptimo autem die univerſi convenirent ibi. Qvi in claſſe aliqva ſacris fungente exiſtebant, ſingula ſua & propria habuerunt officia. Alii enim excubabant dies noctesq;, ſed ſinguli ad certas ſibiq; aſſignatas fores verſus qvatuor mundi plagas: ita ut ad ſingulas januas noctu ſex, interdiu qvatuor asſiſterent: qvas excubias ſorte inter ſe dispertiebantur. Alii eorum cuſtodiebant vaſa miniſterii, & utenſilia templi, ut bona fide inferrentur & efferrentur, neq; aliqvid de numero eorum decederet. Alii panes propoſitionis præparabant, alii ea, qvæ in ſartagine coqvuntur: alii præerant vino, oleo, thuri, aromatibus, & ſimilibus. Alii Inſpectores erant eorum, qvi ad diverſos uſus templi onera bajulabant. Alii collegerunt pecuniam a populo ad conſervationem ædificiorum ſacrorum.

§ XIII. Eligebantur autem Janitores, & conſtituebantur a Rege & Judicibus.

§ XIV. Hæc veluti in Epitoma dicta ſunto de Janitoribus, ſive Coritis, qvorum tempore tabernaculi fuere CCXII. tempore Davidis & Salomonis qvatuor millia: poſtqvam exædificatum eſſet templum ſecundum, centum octo & triginta.

Ca-

Caput XIX.

DE JANITORIBUS TEMPLORUM IN PRIMITIVA ECCLESIA.

Summarium.

Janitores Templorum cœperunt eſſe poſtqvam ſub Conſtantino M. exſtruerentur magnifica Oratoria. Janitoris munus erat exeſſe jubere Catechumenos, Pœnitentes & Energumenos ſubmiſſa fidelium. Iidem Claves templorum ſervabant, ac per earum traditionem inaugurabantur. Dabant item operam, ne vela, aliaq; utenſilia detrimentum caperent. Verrebant pavimentum. Erant ultimi ordinis Eccleſiaſtici.

§ I. Sed & apud Veteres Chriſtianos inter Eccleſiaſtici ordinis Viros Janitores Templorum reperio. Meminit eorum Hieronymus Epiſt. III. ad Heliodorum. *Nepotianus erat ſollicitus, ſi niteret altare, ſi parietes absq; fuligine, ſi Janitor creber in porta, vela ſemper in oſtiis, ſi vaſa luculenta.* Meminit & Oſtiarii Auguſtinus *libro VI. Confesſionum cap. II.*

§ II. Primis qvidem tribus ſeculis Janitores non erant, qvia nec templa erant Chriſtianis: qvod facile ex antiqvis monimentis probare liceret, ſi hic locus patere-

tur,

tur. Poſtqvam autem ſub Conſtantino magnifica Oratoria exſtrui cœperunt, etiam Janitores in illis adhiberi conſveverunt.

§ III. Hujus Janitoris ſive Oſtiarii munus erat, ut qvando inſtaret Miſſa fidelium, catechumenos, pœnitentes & energumenos exeſſe juberet. De eo Dionyſius is, qvi ſub Areopagitæ nomine circumfertur, antiqvitate venerabilis Scriptor *Hierarchiæ Eccleſiaſticæ* cap. III. *Pontifex perfecto precum ſacro ad Dei altare, cum ab eo incendendi odores initium fecit, ſacrum obit locum. Rurſus autem ad divinam aram ſacros Pſalmos canere incipit, canuntq; cum eo omnes Eccleſiaſtici ordines. Deinceps a miniſtris ſanctorum librorum lectio ordine recitatur. Ea recitata extra templi ambitum collocantur catechumeni, & una cum eis energumeni atq; ii, qvos ſuperioris vitæ pœnitet: manent autem ii, qvi divinarum rerum & aſpectu digni ſunt & communione. Miniſtrorum vero alii ſtant pro Templorum foribus, qvæ occluſæ ſunt; alii autem aliqvid aliud eorum, qvæ illorum ordinem attingunt, perficiunt.* Et clarius adhuc Iſidorus Epiſcopus Hiſpalenſis, qvi circa initia ſeculi VII. floruit, lib. VII. Originum cap. XII. ubi Janitores Ebræorum & Chriſtianorum conjungit: *Oſtiarii, id eſt, Janitores, qvi in Esdra cuſtodes templi dicuntur ſervorum Salomonis filii, qvi in Veteri Teſtamento electi ſunt ad cuſtodiam templi, ut non ingrederetur immun-*

immundus in omni re. Dicti autem Oſtiarii, qvod præſint oſtiis templi. Ipſi enim tenentes clavem, omnia intus extraq; cuſtodiunt: atq; inter bonos & malos habentes judicium, fideles recipiunt, reſpuunt infideles. addit Durandus lib. II. Rationalis Divinorum Officiorum, *& excommunicatos repellunt:* niſi forte hæc ex Iſidori libris *de Divinis Officiis*, qvi mihi non ſunt ad manus, deſumta ſunt. Idem Iſidorus in Canonibus de habendis Conciliis Oſtiarii meminit his verbis: *Ante Solis ortum ejiciantur omnes ab Eccleſia obſeratisq; foribus cunctis ad unam januam, per qvam Sacerdotes ingredi oportet, Oſtiarii ſtabunt, & Epiſcopi pariter intrabunt, & juxta ordinationis ſuæ tempus reſidebunt, dein Presbyteri, poſtea Diaconi, tandem Laici eo honore habiti digni, obſeratisq; januis, cunctisq; in diuturno ſilentio ſedentibus dicat Archidiaconus: Orate.*

§ IV. Hi Oſtiarii clavium curam gerebant, atq; adeo per illarum traditionem inaugurabantur. Concilium Toletanum diſtinct. XXIII. *Oſtiarius cum ordinatur poſtqvam ab Archidiacono inſtructus fuerit, qvaliter in domo Dei debeat converſari, ad ſuggeſtionem Archidiaconi tradat ei Epiſcopus claves Eccleſiæ de altario dicens: Sic age, ſic vive, qvaſi redditurus Deo rationes pro his rebus, qvæ his clavibus recluduntur.*

§ V.

§ V. Dabant etiam operam, ne Vela, aliaq; utenſilia aliqvid detrimenti caperent. Clemens Romanus, ſive qvisqvis eſt Auctor Epiſtolarum ad Jacobum, Epiſt. II. *Cura ſit oſtiariis, ne qvis negligens aut ignarus ad velum januæ domus Domini manus incondite tergat, qvia velum atrii domus Domini ſanctum eſt.*

§ VI. Verrebant qvoq; pavimentũ. Eleganter Paulinus in fine Natalis II. S. Felicis.

Illic dulce jugum, leve onus, blandumq; feremus
Servitium ſub te domino: & ſi juſtus iniqvis
Non egeas ſervis, tamen & patiere & amabis
Qvalescunq; tibi Chriſto donante dicatos,
Et ſoribus ſervire tuis; tua limina mane
Munditie curare ſines, & nocte viciſſim
Excubiis ſervare piis; & munere in iſto
Claudere promeritam deſeſſo corpore vitam.

§ VII. Revera igitur fuere ultimi Eccleſiaſtici ordinis, eoq; cenſu habiti, qvo nobis ſunt æditui, ſive cuſtodes. De ſui temporis Janitoribus Eginhardus de vita Caroli M. cap. XXVI. *Sacrorum vaſorum ex argento & auro, veſtimentorumq; Sacerdotalium tantam in eo copiam præparavit, ut in ſacrificiis celebrandis, ne janitoribus qvidem, qvi ultimi Eccleſiaſtici ordinis ſunt, privato habitu miniſtrare neceſſe fuerit.* Hinc adhuc in aliqvibus locis moris eſt, ut cuſtodes templorũm diverſo a plebejis hominibus habitu miniſteria in ſacris obeant.

Ca-

Caput XX.

DE JANITRICIBUS.

Summarium.

Janitrices plerumq; erant anus. Janitricum mentio in Sacra Hiſtoria. Cur duorum fratrum uxores dictæ Janitrices. Uxores Romanorum in atrio ante januam ſternebant lectum, qvi adverſus dicebatur.

§ I. Non viros tantum, ſed & interdum fœminas ad cuſtodiam Januæ ab Antiqvis fuiſſe adhibitas hoc capite oſtendemus.

§ II. Dicebantur ejusmodi mulieres Janitrices. Plautus Curcul. I. I.

Anus hic ſolet cubitare, cuſtos, janitrix.

§ III. Anus vocatur. Nam tales plerumq; erant Janitrices. Apud Tibullum lib. I. Eleg. VI. Anus

Hæc foribusq; manet noctu, me affixa, proculq;
Cognoſcit ſtrepitus me veniente pedum.

Hinc illam mox ſic alloqvitur:

Vive diu mihi dulcis anus, proprios ego tecum,
Si modo fas, annos contribuiſſe velim.

Petronius: *Qvamvis non minus ſudoris habuimus etiam poſtqvam ad ſtabulum pervenimus. Anus enim ipſa inter diverſitores diutius ingurgitata ne ignem qvidem admotum ſenſiſſet.* Idem poſtea: *Anus præcipue lippa, ſordidiſſimo præcincta linteo, ſoleis ligneis imparibus impoſita canem*

I

nem ingentis magnitudinis catena ſecum trahit, inſtigatq; in Eumolpum.

§ IV. Ab hoc more ſunt ancilla oſtiaria, παιδίσκη θυρωρὸς, in Evangelica Hiſtoria Johannis cap. XVIII. v. 16. 17. & Rhode puella in Actis cap. XII. v. 13. Et qvoniam apud Veteres plerumq; vetulæ hoc miniſterium obiverunt, Emundus Merillus, JC. *Notis ad Paſſionem Domini* παιδίσκη illud vertendum potius cenſet *ancilla*, qvam *puella*.

§ V. Janitrices alias dicuntur *duorum fratrum uxores:* ut ait Modeſtinus l. IV. § adfines. in fi. de grad. & adfin. In Gloſſis qvoqve Philoxeni legitur: Janitrices, δύο ἀδελφῶν γυναῖκες. Σύννυμφοι. Sic autem dicuntur, non qvidem qvod *eandem januam pulſent:* ut Decretalium Architecti exiſtimarunt: aut *eandem januam terant*, vel *per eandem iter habeant*, qvod Iſidori eſt commentum: verum potius, qvod *pariter lectum adverſum januæ ſternant, inq; eo tanqvam cuſtodiæ cauſa cubare ſoleant.*

§ VI. Qvippe apud Romanos ea conſvetudo erat, ut qvæ uxor primum in manum mariti convenerat, ea ſibi in atrio domus, ante ipſam januam lectum ſterneret, qvi idcirco dictus *adverſus*. Laberius Compitalibus:

Nunc lentus es, nunc tu ſusq; deq; fers,
Materfamilias tua in lecto adverſo ſedet,

Ser-

Servis ſex tantis, vernulis neſariis.

Propertius:

Si tamen adverſum mutarit janua lectum,
Sederit aut noſtro cauta noverca toro.

Aſconiꝰ in Miloniana: *Deinde omni vi janua expugnata, & imagines majorum dejecerunt, & lectulum adverſum uxoris ejus Corneliæ, cujus caſtitas pro exemplo habita eſt, fregerunt, itemq; telas, quæ ex vetere more in atrio texebantur, diruerunt.* Sed de hoc more nos alibi, ſi Deo ita viſum, pluribus. Vide interea Scaligerum *ad Feſtum*, & ad *Catulli carm. LXVIII.* item Lipſium *Electorum lib. I. cap. XVII.*

Caput XXI.

DE CANE OSTIARIO, ET FORMULA, CAVE CANEM.

Summarium.

Canes oſtiarii interdum catenati. Copula qvid. Canes villatici. Laus Columellæ. Cuſtos pro cane oſtiario. Canes templorum cuſtodes. Canes Capitolii dormiverunt Gallis irrumpentibus, vigilarunt anſeres. Honores propterea Anſeribus tributi. Canibus ſupplicia annua. Servio & Juſto Rycqvio abſentitur de argenteo Anſere in Capitolio. De Cerbero qvædam: item de Canibus divitis helluonis in Luca. Formulã Cave Canem foribus inſcriptam multi illuſtrarunt.

§ I. Janitori & Janitrici comes plerumq; addebatur Canis oſtiarius. Plautus Moſtellaria:

— *Tranio age canem iſtam a foribus face abducas.*

Euſtathius ad Iliad. X.

Ἔθ☉ ἦν τὰς αὐλείοις θύρας τηρεῖσθαι ὑπὸ κυνῶν.

Hunc canem oſtiarium deſignare puto Virgilium, qvando Ecloga VIII. v. 107. canit:

— *Hylax in limine latrat.*

Eosdem canes fortaſſis Ariſtoteles deſignat lib. VII. Ethic. Nicom. cap. VI. § 2. Καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλ☉, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν. *Et canes, priusqvam attenderint, utrum ſit amicus, ſi qvis modo fores pulſaverit, latrant.*

§ II. Erant hi canes interdiu catenati. Svetonius de Vitellio cap. XVI. *Confugit in cellulam Janitoris, religato pro foribus cane, lectoqve & culcitra objectis.* Seneca lib. III. de Ira cap. XXXVII. *Iraſceris ergo catenario cani? & hic cum multum latravit, objecto cibo manſveſcit.* Antipater Epigramm. ſupra jam laudato:

— — οὔτε θυρωρὸς
Ἐν ποσὶν οὔτε κύων ἐν προθύροις δέδεται.

Hinc Artemidoro lib III. hi canes δέσμιοι dicuntur. Huc etiam nonnulli referunt *mordacem januam apud Plautum*, Truculento, Act. II. Sc. IV. ubi Phroneſium Dinarchum ſic alloqvitur:

Num tibi nam, amabo, janua eſt mordax mea,
Qvo introire metuas?

Imo Perottus catenam dictam cenſet a *canis* & *teneo*, ut proprie ſignet eam, qva canes tenentur liganturq;

§ III. Catenam iſtam nonnulli vocant Copulam; ſed meo judicio copula proprie is eſt funiculus, qvo venatores in ducendis ad venationem canibus utuntur. Ovidius lib. VII. Metam.

Copula detrahitur canibus, qvos illa freqventes
Effugit.

Idem lib. V. Triſt.

Utq; canem pavidæ nactum veſtigia cervæ
Luctantem fruſtra copula dura tenet.

§ IV. Horum canum magnus uſus erat in villis. Varro de Re Ruſtica lib. I. cap. XXI. *Canes potius cum dignitate, & acres paucos habendum, qvam multos: qvos conſvefacias potius noctu vigilare, & interdiu clauſos dormire, & catena vinctos eſſe, ut ſoluti acriores fiant.* Theophraſtus in Character. περὶ ἀγροικίας. Καὶ τὸν κύνα προσκαλεσάμενος, καὶ ἐπιλαβόμενος τοῦ ῥύγχους, εἰπεῖν. οὗτος φυλάσσει τὸ χωρίον, καὶ τὴν οἰκίαν, καὶ τοὺς ἔνδον. *Vocato etiam cane, & ejus roſtro manu prehenſo, Hic, inqvit, & agrum, & domum, qviq; in ea ſunt omnes cuſtodit.* De canibus his Villaticis eleganter diſſerit Latiniſſimus Scriptor Columella, qvem raro ab adoleſcentibus legi

doleo. Juvat ex tam eleganti rei ruſticæ doctore qvædam huc transſcribere. Sic autem lib. VII. cap. XII. *Nunc, ut exordio priore ſum pollicitus, de mutis cuſtodibus loqvar, qvamqvam canis falſo dicitur mutus cuſtos: nam qvis hominum clarius, aut tanta vociferatione beſtiam, vel furem prædicat, qvam iſte latratu? qvis famulus amantiór domini, qvis fidelior comes? qvis cuſtos incorruptior? qvis excubitor inveniri poteſt vigilantior? qvis deniq; ultór, aut vindex conſtantior? qvare vel inprimis hoc animal mercari, tueriq; debet agricola, qvod & villam, & fructus, familiamq; & pecora cuſtodit. Ejus autem parandi tuendiq; triplex ratio eſt: namq; unum genus adverſus hominum inſidias eligitur, & villam, qvæq; juncta ſunt villæ, cuſtodit: at alterum propellendis injuriis hominum, ac ferarum: & id obſervat domi ſtabulum, foris pecora paſcentia. Tertium venandi gratia comparatur, idq; non ſolum nihil agricolam juvat, ſed & avocat, deſidemq; ab opere ſuo reddit. De villatico igitur, & paſtorali dicendum eſt.* Curioſe poſtea & accurate indolem villatici canis inqvirit, qvæ longum eſſet huc referre.

§ V. Vides non ſemel canem a Columella vocari *Cuſtodem*. Id aliis etiam Scriptoribus familiare eſt. Virgilius lib. VIII. Æneid.

Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumq; canes comitãtur herilem.

Tibul-

Tibullus lib. II. Eleg. IV.

Hæc fecere malas, hinc clavem janua ſenſit,
Et cœpit cuſtos liminis eſſe canis.

Horatius lib. III. Od. XVI.

Incluſam Danaën turris ahenea
Robuſtæq; fores, & vigilum canum
Triſtes excubiæ munierant ſatis.

Petrus Chryſologus: *Canis dormientibus dominis, nocte & cuſtos & pervigil, prodit extraneum, turbat furem, occurrit latroni, ut curam relevet & ſollicitudinem ſervulorum.*

§ VI. Fecerunt nonnunqvam ex canibus templorum cuſtodes: qvod ridet Arnobius lib. VI. *Indigna res eſt,* inqvit, *potentiam deſtruens, auctoritatemq;, ſummorum cuſtodiam Numinum canum ſollicitudinibus credere:* ubi tamen potiſſimum inceſſit Capitolinos canes.

§ VII. Nam ad cuſtodiam Capitolii adhibitos fuiſſe, non poteſt latere eum, qvi paululum verſatus eſt in antiqva Hiſtoria. Cicero pro Sexto Roſcio Amer. *Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut ſignificent, ſi fures venerint.* Arnobius: *Ac ne forte fur aliqvis aut nocturnus irrepat latro æditius mille protegitis, atq; excubitoribus mille. Cur Canes in Capitolio paſcitis, cur canibus victum alimoniamq; præbetis?* Auctor de Viris Illuſtribus in P. Corn. Scipione. *In*

Caput XXIV.

DE VELIS JANUARUM.

Summarium.

Vela interius prætenſa foribus lautiorum. Hæc interdum ſuere qvorundam latibula. Adami Olearii laus. Pollucis & Paulini loca de his Velis collata. Vela levabantur in admisſionibus. De levatione Velorum in dicaſteriis ſingularia. Levato velo cauſam cognoſcere qvid? Idem de Levatione Veli ritus adhuc obſervatur in Ampliſſ. Rep. Norimbergenſi. Gabrielis Oelhafii, Patricii Norimb. grata memoria. Vela idcirco præ foribus ſuſpenſa, ne qvis per rimam forium introſpiceret. Hinc eorum uſus præ foribus thalami, & lupanarium. Cento. Rimas forium ſollicite nonnulli oblinebant. Curioſorum erat per rimas oſtii introſpicere. Rariora qvædam de Velis in Templis Veterum Chriſtianorum. Nondum plane iſte mos deſiit, qvemadmodum de Epſtorffienſi cœnobio probatur. Laus Antiſtitis Epſtorff. Joh. Juſti Oldecopii. Aulæa in publica lætitia præ foribus ſuſpenſa.

§ I. Interdum januis prætenſa erant Vela, qvæ hoc capite levabimus.

§ II. Erant autem iſta vel neceſſitatis vel pompæ.

§ III. In Pompam potiſſimum ſuſpendebantur præ foribus cubiculorum tum Impera-

peratorum, tum aliorum lautiorum hominum. Heliogabalus apud Lampridium: *Subito militum ſtrepitu exterritus, in angulum ſe condidit, objectuq; veli cubicularis, qvod in introitu cubiculi erat, ſe texit.* Iisdem ſe præ metu mortis texit Claudius, ex qvibus tamen evolutus imperator ſalutatus eſt. Svetonius cap. IX. *Neq; multo poſt rumore cædis* (Caligulæ) *exterritus, prorepſit ad ſolarium proximum: interq; prætenta foribus vela ſe abdidit: latentem discurrens ſorte gregarius miles animadverſis pedibus e ſtudio ſciſcitandi qvisnam eſſet, agnovit: extractumq;, & præ metu ad genua ſibi accidentem Imperatorem ſalutavit.* Tacitus Annal. lib. XIII. de Nerone: *Conſtitutum, ne deſignatis qvidem Qvæſtoribus edendis gladiatoribus neceſſitas eſſet. Qvod qvidem adverſante Agrippina, tamqvam acta Claudii ſubverterentur, obtinuere Patres: qvi in Palatium ob id vocabantur, ut adſtaret abditis à tergo foribus velo diſcreta, qvod viſum arceret, auditus non adimeret.* Eodem ſtrategemate Holſatorum legatorum Sermones ſciſcitatum Barbarum Perſarum Regem, minime in hoc barbarum, ex Summi Viri, meiq; amantiſſimi, Adami Olearii *Itinerario Perſico* me obſervaſſe memini. De iisdem Velis Sidonius lib. I. Ep. II. Theodorici Gothorum Regis apparatum aulicum deſcribens: *Circumſiſtit ſellam comes armiger, pellitorũ turba ſatelli-*

 tum,

candido, poni, ut ſenſus ſit, candidum anſerem in auratis Capitolii porticibus collocatum Gallos prodidiſſe. Adſcribam igitur Virgilii verſus:

Atq; hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus Gallos in limine adeſſe canebat.

Neq; tamen Rycqvius primus hujus opinionis auctor eſt, ſed Servius diſerte ſcribit: *Satis prudenter argenteum anſerem dixit. Nam qvaſi epitheton eſt coloris, & ſignificavit rem veram. Nam in Capitolio in honorem illius anſeris, qvi Gallorum nuntiaverat adventum, poſitus fuerat anſer argenteus.* Servium qvidem antiqviſſimum Grammaticum alicujus falſi inſimulare qvam grave ſit perſpicio: attamen ne plane illi fidem habeam, hoc facit potiſſimum, qvod cum certatim decantent Scriptores antiqvi honores anſerum, & ſupplicia canum annua, nemo tamen de argenteo Capitolino anſere qvicqvam enarret.

§ XI. Sed ut benè ceſſit pervigilium anſeribus, ita miſeri canes qvotannis in crucem acti, & in exemplum per Urbem circumlati. Plutarchus de Fortuna Romanor. *Etiamnum ſolenni in pompa geſtatur canis in crucem actus, & anſer ſplendide admodum in lectica & veſte ſtragula preſioſa ſedens.* Plin. lib. XXIX. cap. IV. *Supplicia annua canes pendunt inter ædem Juventutis & Summani, vivi in furca ſambucea arbore fixi.* Atq; ex hoc loco

Clau-

Claudius Puteanus apud Ciceronem pro Roſcio Amer. legendum putat *cauci ſuffigerent*, pro *crura ſuffringerent*. Verum Vulgata exemplaria ita legunt: *Qvod ſi luce qvoq; canes latrent, cum deos ſalutatum aliqvi venerint; opinor iis crura ſuffringantur, qvod acres ſint etiam tum, cum ſuſpicio nulla ſit.*

§ XII. Non mirum eſt, cur tam late evagatus ſim. Exhorrui conſpectum tricipitis CERBERI. Qvod illum non prætermittere auſim, in cauſa eſt, qvod Poëtæ, & qvicunq; poëticum in morem ſcribunt, eum excubitorem, cuſtodem, imo Janitorem Inferorum fecerint. Virgil. lib. VI. Æn.

Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam, & medicatis frugibus offam
Objicit. ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit objectam: atq; immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoq; ingens extenditur antro
Occupat Æneas aditum cuſtode ſepulto.

Horatius lib. III. Carm. Od. XI.

Ceſſit immanis tibi blandienti
Janitor aulæ
Cerberus.

Silius Italicus lib. II.

-- -- *formaq; trifauci*
Perſonat inſomnis lacrimoſæ janitor aulæ.

Idem

Idem lib. III.

Aſt Stygiis ſævis terrens latratibus umbras.
Janitor.

Claudianus, lib. I. de Raptu, v. 8c.

— *latratum triplicem compeſcuit ingens*
Janitor.

Tibullus lib. I. Eleg. III.

Tum niger in turba ſerpentum Cerberus ore
Stridet, & æratas excubat ante fores.

Propertius, lib. III. Eleg. V.

Num tribus infernum cuſtodit faucibus antrum
Cerberus?

Apulejus lib VI. *Canis namq; prægrandis trijugo, & ſatis amplo capite præditus, immanis & formidabilis, tonantibus oblatrans faucibus, mortuos, qvibus jam nil mali poteſt facere, fruſtra territando, ante ipſum limen, & atra atria Proſerpinæ ſemper excubans, ſervat vacuam Ditis domum.* Paulinus de obitu Celſi:

Non commenta loqvor vatum terrentia parvos
Latrantem in foribus per tria roſtra canem.

§. XIII. Libentius aliqvid dixerim de Canibus, qvi ulcera Eleazari linxerunt, Luc. XVI. v. 21. Nam & hos ex Oſtiariorum genere fuiſſe non contemnendi Doctores ſtatuunt. Petrus Chryſologus, Serm. CXXIII. *Sed dicis dives, ego etſi vinum negavi, aqvam peto, qvam communem cunctis animantibus auctor ipſe omnium præſtitit, & natura. puta dives,*

qvod

qvod & aqvam pauperi tu negaſti, cui ne ingrederetur januam tuam, neq; ad tuum puteum perveniret, canes qvam plurimos objeciſti. Paulinus Epiſt. XXXIII. ad Alethium. *Unde credo illum in Evangelio divitem tartari, cum totus (ut clamat) miſer cruciaretur in illa ignei gurgitis flamma, ſolius tamen lingvæ refrigerium poſtulaſſe; qva ſine dubio ideo vehementius cremabatur, qvia in Eleazarum ante januam ſuam ſtratum, & canibus relictum, ſæpe ſuperbo avarus ore peccaverat.*

§ XIV. Ceterum Romani non tantum catenatos in limine habebant canes, ſed & interdum januæ, vel janitoris cellæ inſcriptum erat, CAVE CANEM: qvod deinde proverbii more uſurpatum, cum qvendam terrere, vel arcere volebant. Varro in Eumenid. apud Nonium in Præbitio. *Qvod ea die mea erat præbitio, in januam, CAVE CANEM, inſcribi jubeo.* Cum, inqvit, eo die convivium præbere deberem, ut ab aditu mearum ædium deterrerem, qvi ad condictum venturi erant: inſcribi juſſi januæ, CAVE CANEM, ne qvis ingrederetur. Petronius. *Ceterum ego dum omnia ſtupeo, pæne reſupinatus crura mea fregi. Ad ſiniſtram enim intrantibus non longe ab oſtiarii cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, ſuperq; qvadrata litera ſcriptum, CAVE, CAVE, CANEM.*

§ *XV.*

§ XV. Dici vix poteſt, qvanta doctiorum manus hanc de cavendo cane formulam obſervarint, & in ſua ſcripta retulerint. Nam præter illos, qvi in Petronium Commentaria ſcripſerunt, de ea egerunt Barnabas Briſſonius *lib. VIII. de Formulis Rom.* Chriſtophorus Colerus *Parergῶν Juris cap. XVI.* Janus Gruterus & Juſtus Lipſius *ad Senecæ lib. III. de Ira,* Petrus Faber *lib. II Semeſtrium, cap. II.* Titus Popma *de Operis Servorum,* Erycius Puteanus *principio Genialium Sermonum,* Matthæus Raderus *ad Martial. lib. XI. Ep. XVII.* Henricus Salmuth ad Pancirollum *de antiqvis deperditis titulo XXIII.* Fridericus Taubmañus *ad Plauti Truculentũ,* Hadrianꝰ Turnebus *Adverſar. lib. XV. cap. IV.* Nos canes miſſos faciemus, ſed vivos canes cavebimus.

Caput XXII.

DE MODO APERIENDI JANUAS APUD GRÆCOS ET ROMANOS.

Summarium.

GRæcorum Veterum fores cum aperirentur in publicum projectas fuiſſe ex Helladio, Plutarcho, & Scholiaſte Ariſtophanis probatur. Differentia inter κόπτειν & ψοφεῖν non ſemper a Scriptoribus obſervatur. Exituri, ne januis qvemqvam

qvam propellerent, crepitum intus excitabant. Plauti & Terentii loca pluscula de Crepitu forium afferuntur. An malleis, an tintinnabulis, an digitis hic ſactus crepitus qværitur. Male Talentonius hunc crepitum refert ad cardines: contra qvem, ut & Lindenbrogium disputatur. Locus Ariſtotelis, cui innititur Talentonius, explicatur. Apud Romanos introrſum flectebantur fores: niſi qvibus peculiari privilegio liceret januas habere Græcorum more formatas; qvod de Publicolis conſtat. Veterum januis appenſa tintinnabula. De Hieronymi Magii fato, ejusdemq; libello de Tintinnabulis in ſervitute Turcica ſcripto ſingularia.

§ I. Jamdiu eſt, qvod disputarint Eruditi, qvænam ratio fuerit aperiendarum forium apud Veteres: nimirum, an in publicum projectæ, an introrſum, ceu hodie plerumq; moris eſt, verſæ fuerint: qvam controverſiam hoc capite nos expediemus.

§ II. Apud Veteres Græcos in publicam viam projectas fuiſſe, cum recluderentur, januas, dubitare nos non ſinunt antiqva monumenta. *Διαῤῥήδην* id oſtendit Helladius Beſantinus, *πραγματεία χρηστομαθειῶν*, ex qvo hæc refert Photius Patriarcha in *Bibliotheca*: *Τούτου χάριν κόπτουσι παρὰ τοῖς κωμικοῖς οἱ ἐξιόντες τὰς θύρας, διότι οὐχ ὡς παρ' ἡμῖν νυνὶ, τὸ παλαιὸν ἀνεώγνυντο αἱ θύραι, ἀλλ' ἐναντίῳ τρόπῳ. Ἔξωθεν γὰρ αὐταὶ ἀνατρέποντες, ἔνδοθεν ἐξῄεσαν. πρότερον δὲ*

τῇ

τῇ χειρὶ ψόφον ἐποίουν κρούοντες, ἐπὶ τῷ γνῶναι τοὺς ἐπὶ τῶν θυρῶν, καὶ φυλάξασθαι, μὴ πληγεὶς ἔσω λάθῃ, τῶν θυρῶν ὠθουμένων ἄφνω. Qvæ ſic Latine redduntur. *Ideo apud Comicos pulſant fores exeuntes: qvia non, ut apud nos nunc, oſtia olim aperiebantur interius, ſed adverſo modo. Foras enim trudentes exibant, manu pulſantes prius, ut audirent, ſi qvi ad fores eſſent, & caverent, ne inſcii læderentur, foribus repente in viam protruſis.*

§ III. Idem a Plutarcho proditum eſt in Publicola: Τὰς δὲ ἑλληνικὰς, de januis loqvitur, πρότερον οὕτως ἔχειν ἁπάσας λέγουσιν, ἀπὸ τῶν κωμῳδιῶν λαμβάνοντες. ὅτι κόπτουσι καὶ ψοφοῦσι τὰς ἑαυτῶν θύρας ἔσωθεν προϊέναι μέλλοντες, ὅπως αἴσθησις ἔξω γένοιτο τοῖς παρερχομένοις, ἢ προεστῶσι, καὶ μὴ καταλαμβάνοιντο προϊούσαις ταῖς κλεισιάσιν, εἰς τὸν στενωπόν. *Græcas autem januas omnes prius tales fuiſſe, ajunt, a Comœdiis accipientes: qvod pulſant & percutiunt fores ſuas, & ſtrepitus interius excitant ii, qvi exire volunt, ut ſentiant, qvi foris ſunt, & aut prætereant, aut conſiſtant, ne comprehendantur valvis in angiportum propulſis.*

§ IV. Tangit etiam hunc morem Scholiaſtes Ariſtophanis in Nubibus, qvando discrimen facit inter κόπτειν & ψοφεῖν. παρατηρητέον δὲ ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἔξωθεν κρουόντων, κόπτειν λέγουσιν, ἐπὶ τῶν ἔσωθεν ψοφεῖν. ἱκανῶς

νῶς δὲ διέςειλε μένανδρος. ἐπὶ μὲν τῶν ἔξω, κόψω τὴν θύραν, εἰπών. ἐπὶ δὲ τῶν ἔσω, ἐψόφηκε τὴν θύραν ἐξιών. Obſervandam dicit differentiam inter κόπτειν, & ψοφεῖν: qvod illud dicatur de introeuntibus, hoc de exeuntibus, & Menandrum hanc diſtinctionem probe obſervaſſe ait. Attamen non ſemper hanc differentiam obſervari vel iſte Plutarchi, qvem jam citavimus, locus demonſtrat, in qvo & κόπτειν & ψοφεῖν dicitur de illis, qvi id facerent intus.

§ V. Verum, qvoniam uterqve, Helladius, inqvam, & Plutarchus ad Comœdias provocant, nos ex tanta nube teſtimoniorum ex Plauto & Terentio, qvi e Græcia hauſerunt fabulas, qvædam ſeligemus. Amphitr. I. II. v. 34.

Orationem comprimam! crepuit foris.
Amphitruo ſubditivus, eccum, exit foras.

Aulularia, IV. V. v. 5.

At at! foris crepuit. Senex eccum aurum effert foras.
Tantisper hic ego ad januam conceſſero.

Caſina, II. I. v. 15.

Sed foris concrepuit. atq; ea ipſa eccum egreditur Foras.

Et IV. III. v. 15.

Sed crepuit oſtium. exitur foras.

Bacchid. II. II. v. 56.

Sed foris concrepuit noſtra: qvinam exit foras?

Menæchm. II. II. v. 73.

Tace dum parumper: nam concrepuit oſtium.
Videamus qvi hinc egreditur.

Mil. Glor. II. I. v. 76.

Sed foris concrepuit hinc a vicino ſene.
Ipſe exit.

Et II. II. v. 115.

Sed fores concrepuerunt noſtræ. ego voci moderabo me;
Nam illic eſt Philocomaſio cuſtos meus conſervus. atq; it foras.

Pſeudol. I. I. v. 128.

Cal. *St. tace obſecro hercle.* Ps. *qvid negotii eſt?* Ca. *oſtium*
Lenonis crepuit. Ps. *crura mavellem modo.*
Cal. *Atq; ipſe egreditur penitus perjurum caput.*

Item III. II. v. 32.

— Col. *Fores hæ fecerunt magnum flagitium modo.*
Ad. *Qvid id eſt flagitii?* Col. *crepuerunt clare.*

§ VI. Vidimus Plautinos crepitus, niſi grave eſt, Lector, audiemus etiam Terentianos. Heavtontim. III. III. v. 52.

Mane, mane, qvid eſt qvod tam a nobis graviter crepuerunt fores?

Adelph. II. III. v. 11.

— *Sed qvidnam foris crepuit?* Syr. *mane, mane. ipſus exit foras.*

He-

Hecyra: IV. I. v. 6.

Sed oſtium concrepuit; credo ipſum ad me exire:

§ VII. An vero circulis qvibusdam aut malleis penſilibus, aut etiam tintinnabulis, qvæ Hieronymi Magii eſt ſententia, hunc crepitum fecerint exituri, certo definire neqveo.

§ VIII. Sunt qvi hunc crepitum digitis factum autumant. Et ſane Veteres ſonoros crepitus digitis potuiſſe facere, ut etiam hoc ſigno ſervos plerumq; advocaverint, facile probari poteſt. Petronius: *Trimalcio lautiſſimus homo digitos concrepuit, ad qvod ſignum matellam ſpado ludenti ſuppoſuit.* Martialis lib. III.

Digiti crepantis ſigna novit eunuchus.

Idem lib. XIV. Epig. CXIX.

Dum poſcor crepitu digitorum, & verna moratur.

Verum qvoniam in Comœdiis nunqvam digiti, ſemper autem dicuntur crepuiſſe fores, nondum mihi ſe probat hæc ſententia.

§ IX. Demum aliqvos reperias, qvi hunc crepitum cardinibus adſcribant, in qvo multum elaborat Johannes Talentonius *Reconditarum Rerum* lib. II. cap. XX. eoq; ſimul omnem hanc de interiori forium pulſatione evertere conatur. Neq; in eo conſiſtunt Viri conatus, ſed & Veteres & Recentiores impugnat, qvi omnes omnino Græ-

corum fores in publicam viam projectas eſſe cenſuerunt, nec Mureto, nec Plutarcho ipſi parcens. Suæ autem contradictionis fundamentum ponit in loco Ariſtotelis, qvi habetur lib. II. Oeconomicorum. Adſcribemus ipſa verba: *ἱππίας ὁ Ἀθηναῖος τὰ ὑπερέχοντα τῶν ὑπερώων εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς, καὶ τοὺς ἀναβαθμοὺς, καὶ τὰ προφράγματα, καὶ τὰς θύρας τὰς ἀνοιγομένας ἔξω ἐπώλησεν. Hippias Athenienſis cœnaculorum eas partes, qvæ in publicas vias eminebant, & aſcenſus, ſepimentaq; ante domos veſtibulis ſimilia, ac januas, qvæ foras aperiebantur, vendidit.* Putat ergo Talentonius Hippiam non vendidiſſe, qvæ foras non aperirentur, eaq; ratione non omnes ſic aperire conſveviſſe. In eadem etiam eſt opinione Fridericus Lindenbrogius, cenſetq; publicas tantum ædes vel Nobilium ita ædificatas fuiſſe, ut in publicum aperirentur: & qvoniam Comici non niſi de lenonum domibus loqvantur, has & ipſas qvaſi publicas fuiſſe habitas, credit.

§ X. Argute ſane hæc dicuntur, facileq; aliqvem in ſuam ſententiam ire facerent. At enim qvoniam omnis illorum ratio in unico Ariſtotelis loco verſatur, nos autem præter Plutarchum etiam Helladium diverſum ſentientes habemus; eqvidem ſic exiſtimo, Ariſtotelis qvoq; mentem ad eandem

dem opinionem conformari poſſe; ſi dicamus, ab Hippia venditas omnes januas foras aperiri ſolitas, non vero interiora domus oſtia, qvæ forſan introrſum flecti ex more potuerunt. Nam ſi recte capimus Ariſtotelica, ea ſaltim vendidit Hippias, qvæ in publicum prominebant, ſervatis procul dubio iis, qvæ internam domus faciem abſolverent.

§ XI. Cardinum ſtrepitum non ignoro: & nos qvoq; ſupra longis logis de eo diſſeruimus: an vero hi, qvos hoc capite ex Plauto & Terentio laudavi, eo referenda ſint, tantum abeſt, ut concedam, ut contrarium me ſentire aperte profitear. Hactenus ergo, qvantum puto, ſatis luculenter eſt oſtenſum, qvinam apud Græcos aperiendarum ædium modus fuerit.

§ XII. Apud Romanos tamen res erat comparata aliter. Nam apud hos, cum aperirentur, introrſum flectebantur fores: niſi qvod ſingulari lege qvibusdam concederetur, Græcorum more in viam explicare januas. Id qvod de Publicola præter Plutarchum teſtatur Plinius lib. XXXVI. cap. XV. *Subit vero cogitatio*, inqvit, *qvota portio harum fuerint areæ illæ, qvas invictis Imperatoribus decernebant publice ad exædificandas domos, ſummusq; illarum honos erat. Sicut in L. Valerio Publicola, qvi primus Conſul fuit cum L. Bruto, poſt tot merita, & fratre ejus, qvi bis in eodem magi*

ſtratu Sabinos devicerat, adjici decreto, & domus eorum fores extrà aperirentur, & janua in publicum rejiceretur. Hoc erat clariſſimum inſigne inter triumphales qvoq; domos.

§ XIII. Qvod vero etiam exterius pulſarint illas fores, qvibus non appoſitus erat janitor, tam clarum eſt, ut nulla luce indigeat, & nos qvoq; cum de Janitoribus verba faceremus, de eo qvædam diximus.

§ XIV. Illa tamen obſervatio non tam in vulgus nota eſt, qvod Veterum etiam januis, ſaltim aliqvibus, appenſa fuerint tintinnabula, ceu hodie vulgo conſvevit fieri. Svetonius Auguſto cap. XCI. *Cum dedicatam in Capitolio ædem Tonanti Jovi aſſidue freqventaret, ſomniavit qveri Capitolinum Jovem, cultores ſibi abduci: ſeq; reſpondiſſe, Tonantem pro Janitore ei appoſitum: ideoq; mox tintinnabulis faſtigium ædis redimivit, qvod ea fere januis dependebant:* qvem locum Juſtus Rycqvius de Capitolio Romano cap. XXXIX. & Franciſcus Svveertius Notis ad Hieronymi Magii libellum de *Tintinnabulis* explicant uberius. Ipſe Magius de hoc uſu Tintinnabulorum apud Veteres, cap. XIX. qvod tamen agere debebat, ut habet inſcriptio, *de Tintinnabulis, qvæ ædium foribus alligantur,* nihil affert; ſed ſui temporis morem tantum diſcutit. Neq; id mirum alicui videri debet. Scripſit enim hunc libellum in aſperrima duriſſimaq; ſervitu-

vitute Turcica, *in ergaſtulo*, ut ipſe in calce libelli perorat, *inter domini ſemper minitantia verba, inter multiplices ac libero homine, aliqvando & bajulo indignos labores, inter conſervorum ſtrepitus*, deſtitutus ab omni ſupellectile libraria, ſolius memoriæ beneficio. Neq; impetravit Vir Optimus, qvam ſperaverat, libertatem, ſed a Barbaro Mahomete Baſſa crudeliter ſtrangulatus eſt. Nos igitur, qvæ tum ab ipſo, tum a Svveertio etiam in hac tractatione prætermiſſa ſunt, peculiari aliqvando, ſi vixerimus, & meliori, qvam hactenus, fortuna uſi fuerimus, ſupplere conabimur: nunc tantum unicum Senecæ de Januarum tintinnabulis locum (de his enim accipio) ex lib. III. de Ira cap. XXXIV. addituri, eoq; hoc caput obſignaturi. *Qvid miſer expaveſcis ad clamorem ſervi, ad tinnitum æris, ad januæ impulſum?*

CAPUT XXIII.

DE MATERIA JANUARUM.

Summarium.

JAnua Veterum potisſimum ligneæ. Reperio autem Januas factas ex cedro, cupreſſo, ulmo, citro, acere, qvercu. De Januis ferreis & ferratis. Valvæ templorum æneæ nec non privatorum nonnullorum. Luxus in januis eburneis, argenteis,

aureis. Templa Gentilium aurea cur dicantur. Priſci Chriſtiani uſum & nomen Templorum fugiebant.

§ I. Hactenus de iis diſſeruimus, qvæ circa Januas Veterum conſiderationem qvandam merebantur, ipſarum autem foriüm habitum & naturam, ut ita loqvar, non ingrediuntur. Nunc igitur intrinſecam illarum faciem, materiam ſcilicet ſpectabimus.

§ II. Januæ plerumq; erant ligneæ, interdum tamen etiam ferreæ, æreæ, eburneæ, argenteæ, aureæ.

§ III. De ſingulis nunc qvædam afferemus.

§ IV. Pauperes & mediocris fortunæ homines ea ligna comparabant, qvæ per fortunas ſuas comparare poterant. Divites ligna conqvirebant precioſiſſima.

§ V. Ex hoc genere erat Cedrus: qvæ *qvia cariem non ſentit, nec rimam fiſſuramq; capit ſponte*, qvod teſtatur Plinius libr. XVI. cap. XL. non raro ad januas apud Romanos adhibitam fuiſſe reor. In Sacra Hiſtoria nihil notius eſt *cedrinis trabibus, parietibus, januis, domibus*. Imo ipſa ſancta fœderis arca ex *cedrinis lignis* fabrefacta fuit. Pleriq; enim interpretes *ligna* שִׁטִּים *Sittim* ſelectiſſima qvæq; ligna cedrina fuiſſe volunt.

§ VI.

§ VI. De CUPRESSO Plinius lib. XVI. cap. XL. *Valvas* (de templo Dianæ Epheſinæ ex Mutiano ſcribit) *eſſe e cupreſſo, & jam qvadringentis prope annis durare materiam omnem novæ ſimilem. Id qvoq; notandum, valvas in glutinis compage qvadriennio fuiſſe. Cupreſſus in eas electa, qvoniam præter cætera uno in genere materiæ nitor maxime valeat æternus. Nonne ſimulacrum Vejovis in arce e cupreſſo durat, a condita Urbe qvingenteſimo qvinqvageſimo primo anno dicatum?* Conjungit cedrum & cupreſſum Virgilius, & utile domibus lignum canit, lib. II. Georg.

Dant alios aliæ fœtus, dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedrum atq; cupreſſum.

§ VII. Ex ULMO qvoq; fabricatæ ſunt januæ. Plinius l. laudato: *Rigorem fortiſſime ſervat ulmus, ob id cardinibus aſſamentisq; portarum utilisſima, qvoniam minime torqvetur.* Theophraſtus lib. V. Hiſtor. Plantar. cap. IV. *Valvas ulmeas non ſtatim perficiunt, ſed compactas relinqvunt. Nonnulli, ut lautius opus ſit, anno poſt tertio ſtatuunt. Nam æſtatis fervore ſiccatæ dehiſcunt, hyeme vero coëunt, qvia rara carnoſaq; materia aëre in humidum trahit.*

§ VIII. CITRUS olim in ſummo precio erat apud Romanos. Lautiorum ergo

fores interdum citreæ. Varro *Geronto-didaſcalo*, apud Nonium in *Citrus*:

In qvibus Libyſſa citrus faſciis cingit fores.

Inprimis autem in menſis citreis luxuriabantur. Plinius lib. XIII. cap. XV. Nam ibi pro *cedro* reponendum eſſe *citrum*, luce meridiana clarius eſt. Martialis, *lib. XIV. Epig. LXXXIX. lib. II. Epig. XLIII.* Petronius. Lucanus *lib. IX.* Tertullian. *de Pallio, cap. V.* alii. Loca ipſa, ne qvis nos a januis ad menſas aberraſſe putet, non adſcribemus.

§ IX. Acer *operum elegantia ac ſubtilitate citro* (ſic enim legendum, non, ut vulgo habetur, *cedro*) *ſecundum*, prodit Plinius lib. XVI. cap. XV. Invenio igitur *acernas fores* apud Ovidium lib. IV. Metam. v. 487.

— poſtes tremuiſſe feruntur
Æolii, palloręq; fores infecit acernas.

§ X. Qvia Qvercus lignum validiſſimum, etiam illud oſtiis adhibitum. Ovidius lib. II. Amor. Eleg. I.

Carminibus ceſſere fores, injunctaq; poſti,
Qvamvis robur erat, carmine victa ſera eſt.

§ XI. Si qvi alii plures lignorum ſpecies obſervaverint, hisce, ſi res eſt tanti, facile poſſunt addere. Ego ad ferreas & ferratas fores pergo. De his eleganter Plautus Perſa, IV. IV. v. 21.

At

At enim illi noctu occentabunt oſtium, exurent fores:
Proinde tu tibi jubeas concludi ædes foribus ferreis:
Ferreas ædes commutes, limina indas ferrea:
Ferream ſeram atq; annulum; ne ſi ferro parſeris,
Ferreas tute tibi impingi jubeas craſſas compedes.

Juvenalis Sat. VI.

Et longe ferrata domus ſervire jubetur,
In qva ſollicitas imitatur janua portas;

qvos verſus Lubinus de Januis amplis Portarum æmulis accipit: mallem ego de munitis multo ferro oſtiis; qvæ non tam amplitudine imitarentur portas, qvam qvod tam ſollicite, ac Urbis portæ, adverſus vim munitæ fuerint ſeris, obicibus, vectibus, clauſtris. Danaës ferrea turris, ferreæq; ejusdem fores ex Poëtis notæ ſunt. Ovidius lib. III. Amor. El. VII.

Ferrati poſtes, ferrea turris erat.

Propertius lib. II. Eleg. X.

Ferratam Danaës tranſiliamq; domum.

De Cereris Palatio poëtico more Claudianus lib. I. de Raptu, v. 238.

— *Cereris qva tecta nitebant,*
Cyclopum firmata manu. ſtant ardua ferro
Mœnia, ferrati poſtes, immenſaq; nectit
Clauſtra chalybs.

Eti-

Etiam in Paulino notavi *Ferratas Valvas*, Natali V. Felicis:

Non ſtrue ſaxorum, neq; ferratis data valvis
Clauſtra per humanas qvibus atria claudimus artes.

§ XII. Ferreas januas excipiant AEREAE. His inprimis ſuperbiebant templa Veterum. Plinius lib. XXXIV. cap. III. *Priſci limina etiam ac valvas ex ære in templis factitavere.* Romæ antiqvæ templorum valvæ æneæ hodie viſuntur plures, Panthei ad limina, id eſt in pronao Baſilicæ D. Petri; in æde S. Hadriani, atq; Coſmæ & Damiani, qvarum illa olim Saturni, hæc Romuli & Remi fuiſſe creditur. Conferri hic poſſunt ea, qvæ de *Liminibus æreis* cap. VIII disſerui. Imitatus Priſcos Carolus M. de qvo Eginhardus, in ejus vita cap. XXVI. *Miræ pulchritudinis baſilicam Aqvisgrani exſtruxit, auroq; argento, & luminaribus, atq; ex ære ſolido cancellis & januis ornavit.* Priami regiæ æratos poſtes tribuit Virgilius lib. II. Æn. v. 480.

Ipſe inter primos, correpta dura bipenni
Limina perrumpit, poſtesq; a cardine vellit
Æratos.

Eorundem tamqvam rei notiſſimæ meminit Claudianus lib. I. de Raptu Proſerp. v. 73.

— — *ſi forte adverſus ahenos*
Æolus objecit poſtes; vaneſcit inanis
Impetus, & fractæ redeunt in clauſtra procellæ.

Eo

Eo autem olim proceſſit Romanorum luxuries, ut privatorum nonnullorum ædes ærata haberent oſtia. Plinius lib. XXXIV. cap III. *Qvin etiam privata opulentia eo modo uſurpata eſt. Camillo inter crimina objecit Sp. Carvilius Qvæſtor, qvod ærata oſtia haberet in domo.*

§ XIII. Lectum qvoq; EBUR fuit ad templorum valvas. Cicero lib. IV. in Verrem, de Templo Minervæ Syracuſanæ: *Confirmare hoc liqvido, Judices, poſſum, valvas magnificentius ex auro atq; ebore nullas unqvam ullo tempore fuiſſe.* Et mox: *Ex ebore diligentiſſime perfecta argumenta* (rectius *antepagmenta*) *erant in valvis.* Propertius de Templo Apollinis Palatini, l. II. El. XXXI.

Et valvæ Lybici nobile dentis opus.

Neq; dubito qvin lautiorum hominum ædes interdum eburneis reſplenduerint januis, cum etiam ad viliora damnatum fuerit ebur. Plinius: *A Diis nato velut jure luxuriæ eodem ebore Numinum ora ſpectata, & menſarum pedes.* Certe in extremis Africæ dentes elephantorum poſtium vicem præbuiſſe idem Plinius docet lib. VIII. cap. X. *Magnitudo dentium videtur qvidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, qvæ confinis Æthiopiæ eſt, poſtium vicem in domiciliis præbere: Sepesq; in iis & pecorum ſtabulis pro palis elephantorum dentibus*

tibus fieri, Polybius tradit, auctore Guluſſa regulo. De luxuria, qvam Romani cum ebore exercebant, eleganter Petronius:

Qværitur in ſylvis Mauri fera, & ultimus
Hammon
Afrorum excutitur, ne deſit bellua dente
In mortes pretioſa ſuas.

§ XIV. De Januis argenteis nondum qvædam obſervavi: attamen non defuiſſe tam certus ſum, ut pro comperto affirmare auſim.

§ XV. De eo autem qvis dubitare poſſit, num ex puro auro unqvam fuerint januæ. Laminis tamen aureis obductas fuiſſe novimus, ut proinde merito vocari poſſint aureæ. De Januis templi Hieroſolymitani id ex Sacris literis notum eſt: cum qvibus conferri poteſt Joſephus Antiqvitat. Judaic. lib. VIII. cap. II. De Capitolini Jovis foribus itidem res nota eſt ex antiqvis monimentis. Stilico has laminas in ſumma pecuniæ inopia detraxit. Zoſimus lib. V. *In magna pecuniæ inopia mandavit Stilico, ut fores in Capitolio Romano, qvæ auro magni ponderis obductæ, laminis iis ſpoliarentur.* Nec januæ tantum Capitolinæ, ſed & ipſum tectum multo auro fulſit. Seneca lib. I. Controv. VI. *Inter hæc tam effuſa mœnia, nihil eſt humili caſa nobilius: faſtigiatis ſupra tectis auro puro ful-*

ulgens prælucet Capitolium. Auratarum fo-
rium meminit Ariſtophanes in Avibus:

Οὐ γὰρ πολλῶ. πρῶτον μὲν ἐ
Χὶ νεὼς ἡμᾶς οἰκοδομεῖν δεῖ
Λιθίνες αὐτοῖς. ἐδὲ θυρῶσαι
Χρυσαῖσι θύραις.

Et qvia templa gentilium auro undiq; or-
nata eſſent, hinc Poëtæ qvandoq; vocant
aurea. Ovidius in Amoribus:

Aurea ſanctorum potuiſſent templa deorum
Urere, qvæ tantum ſuſtinuere nefas.

Et alibi:

Nos qvoq; templa juvant, qvamvis antiqva probemus,
Aurea: majeſtas convenit ipſa Deo.

§ XVI. Chriſtiani tamen primis ſecu-
lis, qvi non tantum uſum templorum, ſed &
nomen ipſum refugiebant, hunc inceſſabant
luxum. Lactant. libr. V. cap. VIII. *Cujus
templum eſt, non lapides, aut lutum: ſed homo
ipſe, qvi figuram Dei geſtat. Qvod templum
non auro, & gemmarum donis; ſed æternis vir-
tutum muneribus ornatur.* Atq; his etiam do-
nariis meum, qvid dico? tuum exorna tem-
plum, Optime JESU, & mihi bene erit
in æternum.

CA-

Caput XXIV.

DE VELIS JANUARUM.

Summarium.

Vela interius prætenſa foribus lautiorum. Hæc interdum fuere qvorundam latibula. Adami Olearii laus. Pollucis & Paulini loca de his Velis collata. Vela levabantur in admisſionibus. De levatione Velorum in dicaſteriis ſingularia. Levato velo cauſam cognoſcere qvid? Idem de Levatione Veli ritus adhuc obſervatur in Ampliſſ. Rep. Norimbergenſi. Gabrielis Oelhafii, Patricii Norimb. grata memoria. Vela idcirco præ foribus ſuſpenſa, ne qvis per rimam forium introſpiceret. Hinc eorum uſus præ foribus thalami, & lupanarium. Cento. Rimas forium ſollicite nonnulli oblinebant. Curioſorum erat per rimas oſtii introſpicere. Rariora qvædam de Velis in Templis Veterum Chriſtianorum. Nondum plane iſte mos deſiit, qvemadmodum de Epſtorffienſi cænobio probatur. Laus Antiſtitis Epſtorff. Joh. Juſti Oldecopii. Aulæa in publica lætitia præ foribus ſuſpenſa.

§ I. Interdum januis prætenſa erant Vela, qvæ hoc capite levabimus.

§ II. Erant autem iſta vel neceſſitatis vel pompæ.

§ III. In Pompam potiſſimum ſuſpendebantur præ foribus cubiculorum tum Impera-

peratorum, tum aliorum lautiorum hominum. Heliogabalus apud Lampridium: *Subito militum ſtrepitu exterritus, in angulum ſe condidit, objectuq; veli cubicularis, quod in introitu cubiculi erat, ſe texit.* Iisdem ſe præ metu mortis texit Claudius, ex qvibus tamen evolutus imperator ſalutatus eſt. Svetonius cap. IX. *Neq; multo poſt rumore cædis* (Caligulæ) *exterritus, prorepſit ad ſolarium proximum: interq; prætenta foribus vela ſe abdidit: latentem discurrens ſorte gregarius miles animadverſis pedibus e ſtudio ſciſcitandi qvisnam eſſet, agnovit: extractumq;, & præ metu ad genua ſibi accidentem Imperatorem ſalutavit.* Tacitus Annal. lib. XIII. de Nerone: *Conſtitutum, ne deſignatis qvidem Qvæſtoribus edendis gladiatoribus neceſſitas eſſet. Qvod qvidem adverſante Agrippina, tamqvam acta Claudii ſubverterentur, obtinuere Patres: qvi in Palatium ob id vocabantur, ut adſtaret abditis à tergo foribus velo diſcreta, qvod viſum arceret, auditus non adimeret.* Eodem ſtrategemate Holſatorum legatorum Sermones ſciſcitatum Barbarum Perſarum Regem, minime in hoc barbarum, ex Summi Viri, meiq; amantiſſimi, Adami Olearii *Itinerario Perſico* me obſervaſſe memini. De iisdem Velis Sidonius lib. I. Ep. II. Theodorici Gothorum Regis apparatum aulicum deſcribens: *Circumſiſtit ſellam comes armiger, pellitorū turba ſatelli-*

tum, ne abſit, admittitur: ne obſtrepat, eliminatur, ſicq; pro foribus immurmurat excluſa velis, incluſa cancellis. Inter hæc intromiſſis gentium legationibus, audit plurima, pauca reſpondet. Deſcribit nobis hæc Cubicularia vela Julius Pollux lib. X. πρὸ μὲν τȣ̃ κοιτῶνος, ἐπὶ ταῖς θύραις, παραπετασμάτων σοι δεῖ, εἴτε ἁπλȣ̃ν εἴη τὸ παραπέτασμα λευκὸν ἐξ ὀθόνης, εἴτε καὶ πολύχρȣν. *Præ foribus cubiculi tibi ſint vela, ſive velum ſimplex fuerit album ex linteo, ſive etiam verſicolor.* Utriusq; generis vela conjungit Paulinus Natali VI. Felicis, v. 562.

Cedo, alii precioſa ferant donaria, meq;
Officii ſumtu ſuperent, qvi pulchra legendis
Vela ferant foribus, ſeu puro ſplendida lino,
Sive coloratis textum fucata figuris.
Hi leves titulos lento poliant argento,
Sanctaq; præfixis obducant limina laminis.

Poſteriores verſus vel eum in finem adſcribo, ut oſtendant, qvantum jam illius temporis mores a prima ſimplicitate receſſerint Veterum Chriſtianorum, qvi nulla templa habebant: ut etiam limina, hoc eſt, fores, precioſis laminis induxerint. Porro de his Velis Corippus de laudibus Juſtini Minoris lib. III.

Verum ut contracto patuerunt intima velo
Oſtia, & aurati micuerunt atria tecti.

§ IV. Hæc autem Vela cubicularia levabantur in admiſſionibus. Seneca Epiſt. LXXXI.

LXXXI. *Non crepuit ſubinde oſtium, non allevabatur velum;* Lampridius in Alexandro: *Salutabatur qvaſi unus de Senatoribus; patente velo, admiſſionalibus remotis.*

§ V. Hoc ſolenne erat in Dicaſteriis; ut cum res gravior deliberanda veniret, vela prætenderent loco conſilii: cum levior eſſet cauſa, & qvæ indagine & cognitione magna opus non haberet, amoto velo cognoſceretur. Clemens Romanus *lib. II. Apoſtolicarum Conſtitutionum* cap. LVI. Θεάσασθε δὲ τὰ κοσμικὰ δικαστήρια, ὧν τῇ ἐξουσίᾳ ὁρῶμεν ἀγομένους, φονεῖς, μάγους φαρμακοὺς, τυμβωρύχους, λυστὰς, καὶ τὰς ἀνακρίσεις αὐτῶν λαβόντες οἱ ἡγούμενοι ὑπὸ τῶν προσαγόντων, λέγουσι τῷ κακούργῳ, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει κἀκείνου συγκαταθεμένου, οὐκ εὐθέως ἐπὶ τὴν κόλασιν αὐτὸν ἐκπέμπουσιν, ἀλλὰ πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦνται αὐτοῦ τὴν ἐξετασίν μετὰ συμβουλίου πολλοῦ καὶ παραπετάσματος μέσον. Qvæ Bovius ſic interpretatus eſt. *Aſpicite mundana judicia, qvorum poteſtati videmus tradi homicidas, adulteros, veneficos, ſepulcrorum perfoſſores, latrones. De qvibus cum qvæſiverunt præfecti judicii ab iis, qvi illos in judicium adduxerunt, demum interrogant reos: An illa ita ſe habeant? Qvibus affirmantibus non continuo eos ad ſupplicium mittunt, ſed per plures dies qvæſtiones exercent cum multo conſilio, & velo interjecto.* Qvem Clementis locum, ne qvid

 celems

celem, Hieronymi Magii diligentiæ debeo, Miſcellaneor. lib. II. cap. XIII. conſignatum.

§ VI. Atq; hinc eſt, qvod Honorius & Theodoſius Imperatores C. lib. XI. titul. de Naufragiis, ſic loqvuntur: *De ſubmerſis navibus decernimus, ut levato velo iſtæ cauſæ cognoſcantur:* qvem locum in proverbium nonnulli trahere voluerunt, ut *levato velo cognoſcere*, ſit ſummatim cauſam inqvirere & judicare. Qvod etſi improbat Magius, nixus auctoritate Alciati, non video tamen, cur non id excuſari poſſit.

§ VII. Hunc de Allevatione Veli ritum hodie adhuc in judiciis ſuis ſervat Inclytus & vere illuſtris Senatus Reip. Norimbergensis: qvemadmodum ante ipſos hos qvatuor annos meis vidi oculis, cum a Nobiliſſimo Domino Gabriele Oelhafio, Prætorii Suburbii Werthenſis, qvem honoris cauſa nomino, in curiam laudatæ Reip. deducerer, atq; is magnifici hujꝰ palatii conclavia tantis Patribus Patriae digna mihi oſtenderet.

§ VIII. Neceſſitatis horum velorum hæc erat ratio, ne qvis facile per rimam forium introſpiceret, ac arbiter eſſet eorum, qvæ intus agerentur. Juvenalis Sat. IX. v. 105.

O Corydon, Corydon: ſecretum divitis ullum
Eſſe putas? Servi ut taceant: jumenta loqventur,
Et canis, & poſtes & marmora: claude feneſtras,
Vela tegant rimas.

§ IX.

§ IX. Atq; hæc etiam cauſa erat, cur foribus thalami vela hujusmodi prætenderent: qvod a Laurentio Pignorio in de Servis Veterum eleganti Commentario obſervatum memini.

§ X. Eadem de cauſa id factum in lupanaribus. Martialis lib. I. Epig. XXXV.

At meretrix abigit teſtem veloq; ſeraq;,
Raraq;, ſi memini, fornice rima pates.

Idem lib. XI. ep. XLVI.

Intraſti qvoties inſcriptæ nomina cellæ,
Seu puer arriſit, ſive puella tibi;
Contentus non es foribus, veloq; ſeraq;.

§ XI. Id velum in fornicibus ſpeciali nomine Cento vocabatur, qvoniam ex centonibus, id eſt, faſciculis ex variis pannis aut linteis compactis conficiebatur. Juvenalis Sat. VI. v. 121.

Intravit calidum veteri centone lupanar.

Ubi Vetus Scholiaſtes: *Veteri velo ex pannis facto.* Non male etiam huc referunt nonnulli hunc Petronii locum: *Ut in locum ſecretiorem venimus, centonem anus urbana rejecit.* Qvamqvam non ſum neſcius, qvid alii, & inter hos Johannes Wovverius de hoc loco ſtatuant.

§ XII. Nonnulli, ut eo magis ſibi caverent de curioſis oculis, ſolebant rimas omnes ſollicitius oblinere. Martialis l. I.

Oblinitur minimæ, ſi qva eſt ſuſpicio rimæ,
Punctaq; laſciva qvæ terebrantur acu.

§ XIII. Solitos autem curioſos per rimas oſtiorum ſcrutari, qvid intus ageretur, etiamſi leviſſima forſan obſervatio alicui videatur, nos tamen, qvia ad januas proprie ſpectat, non prætermittem9, ſed aliqvot exemplis firmabimus. Petronius: *Qvartilla per rimam improbe diductam applicuerat oculum curioſum.* Idem: *Videbamus nos omnia per foramen valvæ, qvod paulo ante anſa oſtii diſrupta laxaverat.* Apulejus lib. X. Metam. *Clauſis ex more foribus, per qvandam modicam cavernam rimantur me paſſim expoſitis epulis inhærentem.* Paulinus Natal. VI. Felicis.

— — dat poſtibus aurem
Sollicitam, & rimis acies per hiantia clauſtra,
Qva tenebris albus cœli color interlucet,
Inſerit, exploratq; diu: nec adhuc ſibi credit,
Qvid videat.

Plerumq; tamen in vitio ponitur illa curioſitas. Hinc Ambroſius lib. II. Ep. IX. *Neq; etiam ſapientis eſt a feneſtra reſpicere in domum, & ſtultitia hominis audire per oſtium.*

§ XIV. Solemne autem fuit olim Chriſtianis vela templorum foribus appendere; neq; id in limine tantum, ſed & ante ſacrarium. Qvo in procul dubio imitati ſunt morem in templo Salomonis obſervatum. Velum illud ante Sancta Sanctorum deſcribitur II. Paralipomen. III. v. 14. Joſephus καταπέτασμα τȣ̃ ἀδύτȣ vocat lib. VIII. cap. II.

Qvo

Qvo de Velo nos brevi, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ in *Sacris noſtris ſuper Paſſionem Domini Lectionibus* plura dicemus. Erant præter hoc magnum & memorabile Velum minora alia in ſingulis oſtiis, qvæ tangere videtur Auctor Machabæorum geſtorum lib. I. cap. IV. v. 51. & deſcribuntur a Jacobo Jehuda Leone in libro aliqvoties jam laudato *de Templo Hieroſolymitano*, auguſtis Divi AUGUSTI Brunſvicenſium ac Luneburgenſium Ducis auſpiciis, a Johanne Sauberto latine converſo.

§ XV. Ceterum confirmabo id, qvod dixi de Chriſtianorum templis, luculentis locis. Hieronymus Epiſt. III. ad Heliodorum: *Nepotianus erat ſollicitus, ſi niteret altare, ſi parietes absq; fuligine, ſi janitor creber in porta, vela ſemper in oſtiis.* Qvem locum una cum altero Clementis, qvi itidem *de Velis* qvædam habet, ſupra in alio argumento laudavimus. Anaſtaſius Bibliothecarius, qvi vixit circa medium ſeculum nonum, & Vitas Pontificum Romanorum ſcripſit, in Leone III. de templo S. Petri: *Fecit vela alba holoſerica majora tria, qvæ pendent ante regias in introitu.* Idem ibidem de templo S. Mariæ ad Præſepe: *Fecit velum aliud majus album, qvod pendet ante regias majores in introitu.* Ibidem de templo B. Mariæ: *Fecit ſuper ipſas regias velum modicum ſundatum &c. & alia vela Tyria ſuper regias majores in ingreſſu Baſilicæ.* De

velo ante ſacrarium capiendus eſt Chryſoſtomi locus Homil. III. in Epiſt. ad Epheſios: Ὅταν ἴδης ἀνελκόμενα τὰ ἀμφίθυρα, τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς Ἀγγέλους. *Qvando videris trahi Amphithyra, tunc exiſtima cœlum ſuperne diduci, & deſcendere Angelos.* Ἀμφίθυρον enim ibi ſignificare velum oſtii certum eſt. Et ad hæc templorum vela proprie ſpectant ii Paulini verſus, qvos poſt Pollucis verba hoc eodem capite attulimus.

§ XVI. In templis Pontificiorum ejusmodi velorũ hodienũ creber uſus eſt. Neq; plane apud Noſtros ceſſarunt. Memini enim me grande ejusmodi Velũ præ foribus chori (ut appellatur) cœnobii Ebstorffienſis, qvod religioſæ moniales inhabitant, ſuſpenſum vidiſſe. Cujus cœnobii memoriam eo libentius repeto, qvod in iſto loco vivat, & ſupremam ſacrorum curam gerat Vir Cl. Johannes Juſtus Oldecopius, Hildeſienſis, cujus ſummam in mea ſtudia benivolentiam & liberalitatem ut prædicem maximopere neceſſum habeo. Atq; hæc de Velis januarum interius ſuſpendi ſolitis dicta ſunto.

§ XVII. Præterea in publica lætitia ſolebant cives Romani januas ſuarum ædium & feneſtras precioſis aulæis exornare. Pacatus Panegyrico: *Qvid portas virentibus ſertis coronatas, qvid aulæis undantes plateas referam?*

Ca-

CAPUT XXV.

DE ANTEPAGMENTIS.

Summarium.

ANtepagmenta unde dicta. diverſa ſunt ab Antis; in qvo fallitur Philander. Antepagmentorum longa deſcriptio ex Vitruvio. Antefixa qvædam. Signa præ foribus divitum poſita. Bullæ Januarum Wouvverio abſentitur in explicatione loci Petroniani. Clavi Annales. Perſii Bullatæ Nugæ non ad oſtiorum, ſed ad Bullas aqvarum referuntur.

§ I. Commodum nos monent Aulæa, ut de aliis Januarum ornamentis ſimus ſolliciti.

§ II. Erant autem ornamenta forium fixa alia, & in longum tempus duratura; qvædam vera temporaria, nec admodum diu manſura.

§ III. Ex fixis nobis primo nunc occurrunt ANTEPAGMENTA. Antepagmentum generale nomen eſt, ab ante & pangendo, ſive ab antis, ut vult Feſtus, deductum, ornamenta valvarum deſignans. Feſtus: *Antipagmenta valvarum ornamenta, qvæ antis adpanguntur, id eſt, affiguntur.* Antepagmentorum meminit Cato de Re Ruſt. cap. XIV. *Jugumenta & antepagmenta opus erant indito.* Plautum qvoq; Antipagmenti voce in Moſtel-

ſtellaria uſum, cenſet Nicolaus Loënſis, *lib.* I *Epiphyllid. cap. XIII.*

§ IV. At enim *Antepagmenta* non ſun eadem cum *Antis*; qvi error eſt Philandri in Vitruvium. Nam *Antæ* juxta ipſum Vitruvium ſunt poſtes ſive pilæ lapideæ, qvæ in lateribus oſtiorum ſunt. Græcis παραστάδες, & σταθμοί. Heſychius: παραστάδες: οἱ πρὸς τοῖς τοίχοις τετραμμένοι κίονες. Pollux: Σταθμοὶ, τὰ ἑκατέρωθεν ξύλα, κατὰ πλευρὰν τῶν θυρῶν, ἃ καὶ παραστάδας φασίν. Feſtus *Antas* interpretatur latera oſtiorum. Nonio ſunt *qvadræ columnæ*. Nonium cum Feſto conciliari poſſe Voſſius exiſtimat, ſi dicamus, Antas proprie eſſe *qvadras columnarum, qvæ ad latera oſtiorum ponuntur.*

§ V. Sed ut ad Antepagmenta revertamur, ea proprie puto eſſe illa forium ornamenta, qvæ ex lignis ſive lapidibus certa qvadam ſymmetria ſecundum Architectonices præcepta ſuperponuntur foribus. Liqvido id probare me poſſe puto ex illis, qvæ Vitruvius lib. IV. cap. VI. de iisdem diſputat. Locus etſi prolixus eſt, & non tantum de Antepagmentis, verum etiam de ipſorum oſtiorum ratione agit; tamen non pigrabor adſcribere, ut, ſi qvi forte Architecturæ gnari in hunc libellum incidant, habeant in qvo ingenium ſuum exerceant. Eqvidem qvia

qvia hanc artem non attigi, non ſustineo ea interpretari, ne audire cogar tritum illud, qvod Apelles ſutori ultra crepidam de pictura judicanti objeciſſe fertur. Magnam tamen alicui habebo gratiam, &, ſi licuerit, referre ſtudebo, qvi hæc Vitruviana uberius illuſtraverit. Nam qvi hactenus in Vitruvium commentati ſunt, nondum in hac parte mihi ſatisfaciunt. Sed Vitruvium ipſum audiemus.

§ VI. *Oſtiorum autem & eorum Antepagmentorum in ædibus hæ ſunt rationes, uti primum conſtituantur, qvo genere ſunt futuræ. Genera ſunt enim thyromatum hæc: Doricum, Ionicum, Atticurges. Horum ſymmetriæ Dorici generis conſpiciuntur his rationibus, uti corona ſumma, qvæ ſupra Antepagmentum ſuperius imponitur, æqve librata, ſit capitulis columnarum, qvæ in pronao fuerint. Lumen autem hypothyri conſtituatur ſic, uti qvæ altitudo ædis a pavimento ad lacunaria fuerit, dividatur in partes tres ſemis, & ex iis duæ partes lumini, valvarum altitudine conſtituantur. Hæc autem dividatur in partes duodecim, & ex eis qvinqve & dimidia latitudo luminis fiat in imo, & in ſummo contrahatur, ſi erit lumen ab imo ad ſexdecim pedes, antepagmenti tertia parte. Sexdecim pedum ad viginti qvinqve, ſuperior pars luminis contrahatur antepagmenti parte qvarta. Si a pedibus viginti qvinqve ad triginta, ſumma pars contrahatur antepagmen-*

pagmenti parte octava. Reliqva qvoqvo altiora erunt, ad perpendiculum videntur oportere collocari. Ipſa autem Antepagmenta craſſa fiant in fronte altitudine luminis parte duodecima, contrahanturq; in ſummo ſuæ craſſitudinis decimaqvarta parte. Supercilii altitudo, qvanta Antepagmentorum in ſumma parte erit craſſitudo. Cymatium faciendum eſt Antepagmenti parte ſexta. Projectura autem qvanta eſt ejus craſſitudo. Sculpendum eſt Cymatium Lesbium cum aſtragalo. Super Cymatium: qvod erit in ſupercilio, collocandum eſt hyperthyrum craſſitudine ſupercilii, & in eo ſculpendum eſt cymatium Doricum, aſtragalum Lesbium ſima ſculptura. Corona deinde plana fiat cum cymatio: projectura autem ejus erit, qvanta altitudo ſupercilii, qvod ſupra Antepagmenta imponitur. Dextra ac ſiniſtra projecturæ ſic ſunt faciendæ, uti crepidines excurrant, & in ungve ipſa cymatia conjungantur.

Sin autem in Ionico genere futuræ erant, lumen altum ad eundem modum, qvemadmodum in Doricis fieri videtur, latitudo conſtituatur, uti altitudo dividatur in partes duas & dimidiam, ejusq; partis unius ſemis ima luminis fiat latitudo: contracturæ ita ut in Doricis. Craſſitudo Antepagmentorum altitudine luminis in fronte XIV. parte; cymatium hujus craſſitudinis ſexta: reliqva pars, præter cymatium dividatur in partes

tes

tes XII. harum trium prima corſa fiat cum aſtragalo, ſecunda qvatuor, tertia qvinqve, eæq; corſæ cum aſtragalis circum concurrant, Hyperthyra autem ad eundum modum componantur, qvemadmodum in Doricis hyperthyridibus. Ancones, ſive prothyrides vocentur, exſculptæ dextra & ſiniſtra præpendeant ad imi ſupercilii libramentum, præter folium. Eæ habent in fronte craſſitudinem ex antepagmentis tribus partibus unam, in imo qvarta parte graciliores, qvam ſuperiora. Fores ita compingantur, ut ſcapi cardinates ſint ex altitudine luminis totius duodecima parte. Inter duos ſcapos tympana ex duodecim partibus habeant ternas partes. Impagibus diſtributiones ita fient, ut diviſis altitudinibus in partes qvinqve, duæ ſuperiori, tres inferiori deſignentur. Super medium medii Impages collocentur, ex reliqvis alii in ſummo, alii in imo compingantur. Latitudo Impagis fiat tympani tertia parte, cymatium ſexta parte Impagis. Scaporum latitudines impagis dimidia tertia parte. Item reptum de Impage dimidia & ſexta parte ſcapi, qvi ſunt ante ſecundum pagmentum dimidium impagis conſtituantur. Sin autem valvatæ erunt, altitudines ita manebunt, in latitudinem adjiciatur amplius foris latitudo (ſi qvadriforis futura eſt) altitudo adjiciatur.

Atti-

- *Atticurges autem iisdem rationibus perficiuntur, qvibus Dorica. Præterea corſæ ſub cymatiis in Antepagmentis circumdantur: qvi ita diſtribui debent, ut in Antepagmentis, præter cymatium ex partibus ſeptem habeant duas partes: ipſaq; forium ornamenta non fiunt ceroſtrota, neq; biſora, ſed valvata, & aperturas habent in exteriores partes. Qvas rationes ædium ſacrarum informationibus oporteat fieri Doricis, Ionicis, Corinthiisq; operibus, qvoad potui contingere, veluti legitimis motibus expoſui.*

§ VII. Hactenus Vitruviana deſcripſimus: qvæ qvantum ad noſtram hanc tractationem pertinet, nos docent, qvod pro valvarum ratione, qvarum tres Vitruvius facit ſpecies, Antepagmentorum qvoq; ratio diverſa fuerit.

§ VIII. Deinde Antepagmenta qvoqve vocari poſſunt ornamenta alia, qvæ apponi vel affigi januis ſolebant: ut ſunt Deorum, hominum, animantium aliarumve rerum formæ ſive in ipſis poſtibus, ſive circa eos, in columnis. Atq; hæc ornamenta ex Feſto & Livio *Antefixa* appellari poſſent. Et hic qvidem Decadis IV. lib. IV. *Jam nimis multos audio Corinthi & Athenarum ornamenta laudantes, & antefixa fictilia Romanorum ridentes.* Feſtus: *Antefixa qvæ ex opere figulino tectis adfiguntur.*

§ IX.

§ IX. Nec inepte fortaſſis ad hæc Antepagmenta retuleris Bullas in Priſcorum Januis. Plautus Aſinaria, II. IV. v. 20.

Juſſin' in ſplendorem dari bullas has foribus noſtris?

Erant enim umbellata clavorum capita, qvibus ditiorum fores exornabantur, qvæ cum ex pulvere ſordes contraxerint, ſedulo abſterſa, ſplendidaq; fuiſſe reddita, elucet ex hoc loco. Valvas templorum nonnunqvam aureis bullis fuiſſe diſtinctas, apparet ex his Ciceronis lib. IV. in Verrem: *Bullas omnes aureas ex his valvis, qvæ erant & multæ & graves, non dubitavit auferre: qvarum iſte non opere delectabatur, ſed pondere.* Huc etiam Joh. a Wovveren refert illa Petronii: *Qvi dies boni, qviq; incommodi eſſent, diſtingvente bulla notabantur.* Sic enim ad ea commentatur in Animadverſionibus: *Bullatos clavos intelligit, qvibus portæ configuntur, unde Bullæ oſtiorum apud Plautum. Clavis autem in oſtio fixis annos & dies notari ſolitos teſtis obſervatio Antiqvitatis de Dictatoribus clavo pangendo creandis.* At hæ Petronii Bullæ non in ipſo Oſtio, ſed tabulis erant infixæ; perinde ut nos hodie majora noſtra Calendaria ſolemus ejusmodi bullis diſtingvere, uti bene animadvertit Georgius Erhardus *in Symbolis.* Sic qvoq; *Annales* iſtos *Clavos*, qvibus annos numerare

ſunt

ſunt ſoliti, non puto oſtiis infixos, ſed itidem tabulis. Aut ſi unqvam præfixi ſunt januis ab infima plebe de illa parte, qvæ introrſum ſpectabat, id accipiendum. Meminit hujus Clavi Feſtus, dicens: *Clavus annalis appellabatur, qvi figebatur in parietibus ſacrarum ædium per annos ſingulos, ut per eos numerus colligeretur annorum.* Et Petronius:

Et paries circa palea ſatiatus agreſti,
Fortuitoq; luto, clavus numerabat & annos.

Sic lego cum Wovverio. Qvamqvam non ſum neſcius alios aliter emendare, & diſtingvere aliter. Ad has forium bullas nonnulli etiam Perſium *bullatis* ſuis *nugis* Sat. V. v. 19. reſpexiſſe volunt: ſed procul dubio digitum intendit in aqvarum bullas leviſſimo ſpiritu turgidas: cum præſertim easdem fumo jungat. Hæ enim duæ res tam cito diſpereunt qvam qvod maxime, licet magnum aliqvod minari videantur. Sed ut ipſe judicet benignus lector, Perſii verſus adſcribemus.

Non eqvidem hoc ſtudeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgeſcat, dare pondus idonea fumo.

CA-

Caput XXVI.

DE JANUIS CÆLATIS, ET TESTUDINEO OPERE DISTINCTIS.

§ I. AB his Antepagmentis diſtingvo Fores caelatas; qvarum non raro meminerunt Scriptores antiqviſſimi.

§ II. Promiſcue autem hoc loco *Cælaturam* & *Sculpturam* ſumimus. Nam etſi Qvinctilianus lib. II. cap. ult. utriusq; diſcrimen ponit in materia, Cælaturam dicens in auro, argento, ferro, ære, hoc eſt, metallis tantum operari; Sculpturam vero in ligno etiam, ebore, marmore, vitro, gemmis: Virgilius tamen, atq; alii, cum his ipſis qvoqve cælaturam communicant. Virgilii verſus notiſſimus eſt, Eclog. III v. 37.

— — pocula ponam
Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis.

Fabii verba ita habent: *Et cælatura, qvæ auro, argento, ære ferro opera efficit: nam ſculptura lignum, ebur, marmor, vitrum, gemmas, præter ea qvæ ſupra dixi, etiam complectitur.*

§ III. Aldus eqvidem Manutius diſcrimen non in materia, ſed forma harum artium ſtatuit Qvæſitorum per Epiſtolas lib. II. Epiſt. IX. ut *Cælatum Opus* dicatur, in qvo eminent figuræ & ſigna, & de materia, qvam

habent ſubjectam, exſtent: *Sculptum* vero, ſive *Sculpturam*, qvæ depreſſa in cavum, imagines ſolidas non exprimant. Verum non immerito dubitaverim, an hanc διαίρεσιν tam ſollicite obſervent Veteres.

§ IV. Ceterum cælatas Capitolii Romani valvas nobis ſiſtit Claudianus de VI. Conſulatu Honorii, v. 45.

— — juvat intra tecta Tonantis
Cernere Tarpeja pendentes rupe Gigantes,
Cælataſq; fores.

Sic cum Philemonis & Baccidos caſa in templum mutaretur, cælatæ etiam fores repente prodierunt. Fabulantem juvat audire Ouidium lib. VIII. Metam. v. 708.

Illa vetus, dominis & jam caſa parva duobus
Vertitur in templum: furcas ſubiere columnæ,
Stramina flaveſcunt, aurataq; tecta videntur,
Cælataq; fores.

Cælaturam ejusmodi Poëta princeps deſcribit lib. III. Georgic. in templo Cæſaris Auguſti a ſe dedicato, v. 26. ſeq.

In foribus pugnam ex auro, ſolidoq; elephanto
Gangaridum faciam, victoriſq; arma Qvirini.

§ V. Teſtudine etiam ſolebant incruſtare fores. Lucanus:

Et ſuffixa manu foribus teſtudinis Indæ
Terga ſedent, crebro maculas diſtincta Smaragdo.

Virgilius lib. II. Georg. v. 463.

Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes.
Scilicet aqvatilium teſtudinum cruſtas in laminas ſecabant, iisdemq; diſtingvebant tum januas, tum alia etiam opera, utpote menſas, lectos, repoſitoria. Plinius lib. IX. cap. XI. *Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectosq; & repoſitoria his veſtire Carbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.* Idem lib. XXXII. cap. IV. *Geminus ſimiliter victus in aqvis terraq;, & teſtudinum effectus qvoq; pari honore habendi, vel propter excellens in uſu pretium naturæq; proprietatem.* Seneca de Benefic. lib. VII. cap. IX. *Video elaboratam ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorumq; animalium teſtas, ingentibus pretiis emtas:* Nos talia opera ſolemus appellare, Eingelegte Arbeit. Atq; illa ipſa ars, qvam periti ſcrinarii norunt, qva lignum ita ſolent illinere, ut teſtudineum opus præ ſe ferat, non ignota fuit Veteribus. Seneca verbis, hæc qvæ audavimus, excipientibus: *In qvibus illa ipſa, qvæ placet varietas, ſublitis medicamentis in ſimilitudinem veri coloratur.*

Caput XXVII.

DE PICTURIS JANUARUM ET IMAGINIBUS ATRIENSIBUS.

Summarium.

Digreſſio a picturis Januarum ad Imagines Atrienſes. Imagines cur dicantur fumoſæ. Nè corrumperentur fumo, armariis incluſæ. Ea ſolebant feſtis temporibus aperiri. Imagines primum ex cera, quæ ad vivum colorata. Poſtea etiam ex ære. Statii & Ovidii lectio contra Lipſium defenſa. Imagines tantum humerotenus exſtabant. Credo tamen interdum a capite ad calcem poſitas. Imagines in funeribus prælatæ. Stemmata qvid fuerint. Tituli adſcripti imaginibus. Cura imaginum penes ſervos Atrienſes, qvorum conditio melior, qvam reliqvorum ſervorum. Polybii illuſtris de Imaginibus locus. Templorum clauſtris leo appictus. Ægyptiis id ſymbolum fuit inundationis Nili. Iidem Sphingum Imagines ante templa collocabant. Tabulæ pictæ ante fana Deorum ſuſpenſæ. Pictores præ foribus ſuis exponebant picturas.

§ I. In coloribus deſinebamus proximum, iisdem hoc caput auſpicabimur; paucaq; de picturis Januarum afferemus.

§ II. Nullum autem dubium eſt, qvin Veterum fores vel ſimplicibus coloribus, pro-

prout hodie vulgo moris eſt, imbutæ fuerint; vel elegantibus interdum picturis reſplenduerint. Non memini tamen me ſingularia qvædam de pictis privatorum foribus obſervaſſe; credo qvod tamqvam rem vulgarem Antiqvi Scriptores prætermiſerint. Si qvis tamen in hac obſervatione me fuit felicior, facile patiar, ut meam qvis hic dicat dormitaſſe diligentiam. Neminem tam oculatum, neminem tam ſolertem eſſe reor, ut in doctrina tam diffuſa (talis certe eſt, qvæ tractat Antiqvitates Veterum) ſimul obſervet omnia.

§ III. Supplere tamen hunc defectum qvodammodo conabimur, dum illuſtria qvædam teſtimonia afferemus, in Atriis Veterum diſpoſitas fuiſſe majorum imagines. Non ſpectant qvidem hæc ad Januas: ab illis tamen non aberraverimus longius, qvando paulisper in atrio, qvod foribus propinqvum erat, imaginum contemplatione animum refecerimus.

§ IV. Non ignoro eqvidem, non paucos eruditione præſtantes Viros in eodem argumento verſatos eſſe, pro noſtris tamen cur non ea venditemus, qvæ noſtra nobis lectio in manus tradidit, cauſæ nihil video. Et fortaſſis aliqva non plane vulgo obvia aperiemus. Ita autem Seneca lib. III. de Beneficiis cap. XXVIII. *Qvi imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine ac*

multis ſtemmatum illigatæ flexuris in parte prima ædium collocant, noti magis qvam nobiles ſunt. Idem Conſolatione ad Polybium, cap. XXXIII. *Vides omnes has imagines, qvæ implevere Cæſareum atrium:* Tacitus de atrio Silii lib. XI. Annal. *Ac primum in veſtibulo effigiem patris Silii conſulto Senatu, abolitam demonſtrat.* Valerius Maximus lib. V. cap. VIII. de T. Manlio Torqvato, qvi filium ſuum ob male adminiſtratam provinciam condemnaverat; *Videbat ſe in eo atrio conſediſſe, in qvo illius imperioſi Torqvati ſeveritate conſpicua imago poſita erat: prudentiſſimoq; viro ſuccurrebat, effigies majorum cum titulis ſuis idcirco in prima ædium parte poni ſolere, ut eorum virtutes poſteri non ſolum legerent, ſed etiam imitarentur.* Svetonius de Galba; cap. II. *Imperator vero etiam ſtemma in atrio propoſuit, qvo paternam originem ad Jovem: maternam ad Paſiphaen Minois uxorem referret.* Martialis, lib. II Epig XC.

Differat hoc, patrios optat qvi vincere cenſus,
Atriaq; immodicis arctat imaginibus.

Idem lib. IV. Epig. XL.

Atria Piſonum ſtabant cum ſtemmate toto.

Et lib.V. Epig. XXI.

Nec nos atria, nec domos potentum,
Nec lites tetricas, forumq; triſte,
Noſſemus, nec imagines ſuperbas.

Juvenalis:

Nam

Nam qvid imaginibus, qvid avitis ſulta triumphis
Atria, qvid pleni numeroſo Conſule faſti
Profuerint?

Idem Sat. VII. Æmilium cauſidicum tangit, quod ſtatuam ſuam eqveſtrem in atrio poſuerit:

— Hujus enim ſtat currus aheneus, alti
Qvadrijuges in veſtibulis, atq; ipſe feroci
Bellatore ſedens curratum hoſtile minatur
Eminus, & ſtatua meditatur prælia luſca.

§ V. Ceterum qvoniam ignis Larium asſervabatur in atrio, fieri non potuit, qvin fumo obfuſcarentur imagines. Hinc paſſim de fumoſis legas imaginibus. Seneca Epiſt. XLIV. *Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus.* Cicero in L. Calp. Piſonem: *Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum: qvarum ſimile habes nihil, præter colorem.* Boëthius lib. I. pros. I. *Qvarum ſpeciem, veluti fumoſas imagines ſolet, caligo qvædam neglectæ vetuſtatis obduxerat.* Et ex harum forte ſunt numero *fumoſi* apud Juvenalem *eqvitum magiſtri*, lib. III. Sat. VIII. ubi tamen alii *famoſi* legunt.

Qvis fructus generis tabula jactare capaci
Corvinum, & poſthac multa deducere virga
Fumoſos eqvitum cum Dictatore magiſtros?

§ VI. Qvi vero cavere vellent, ne plane corrumperentur fumo, armariis qvibusdam ſive thecis includebant. Plinius, lib. XXXV. cap. II. *Aliter apud majores in atriis, erant, qvæ ſpectarentur imagines, non ſigna externorum artificum, nec æra, aut marmora: expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis, ut eſſent imagines, qvæ comitarentur gentilitia funera, ſemperq; defuncto aliqvo, totius aderat familiæ ejus, qvi unqvam fuerat, populus. Stemmata vero lineis diſcurrebant ad imagines pictas.*

§ VII. Vere illuſtre hoc eſt teſtimonium Plinii, & antiqvitates de Imaginibus non paucas tradit per compendium. Nam & locum deſignat, qvi iis attributus eſt; & Materiem, Formamq; illarum exprimit, ac Uſum deniq; potiſſimum oſtendit.

§ VIII. Locus, qvem communem nominare poſſumus, erat Atrium; de qvo a nobis ſatis dictum eſt. Specialis ſive proprius locus erant illa ipſa a Plinio laudata armaria. Solebant hi loculi diebus feſtis & temporibus lætis aperiri. Vopiscus in Floriano: *Tantum illud dico, Senatores omnes ea eſſe lætitia elatos, ut domibus ſuis omnes albas hoſtias cæderent, imagines freqventer aperirent, albati ſederent, convivia ſumptuoſiora præberent.* Nuptiis præſertim id factum, optime ex Seneca Rhetore obſervavit Vir Nobiliſſimus, Emun-

Emundus Figrelius libro elegantiſſimo *de Statuis illuſtrium Romanorum*, cap. XI. qvod totum eſt in his imaginibus.

§ IX. Materia imaginum antiqviſſimis temporibus erat *Cera*: idq; adeo vulgatum erat, ut imagines non cereæ, ſed ipſæ *Ceræ* per tropum dicerentur. Ovidius lib. I. Faſt.

Perlege diſpoſitas annoſa per atria Ceras.

Idem lib. I. Amor Eleg. VIII.

Nec te decipiant veteri cincta atria Cera.

Sic enim bene emendavit Lipſius Elector. lib. I. cap. XXIX cum antea *qvinqvatria* legeretur; niſi qvis cum Petro Scriverio malit, *veteres circa atria ceræ*: qvod nec Nicolao Heinſio, qvi multum in emendando Naſone deſudavit, diſplicet. Juvenalis Sat. VIII.

Tota licet veteres exornent undiq; Ceræ
Atria, Nobilitas ſola eſt atq; unica virtus.

qvem locum male Martiali transſcribit Marcellus Donatus, *Dilucidationibus in Flavium Vopiſcum.* Credo tamen hanc ceram ad vivum fuiſſe coloratam. Nam & Plinius *pictas* memorat *imagines*, & Juvenalis *pictos vultus* enumerat.

§ X. Poſtea tamen etiam æratas habuerunt. Ovid. lib. VI. Faſt.

Vidimus ornatos ærata per atria, picta
Veſte triumphales occubuiſſe ſenes.

Statius lib. II. Thebaid.

— — *læto regalia cœtu*

Atria complentur. ſpecies eſt cernere avorum
Cominus, & vivis certantia vultibus æra.

Nam etſi Lipſius pro *æra* ſubſtituit *ora*, & apud Ovidium pro *æratis*, *cerata* mavult *atria*; reclamat tamen Mss. conſenſus, reclamant alii emunctæ naris Critici.

§ XI. Formam demonſtrat Plinius his verbis: *Expreſſi cera vultus.* Non enim totam corporis effigiem exprimebant Romanorum antiqviſſimi, ſed ſolum humerotenus efformabant. Unde Juvenalis Sat. VIII.

Stemmata qvid faciunt? Qvid prodeſt, Pontice, longo
Sangvine cenſeri, pictosq; oſtendere vultus
Majorum?

§ XII. Credo tamen paulatim procedente luxu etiam juſta magnitudine ſtatuiſſe, membris omnibus a vertice ad pedes expreſſis. Id enim indicant illi Juvenalis verſus paulo ante a me laudati, qvibus Æmilium cauſidicum perſtringit. Nec eſt, qvod qvis objiciat, domum tanti exercitus capacem vix fuiſſe. Admodum nimirum ampla & ſpacioſa erant atria, ut facile posſent capere non contemnendam imaginum manum.

§ XIII. Præcipuus imaginum uſus erat in funeribus. Porphyrio ad Horatii Epod. libr. Od. VIII. *In funere nobilisſimis qvibusq; ſolebant præferri imagines majorum, qvod obſer-*

obſervari videmus in funeribus principum. Plura ſunt apud Ciceronem, Tacitum, aliosq; Scriptores obvia in haac rem teſtimonia, qvæ non adſcribo, qvia tum a Lipſio, & Figrelio, tum præcipue id factum a Kirchmanno, *de Funeribus Romanorum lib. II. cap. VII.*

§ XIV. Sed qvid ſibi volunt *Stemmata*, qvæ, ut ait Plinius, *lineis diſcurrebant ad imagines pictas?* Crebra horum fit mentio apud Veteres, qvando de Imaginibus qvædam memorant. Videntur autem fuiſſe coronæ, qvæ expreſſos cera vultus ambiverunt; qvemadmodum adhuc hodie coronariis ejusmodi ornamentis noſtras illuſtrari facimus imagines Et qvoniam ab his ſtemmatibus deſcenderunt lineæ ad ipſas imagines, iisdem procul dubio cognationum gradus deſignarunt,

§ XV. Tituli, qvi adſcriptus erat imaginibus, ſæpius meminere Veteres; inprimis Livius, Plinius, Valerius. Huc pertinet etiam illud Tibulli, lib. IV. ad Meſſalam:

Non tua majorum contenta eſt gloria fama,
Nec qværis, qvid qvaq; index ſub imagine dicat.

§ XVI. Curam Imaginum apud Atrienſes ſervos fuiſſe reor; qvod non obſcure poſſumus colligere ex Columellæ lib. XII. cap. III. *Villica inſiſtere atrienſibus, ut ſupellectilem exponant, & ferramenta deterſa nitidentur,*

tur, atq; rubigine liberentur. Si hoc in villa factum a ſervis, qvi conſtituti eſſent ab atrio; qvidni in Urbe dixerimus iis inter cetera opera incubuiſſe, ut darent operam, ne qvid detrimenti caperent imagines?

§ XVII. Melior autem erat horum Atrienſium conditio, qvam ſervorum reliqvorum. Cicero Paradoxo V. *Atq; ut in magna familia, ſunt alii lautiores, ut ſibi videntur, ſervi, ut atrienſes: alii inferiori loco, ut mediaſtini.* Et conſtat porro ex Plauti Aſinaria.

§ XVIII. Concludam hunc de Imaginibus excurſum luculento loco Polybii, ſed latine verſo, qvi habetur lib. VI. cap. LI. *Ubi cadaver ſepelierunt, & juſta peregerunt, Imaginem defuncti in celeberrima ædium parte ponunt, lignea qvadam ædicula circumtectam. Eſt autem hæc Imago vultus ſimilitudo, qvam accuratiſſime expreſſa, cum deformatione figuræ, tum & pigmentis. Has imagines per ſolennitates publicas aperiunt, & cum ſtudio exornant. Cum autem illuſtris Vir aliqvis ex eadem gente vel familia diem clauſit ultimum, ad funeris elationem eas proferunt, & ut qvam ſimillima ſint defuncto, reliqvum etiam corporis truncum adjiciunt. Hæc porro ſimulacra togas aſſumunt, ſi vir Conſularis: aut Prætorius qvis fuerit, prætextas; ſi Cenſorius, purpureas; ſi Triumphalis, aut ſimili qvodam alio honore functus, auro radiantes: & hi*

qvi-

qvidem curru vecti procedunt, at faſces & ſecures, & qvæcunq; alia Magiſtratus comitari ſolent inſignia, ibi qvoq; præcedunt, pro honore & dignitate, qvam qvisq; in Rep. dum viveret, obtinuit.

§ XIX. Nunc e diverticulo in viam: ab atrio ad januam. Templorum foribus interdum leones appingebantur. Tangit hunc morem Cælius Rhodiginus Antiq. Lect. lib. XIII. cap. VIII. *Dicitur,* inqvit, *qvibusdam qvoq; leo inter vigilandum præcipue oculos occludere, qvos aperiat dormiens. Hinc templorum clauſtris leonem ſymbolice appingebant priores.* Item Johannes Pierius Valerianus Hieroglyphicorum lib. I, cap. IV. verbis ſeqventibus: *Significanter admodum non tantum Mycenarum portis, ſed etiam reliqvorum ædificiorum, præcipue vero fanorum valvis, ædiumq; ſacrarum veſtibulis leones, tamqvam divinorum cuſtodes, ut eſt paſſim cernere, ſtatuebantur.* Debent hanc obſervationem Horo Apollini, cujus hæc ſunt in Hieroglyphicis cap. XIIX. Ἐγρηγορότα γράφοντες, ἢ καὶ φύλακα λέοντος γράφουσι κεφαλὴν, ἐπειδὴ ὁ λέων ἐν τῷ ἐγρηγορέναι, μέμυκε τοὺς ὀφθαλμοὺς, κοιμώμενος δὲ ἀνεῳγότας τούτους ἔχει, ὅπερ ἐστὶ τοῦ φυλάσσειν σημεῖον. διόπερ καὶ συμβολικῶς τοῖς κλείθροις τῶν ἱερῶν λέοντας ὡς φύλακας παρειλήφασι. *Vigilantem ſedulumq; hominem, aut etiam cuſtodem oſtendentes, leonis caput pingunt,*

gunt, qvoniàm leo vigilans oculos claudit, eosdem cum dormit, apertos habet, qvod qvidem custodiæ atq; excubiarum ſignum eſt. Unde & non absq; ſignificatione ſacrorum clauſtris, leones qvi cuſtodum loco ſint, appinxerunt. Atq; ex hoc priſcorum more id nos habemus procul dubio, qvod capita leonina orichalcea præfigere ſoleamus templorum, interdum qvoq; aliorum ædificiorum foribus.

§ XX. Eundem morem Plutarchus refert viguiſſe, ex alia qvidem cauſa, apud Ægyptios, ut eſſet Symbolum exundationis Nili, qvi mox a Solſtitio æſtivo, Sole Leonem ingrediente, creſcere incipit, & augeſcens deniq; totam Ægyptum inundat, eandemqve benefica qvadam naturæ vi reddit fertiliſſimam. Verba Plutarchi ſunt medio libro de Iſide & Oſiride: Λέοντα τιμῶσι, καὶ χάσμασι λεοντείοις τὰ τῶν ἱερῶν θυρώματα κοσμοῦσιν, ὅτι πλημμυρεῖ Νεῖλος ἡλίου τὰ πρῶτα συνερχομένοιο λέοντι. *Leonem colunt, & rictibus leoninis templorum januas exornant: reſtagnat enim Nilus Sole primum leonem ineunte.* Ex hoc igitur inſtituto hauſere Græci & Romani morem iſtum fontes & aqvæductus leonum exornare ſignis: qvod nunc etiam apud varios populos freqventari videmus.

§ XXI. Non multum abſimile fuit eorundem Ægyptiorum inſtitutum, fabuloſarum ſuarum Sphingum imagines ante tem-

plà

pla ponentium. De qvibus Clemens Alexandrinus Stromat. V. *Ægyptii ante templa ponunt Sphingas, qvia doctrina, qvæ de Deo, ænigmatica eſt & obſcura.*

§ XXII. Reperio etiam pictas affabre tabulas ante ſana Deorum gentilium ſuſpenſas. Plinius lib. XXXV. cap. IV. *Præcipuam auctoritatem fecit publice tabulis Cæſar dictator, Ajace & Medea ante Veneris Genetricis ædem dicatis.*

§ XXIII. Illud ſolemne fuiſſe Pictoribus nonnullis videtur, qvod ſi inſignia qvædam opera perfecerint, eadem transeuntium voluptati, nonnunqvam & judicio præ foribus propoſuerint. De Apelle res nota eſt ex Plinio, qvi in hunc modum ſcribit lib. XXXV. cap. X. *Idem perfecta opera proponebat pergula tranſeuntibus, atq; poſt ipſam tabulam latens, vitia qvæ notarentur, auſcultabat, vulgum diligentiorem judicem, qvam ſe præferens. Feruntq; a ſutore reprehenſum, qvod in crepidis una intus pauciores feciſſet anſas: eodem poſtero die ſuperbè emendationem priſtinæ admonitionis cavillante circa crus, indignatum proſpexiſſe, denuntiantem, ne ſupra crepidam ſutor judicaret, qvod & ipſum in proverbium venit.*

Ca-

CAPUT XXVIII

DE INSCRIPTIONIBUS JANUARUM.

Summarium.

MOs antiqviſſimus inſcribendi januas Templorum. Nomen Divi, Deæve, cui templum conſecratum, foribus inſcriptum. De Inſcriptionibus templi Delphici, & præcipue de dicto, Nosce te ipſum, latius diſſeritur. Integra interdum Poëmata foribus affixa. De inſcriptionibus Scholarum. Inſcriptiones interdum ſubitaneæ, & ex tempore natæ. Valvis templorum Veterum Chriſtianorum inſcripta crux decuſſata, additis α & ω. Nummi cum hac inſcriptione. Vexilla itidem. De Labaro qvædam. Figuræ laudatæ origo a viſione Conſtantini M. Titulus domui venali inſcriptus. In Oſtio cellæ lupanaris nomen propudii. Januis Bibliopolarum inſcripta librorum vendendorum nomina.

§ I. Picturis ſuccedant INSCRIPTIONES; qvarum partem inter ornamenta januarum locum habere exiſtimo.

§ II. Antiqviſſimum autem fuit inſtitutum, templorum valvas exornare inſcriptionibus. Interdum qvidem nomina Deorum Dearumve, qvibus dicata erant templa, in foribus conſpiciebantur: nonnunqvam memorabiles ſententiæ iisdem inſcribebantur.

§ III.

§ III. Prioris generis qvædam notavit Deſiderius Heraldus Animadverſionibus *ad Arnobii lib. VI.* qvæ inter eſt & hoc Jamblichi *lib. I. de Vita Pythagoræ cap. II.* ἐπεὶ δὲ ἀπεκομίσθη εἰς τὴν Σάμον ἀπὸ τῆς Συρίας ὁ Μνήσαρχος μετὰ παμπόλλου κέρδους, καὶ βαθείας περιουσίας, ἱερὸν ἐδείματο Ἀπόλλωνι, ΠΥΘΙΟΥ ἐπιγράψας. *Templum conſtruxit Apollini, cum hac inſcriptione, PYTHII.* Addo inſignem locum Symmachi Relatione ad Valentinianum, Theodoſium & Arcadium: *Vidit placido ore delubra, legit inſcripta faſtigiis deum nomina, percunctatus eſt templorũ origines.*

§ IV. Ad alterum genus pertinet, qvod foribus Templi Delphici inſcriptum fuerit illud cælitus delapſum, Γνῶθι σεαυτὸν, NOSCE TEIPSUM. Platonem de eo audiemus diſſerentem *in Charmide,* ſive *Dialogo de Temperantia,* ſed per Marſilium Ficinum latinè verſum. *Ferme namq; hoc ipſum temperantiam eſſe arbitror, ſeipſum cognoſcere, illiq; aſſentior, qvi præceptum hoc templo Apollinis ipſius inſcripſit. Atqvi videtur hæc inſcriptio tanqvam Dei ſalutatio qvædam ad homines, qvi templum ingrediuntur, ejus loco, qvæ ſalvere jubet: qvaſi non probe dicatur, ſalve; neq; jubere hoc invicem deceat, ſed temperate potius vivere. Ita homines templum ingredientes ſingulari ſententia Deus alloqvitur, aliterq; qvam homines nos ſalutat, ut ſenſit ille, meo judicio, qvi inſcripſit.*

Et ingredienti nihil præcipit aliud, qvam vivere temperate. Verum obſcuris hoc præceptum verbis tamqvam vates interſerit. Qvippe Cognoſce teipſum, idem eſt, qvod temperate vive, ut literæ teſtantur, egoq; interpretor. Forte vero aliud eſſe putabit qviſpiam: qvod qvidem contigiſſe illis, qvi ſeqventia appoſuerunt, exiſtimo: hoc eſt, Nihil nimis, &, Sponſionis comitem eſſe miſeriam. Nam illi qvidem Cognoſce teipſum, conſilium qvoddam eſſe putarunt, non Dei ipſius ad eos qvi ingrediuntur [ſalutationem] Deinde & ut ipſi nihilo deteriora (adſcriberent) reliqva inſuper adjecerunt. Diſcere eſt ex his Platonis, antiqviſſimam eſſe inſcriptionem, Nosce teipsum; cui deinde Viri Sapientes alia acute dicta addiderint, ut, Ne qvid nimis, & ſimilia. Idem confirmat Plutarchus libello, qvo inqvirit, cur EI foribus templi Delphici inſcriptum. *Iſta qvoq;*, inqvit ex Xylandri verſione, *vide veſtibulo præſcripta, Noris teipſum, ac, Ne qvid nimis; qvantas Philoſophorum excitaverunt diſputationes, qvantaq; de ſingulis ſermonum multitudo tanqvam e ſemine pullulavit.* Platonis qvoq; locum in animo habuiſſe videtur Plutarchus, qvando poſtea eodem libro ſic ſcribit: *Deus unumqvemq; noſtrum huc accedentem veluti ſalutans compellat, Noſce teipſum, inqviens: qvod nihilo eſt qvam Salve deterius.* Plinius lib. VII. cap. XXXII. *Rurſus mortales oraculorum ſocietatem dedere Chi-*

Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta ejus Delphis conſecrando, aureis literis, quæ ſunt hæc: Noſſe ſe qvemq;, & nihil nimium cupere: Comitemq; æris alieni atq; litis eſſe miſeriam. Ditmarus Merſepurgenſis lib. V. *Sed qvicunq; hoc verbum, Γνῶθι σεαυτὸν in ſuperliminaribus templi antiqvitus notatum, intra ſe memoriter retinere, omniaq; quæ in verbis ſeu operibus facienda ſunt, in nomine Domini, ut Sanctus admonet Paulus, ſatagit implere, ille eſt, qvi a Patre Domino in filium optatus, denario, qvamvis tarde veniat, remuneratur diurno.*

§ V. Longum hic eſſet enarrare, qvam mire variant Scriptores Veteres in auctore hujus dicti Γνῶθι σεαυτὸν: dum alii ab Apolline ipſo profectum volunt, qvidam ad Pythagoram auctorem referunt, nonnulli Thaleti tribuunt, aliqvi Phemonoæ cuidam adſcribunt, ceteri deniqve, qvod & Plinium feciſſe jamjam audivimus, Chilonem uſurpaſſe contendunt. Erit fortaſſis aliud tempus, aliusq; locus huic inqviſitioni commodior.

§ VI. Integra interdum Poëmata templorum foribus affixa fuiſſe, doceor ex his Rutilii Numatiani verſibus, libr. I. Itinerarii, v. 268.

Intrantemq; capit, diſcedentemq; moratur
Poſtibus affixum dulce poëma ſacris.

§ VII. Sed habebant etiam fores Scholarum, in qvibus Veteres Philoſophi docebant, ſuas inſcriptiones. Pythagoræ Scholæ inſcriptum fuit:

Ἀείσω συνετοῖς, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι.

Cantabo doctis, vos vani claudite portum.

Plato foribus Gymnaſii inſcripſerat, *οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω. Nemo huc ingrediatur geometriæ ignarus.*

§ VIII. Subitaneas interdum fuiſſe, & ex tempore natas Januarum inſcriptiones, Varronis illud, Cave Canem, qvod ſupra vidimus, nos docet. Idem patet ex Plauto, Aſinar. IV. I. 15:

Fores occluſæ omnibus ſient, niſi tibi.

In foribus ſcribat, OCCUPATAM ESSE SE.

Neſcio an huc etiam referenda ſit illa inſcriptio horti apud Senecam, qvam obſervavit Rhodiginus Antiq. lect. l. XII. c. XVIII. *Ubi audierint iſta, audient iſthic hortulos, & inſcriptum hortulis: HOSPES HIC BENE MANEBIS.*

§ IX. Nemo tamē hic a me exſpectet longam Inſcriptionū Hiſtoriam, qvib9 publicæ & privatæ fores paſſim apud Veteres fuerunt conſpicuæ: cum iſtæ tum ab aliis, qvi Inſcriptiones vetuſtas collegerunt, tum potiſſimum a Jano Grutero, qvi reliqvorum omnium in hoc genere induſtriam ſuperavit, peti poſſint. Qvid vero de Reineſianis moliminibus fiat, poſtqvam incredibilis exſpe-

ſpectationis Juvenis, Fridericus Brummerus, Lipſienſis, fato tam acerbo Erudito Orbi ereptus eſt, hactenus eqvidem ignoro.

§ X. Illud tamen non abs re fortaſſis erit indicaſſe, qvod non raro in fronte templorum à priſcis Chriſtianis ſtructorum, crux decuſſata fuerit efficta, qvam litera majuſcula *Pω* interſecaret, additis ab uno latere *Alpha*, ab altero *Omega*: hoc modo:

Qvo ipſo tum ad Crucem, tum ad ipſum nomen Salvatoris JESU CHRISTI reſpexerunt, itemq; elogium ejus expreſſerunt, qvod ſibi in Apocalypſi cap. I. v. VIII. ex re & vero tribuit. Ἐγώ εἰμι τὸ Α, καὶ τὸ Ω, λέγει ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ. *Ego ſum Alpha & Omega, dicit Dominus Deus, qvi eſt, & qvi erat, & qvi venturus, ille Omnipotens.* Qvæ ita verſibus reddidit Aurelius Prudentius Cathemer. Hymno IX. v. 10.

Corde natus ex Parentis, ante mundi exordium,
Alpha & ω cognominatur, ipſe fons & clauſula
Omnium, qvæ ſunt, fuerunt, qvæq; poſt futura ſunt.

§ XI. Reperiuntur varii nummi Imperatorum Chriſtianorum hac figura inſigniti, qvorum aliqvos exhibent Juſtus Lipſius *lib. III. de Cruce, cap. XV.* Jacobus Gretſerus *tom. III. de Cruce, lib. I. cap. IX. & ſeqventibus.* Godeſchalcus Stevvechig *ad Vegetium lib. II. cap. XVII.*

§ XII. In vexillis etiam Chriſtianorum, qvæ Labari nomen retinuerunt, hæc figura apparuit. Enucleatius de his diſſerere non patitur inſtituti noſtri ratio. Malim igitur lectorem meum ablegare ad Geverhardum Elmenhorſtium, *Variis Lectionibus ad Minucii Felicis Octavium,* Henricum Speelmannum Eqvitem Auratum Anglum, *in Aſpilogia,* ſive *libro de Inſignibus Veterum, pag. XIX. & ſeqq.* Gerardum Johannem Voſſium *de Vitiis ſermonis lib. III. cap. XVIII.* & in *Etymologico p. 275.* Johannem Weitzium *Notis ad Prudentium pag. 744.* qvi de *Labaro* plura erudite congeſſerunt.

§ XIII. Referunt autem hujus figuræ originem ad Conſtantinum Magnum, qvi cum in depulſione Maxentianæ tyrannidis perplexus CHRISTUM precibus ſuis appellaſſet, inq; præſidium & auxilium vocaſſet, hanc vidiſſe in cœlo hærentem figuram fertur, additis etiam his verbis: IN HOC VINCE. Vide Euſebium de vita Conſtantini lib.

De eodem Zonaras in Conſtantino: Αγω-

νιῶντι

νιῶντι διὰ ταῦτα, τύπος αὐτῷ σαυρικὸς μεσούσης ἡμέρας δι' ἀστέρων ἐφάνη κατ' οὐρανὸν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σαυρὸν Ρωμαϊκοῖς στοιχείοις, Ἐν τούτῳ νίκα. Ἐκ χρυσοῦ τοίνυν αὐτίκα σχεδιάσας σαυρὸν κατὰ τὸν φανέντα τύπον αὐτῷ, καὶ τοῦτον κελεύσας στρατιᾶς αὐτοῦ προπορεύεσθαι, τοῖς τοῦ Μαξεντίου συῤῥήγνυται καὶ ὑπερτερεῖ. *Ambigenti, & animo anxio ob iſta, figura ei crucis media die, ſtellis effecta, apparuit in cælo, & ſcriptura circa eam* Romanis *literis, In hoc vince. Igitur ex auro ſtatim ſubitario opere efformans Crucem juxta ſpeciem, qva apparuiſſet, & hanc jubens prægredi exercitum, cum Maxentianis præliū commiſit, & ſuperavit.* Nemini qvi CHRISTUM Januam noſtræ ſalutis ejusq; crucem amat ingratum reor fore hunc excurſum.

§ XIV. Pergo ad alias qvasdam de inſcriptis foribus Antiqvitates. Si cui domus eſſet venalis, pendente a ſummo Januæ tabula proſcribebatur facienda locatio. Plautus Trinummo, Act. I. Sc. II. v. 131.

Me abſente, atq; inſciente, inconſultu meo,
Ædes venales hasce inſcribit literis.

Terentius Heavtont.

Inſcripſit illico ædes mercede.

Cicero lib. III. Officior. *Si tu ædes proſcribas, tabulam tamqvam plagam ponas.*

§ XV. *Tituli* nomen habebat ejusmodi Inſcriptio. Plinius, lib. VII. Epiſt. XXVII.

Deſertæ inde & damnata ſolitudine domus, totaq; illi monſtro relicta: proſcribebatur tamen, ſeu qvis emere, ſeu qvis conducere, ignarus tanti mali, vellet. Venit Athenas Philoſophus Athenodorus, legit titulum, auditoq; pretio, qvia ſuſpecta vilitas, percunctatus, omnia docetur. Tibullus lib. II.

Ite ſub imperium, ſub titulumq; lares.

Ovidius de Remedio Amoris, lib. I.

Sub titulum noſtros miſit avara lares.

Perfeciſſe dicit avaram meretricem, ut præfigeretur titulus vendundæ domus index. Qvamqvam in genere qvævis inſcriptio Tituli nomen habuit. Innumeris id probatum liceret dare Veterum Scriptorum teſtimoniis: at nolim nunc præter unicum Ambroſii locum alia afferre. Ita autem ille Epiſt. XXIX. ad Theodoſium Imperat. *Hunc titulum Judæi in fronte ſuæ Synagogæ ſcribent. TEMPLUM IMPIETATIS FACTUM DE MANUBIIS CHRISTIANORUM.*

§ XVI. In Lupanari cujusq; cellæ foribus propudii nomen, qvod ibi qvæſtum meretricium faceret, inſcribebatur: cum digna non tantum eſſet janua, ſed & ipſum proſtibulum, cujus fronti candenti ferro nigrum Theta præfigeretur. Martialis lib. XI.

Intraſti qvoties inſcriptæ limina cellæ.

Juvenalis de rabioſa libidine Meſſalinæ Sat. VI.

— — *Tunc nuda papillis*
Conſtitit auratis titulum mentita Lyciſcæ.
Præfigebat illa cellæ titulum Lyciſcæ, qvaſi meretrix ejus nominis ibidem proſtaret. Seneca Rhetor. lib. I. controv. II. *Deducta es in lupanar, accepiſti locum, pretium conſtitutum eſt, titulus inſcriptus eſt.* Ibidem: *Nomen tuum pependit in fronte: pretia ſtupri accepiſti.* Et denuo: *Meretrix vocata es, in communi loco ſtetiſti, ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ titulus, venientes recepiſti.*

§ XVII. At enim apage hos titulos! de melioribus erimus ſolliciti. Et Literatis qvidem magnæ voluptati cedit, ſi ipſos libros impetrare neqveunt, eorum tamen nomina recognoſcere. Hæc olim foribus Bibliopolarum inſcripta fuiſſe, ex Martiale docemur, lib. I. Epig. CXIIX.

Contra Cæſaris eſt forum taberna,
Scriptis poſtibus hinc & inde totis,
Omnes ut cito perlegas Poëtas.

In his titulis perlegendis me ſæpius voluptatem animi qvæſiviſſe, atqve etiam reperiſſe, ingenue profiteor.

Caput XXIX.

DE ARMIS, SPOLIIS, PRÆMIIS MILITARIBUS, ITEM FERARUM EXUVIIS IN JANUIS VETERUM FIXIS.

Summarium.

His ornamentis præcipue fulſerunt templorum valvæ, ſed & Principum Palatia, & privatorum domus. In ſumma neceſſitate arma poſtibus ſuffixa, refixa. Milites emeriti arma Dîs dicabant. Vendita domo poſſeſſori novo non licebat ſpolia refigere. Venatores ferarum ſpoliæ foribus, & arboribus & templis Dianæ ſuffigebant. Infauſtæ aves foribus ſuffixæ.

§ I. Finis priori capiti in militia togata erat. Nunc ad ſagatam progrediemur. Qvapropter Ad arma! ad arma! Scilicet oſtendam hoc capite, qvomodo Veteres varii generis armis, clypeis potiſſimum, aliisq; militaribus ſpoliis & præmiis fores publicas & privatas decoraverint.

§ II. Primum de foribus templorum id probabimus ex Poëtis. Virgilius lib. V. Æn. v. 360.

Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.

Idem lib. VII. Æn. v. 183.

Multaq; præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvæq; ſecures,

Et

Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spicula, clypeiq; ereptaq; roſtra carinis.

Quem locum luculenter imitatur Silius lib. I.

In foribus ſacris, primoq; in limine templi,
Captivi currus, belli decus, armaq; rapta
Pugnantum ducibus, ſævaq; in Marte ſecures,
Perfoſſi clypei, & ſervantia tela cruorem,
Clauſtraq; portarum pendent.

Iterum Virgilius lib. IX. Æn.

Ipſe (Cæſar) ſedens niveo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum aptatq; ſuperbis
Poſtibus.

Horatius, de Auguſto lib. IV. Carm, Od. XV.

Et ſigna noſtro reſtituit Jovi
Direpta Parthorum ſuperbis
Poſtibus.

Perſius Sat. VI, v. 45.

O bone, num ignoras? miſſa eſt a Cæſare laurus
Inſignem ob cladem Germanæ pubis, & aris
Frigidus excutitur cinis, ac jam poſtibus arma
Jam chlamydas Regum, jam lutea gauſapa captis
Eſſedaq; ingentesq; locat Cæſonia Rhenos.

Cæſonia ſcilicet, Caji Caligulæ conjux, jam arma captivorum, jam Regum & Imperatorum devictorum egregias veſtes, & chlamydas, & ſpolia poſtibus & columnis templorum affigit.

§ III.

§ III. Neq; ignorant eum morem Hiſtorici. Plinius de clypeo Asdrubalis, ſupra fores ædis Jovis Capitolini fixo, libr. XXXV. cap. III. *Pœni ex auro factitavere & clypeos, & imagines, ſecumq; in caſtris tulere. Certe captis eis talem Asdrubalis invenit Q. Marcius, Scipionum in Hiſpania ultor: isq; clypeus ſupra fores Capitolinæ ædis usq; ad incendium primum fuit.* Valerius Maximus, libr. VII. cap. VI. *Cannenſis clades adeo urbem noſtram vehementer confudit, ut M. Junii opera dictatura Remp. adminiſtrantis ſpolia hoſtium affixa templis, deorum numini conſecrata, inſtrumento militiæ futura convellerentur.*

§ IV. Eo lubentius hæc Valeriana adſcripſi, qvod ſimul nos doceant, qvomodo in ſumma neceſſitate hæc Diis dicata arma licuerit refigere. Illuſtrabo hunc morem Silii qvoq; verſibus, apud qvem extremo fere libro X. Romanam Juventutem ſic alloqvitur Fabius:

— — Ite, ite ocius, arma
Diripite o pubes templis, vos atria raptim
Nudate, & clypeos in bella refigite captos.

Ut & Papinii, qvi lib. III. Thebaid. v. 581. ita canit:

Tantus in attonitos cecidit deus: arma paternis
Poſtibus, & fixos Superum ad penetralia currus
Vellere amor.

Ac iterum lib. XII. v. 701.

Pax

Pax inventa perit, patriis modo fixa revellunt
Arma deis.

§ V. Gladiatores vero rude donati, & milites emeriti clypeos ſuos, aut cetera arma ſacris ſitidem poſtibus, Herculis potiſſimum religioſe dedicabant. Horatius lib. I. Epiſt. I. v. 15.

Non eadem eſt ætas, non mens. Vejanius armis
Herculis ad poſtem fixis, latet abditus agro.

§ VI. A templis non multum differebant Regum & Imperatorum palatia. Non mirum ergo, ſi & horum valvas ſplendido hoc apparatu ſuperbiiſſe legimus. Virgilius de Priami regia, lib. II Æn. v. 503.

Qvinqvaginta illi thalami (ſpes tanta nepotũ)
Barbarico poſtes auro ſpoliisq; ſuperbi.

De Palatio Romano Ovidius, lib. III. Triſtium, Eleg. I.

Singula dum miror, video fulgentibus armis
Conſpicuos poſtes, tectaq; digna Deo.

§ VII. Ad privatorum fores devenio. Etiam his, ſi qvæ ſpolia hoſtibus detraxerant, licebat in limine domus figere. Nec tamen alia, qvam qvæ hoſtibus extorta, licebat. M. Cato Oratione de ſpoliis, apud Feſtum, in Reſignare. *Ne ſpolia figerentur, niſi qvæ de hoſte capta.* Sic enim lacunam, qvæ eſt in Feſto, ex Servio ſupplent viri docti. Livius Decad. I. lib. X. *Cui Deorum hominumve indignum videri debet, eis viris, qvos vos Sella curu-*

curuli, toga picta, prætexta, tunica palmata, & toga inſuper picta, & corona triumphali, laureaqve honoraſtis; qvorum domus ſpoliis hoſtium affixis, inſignes inter alia feceritis, pontificalia inſignia adjicere? Idem Decad. IV. lib. VIII. *Signaqꝫ, qvæ ablata criminantur, & cetera ſpolia ejus urbis ante currum laturus, & fixurus in poſtibus ſuis.* Svetonius Nerone, c. XXXVIII. *Tunc præter immenſum numerum inſularum, domusqꝫ priſcorum ducum arſerunt, hoſtilibus adhuc ſpoliis adornatæ.* Pulchre ad hunc morem Tibullus lib. I. Eleg. I.

Te bellare decet terra, Meſſala, mariqꝫ,
Ut domus hoſtiles præferat exuvias.

Et apud Virgilium Romano more dixit Aceſtes, de Entelli domo, lib. V. Æn. v. 393.

— — Ubi fama per omnem
Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis?

§ IIX. Vendita etiam domo manebant hæc ornamenta, neq; novo poſſeſſori fas erat illa refigere. Plinius, lib. XXXV. cap. II. *Aliæ foris, & circa limina animorum ingentium imagines affixis hoſtium ſpoliis, qvæ nec emtori refringere* (alii *refigere*) *liceret: triumphabantqve etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, qvotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum.*

§ IX. Habebant interdum hæc ſpolia in poſtibus fixa ſuas Inſcriptiones. Virgilius lib. III. Æn. *Ære*

Ære cavo clypeum, magni geſtamen Abantis
Poſtibus adverſis figo, & rem carmine ſigno
ÆNEAS HÆC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.

§ X. Non graviter ferent, credo, militaria ſpolia, ſi iiſdem venatoria junxerimus. Enimvero & in venatione bella ſunt. Nam juxta Pollucem lib. V. cap. I. Venator eſt πολέμιος θηρίων, καὶ ἐχθρός. Scilicet vetuſta admodum eſt conſvetudo, ut qvi venatione delectarentur, ferarum capita, exuvias, pelles, cornua, roſtra, militaris virtutis in pace & ocio inſignia foribus affigerent, & glorioſe oſtentarent. Manilius lib. IV.

Hoc habet, hoc ſtudium poſtes ornare ſuperbis
Pellibus, & captas domibus præfigere prædas.

Symmachus lib. V. Epiſt. LXVI. *Ut honori Numinum datur, cornua ſacrare cervorum & aprinos dentes liminibus affigere: ita amicorum cultui dedicantur libamenta ſylvarum.* Apulejus Metam. lib. V. de Pſyche ad Junonis templum appropinqvante: *Videt dona pretioſa, & lacinias auro literatas ramis arborum, poſtibusq; ſuffixas; qvæ cum gratia facti nomen Deæ, cui fuerant dicatæ, teſtabantur.*

§ XI. In Dianæ autem conſecratis fanis id inprimis locum habuiſſe ex Plutarchi Qvæſtionibus Romanis docemur: qvi propterea qværendi cepit anſam, cur *cum in reliqvis*

liqvis Dianæ templis cervorum affigantur cornua, ei, qvod in Aventino eſt, boum cornua affixerint: Dianam vero venationum fuiſſe Præſidem, tam eſt in vulgus notum, ut nullo teſte indigeat.

§ XII. In tranſcurſu diſcimus ex Apulejo, qvod non tantum foribus hæc dedicaverint donaria, ſed etiam arboribus. Idem docemur ex Floridis: *Neq, juſtius, inqvam, religioſam moram viatori objecerit, ut ara floribus redimita, aut ſpelunca frondibus inumbrata, aut qvercus cornibus onerata, aut fagus pellibus coronata.* Ut & ex Propertio, libr. II. Eleg. XIX.

Incipiam captare feras & reddere pinu
Cornua, & audaces ipſe movebo feras.

§ XIII. Alius hodie mos perdurat, non multum abſimilis priori, ut rapaces, infauſtæ item nocturnæq; aves, veſpertiliones, bubones, & ceteræ hujus generis foribus præſertim villaticis affigantur. Id etiam factitatum a Veteribus, ſed ea ſuperſtitione, ut qvaſi amuletum eſſent dirarum, domumqve ſuo ſupplicio qvodammodo expiarent. Apulejus libr. II. Metam. *Qvid? qvod iſtas nocturnas aves, cum penetraverint larem qvempiam, ſollicite prehenſas foribus videmus affigi, ut qvod infauſtis volatibus familiæ minantur exitium, ſuis luant cruciatibus.* Columella lib. X.

Hinc

Hinc Amythaonius docuit qvem plurima Chiron
Nocturnas crucibus volucres ſuſpendit, & altis
Culminibus vetuit feralia crimina flere.

Palladius lib. I. de re ruſt. tit. XXXV. *Contra grandinem multa dicuntur. Item omne horti ſpatium alba vite præcingitur: vel noctua pennis patentibus ſuffigitur.*

CAPUT XXX.

DE JANUIS CORONATIS.

Summarium.

Religionis erat Deorum foribus ſuſpendere coronas. Palatio Romano laurus perpetuo affixa, ut & corona civica, qvercina. Claudius Cæſar civicæ junxit Navalem. Pontificis, Regis Sacrorum, & Curiæ fores coronatæ lauru. In omni publica privataq; lætitia coronis ornabantur Januæ. In feſtis ſtatis. In triumpho. In adventu, & reditu Principis. Poſtqvam urbs obſidione ſoluta. In Natalibus Virorum Principum. Iſraelis Clauderi laus. Si viro gratioſo dignitas collata. Poſt detectam conjurationem. In Nuptiis lauro & myrto refulſit Janua. Sponſa vitta laneæ coronabat mariti poſtes, & lupino adipe ungebat. Coronatæ fores in puerperio. Item cum privatus aliqvis reverſus. Cauſidici indicium partæ in foro victoriæ palmam ſuffigebant Januæ. Chriſtiani coronatas fores damnarunt, & Impp. Chriſtiani publicis LL, vetuerunt.

rant. cum diſtinctione tamen, ceu puto. Paſchalii liber de Coronis laudatus.

§ I. Contemplati ſumus ea forium ornamenta, qvæ diu durare potuerunt, & qvorum pars non niſi cum ipſis Januis interierunt, pars ipſa etiam oſtia longævitate ſuperarunt. De iſtis nunc agendum eſt, qvæ temporaria fuerunt, & qvæ vel ipſa materies, vel domini voluntas loco juſſit cedere. In his qvia facile principem locum habuerunt Coronae, easdem primo explicabimus.

§ II. Religionis autem erat non vulgaris, qvod, qvi deos vellent venerari, templorum foribus ſuſpenderint coronas. Tibullus lib. I. Eleg. I.

Flava Ceres tibi ſit noſtro de rure corolla
Spicea, qvæ templi pendeat ante fores.

Virgilius in Ceiri, v. 95.

Magna mihi cupido tribuiſtis præmia divæ
Pierides: qvarum caſtos altaria poſtes
Munere ſæpe meo inficiunt, foribusq; hyacinthi
Deponunt flores, aut ſvave rubens narciſſus,
Aut crocus alterna conjungens lilia calthas,
Sparſaq; liminibus floret roſa. Nunc age divæ
Præcipue noſtro nunc adſpirate labori.

Mentionem ejus moris facit Buxtorffius in lexico Talmudico, dicens: *Profectos eſſe Celilæos populos ex Juda & Jeruſalem, qvi tempore regni Græcorum attulerint coronas roſaceas, & ſuſpen-*

ſuſpenderint ad fores ædium idololatricarum, & ad januas tabernarum, & ad januas atriorum, & cantica idolis ſuis cantaverint.

§ III. Illud vero ſingulare eſt, qvod de Palatio Imperatorum Romanorum legimus, idem perpetuò laurum in foribus affixam habuiſſe. Dubium tamen mihi relinqvitur nullum, qvin ſæpius hæc laurea fuerit mutata, & ſic novo qvaſi habitu induta ſolita fuerit revireſcere. Audiemus de hoc ritu Plinium, lib. XV. cap. XXX. *Laurus triumphis proprie dicatur, vel gratiſſima domibus janitrix Cæſarum, Pontificumq;: qvæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat.* Ovidius, Metamorph. de Daphne:

Poſtibus Auguſtis eadem fidiſſima cuſtos
Ante fores ſtabit.

In cauſas hujus moris pulchre idem inqvirit Ovidius lib. III. Triſtium, Eleg. I.

Cur tamen appoſita velatur janua lauro?
Cingit & auguſtas arbor opaca fores?
An qvia perpetuos meruit domus iſta triumphos?
An qvia Leucadio ſemper amata Deo eſt?
Ipſa ne qvod feſta eſt? an qvod facit omnia feſta?
Qvam tribuit terris, pacis an iſta nota eſt?
Utq; viret laurus ſemper, nec fronde caduca
Carpitur, æternum ſic habet illa decus.

Tangit etiam Martialis, lib. VIII, Epig. I.

Laurigeros Domini liber intrature Penates,
Diſce verecundo ſanctius ore loqvi.

Nullus propemodum dubito, qvin de Palatio Romano loqvatur Seneca Conſolat. ad Polyb. cap. XXXV. *Ibit violentior per omnia (fortuna) ſicut ſemper eſt ſolita, eas qvoq; domos auſa injuriæ cauſa intrare, in qvas per templa aditur, & atram laureatis foribus induet veſtem.*

§ IV. Neq; tamen hunc honorem ſola laurus habuit; ſed qvercus ei data fuit comes. Ovidius loco laudato:

Singula dum miror, video fulgentibus armis
Conſpicuos poſtes, tectaq; digna Deo.
Et Jovis hæc, dixi, domus eſt; qvod ut eſſe putarem,
Augurium menti qverna corona dabat.
Cujus ut accepi Dominū, non fallimur, inqvam:
Et magni verum eſt hanc Jovis eſſe domum.

§ V. Arcanum ſub hac corona qvercina latebat Politicum. Ut vulgus in opinione teneretur, non aliud eſſe Cæſares, qvam Servatores Civium. Civica enim corona materiem habebat qvercum, titulum habuit:

OB CIVIS SERVATOS.

Valerius Maximus lib. II. cap. VIII. *Ad qvercum pronæ manus porriguntur, ubi ob cives ſervatos corona danda eſt: qvâ poſtes Auguſtæ domus ſempiterna gloria triumphant.* Ovidius citato loco:

Cau

Cauſa ſuperpoſitæ ſcripto teſtante coronæ
Servatos cives indicat hujus ope.

Optime Seneca de Clementia libr. II. cap. XXVI. *Nullum ornamentum Principis faſtigio dignius pulchriusve eſt, qvam illa corona ob cives ſervatos.*

§ VI. De Claudio Cæſare memorat Svetonius, cap. XVII. qvod is Civicæ, Navalem etiam coronam junxerit. Ejus verba hæc ſunt: *Inter hoſtilia ſpolia navalem coronam faſtigio Palatinæ domus juxta civicam fixit, trajecti & qvaſi domiti Oceani inſigne.* Qvalis vero Navalis Corona fuerit, A. Gellius explicat, lib. V. cap. VI. his verbis: *Navalis eſt, qva donari ſolet maritimo prælio, qvi primus in hoſtium navem vi armatus tranſilivit. Ea qvaſi navium roſtris inſignita eſt.*

§ VII. Qvod ſpeciatim attinet ad lauream, ea qvoq; Pontificis, Regis Sacrorum, & Curiæ, Janitrix fuit. De Pontificia domo Plinium audivimus. De Rege Sacrorum, ut & de Curia, Ovidius lib. I. Faſtor.

Non dubites primæ fuerint qvin ante Kalendæ
Martis: ad hæc animum ſigna referre potes.
Laurea Flaminibus qvæ toto perſtitit anno,
Tollitur, & frondes ſunt in honore novæ.
Janua tunc Regis poſita viret arbore Phœbi,
Ante tuas itidem Curia priſca fores.

§ VIII. Ceteroqvin ſolemne fuit Veteribus, in omni publica privataq; lætitia,

floribus, frondibus, ſertis, publicas & privatas fores exqviſite exornare.

§ IX. Dicam primo de Coronis, publicæ lætitiæ indicibus; poſt illa acturus de ſertis gaudii privati teſtibus.

§ X. Fuit autem hoc receptum in omni feſtivitate publica, ſive illa ordinario, ſive eſſet extra ordinem. Ordinariam feſtivitatem appello, ſtatas Veterum Romanorum ferias, qvæ certis ſcilicet diebus anni in Deorum, aut in Deos receptorum honorem celebrabantur. Ac tum non tantum in privatis foribus, atq; illis præſertim, qvorum domini ex peculiari ratione addicti erant Divis Deabusve, qvorum feſta agebantur, coronæ apparuerunt, ſed & præ templi valvis ſuſpenſas eſſe reor. Ad hunc morem Tibullum reſpexiſſe puto ſupra laudatis verſibus, in qvibus Cerealia procul dubio tetigit.

§ XI. Inter feſta deinde extraordinaria merito familiam ducit triumphus; & triumpho ſimilis adventus Principis, aut ex longinqvo itinere reditus. Elegantiſſimi verſus ſunt Prudentii, qvibus in honores Honorio Principi tributos, cum gaudiis, qvæ Roma Camillo triumphante præ ſe tulit, comparat: qvorum partem, qvia de his coronis agunt, placet huc transſcribere. Habentur ii libr. II. contra Symmachum, num. 720. & ſeqq.

Si

Si potui manibus Gallorum exciſa, levare
De cinerum ſqvalore caput; redeunte Camillo,
Signa renidenti ſumans ſi fronte recepi:
Si potui miſeras ſertis redimire ruinas,
Et male pendentes lauro præcingere turres.
Qvo te ſuſcipiam gremio, fortiſſime Princeps?
Qvos ſpargam flores? qvibus inſertabo coronis
Atria? qvæ feſtis ſuſpendam pallia portis?

De Veſpaſiani Patris triumpho Joſephus de Bello Jud. lib. VII. cap. XXII. *Tota civitas veluti templum erat, ſertis atq; odoribus plena.* Triumpho pœne ſimile erat, cum Tiridates Rex Armeniæ, magnis pollicitationibus ſollicitatus Romam veniret, & in ſpeciem Neroni ſe ſubmitteret. De eo Xiphilinus in Nerone: Καὶ πᾶσα μὲν ἡ πόλις ἐκεκόσμητο, καὶ φῶσι, καὶ στεφανώμασιν. *Et tota qvidem civitas ornata erat funalibus & coronis.* Idem poſtea de reditu Neronis e Græcia: εἰς τὸ καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ ἐκεῖθεν ἐς τὸ παλάτιον, πάσης μὲν τῆς πόλεως ἐστεφανωμένης καὶ λυχνοκαυτούσης καὶ θυμιώσης. *Aſcendit in Capitolium, ac deinde in Palatium, cum tota urbs coronis, lucernis & ſuffitu renideret.*

§ XII. Sic etiam cum urbs obſidione ſoluta feſtos dies ageret, teſtes lætitiæ in foribus, præcipue templorum, aderant ſerta. Huc refero, qvod de Trojanis, qvi ſe ex faucibus Orci putabant liberatos, cum tamen

inſidiæ illis ſtruerentur, Didoni ſuæ narrat Æneas, lib. II. v. 249.

Nos delubra deum miſeri, qvibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per urbem.

§ XIII. Idem ritus viguit in Natalibus Virorum Principum, aut alias de Eccleſia & Rep. bene meritorum. Tangit hoc Paulinus, qvando Natal. III. Felicis ita canit:

Spargite flore ſolum, prætexite limina ſertis.

Alium Gregorii Nazianzeni locum Michaelem Piccartum obſervaſſe, ex aureolis Clariſſimi, meiq; amantiſſimi Viri, Iſraelis Clauderi *de Natalitiis Veterum* Diſſertationibus didici.

§ XIV. Ex Rutilio qvoq; Numatiano, diſcimus, qvod id in uſu qvoq; fuerit, ſi Viro gratioſo dignitas qvædam collata. Sic enim Veneri o Rufo, Urbis Præfecto, inter alia gratulatur, lib. I. v. 422.

Cognomen verſu Veneris, cariſſime Rufi,
Ille te dudum pagina noſtra canit.
Feſta dies, pridemq; meos dignata Penates,
Poſte coronato vota ſecunda colat.
Exornent virides communia gaudia rami:
Provecta eſt animæ portio magna meæ.

§ XV. Poſt detectam in Neronis caput conjurationem idem Romæ factum: magis tamen in ſpeciem, credo, qvam qvod de ſalute monſtri gauderent ex animo. Qvamqvam non ignoro, qvod favore plebe-

culæ

culæ ſuccinctus fuerit Imperator odio omnium digniſſimus. Sed Tacitum auſcultabimus, loqventem preſſe: ſuo more. *Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinqvo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipſius advolvi, & dextram oſculis fatigare. Atq; ille gaudium id credens, Antonii Natalis, & Cervarii Proculi feſtinata indicia impunitate remuneratur.* lib. XV. Annal.

§ XVI. Inter privatas feſtivitates vix qvædam majori pompa celebratæ ſunt, qvam Nuptiæ. Qvapropter crebra in Nuptiis Veterum coronatarum Januarum memoria. Et inprimis ſibi in his indulgere ſolent Poëtæ. Catullus de Nuptiis Pelei & Thetidis, carm. LXV. v. 278. ſeqq. ex emendatione Scaligeri:

Qvorum poſt abitum, princeps e vertice Pelii
Advenit Chiron, portans ſylveſtria dona.
Nam qvotcunq; ferunt campi, qvos Theſſala magnis
Montibus ora creat, qvos propter fluminis undas
Aura parit flores tepidi facunda Favoni,
Hos indiſtinctis plexo tulit ipſe corollis.
Qveis permulſa domus jucundo riſit odore.
Confeſtim Peneos adeſt: viridantia Tempe,
Tempe, qvæ ſylvæ cingunt ſuperimpendentes,

Minyaſin linqvens claris celebranda choreis;
Cranona æriſonamq; tulit radicibus altas
Fagos, ac recto proceras ſtipite laurus,
Non ſine nutanti platano, lentaq; ſorore
Flammati Phaëthontis, & aëria cupreſſu.
Hæc circum ſedes late contexta locavit,
Veſtibulum ut molli velatum fronde vireret.

Juvenalis Sat. VI. v. 79.

Longa per anguſtos figantur pulpita vicos,
Ornentur poſtes, & grandi janua lauro.

Idem, eadem Satyra, de uxore adultera, ſtatim poſt nuptias divertente: v. 228.

Avolat & ſpreti repetit veſtigia lecti
Ornatas paulo ante fores, pendentia liqvit
Vela domus, & adhuc virides in limine laurus.

Lucanus de Nuptiis propemodum lugubribus Catonis & Marciæ: lib. II. v. 354.

Feſta coronato non pendent limine ſerta.

Claudianus de Nuptiis Plutonis & Proſerpinæ, lib. II. v. 315.

Pars aulæa tenent, alii prætexere ramis
Limina, & in thalamis cultas extollere veſtes.

Papinius Statius, Epithalamio Stellæ & Violantillæ, lib. I. Sylv. carm. II. v. 219.

Vix dum emiſſa dies, & jam ſocialia præſto
Omina, jam feſta fervet domus utraq; pompa.
Fronde virent poſtes, & fervent compita flammis,
Et pars immenſæ gaudet celeberrima Romæ.

Apu-

Apulejus lib. IV. Metam. *Domus tota obſita, tædis lucida, conſtrepebat Hymenæum.*

§ XVII. Laurus præcipue, ceu vidimus, in nuptialibus Januæ coronis locum habuit. Sed nec minus freqvens in illis fuit myrtus, qvod hæc ſacrata eſſet Veneri. Apud Claudianum Panegyrico de Nuptiis Honorii & Mariæ, v. 318. domum Imperatoriis Nuptiis præparans, mandat ſuis miniſteriis Venus.

Hi noſtra nitidos poſtes obducere myrto,
Contendant.

Idem Epigrammate de Magnete, v. 28.

Illis connubium celebrat de more ſacerdos,
Ducit flamma choros, feſta frondentia myrto,
Limina cinguntur, roſeisq; cubilia ſurgunt
Floribus, & thalamos dotalis purpura velat.

De Myrto Veneri ſacra, qvæ & inde nomen Myrteæ accepit, nos alibi exactius.

§ XVIII. Ad Coronas etiam nuptiales illum referre poſſumus morem, qvod ſponſa in ædes mariti introducta januam laneis vittis ornaret. Plutarchus Qvæſt. Rom. XXXI. ἐρίῳ τὴν θύραν περιςέφει τῦ ἀνδρός: *mariti januam lana coronat.* Servius ad iſta Virgilii, lib. IV. Æn.

Præterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqvi: miro qvod honore colebat,
Velleribus niveis, & feſta fronde revinctum.

hæc commentatur: *Miro qvod honore colebat.*

Exhi-

Exhibendo ea, qvæ circa vivos ſolent fieri. Moris enim fuerat, ut nubentes puellæ ſimul ut veniſſent ad limen mariti, poſtes, ante qvam ingrederentur, ornarent laneis vittis. Sed qvicqvid ſit de hoc ritu, Virgilium tamen potius ad eum morem reſpexiſſe puto, qvod Veteres, diebus præſertim feſtis vittis decoraverint deorum templa. Rectius ergo huc retuleris illud Lucani, lib. II. v. 355.

Inſulaq; in geminos diſcurrit candida poſtes.

Per *Inſulam* nimirum *candidam* intelligere videtur laneam maritæ, qva poſtes coronanabat, vittam. Si tamen Plinio credimus, non tam coronabat fores nova nupta, qvam eosdem attingebat. Nam ita ſcribit libr. XXIX. cap. II. *Lanis auctoritatem Veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes a nubentibus attingi jubentes,* niſi velis Lipſii conjecturam probare, qvi pro *attingi* legit *ea cingi.* A Servii tamen partibus ſtat Donatus in Terentii Hecyram: *Uxor dicitur ab ungendis poſtibus, & figenda lana, id eſt, qvod cum puellæ nuberent, maritorum poſtes ungebant, ibiq; lanam figebant.*

§ XIX. Scilicet etiam ungebat poſtes marita nova: Unde etiam Juno Unxiæ nomen accepit, atq; ipſum etiam Uxoris nomen inde derivari qvidam cenſent. Arnobius, lib. III. adverſus gentes, *Unctionibus ſuper-*

ſupereſt Unxia, cingulorum Cinxia replicationi, Victa & Potua ſanctiſſima, victui potuiq́ procurant. O egregia Numinum, & ſingularis interpretatio poteſtatum! niſi poſtes virorum adipali unguine oblinerentur a ſponſis: Dii nomina non haberent. Adipem lupinum ad hanc unctionem adhibitum, teſtatur Plinius, lib. XXVIII. cap. IX. *Maſſurius palmam lupino adipi dediſſe antiqvos tradit. Ideo novas nuptas illo perungere poſtes ſolitas, ne qvid mali medicamenti inferretur.* Sunt qvi huc trahant illud Horatii lib. I. Sermon. Sat. VIII.

Atq́ lupi barbam variæ cum dente colubræ.

Sed de his ritibus, nos Deo volente, uberius agemus, qvamprimum dabitur occaſio noſtra de *Nuptiis Veterum* Conjectanea in lucem proferre. Hic, qvoniam iidem ad Januas ſpectant, plane prætermittere non potuimus.

§ XX. A Nuptiis tranſeo ad Puerperium. Nimirum cum recens natus eſſet infans, non ſatis erat Parentibus in ſinu gaudere, ſed gaudium ſuum ſuſpenſa præ foribus corona publice teſtabantur. Huc ſpectant illa Juvenalis, Sat. IX. v. 84.

— — *Foribus ſuſpende coronas:*
Jam Pater es.

ad qvæ Johannes Britannicus: *Orna in lætitia ſignum fores domus frondibus & coronamen-*

tis:

tis: jam enim filios habes. Apud Athenienſes, ſi infans eſſet maſculus, corona hæc erat oleagina; ſi ſeqvioris generis, lanea. Heſychius: ἐθ@- ἦν, ὁπόθε παιδίον ἄῤῥεν γένοιτο παρὰ Ἀτ]ικοῖς, ςέφανον ἐλαίας τιθέναι πρὸ τῶν θυρῶν, ἐπὶ ἢ τῶν θηλειῶν ἔρια, διὰ τὴν ταλασίαν. *Moris erat apud Athenienſes, qvando puerulus maſculus eſſet, coronam oleaginam ſtatuere præforibus, ob fœmellas vero, lanas, propter texturam.* Sed de hoc ritu pulcherrima procul dubio cum erudito Orbe communicaſſet, ſtupendæ Vir eruditionis, nec minoris humanitatis, Thomas Bartholinus, niſi limatiſſimum *de Puerperio Veterum* opus una cum aliis dignis cedro monimentis in receſſu Hageſteteñſi edax flamma non ita pridem abſumſiſſet. Qvantum enim elaboraverit in opere laudato Vir incomparabilis, ex ipſius dicentis ore, cum ante aliqvot annos Hafniæ verſarer, intellexi.

§ XXI. Etiam cum reverterentur ex longinqvo itinere priſci Romani, eorum domus feſto hoc ornatu reddebatur illuſtrior. Signanter dico, *feſto ornatu* Nam eadem verba uſurpavit Tacitus, qvando redeuntis Piſonis domum, qvin & ipſum Piſonem hoc nomine in invidiam adductum memorat: Annal. III. Verba hæc ſunt: *Fuit inter irritamenta invidiæ, domus foro imminens, feſto ornatu, conviviumq́, & epulæ, & celebritate*

loci

loci nihil occultum. Ex hoc eodem ritu eſt, qvod Juvenalis Sat. XII. ob Catulli reditum, qvi peregre profectus maxima in mari pericula expertus erat, ſacra facturus, Januam qvoq; coronatam cupit. Etiam qvi præcedunt verſus, qvia aliqvot ſingularia de coronis continent, digni ſunt, qvi hic recenſeantur.

Ite igitur pueri lingvis animisq; faventes
Sertaq; delubris & farra imponite cultris,
Et molles ornate focos, glebamq; virentem.
Jam ſeqvar, & ſacro qvod reſtat, rite peracto
Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Accipiunt fragili ſimulacra nitentia cera.
Hic noſtrum placabo Jovem, laribusq; paternis
Thura dabo, atq; omnes violæ jactabo colores,
Cuncta nitent, longos erexit janua ramos.
Et matutinis operitur feſta lucernis.

§ XXII. Illud non erit ſicco pede prætereundum, qvod Oratores & cauſidici partam in foro victoriam appenſa pro foribus palma teſtati, ſuæ hoc pacto gloriæ velificari voluerint. Huc enim pleriq; interpretes referunt iſta Juvenalis Sat. VII.

— *Rumpe miſer tenſum jecur, ut tibi laſſo*
Figantur virides Scalarum gloria palmæ.

Lucianus Ῥητόρων διδασκάλῳ expreſſe notat hanc conſvetudinem, ac ſimul alium ejus finem oſtendit, qvo videlicet clientes appenſa pal-

ſa palma plures conciliaret. κἂν ἐν ταῖς δίκαις ἐξετάζωμαι, προδιδοὺς τὰ πολλὰ καὶ τοὺς δικαστὰς τοῖς ἀνοήτοις καθυπισχνούμενος. Κα ἡττῶμαι μὲν τὰ πλεῖστα. Οἱ Φοίνικες δὲ ἐπ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐστεφανωμένοι. Τούτοις γὰρ ἐπὶ τοὺς δυστυχεῖς χρῶμαι τοῖς δελέασι. Ec etiam pertinent ſeqventia Lucani Panegyrico ad Piſonem:

— — *licet exercere togatæ*
Munera militiæ: libet & ſine ſangvinis hauſtu
Mitia legitimo ſub judice bella movere.
Hinc qvoq; ſervati contingit gloria civis,
Altaq; victores intexunt limina palmæ.

§ XXIII. De coronatis Gentilium foribus ſatis. Nam qvæ de ſertis reſtant, qvibus amaſii amicarum januis nimium qvantum blandiebantur, una cum aliis horum hominum ineptiis ſingulari hujus libelli capiti reſervo.

§ XXIV. De primitivæ Eccleſiæ Chriſtianis illud eſt notandum, qvod plane damnâverint has coronas. Unde ſæpius in illas invehitur Tertullianus. Ut in Apologetico cap. XXXV. *O nos merito damnandos: Cur enim vota & gaudia Cæſarum caſti, & ſobrii, & probi expungimus? Cur die læto non laureis poſtes obumbramus?* Idem de corona Militis, cap. XIII. *Chriſtianus nec laureis januam ſuam infamabit.* Martinus Bracarenſis: *Non licet iniqvas obſervationes agere diebus Calendarum & oci-*

& ociis vacare gentilibus, neq; lauro aut viriditate arborum cingere domos. Omnis hæc obſervatio paganiſmi eſt. Paulinus Epithalamio in Julianum Epiſcopi Memoris filium:

Seria tranqvillis agitentur gaudia votis:
CHRISTUS ubiq; pii voce ſonet populi.
Nulla per ornatas inſultet turba plateas;
Nemo ſolum foliis, limina fronde tegat.

Etiam Legibus ritum hunc ſublatum voluerunt Imperatores Chriſtiani. Sic enim Valentinianus & Martianus in Cod. Juſtin. *Abſit a ſeculo noſtro infandis exſecrandisq; ſimulacris honorem priſtinum reddi, redimi ſertis templorum impios poſtes, profanos aris accendi ignes, adoleri in iisdem thura, victimas cædi, pateris vina libari.* Et Theodoſius, Arcadius & Honorius in Codice Theodoſiano, tit. de Paganis, Sacrificiis, & Templis leg. XII. *Nullus omnino ex qvolibet genere, ordine hominum, dignitatum, vel in poteſtate poſitus, vel honore perfunctus, ſive potens ſorte naſcendi, ſeu humilis genere, conditione, fortuna, in nullo penitus loco, in nulla urbe: ſenſu carentibus ſimulacris, vel inſontem victimam cædat, vel (ſecretiore piaculo Larem, ignem, mero Genium, penates nidore veneratus) accendat lumina, imponat thura, ſerta ſuſpendat.*

XXV. Ceterum qvoniam ſerta & coronas forium non plane removit Eccleſia, id qvod ex Prudentii & Paulini verſibus,

qvos eodem hoc capite laudavimus, clarum eſt; non tam civilem harum coronarum uſum, qvam ſuperſtitioſum illum præ foribus templorum, & in ipſis delubris ſerta ſuſpendendi ritum edictis ſuis vetuiſſe, credo.

§ XXVI. Atq; hæc ſufficiant de priſco ritu coronis exornandi fores. In qvo ſi cui videor actam egiſſe operam; eo qvod Carolus Paſchalius, Gallus, erudito elegantiqve, qvod de Coronis ſcripſit, opere, plura hujus generis collegerit: is affirmanti mihi credat velim; non niſi ſemel; & qvidem jam ante annos non paucos; mihi viſum eſſe iſtum librum; nec tum qvidqvam ex eodem ut excerperem fuiſſe integrum. Nuper vero, cum de his laboribus expediendis cogitarem, non mediocre ſtudium adhibui; ut denuo in manus veniret liber: ſed hactenus incaſſum laboravi.

CAPUT XXXI.

DE CUPRESSU FUNESTÆ DOMUS INDICE.

Summarium.

Cupreſſus præ Janua funeſtæ domus poſita. Græcis funeſtæ domus index erat vas luſtrali aqvâ plenum, qvod vocatũ Ἀρδάνιον, Ὀστράκιον. Γάστρα. Capilli de mortui capite reſecti foribus appenſi.

[o]renſ. Iidem ſuper pectus mortui, & ſepulchrum [p]oſiti. In cauſas inqviritur cur cupreſſus præ ſo[r]ibus poſita. Pontifici Romano nec tangere, nec [a]dſpicere mortuos fas erat. Boſii Exercitatio de Pontifice laudata. Cupreſſus ſuciſa non regerminat. Eadem diti ſacra. Fabula de Cypariſſo. Cupreſſus Magnatum in funeribus Janitrix. Picea vulgi. Cupreſſus atra; invíſa, honeſta, funeris, feralis.

§ I. *Triſtia ſuccedant lætis, laurumq; cupreſſus Excipiat.*

[E]nimvero qvoniam proximo capite lau[r]um & myrtum plenas lætitiæ janitrices [ſ]pectavimus; nunc funebris procedet oſti[a]ria: Cupreſſus ſcilicet, qvam poſitam præ [f]oribus funeſtæ domus indicium fuiſſe o[ſ]tendemus.

§ II. Perſpicue hunc ritum exponit Servius, ad illud lib. IV. Æn.

— — *Et fronde coronat*
Fuerea.

[R]omani, inqvit, *moris fuit propter cerimonias [ſ]acrorum, qvibus populus Romanus obſtrictus erat, [u]t potiſſimum cupreſſus, qva exciſa renaſci non [ſ]olet, in veſtibulo mortui poneretur, ne qvis im[p]rudens funeſtam domum rem divinam facturus [i]ntroeat, & qvaſi attaminatus, ſuſcepta peragere non poſſit. Hinc ergo funerea cupreſſo.* Idem Servius ad illud III. Æn.

— *Sylva alta Jovis, lucusve Dianæ:*

Jovis, inqvit, *propter qvercum; Dianæ, propter cupreſſum. Ipſa enim eſt etiam Proſerpina. Ergo cupreſſi qvaſi infernæ, vel, qvia ſucciſæ non renaſcuntur, vel, qvia apud Atticos funeſtæ domus hujus fronde velantur.*

§ III. Fuit ergo ſecundum Servii ſententiam & Romanis pariter & Græcis uſurpatus mos. Qvamqvam qvod ad Græcos attinet, hi aliud etiam funeſtæ domus habuerunt indicium. Nam ad fores privatarum ædium, tantisper dum mortuus elatus nondum eſſet, vas magnum ſtatuebant aqva luſtrali plenum, qvæ eſſet e domo non funeſta allata; qva aqva ſeſe qvisq; exiens aſpergebat, qvi exeqvias venerat. Verba Suidæ in Ἀρδάνιον (ſic enim vocabatur illud vas: qvamqvam & ὀςϱάκιον, & γάςϱα diceretur) qvæ apud Kirchmannum *lib. I. de Funeribus, cap. ult.* leguntur Græce, ita reddit Hieron. Wolfius. *Ἀρδάνιον, vas aqvaticum, qvod pro foribus defunctorum collocabatur, ut ingredientes, & egredientes ſeſe adſpergerent.*

§ IV. Alium etiam Græcorum ritum obſervavit Iſaacus Caſaubonus, ad *Theophraſti Characteres*, ex Euripidis Alceſtide: qvod capilli de ipſius defuncti capite ſecti, foribus appenderentur. A qvo diverſus erat iſte mos, qvod capilli mortuorum ſuper ejus pectus, vel ad ſepulchra ponerentur.

Non

Non eſt hujus loci ea nunc excutere. Si qvis tamen qvædam de illis avet ſcire, adeat Lindenbrogium, *in Obſervat. ad Terentium*; Gronovium *Diatrib. ad Statium, lib. V. Sylv. III. cap. LI.* Dausqvejum *ad Q. Calabrum*; Heraldum, *Adverſariorum lib. I. cap. IX.* Saubertum *de Sacrificiis, cap. X.* Nos ad Cupreſſum noſtram revertimur.

§ V. Cauſa autem poſitæ ante fores cupreſſi hæc erat: *ne qvis rem divinam facturus*, ut ait Servius, *funeſtam domum introiret.* Nam ſacrificaturi, qvæ erat κακοζηλία ſacrorum Judaicorum, ab omni pollutione ſerio cavere ſibi debebant, imprimis Romanorum Pontifici nec tangere, nec adſpicere cadaver licebat: qvod Veterum teſtimoniis probatum daremus, niſi omnem nobis materiem præripuiſſet ingenioſa celeberrimi Boſii diligentia, cap. VI. exqviſitiſſimæ *de Pontifice Maximo Romæ Veteris*, Exercitationis Hiſtoricæ.

§ VI. At enim, cur Cupreſſum ſpeciatim huic fini elegerunt? Reſpondet nobis Servius: *qvod ſucciſa non regerminet.* Atqve id etiam alii Scriptores teſtantur, niſi qvod Ænariam excipiant. Plinius libr. XVI. cap. XXXIII. *In Ænaria ſucciſa regerminat. Sed in Creta qvocunq; loco terra moverit qviſpiam, niſi ſeratur alia, hæc gignitur protinusq; emigrat.*

§ VII. Aliam tamen hujus moris cauſam reddit laudato loco Plinius, qvod Diti ſacra fuerit. Verba ejus hæc ſunt: *Diti ſacra, & ideo funebri ſigno ad domos poſita.* Utramqve cauſam habes apud Feſtum. *Cupreſſi,* inqvit, *mortuorum domibus ponebantur ideo, qvia hujus generis arbor excisa non renaſcitur; ſicut ex mortuo nihil jam eſt ſperandū: qvā ob cauſam, in tutela Ditis patris eſſe putabatur.* Fabulas Græcorum de Cypariſſa, Boreæ Celtarum Regis filia excutere nihil attinet; & legi qvædam de re ea poſſunt apud Kirchmannum, ut & Dalechampium *in Annotationibus ad Plinium,* Item Hadrianum Junium *Miſcellaneorum lib. I. cap. XX,* Torrent. *ad lib. II. Horatii Od. XIV.*

§ VIII. Neq; tamen omnium, ſed ſolum nobilium, divitumq; funeribus Cupreſſum adhiberi ſolitam, indicat illud Lucani lib. III. v. 442.

Et non plebejos luctus teſtata cupreſſus.

§ IX. Atq; ex hoc ritu potiſſimum eſt, qvod paſſim atra, inviſa, funeſta, funebris, feralis, apud Poëtas audiat Cupreſſus. Virgilius lib. III. Æn.

Cæruleis mœſtæ vittis, atraq; cupreſſo.

Æneid. VI.

— — *ferales ante cupreſſos*
Conſtituunt.

Horatius lib. II. Carm. Od. XIV.

-- *Neq;*

— *Neq; harum, qvas colis, arborum*
Te præter inviſas cupreſſos
Ulla brevem dominum ſeqvetur.

Idem Epod. Od. V.

Jubet ſepulchris caprificos erutas,
Jubet cupreſſos funebres.

Silius lib. X.

At ferale decus, mœſtas ad buſta cupreſſos
Funereas.

§. X. Ut autem Cupreſſus ad Magnatum domos excubabat in funeribus; ſic Piceam vulgus in hunc uſum adhibuiſſe puto. Plinius lib. XVI, cap. X. *Picea montes amat, atq; frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores poſita, ac rogis virens: jam tamen & in domos recepta, tonſili facilitate.*

CAPUT XXXII.

DE JANUIS LUCERNATIS.

Summarium.

LIpſii emendatio in Juvenali probatur. Ciceroni hunc honorem habuerunt Romani poſt detectam Catilinæ conjurationem. Lucernæ præ lupanaribus. præ Judæorum foribus diebus feſtis. Lucernæ feneſtris, arboribus, & laqvearibus ſuſpenſæ.

§ I. *Omnium rerum*, inqvit Comicus, *viciſſitudo eſt.* Omnes id teſtantur Januæ,

per qvas nunc læta qvævis intrant, & felicia; nunc triſtia irrumpunt & lugubria. Qvem in ſenſum pulchre Noſter Seneca Conſolat. ad Polybium, cap. XXXV. *Hoc fuit in rebus humanis Fortuna. Hoc erit. Nihil inauſum ſibi reliqvit, nihil intactum relinqvet. Ibit violentior per omnia, ſicut ſolita eſt ſemper; eas qvoq; domos auſa injuriæ cauſa intrare, in qvas per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere veſtem.* Qvapropter nos etiam illas fauſtorum & infelicium rerum vices attendentes, inter coronas, cum ipſis qvaſi foribus exultabundas, & LUCERNAS, tum ſuo, tum Dominorum ſplendore coruſcantes, qvas nunc lectori noſtro demonſtrabimus, inteſtini mœroris indicem cupreſſum mediam collocare voluimus.

§ II. Spectate igitur mecum, qvi hæc amœnitatis ſtudia ſuſpicitis, ſpecioſas Veterum lucernas, qvas in ſolemni qvavis lætitia præ foribus ſuſpendebant.

§ III. Hujus moris mentionem facit Juvenalis, Sat. XII. verſibus ſupra a nobis laudatis, qvibus lætitiam diei feſti ob felicem Catulli ſui reditum deſcribit. Repetemus ſaltim duos extremos, utpote ad hunc locum imprimis pertinentes:

Cuncta nitent, longos erexit janua ramos,
Et matutinis operitur feſta lucernis.

Non ignoro, qvosdam hic *operatur* legere, & per-

per *lucernas* ſignificare diem: ac ſi Poëta velit ob reditum incolumis amici matutino tempore ſacra facere. At enim ſeqvimur certiſſimam emendationem Lipſii, qvam propoſuit *lib I cap III. Electorum*, ubi hunc de lucernatis Januis ritum egregie illuſtrat.

§ IV. Hunc honorem Romani cives habuerunt M. Ciceroni, cum poſt detectam conjurationem Catilinæ, & complices necatos veſperi domum ſe referret. *Veſperi*, inqvit Plutarchus, *per forum domum ſe contulit, non jam tacitis civibus aut ordine eum comitantibus, ſed qvocunq; pervenilſet, cum clamore & plauſu excipientibus, Servatoremq; patriæ & conditorem invocantibus. Paſſim lucebant angiportus, lampadibus & facibus ante fores ubiq; conſtitutis.*

§ V. Non ſemel etiam hujus moris mentionem facit Tertullianus. Ut lib. II. ad Uxorem: *Moratur Dei ancilla in laribus alienis, & inter illos omnibus honoribus dæmonum, omnibus ſolennibus regum, incipiente anno, incipiente menſe, nidore thuris agitabitur: & procedet de janua laureata & lucernata, ut de novo conſiſtorio libidinum publicarum.* Ex qvibus apparet, ad Lupanaria qvoq; & ædes lenonias ejuſmodi lucernas ſuſpendi ſolitas. Idem clare confirmat in Apologetico. *Cur die læto non laureis poſtes adumbramus? nec lucernis diem infringimus? Honeſta res eſt ſolennitate publica*

inducere domui tuæ habitum alicujus novi lupanaris. Idem alio in loco lucernatarum forium his verbis meminit: *Plures jam invenies Ethnicorum fores ſine lucernis & laureis qvam Chriſtianorum.*

§ VI. Judæi ſimiliter diebus feſtis lucernas ante januas & feneſtras collocabant, qvod indicare videtur Perſius, Sat. V.

Herodis venere dies, unctaq; feneſtra
Diſpoſitæ pingvem nebulam vomuere lucernæ,
Portantes violas: rubrumq; amplexa catinum
Cauda natat thynni, tumet alba fidelia vino,
Labra moves tacitus, recutitaq; ſabbata palles.

§ VII. Ad hunc ritum feneſtras lucernis cultas reddere, videtur qvoq; Martialis reſpexiſſe, libr. X. Epig. VI. qvo adventum Cæſaris anxie exoptat.

Qvando erit ille dies, qvo campus, & arbor, & omnis
Lucebit Latiæ culta feneſtra nuru?

§ VIII. De Arboribus, præter Martialem, idem teſtatur Prudentius lib. II. contra Symmach.

Et qvæ fumificas arbor vittata lucernas
Suſtinuit, cadit ultrici ſucciſa bipenni.

§ IX. In laqvearibus porro has Lucernas deprehendit Lipſius, auctoritate fultus Poëtarum Principis: cujus hæc ſunt lib. I. magni operis.

-- De-

-- *Dependent lychni laqvearibus aureis*
Incenſi.
Sed ſunt plura apud Lucretium, Ovidium, Statium, Qvinctilianum obvia: qvæ collegit Janus Gebhardus *Crepundiorum* ſive *Curarum Juvenilium*, minime profecto juvenilium, lib. II. cap. IIX.

CAPUT XXXIII.

DE FASCIBUS MAGISTRATUUM IN POSTE SUFFIXIS, ET MORE LICTORIS VIRGA PULSANDI JANUAM AD ADVENTUM CONSULIS.

§ I. ULtimum inter Januæ ornamenta locum temporaria tribuemus FASCIBUS Magiſtratus in poſtibus ſuffixis. Si principatus & imperii indicium, qvod præ ſe ferebant Faſces, intuemur, primas illis jure concederemus meritoq; : at, ſi de eo cogitamus, qvod ambulatorii fuerint, atqve adeo minimum conſtantes, nihil prohibet, qvo minus ultimo loco morem hunc recenſeamus.

§ II. Meminit autem hujus ritus Auctor de Viris illuſtribus, in C. Licinio Stolone; *Fabius Ambuſtus ex duabus filiis, alteram Licinio Stoloni, alteram A Sulpicio Patritio conjugem dedit: qvarum plebeja cum ſororem ſalutaret:*

taret: cujus vir Tribunus militum Conſulari poteſtate erat, faſces lictorios foribus appoſitos indecenter expavit: a ſorore irriſa, marito queſta eſt, qui adjuvante ſocero, ut primum Tribunatum plebis aggreſſus eſt, legem tulit, ut alter Conſul ex lege crearetur. Claudianus de Olybrii & Probini Conſulatu: v. 231.

Unanimes fratres cuncto ſtipante Senatu
Ire forum, ſtrictasque procul radiare ſecures.
Atque uno bijuges tolli de limine faſces.

Idem de IV. Conſul. Honorii, v. 416.

Luſtrata lictore caſa, faſcesque ſalignis
Poſtibus affixi, collectæ Conſule meſſes.

Petronius in Trimalchione SexViro Auguſtali Campanam hanc ſuperbiam miratur, inquiens: *Quod præcipue miratus ſum, in poſtibus triclinii faſces erant cum ſecuribus fixi, quorum imam partem quaſi embolum navis æneum finiebat, in quo erat ſcriptum G. POMPEIO. TRIMALCHIONI. VIVIRO. AUGUSTALI. CINNAMUS. DISPENSATOR.*

§ III. Virga, quam in manibus habebant, fores, ſi quo ingrediendum Conſuli eſſet, pulſabant lictores, quaſi ad ſignificandum ejus adventum. Livius lib. VI. *Forte ita accidit, ut in Servii Sulpicii Tribuni militum domo, ſorores Fabiæ cum inter ſe, ut fit, ſermonibus tererent tempus: lictor Sulpicii, cum is de foro ſe domum reciperet, forem, ut mos eſt, virga percuteret. cum ad id moris ejus inſueta expaviſſet minor Fabia, riſui ſorori fuit.* Florus lib. I,

cap-

cap.XXVI. *Hæc qvodam tempore, qvod Unctoriæ virga ſonum ignotum penatibus ſuis expaverat, a ſorore ſatis inſolenter irriſa, injuriam non tulit.* Plinius lib. VII. cap. XXX. *Cn. Pompejus, confecto Mithridatico bello intraturus Poſidonii ſapientiæ profeſſione clari domum, fores percuti de more a lictore vetuit: & faſces lictorios januæ ſubmiſit is, cui ſe Oriens occidensq; ſubmiſerat.* Solinus cap. VII. *Cn Pompejus Magnus intraturus domum Poſidonii clariſſimi tunc ſapientiæ profeſſoris, percuti ex more a lictore vetuit fores, ſummiſisq; faſcibus, qvamlibet confecto Mithridatico bello, & orientis victor, ſententiæ prœtoria ceſſit januæ literarum.* Statius lib. I. Sylvarum de Stellæ Conſulatu:

— — dum fervent agmine poſtes,
Atriaq; & multa pulſantur limina virga.

CAPUT XXXIV.

DE MERCURIALIBUS STATUIS PRÆ FORIBUS GRÆCORUM COLLOCATIS.

Summarium.

JAnuæ Veterum ſacræ, & Dîs conſecratæ. Apollo Λοξίας *præ foribus Græcorum cultus. item Mercurius* Στροφαῖος. *Xenocrates auream, qvam potando meruit, coronam Mercurii ſtatuæ impoſuit. Eædem ſtatuæ in veſtibulo locatæ. Mercuriales ſtatuæ Græcis* Ἑρμαὶ, *Latinis Hermæ. Eæ*

unæ

una nocte excepta Andocidis, mutilatæ Athenis eadem culpa in Alcibiadem collata. Speciale nomen Hermarum a Dominis ædium; ad qvarum fores ſtabant. Hermæ ad cavendos fures. Priapu Latinorum, cuſtos hortorum falciger a Mercurialibus Græcorum ſtatuis ortus. Hermæ & Priapu cum faſcino formati. Signa Priapi. Hermæ qvadrangulares, humerotenus repræſentabant Mercurii faciem. Alcibiadis caput Hermis impoſitum. Hermarum capita exemtilia. Hermæ ſaxei, marmorei, ænei. Titulus Hermis adſcriptus. Hermæ circa Pœcilen. in Gymnaſiis Græcorum, ad ſepulchra. Hermæ in triviis & qvadriviis viarum indices. Lapidum acervi in Mercurii honorem congeſti. Ἑρμαῖοι λόφοι Ἕρμακες. Disqviſitio uberior de loco Proverb. XXVI 8. Qvid ibi Margemah Proverb Spargere lapidem in Merkolis. De calculis numerariis, de lapidibus ad templum Mercurii. de lapidibus fundæ, baliſtæ polyandrii. Lutheri interpretatio probatur. Statuæ ad valvas, & in veſtibulo templorum.

§ I. In plures ritus, qvos circa Januas obſervarunt Græci pariter & Romani, ſi paulo penitius inqvirimus, præcipuam illorum cauſam eſſe reperimus, qvod ſacræ illis fuerint habitæ, ac Diis Deabusq; conſecratæ. De Jano, Limentino, Forculo, Cardea, Veſta paſſim hoc libello actum eſt: nec minus Apollo Θυραῖος ex Macrobio, in capite hujus tractationis lectoris conſpectui

eſt

eſt expoſitus: ut illa heic repetere, ſit plane actum agere.

§ II. Idem tamen Apollo ſub λοξίας nomine præ foribus qvoqve cultus eſt, eidemq; ara ante fores ſtatuta. Heliadius Beſentinus apud Photium in Bibliotheca: Τὸν λοξίαν γὰρ προσεκύνουν. ὃν πρὸ τῶν θυρῶν ἕκαστος ἱδρύοντο. καὶ πάλιν βωμὸν παρ' αὐτῷ στρογγύλον ποιοῦντες, καὶ μυῤῥίναις στέφοντες, ἵσταντο οἱ παριόντες. τὸν δὲ βωμὸν ἐκεῖνον ἀγυιὰν λοξίαν ἐκάλουν, τὴν τοῦ παρ' αὐτοῖς θεοῦ προσηγορίαν νέμοντες τῷ βωμῷ, τὸ δὲ κνισᾶν ἀγυιὰς παρ' ἡσιόδῳ τοῖς θεοῖς θύειν λέγει. qvæ Latine ita habent: *Loxiam Apollinem adorabant, quem pro foribus ſinguli ponebant. Præterea aram ibi rotundam collocabant, & myrto coronabant, cui prætereuntes adſtabant: aram autem illam* ἀγυιὰν λοξίαν *viam obliqvam vocarunt, hoc Dei nomen aræ tribuentes. At* κνισᾶν ἀγυιὰς, *apud Heſiodum ſignificat Diis ſacrificare.*

§ III. Præcipue autem Mercurius præ foribus Græcorum cultus; eidemq; ſtatuæ locatæ ſunt. Auctor Etymologici Magni, in Στροφαῖος: Στροφαῖος, ὁ παρὰ ταῖς θύραις ἱδρωμένος ἑρμῆς, παρὰ τὸν στροφέα τῆς θύρας. Hinc Mercuriali ſtatuæ, auream, qvam ſtrenue potando commeritus erat, coronam, Xenocrates Chalcedonius a cœna reverſus impoſuit. Ælianus Var. Hiſtor. libr.

libr. II. cap. XLI. Καὶ ἐν Διονυσίου δὲ τῇ τῶν χοῶν ἑορτῇ προύκειτο ἆθλον τῷ πιόντι πλέον, στέφανος χρυσοῦς, καὶ ἐνίκησε Ξενοκράτης ὁ χαλκηδόνιος, καὶ τὸν στέφανον λαβὼν, ὅτε ἐπανήει μετὰ τὸ δεῖπνον, τῷ ἑρμῇ τῷ πρὸ τῶν θυρῶν ἑστῶτι ἐπέθηκεν αὐτὸν, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἔμπροσθεν ἡμερῶν. *Apud Dionyſium etiam, in feſto, qvod Choas vocant, præmium ordinatum eſt ei, qvi plus bibiſſet, aurea corona: qvam meritus eſt Xenocrates Chalcedonius; qvi ſumptâ corona, cum à cœna reverteretur, Mercurio, qvi ſtabat ante fores, eam impoſuit, juxta priſtinam conſvetudinem.* Confer Athenæum, lib. X. & Laertium in Xenocrate.

§ IV. Neq; refert, qvod alii in veſtibulo, qvod Græcis eſt, ἐν προθύροις, ſtetiſſe Mercuriales ſtatuas ſcribunt. Nam vel ſic qvoq; ſteterunt ante interiorem domus januam. Thucydides lib. VI. εἰσὶ κατὰ τὸ ἐπιχώριον ἡ τετράγωνος ἐργασία, πολλοὶ καὶ ἐν ἰδίοις προθύροις, καὶ ἐν ἱεροῖς. *Sunt Hermæ ex domeſtica conſvetudine opus qvadratum, & ii permulti, tam in privatarum ædium veſtibulis, qvam in templis.*

§ V. Sicuti Græcis hæ Mercurio dicatæ ſtatuæ ex ipſius nomine ἑρμαὶ, ita etiam Latinæ *Hermæ* audiebant. Atq; id commune his ſtatuis nomen erat: ſpeciale deinde nomen ab ædium dominis, præ qvorum foribus ſtabant, acceperunt. Cornelius

lius Nepos in Alcibiade, cap. III. *Priusqvam claſſis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermæ, qvi in oppido erant Athenis, dejicerentur, præter unum, qvi ante januam erat Andocidi. Itaq; ille poſtea Mercurius Andocidis vocitatus eſt.* Seqvor enim optimam celeberrimi Boſii Noſtri emendationem, qvam pluribus tuetur in nova latiniſſimi Scriptoris editione. Alii tamen tantum circumciſas, aut mutilatas volunt. Thucydides laudato loco: Μιᾷ νυκτὶ οἱ πλεῖστοι περιεκόπησαν τὰ πρόσωπα. Sic alii τῶν ἑρμῶν περικοπὴν appellant. Videantur Diodorus Siculus, Plutarchus in Alcibiade, Æſchines, Orat. κατὰ Τιμάρχου. Andocides Orat. περὶ μυστηρίων. Harpocration, in Ἀνδοκίδου ἑρμῆς. Ab Andocide ergo Hermæ Andocidis vocata. Sic apud Suidam legitur Ἑρμαὶ Ἱππάρχειοι.

§ VI. Illud ſingulare eſt, qvod notat Scholiaſtes Ariſtophanis, hos Hermas præ foribus eſſe poſitos ad cavendos fures. Ariſtophanis verſus hi ſunt ferme ad calcem Pluti:

Παρὰ τὴν θύραν στροφαῖον ἱδρύσασθέ με.
Στροφαῖον; ἀλλ' οὐκ ἔργον ἔστ' οὐδὲν στροφῶν.

Ad hæc Scholiaſtes: Στροφαῖον. ἐπὶ ἀποτροπῇ τῶν ἄλλων κλεπτῶν. στροφαῖος, παρὰ τὸ στρέφεσθαι καὶ πανουργεῖν. λέγεται δὲ ὁ ἑρμῆς, στροφαῖος, ἐπιπολαῖος, κερδῷος, δόλιος, ἡγεμόνιος, ἐναγώνιος, διάκονος. Ἄλ-

λως. ϛροφαῖον, ἐπεὶ ϛροφαὶ λέγονται καὶ οἱ συμπεπλεγμένοι καὶ δολεροὶ λόγοι. ϛροφαῖον δὲ ἐκάλουν, ἱδρυμένον παρὰ τῇ θύρᾳ τὸν δαίμονα. ἅμα δὲ παρὰ τὸ ϛρέφειν τὰ πράγματα. οἱ δὲ τοῦτο ποιοῦντες, πανοῦργοι. ἐπωνυμία δὲ τούτου ἑρμοῦ, παρὰ τὸ ταῖς θύραις ἱδρύσθαι ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἄλλων κλεπτῶν. οὗτοι γὰρ ὀπίσω τῶν θυρῶν εἰώθασι καὶ ἀναδύεσθαι, καὶ ὅλως πανουργεύεσθαι. Placet hæc in Latinum vertere: Στροφαῖον. *Ad avertendos alios ſures.* Στροφαῖος, *dictus a vertendo & callide agendo. Dicitur vero Mercurius, Janitor, Negociator, Lucrius, Doloſus, Principalis, (Dux viæ) Certaminum Præſes, Miniſter. (Aliter.)* Στροφαῖον. *Nam Strophæ dicuntur perplexi & doloſi ſermones.* ϛροφαῖον *vero nominarunt præ ſoribus collocatum Dæmonem. & ſimul qvoq; a vertendis negociis: qvi vero illud faciunt ardeliones ſunt. Eſt autem hoc cognomen Mercurii, qvi præ ſoribus ponebatur ad aliorum furum cuſtodiam. Hi enim pene fores conſveverunt tergiverſari, & plane aſtute agere.*

§ VII. Hæc dum lego, in hanc devenio cogitationem, qvod Priapus, Helleſpontiacus ille Deus, ſed a Romanis receptus ex hoc Στροφαίῳ Græcorum Mercurio natus ſit. Nam ſicut is εἰς ἀποτροπὴν τῶν κλεπτῶν præ foribus ædium poſitus, ita hic ad abigendos fures in ipſo horti aditu locatus. Virgilius lib. IV. Georg. v. 110.

Et

Et cuſtos furum atq; avium.

Idem Ecloga VIII. v. 34.

— *Cuſtos es pauperis horti.*

Horatius lib. X. Sat. VII.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus, ſcamnum faceretne Pria-
pum,
Maluit eſſe Deum, Deus inde ego furum avi-
Maxima formido. *(umq;*

Priapeja carm. XXIII.

Hic me cuſtodem fœcundi villicus horti
Mandati curam juſſit habere loci.
Fur habeas pœnam.

§ VIII. Atq; ut eò magis fures terre- ret ſcilicet & aves, falcem in manus dede- runt Priapo. Virgilius:

Et cuſtos furum atq; avium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.

Tibulius lib. I. Eleg. I.

Pomoſisq; ruber cuſtos ponatur in hortis,
Terreat ut ſæva falce Priapus aves.

Idem, lib. I. Eleg. III.

— *Tum Bacchi reſpondit ruſtica proles,*
Armatus curva ſic mihi falce Deus.

Martial. lib. VI. Ep. XVI.

Tu qvi pene viros, terret & falce cinædos,
Jugera ſepoſiti pauca tuere loci.

Et eodem libro, Epig. LXXIII.

Non rudis indocta fecit me falce colonus,
Diſpenſatoris nobile cernis opus.

Columella lib. X.

-- -- *Sed truncum forte dolatum*
Arboris antiqvæ numen venerare ityphalli.
Terribilis membri: medio qvi ſemper in horto
Ingvinibus puero, prædoni falce minetur.

Lactantius lib. II. cap. IV. *Fures enim tam ſtulti ſunt, ut Priapi tentiginem timeant? cum aves ipſæ, qvas terrore falcis aut ingvinis abigi exiſtimant, ſimulacris ſabrefactis, id eſt, hominum plane ſimilibus, inſideant, nidificent, inqvinent.* De hac falce qvoq; accipiendum eſt illud Flacci, lib. I. Sat. VIII.

-- -- *Nam fures dextra coërcet:*

qvamqvam Helenius Acron inepte ad *fuſtem* refert. Qvoties in Priapejis falcem hanc oſtentet Lampſacenum idolum, dicere ſuperſedeo.

§ IX. Accedit aliud opinioni meæ robur ex eo, qvod & Hermæ, & Priapus inſigniter peculiata fuerint efficta. De Hermis Herodotus, lib. II. τοῦ δὲ ἑρμέω τὰ ἀγάλματα ὀρθὰ ἔχειν τὰ αἰδοῖα ποιοῦντες. *Ut Mercurii ſtatuam facerent porrecto cum veretro.* Plutarchus libello, An ſeni gerenda ſit Reſp. *Eam ob cauſam etiam Mercurios ſeniores, ſine manibus & pedibus, rigente ſaſcino ſingunt.* Macrobii locum in hanc rem mox adducemus. Horum virilium veſtigia evidenter apparent in antiqvis illuſtrium Græcorum Hermæis ſtatuis, qvæ Romæ ſunt, nec annotare negli-

negligunt, qvi hæc monumenta vetuſtatis æreis tabellis inciſa chartisq; illita conſpicienda præbent.

§ X. De Priapo res vel ex Priapejis eſt notiſſima. Nam ut multa ex iis huc transſcribam non ſinit pudor meus. Apud Boiſſardum in Antiqvitatibus Rom. æri inciſam habes formam obſcœni idoli. Duo ejusmodi mutoniata ſimulacra ex alabaſtro inter Fuggerorum Antiqvitates olim fuiſſe ex Betuleji in Lactantium Commentariis didici. Ipſe cum ante hos novem annos Illuſtrem Sereniſſimi Holſatorum Ducis, qvæ eſt Gottorpii, Bibliothecam & ἐξωτικοθαμεῖον viſerem, ex ære fabrefactum ejusmodi ſignum inter alia mihi oſtendit Nobiliſſimus Adamus Olearius, Fautor mihi maximopere ſuſpiciendus. Non ſine cauſa ergo dixit Arnobius, lib. VI. *Genitalibus propriis inferior Priapus.*

§ XI. Alioqvin, ut ad Hermas revertar, earum forma qvadrangularis erat, carebantq; manibus & pedibus, nec niſi humerotenus Mercurii facies in iisdem exprimebatur. Pauſanias in Meſſeniacis: *Athenienſes qvadrangula figura Hermas fecere, & eam ab illis ceteri acceptam formam in Mercurii ſtatuis uſurparunt.* Macrobius lib. I. Saturnal. cap. X. *Pleraq; etiam ſimulacra Mercurii*

ſtatu quadrato figurantur, ſolo capite inſignita, virilibus erectis: qua figura ſignificat, Solem mundi eſſe caput, & rerum ſatorem &c.

§ XII. Athenienſes aliqvando Mercurii loco Alcibiadis caput trunco impoſuerunt. Exemtilia enim interdum erant Hermarum capita, qvæ ſubinde demi addiqꝫ poterant. Arnobius lib, VI. *Qvis eſt enim qvi ignorat, Athenienſes illos Hermas Alcibiadei ad corporis ſimilitudinem fabricatos?* Sic apud Ariſtænetum, libr, I. Epiſt, XI, mulier illa adoleſcentem amans a puella de ejus pulchritudine ſciſcitatur: cui ancilla reſpondet: τοιύτους ἔδει πλάττεσθαι τοὺς ἑρμᾶς μᾶλλον, ἢ κατὰ Αλκιβιάδου μορφήν. *ad hanc faciem debuiſſe fingi Hermas, non ad Alcibiadis vultum.* Qvod qvidem eo magis miror, cum, ceu antea vidimus, Alcibiadem illius criminis reum facere voluerint Athenienſes, qvod Hermas noctu mutilaverit.

§ XIII. Materia harum ſtatuarum variabat pro facultatibus eorum, qvi ponebant. Ut plurimum fuerunt ſaxeæ. Suidas in Ἑρμαῖ. *Fuerunt Hermæ ſaxei, & in ædium veſtibulis & in fanis.* Marmoreas facit Juvenalis, Sat, VIII.

Nil niſi Cecropides, truncoqꝫ ſimillimus Hermæ.
Nullo qvippe alio vincis diſcrimine, qvam qvod
Illi marmoreum caput eſt, tua vivit imago.

Ad

Ad qvæ Vetus Scholiaſtes: *Hermæ effigies æneæ aut marmoreæ, ſine manibus, qvales videmus in Circo. Hermas Athenienſes ante januas pro religione poſitos habuere.* Vides etiam æneas fuiſſe: id qvod ex Cicerone qvoq; conſtat, qvi ad Atticum ſcribit lib. I. Epiſt. VI. *Hermæ tui Pentelici, cum capitibus æneis me admodum delectant.* Hermæ autem Pentelici ibi ſunt ſtatuæ ex marmore pentelico: qvod ita dictum fuit, vel qvia erat qvinq; nigricantibus maculis, ſive lineis diſtinctum, auctore Suida; vel qvod e Pentelico, monte Atticæ excidebatur, ut refert Pauſanias.

§ XIV. Solebant interdum titulum, ſeu elogium baſi Hermarum inſcribere: qvalia legere eſt apud Plutarchum. Et tale illud eſt apud Harpocrationem in ἑρμαῖ.

— Ἀντ' εὐεργεσίας Ἀγαμέμνονα δῆσαν Ἀχαιοί.

§ XV. Præterqvam autem, qvod in veſtibulo ædium ſuarum Hermas ejusmodi diſpoſitos haberent Athenienſes, magnus illorum apparatus erat circa porticum, qvæ Pœcile vocabatur. Menecrates, ſive Calliſtrates, in opere de Athenienſibus, apud Suidam: *A Pœcile uſq; ad regiam ſunt ſtatuæ, qvæ Hermæ dicuntur: unde locus id nomen accepit, qvod multæ ibi & a privatis, & a magiſtratibus dicatæ eſſent: qvarum qvædam Hipparchei Hermæ dicebantur, ab Hipparcho, Piſiſtrati filio.*

§ XVI. In omnibus præterea Gymnaſiis Græcorum freqventes erant hæ Mercuriales ſtatuæ. Cicero libr. I. ad Attic. Ep. III. *Qvod ad me de Hermathena ſcribis, per mihi gratum eſt, & ornamentum Academiæ proprium meæ, qvod & Hermes commune omnium, & Minerva ſingulare eſt ejus gymnaſii.*

§ XVII. Solebant etiam iisdem ſtatuis monumenta exornari. Cicero, lib. II. de Legibus, ubi de ſepulchro loqvitur: *Neqve id opere tectorio exornari, nec Hermas eos, qvos vocant, licebat imponi.*

§ XVIII. In triviis etiam & qvadriviis tum apud Græcos, tum apud Romanos collocabantur: credo, ut indicio eſſent viatoribus, qvorſum via duceret. Meminit Suidas in Ερμεῖον. *Primitiæ*, inqvit, *ad ſtatuas Mercuriales in viis collocabantur, qvas viatores ederent.* Heliodorus, Hiſtor. Æthiop. lib. V. Ναοῖς ἢ ἀγάλμασιν ἐπισήμοις, ἑρμαῖς τε καὶ λίθοις ἐπὶ τριόδων. *Templis aut ſtatuis inſignibus, Hermisq; & lapidibus in triviis.*

§ XIX. Qvia ſemel tractationem de Hermis ſum ingreſſus, non recedam prius, qvam etiam alium antiqvum ritum, qvem item deſignare puto Heliodorum, expoſuerim, de lapidibus in triviis acervatim congeſtis.

g. ſtis, & a Mercurio qvoqve, in cujus honorem id fiebat, nomen indeptis. Erant nimirum apud priſcos ἑρμαῖοι λόφοι, ſive lapidum acervi Mercuriales, ſeu ἑρμαῖα, viis publicis & compitis ad itinera demonſtranda congeſti, qvos viatores transeuntes crebro lapidum jactu in Mercurii honorem augebant. Dicuntur acervi illi ἕρμακες Nicandro, & de iis Epigramma eſt Anthologiæ lib. IV. XII.

Ἱερὸν ἑρμείη με παραςείχοντες ἔχευαν
Ἄνθρωποι λίθινον σωρόν.

Didymus ad Odyſſ. π. ὅθεν καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἄχρι τοῦ νῦν εἰς τιμὴν Ἑρμοῦ κατὰ τὰς ὁδοὺς διὰ τὸ τὸν θεὸν εἶναι τοῦτον καθηγεμόνα, καὶ τρόπον τῶν ἐκδικούντων, σωροὺς ποιεῖν λίθων, καὶ διάγοντας, προβάλλειν λίθους, καὶ τούτους καλεῖν ἑρμαίους λόφους. *Inde etiamnum in uſu eſt, homines in Mercurii honorem, eo qvod viarum ſit præſes, & ad morem deorum eum abſolventium, lapidum acervos viis publicis congerere, hos autem prætereuntes crebro jactu augere, &* ἑρμαίους λόφους, *id eſt, Acervos Mercuriales nuncupare.* Suidas in ἑρμαῖον. *Acervi lapidum Mercurio ſacri in viis obſcuris.* Iſidorus in Gloſſis: *Mercurius, lapidum congeries in cacumine collium.* Adde Euſtathium *in Homerum*, Heſychium, & Magni Etymologici Auctorem.

§ XX. Ad hunc ritum volunt reſpexiſſe ſapientiſſimum Regum Salomonem, Proverbior. XXVI. v. 8. *Sicut qvi mittit lapidem* במרגמה *in Margemah, ita qvi tribuit inſipienti honorem.* מרגמה *enim a* רגם *Ragam* deducunt, id eſt, *lapidibus obruit.* Atq; ex hac voce *Margemah, Mercurii* nomen natum exiſtimant. *Margemah* vero idem eſſe cenſent, qvod מרקוליס *Merkolis*: qvo de afferunt Ebræorum Proverbium: למרקוליס זורק אבן *ſpargit lapidem in Merkolis.* De *Merkolis* enim Rabbi Nathan, auctor Baal-Aruch, ex Gemara Rabbi Iſmaëlis, ita: *Lapides ſani Merkolis ſic diſpoſiti erant, ut unus hinc, alter illinc, tertius ſuper utrumq; collocaretur.* Et alius a Johanne Druſio citatus, Decuria VIII. Adag Ebraico VI. *Merkolis, binis lapidibus ſibi mutuo adjacentibus, tertius lapis imponebatur.* In Gloſſis Talmudicis tractatu de Idololatria: *Sunt gentes, qvæ colunt lapidum acervum, qvem* Mer*kolis vocant. Cultus autem hujusmodi eſt: Qvisqvis venit, projicit lapidem in acervum illum.* Meminere etiam hujus λιθοβολίας Rabbi Moſes Maimonides *in Miſnah Torah, lib. I.* & Elias *in Thubi,* & Auctor libri, qvi vocatur Sepher Æmana, cap. XX. & alibi. Senſus igitur ex Salomone is emergeret: *Qvi ſtultum honore affecerit, tantundem faciet, perinde ac ſi λόφον ἑρμαῖον, ſeu acervum Mercurii lapidis jactu augeret.* Collata

lata à ſtulto, & acervo quaſi beneficiá. Huic lapidis acceſſione illi honoris. Neuter autem gratum rependit animum. Neuter beneficium conferri ſatis agnoſcit. Adi Seldenum *de Dîs Syris, Syntagm. II. cap. XV.*

§ XXI. Seqvuntur hanc interpretationem non pauci ex Veteribus, & magna recentiorum manus. Vincentius Bellovacenſis *libr. XXIV. Speculi Hiſtorici* ita ſcribit: *Duarum Indiæ gentium, qvæ vocantur Zeſian, & Albaracbunxa, antiqva conſvetudo fuit, nudos & decalvatos maximisq; ululatibus perſonantes ſimulacra Dæmonum circumire, angulos qvoqve oſculari, & projicere lapides in acervum, qvi qvaſi pro honore Diis exſtruebatur: inde enim eſt, qvod in libro Salomonis dicitur: Qvi projicit lapidem in acervum Mercurii.* Comitem Vincentio ex junioribus dabo Lipſium, cujus hæc ſunt Cent. V. Miſc. Epiſt. V. ad Erycium Puteanum. *Qvod Cardinalis Borromæus qværit, de lapide in acervum Mercurii miſſo (in ſacris ita ſcribitur) non aliud arbitror, qvam ad morem veterem alluſum, qvi ſic habet. Mercurius viarum præſes, & Græcis verbis, ὅδιος, ἐνόδιος, ὁδηγὸς, in biviis ac triviis effingebatur trunco habitu, & in lapidem rudem, qvadratum, qvos Hermas Græci vocabant. Ii ſignum erant & indicia viæ; atq; ubi non illi, moris, ut lapides aliqvot acervarentur, qvi vicem eorum & uſum ſupplerent. Itaq; pauci illi conjecti aut diſpoſiti auge-*

augebātur pietate an ſuperſtitione transeuntium: & Hebræus ille Sapiens nunc dicit: Beneficium, aut honorem inſipienti dare, aſſimile eſſe illi, ſi qvis in acervum talem lapidem velit jeciſſe. Nam beneficium qvidem eſt, viatori puta, ſed nemo imputat, qvia dator ignoratur. Tale in fatuo, cui beneficium ſi conſers, perdis.

§. XXII. Alii per acervum Mercurii numerarios calculos, ſeu lapillos intelligunt. Nicolaus Lyra in hunc locum: *Mercurius apud gentiles dicitur ratiocinationis deus: ratiocinatio vero computus dicitur, in qvo antiqvitus utebantur lapillis.* Sed jam diu ante Lyram ſenſit Johannes Sarisberienſis, lib. V. de Nugis Curialium, cap. VII. cujus verba non pigrabor adſcribere. *Qvaſi*, inqvit, *qvi mittit lapidem in acervum Mercurii, ſic qvi dat inſipienti honorem. Hoc a diverſis diverſo modo exponitur. Ego ſapientiorum venia impetrata, acervum credo Mercurii, in qvo conſiſtit ratio calculandi: qvia Mercurius numen eorum eſt, qvi negociationem exercent, & ratiociniis ſuis diligenter invigilant. Mittere ergo lapidem in acervum, qvo regitur ratio calculandi, & totam turbare calculi rationem, & honorem conferre inſipienti, eſt Reip. ſubvertere vitam. Et impoſſibile eſt, ut alios utiliter regat, qvem proprius ſubvertit error.*

§. XXIII. Qvidam per acervum Mercurii lapides, ex qvibus templum Mercurio con-

conſecratum exſtruitur, accipiunt. In horum cenſu eſt Johannes Arboreus, qvi in Commentar. ſuper Proverb. hæc ſcripſit medio ſuperiori ſeculo. *Mercurius fingitur eſſe Deus mercaturæ, & Deorum interpres. Ideo a Græcis Hermes dictus ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν, qvod eſt, interpretari. Hic palæſtram docuit, lyram invenit, & qvia gentiles ſuis ſuperſtitionibus addicti, conſveverant ſummum honorem deferre Mercurio, qvi tamen uni vero, & maximo Deo deferendus erat, eiq; ſacram ædem conſecrabant. Conferendus eſt honor, qvi tribuitur indocto & ſtulto, illi, qvi deferebatur Mercurio, qvia uterq; vanus eſt, & inanis, & qvi mittit lapidem in acervum materiæ, ex qva exſtruitur templum Mercurio, ſimilis eſt illi, qvi inſantisſimo & ignavisſimo primas honoris partes defert, ſiqvidem utriusq; conatus eſt irritus, & inutilis.*

§ XXIV. Hactenus pro Mercurii lapidibus, tanqvam pro aris & focis certatim militantes vidimus: ſed ſciendum eſt non paucos eſſe, qvi omnem hunc acervum disjicere, displodere, ſubruere conati ſunt. Sane Vir doctiſſimus, Johannes Cunradus Dieterichus *in Antiqvitatibus Sacris*, non veritus eſt ſcribere; *e. pomario Ebræorum ſurcellis ejiciendum eſſe Mercurium.* Et vero ſi penitius rem omnem conſideramus, tantæ antiqvitatis eſſe non videtur & Græcorum Hermes, & Mercurius Latinorum, ut jam Salomonis

ævo religioſo cultu fuerit mactatus. Qvapropter non pigrabitur lector pius, & Scripturæ divinæ amans alias audire interpretationes, ſcopum, ceu eqvidem exiſtimo, ferientes propius.

§ XXV. Primum igitur nonnulli de lapidibus fundæ interpretantur, LXX. Patres ſecuti, qvi diſerte *Margemah* reddunt σφενδόνην: ut hic ſit Regis ſenſus: *Sicut qvi ligatur lapis a ſuo litore in ſunda, ſtatim projicitur, & perit: ſic, qvi tribuitur ſtulto gloria & honos, cito evaneſcit, nec permanens eſt iſtius modi honoris divitia ſtelida.* Paulo aliter Eraſmus, qvamqvam in funda conſentit Chiliad. IV. Centur. VII. Adagior. in Mercuriale. *Illorum*, inqvit, *eſt argutiſſima ſententia, qvi verterunt ſundam. Non enim tantum perit officium tuum; ſed in tuum malum reſilit: veluti ſi ſtulto lapidem innectas ſundæ, dediſti, qvo te feriat.*

§ XXVI. Buxtorfius Lexico Talmudico, in voce רגם per *Margemah, lapidem baliſtæ* deſignari contendit, dum ita reddit: *Secundum ligare lapidem in baliſta: id eſt: Sicut aliqvis lapidem adligat, vel applicat baliſtæ, ut cum ejaculetur.* Atq; hanc qvoq; militarem machinam, qva muri concutiuntur, intellexerunt Junius, & Tremellius; qvos ſeqvitur, more ſuo, Piſcator.

§ XXVII.

§ XXVII. Deniq; de πολυανδρείῳ & ſepulchreto aliqvi explicant, ubi ſontium & damnatorum cadavera ingenti lapidum cumulo tegebantur. Gloſſæ. Strages, πολυάνδριον, σωρὸς νεκρῶν. Papias: πολυάνδριον, *tumulus mortuorum*. Forſteri verba ſunt in Lexico Ebraico: *Loqvitur Salomon de lapide precioſo in funeſtum acervum lapidum projecto, qvi deſtinatus erat, ut eo damnati obruerentur, atq; ideo huic populo abominabilis erat.* Aben-Eſra qvoq; ita vertit: *Ut ligamen lapidis precioſi in acervo lapidum vulgarium.* Et R. Levi: *Ut ligatio lapidis vilis in re precioſa.* Non male igitur B. Lutherus. Wer einem Narren Ehre anleget/ das iſt/ als wenn einer einen Edelſtein auff den Rabenſtein würffe. Huic interpretationi me qvoq; qvalemcunq; meum calculum adjicere, donec meliora docear, profiteri non erubeſco.

§ XXVIII. Ceterum qvoniam in ſtatuis hoc caput auſpicati ſumus, in iisdem deſinemus: boni ominis ergo, ne qvem offendat πολυανδρείȣ adſpectus. Solebant nimirum Romani circa templorum valvas dedicare ſtatuas inſigniter elaboratas. Plinius lib. XXXIV. cap. IIX. *Signa etiam, qvæ ante Felicitatis ædem, ſuere, Veneremq;, qvæ cum ipſa æde incendio cremata eſt, Claudii principatu marmorea illi ſuper ceteras inclytæ parem.* Plinius

nius in Panegyrico de Trajano: *Tibi maximus honor excubare pro templis, poſtibusq; prætexi. Sic fit, ut Dei ſummum inter homines faſtigium ſerves, cum Deorum ipſe non adeptus. Itaq; tuam ſtatuam in veſtibulo Jovis Optimi Maximi, unam alteramve, & hanc æneam cernimus.*

Caput XXXV.

DE VARIIS SUPERSTITIOSIS RITIBUS CIRCA JANUAS OBSERVARI SOLITIS.

Summarium.

Pontifex Templum dedicans poſtem tenebat. Horatii Pulvilli in adverſis conſtantia. Oſcula poſtibus & liminibus Templorum data a Gentilibus & Chriſtianis. Diſcedentes ſolebant oſculari januam. Fœminæ in ſupplicationibus paſſis crinibus limina verrebant Templorum. Cur novæ nuptæ in mariti domum venientis pedes ſublati. An qvia limen Veſtæ ſacrum. An qvod janua illic coëat & ſeparetur. An qvod raptæ Sabinæ ſic in ædes introductæ. An qvod id decoris ſit virginalis. An qvod manſio diuturna eo deſignatur. Infauſtum omen offendere in limine domus. Gruteri emendatio in Valerio Max. vulgatæ præfertur lectioni. Varia lectio in Lucano. Prodigium erat, ſi clauſa janua ſponte aperiretur. Id interdum factum per virtutem magicam. Incantamentum januæ,

januæ, ne aperiri poſſet. Veneficæ ſub limine domus qvædam ſuffoderunt. In janua loqui nefas. Siniſtrum omen, ſi claves templi non poſſent reperiri.

§ I. Præterea ex iſto fonte, qvod Veteres aliqvid ſacri Januis crediderint ineſſe, plures alii ſuperſtitioſi ritus profluxerunt, qvos hoc capite per ſaturam qvaſi colligemus.

§ II. Qvi dedicabat templum, aut aliam ædem ſacram, Pontifex, poſtem tenebat. Cicero pro Domo ſua ad Pontifices: *Poſtem teneri in dedicatione oportere videor audiiſſe templi. Ibi enim poſtis eſt, ubi templi aditus eſt, & valvæ. Ambulationis poſtes nemo unqvam tenuit in dedicando. Simulacrum autem, aut aram ſi dedicaſti, ſine religione loco moveri poteſt. Sed jam hoc dicere tibi non licebit, qvoniam Pontificem poſtem tenuiſſe dixiſti.* Et paulo ante: *Verbone, Pontifices, putatis, ſi is poſtem tenuerit, & aliqvid dixerit, domum uniuscujusq; conſecrare poſſe?* Eadem oratione: *Qvi diceres, o nefanda, & pernicioſa labes civitatis? Ades, ades, Luculle, Servili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi praeatis, poſtemq; teneatis.* Livius, Decad. I. libr. II. de Horatio Pulvillo Cos. *Id omnibus modis impedire conati, poſtqvam alia fruſtra tentata erant, poſtem jam tenenti Cos. fœdum inter precationem deum nuntium incutiunt: mortuum ejus filium eſſe, funeſtaq; familia dedicare eum templum non poſſe. Non crede-*

R dide-

diderit factum, an tantum animo roboris fuerit: nec traditur certum, nec interpretatio eſt facilis. Nihil aliud ad eum nuntium a propoſito averſus, qvam ut cadaver efferri juberet, tenens poſtem, precationem peragit, & dedicat templum. Seneca Conſolat. ad Marciam, cap. XIII. in eadem hiſtoria ejusdem ritus meminit. *Pulvillus,* inqvit, *hoc fecit Pontifex, cui poſtem tenenti, & Capitolium dedicanti, mors filii nuntiata eſt.* Idem facit Valerius Maximus, lib. V. cap. X. *Horatius Pulvillus, cum in Capitolio Jovi Opt. Max. ædem Pontifex dedicaret, interq; nuncupationem ſolennium verborum poſtem tenens, mortuum eſſe filium ſuum audiſſet: neq; manum a poſte removit, ne tanti templi dedicationem interrumperet.* Nec minus Plutarchus in Vita Publicolæ: Ἠδρουμένων ἁπάντων εἰς τὸ καπιτώλιον, ὁ μὲν Ὠράτιος, σιωπῆς γενομένης, τά τε ἄλλα δράσας, καὶ τῶν θυρῶν ἁψάμενος, ὥσπερ ἔθος ἐστὶν, ἐφθέγξετο τὰς νενομισμένας ἐπὶ τῇ καθιερώσει φωνάς. *Cum frequentes in Capitolium omnes conveniſſent, Horatius facto ſilentio, peractis pro more omnibus, fores tangens, verba dedicationis ſolemnia dixit.*

§ III. *Relligioſa Deorum limina,* canit Virgilius lib. II. Æneidos. Ex hac ergo religione erat, qvod religioſe ſolerent limina & poſtes templorum oſculari. Erat hic ritus lugentium inprimis, & in ſumma anxietate verſantium, aut alias gratiam & favorem

rem Deorum expetentium. Tibullus lib. I. Eleg. II.

Non ego tellurem manibus perrepere ſupplex,
Et miſerum ſancto tundere poſte caput.
Non ego, ſi merui, dubitem procumbere templis
Et dare ſacratis oſcula liminibus.

Statius lib. V. Sylv.

-- -- nunc anxius omnibus aris
Illacrumat, ſignatq; fores, & pectore tergit
Limina.

Juvenalis Sat. VI.

-- -- Tarpejum limen adora
Pronus & auratam Junoni cæde juvencam.

Ovidius de Deucalione & Pyrrha ad templum Delphicum venientibus, lib. I. Metamorph.

Ut templi tetigere gradus, procumbit uterq;
Pronus humi, gelidoq; pavens dedit oſcula ſaxo.

Arnobius lib. I. *Qvot millia vultis a nobis debilium oſtendi, qvot tabificis affectos morbis, nullam omnino retuliſſe medicinam? cum per omnia ſupplices irent templa, cum deorum ante ora proſtrati, limina ipſa converrerent oſculis.*

§ IV. Atq; is ritus poſtea in Eccleſiam qvoq; ſe diffudit; ſed ita, ut ſuperſtitionem, qvæ mentes Ethnicorum divexaret, abſuiſſe putaverim. Prudentius Hymno in S. Laurentium, v. 520.

Ipſa & Senatus lumina
Qvondam, Luperci, aut Flamines

Apoſtolorum & Martyrum
Exoſculantur limina.

Et hymno IV. de Paſſione Hippolyti Martyris, v. 193.

Conglobat in cuneum Latios ſimul, ac peregrinos
Permixtim populos, Relligionis amor.
Oſcula perſpicuo figunt impreſſa metallo;
Balſama diffundunt, fletibus ora rigant.

Paulinus, Natal. VI. Felicis:

Sanctaq; Felicis rapido petit atria curſu,
Ingreſſusq; ſacram magnis cum fletibus aulam,
Sternitur ante fores, & poſtibus oſcula figit,
Et lacrumis rigat omne ſolum, pro limine ſancto
Fuſus humi.

Poſſes huc etiam referre illa Natal. III. Felicis.

Cernere tunc paſſim eſt, ſacra purgata medela
Pectora liminibus ſterni.

Arator lib. II. Hiſtor. Eccleſ.

-- -- Tota concurritur urbe,
Qvi primus nova tecta petat, qvive oſcula figat
Poſtibus, & tacta ſacretur parte cylindri.

Fortunatus, lib. IV. de Vita S. Martini, de baſilica S. Apollinaris Ravennæ:

Rurſus Apollinaris pretioſi limina lambe
Fuſus humi ſupplex.

§ V. Sed ne putes, ſolos Poëtas hujus ritus more fortaſſis Poëtico, meminiſſe, dabo etiam illorum Doctorum teſtimonia, qvi

qvi ſoluta oratione ſcripſerunt. Chryſoſtomus Homil. XXX. in Epiſtolam II. ad Corinth. Ναὸς ἐσμὲν τοῦ Χριστοῦ. τὰ τοίνυν πρόθυρα φιλοῦμεν τοῦ ναοῦ, καὶ τὴν ἔσοδον ἀλλήλους φιλοῦντες. ἢ οὐχ ὁρᾶτε ὅσοι καὶ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ τούτου φιλοῦσιν, οἱ μὲν κύψαντες, οἱ δὲ τῇ χειρὶ κατέχοντες, καὶ τῷ στόματι τὴν χεῖρα προσάγοντες; καὶ διὰ τούτων τῶν πυλῶν, καὶ τῶν θυρῶν, καὶ εἰσῆλθε, καὶ εἰσέρχεται πρὸς ὑμᾶς ὁ Χριστὸς, ἡνίκα ἂν κοινωνῶμεν. *Templum Chriſti ſumus. Itaq; templi veſtibula & aditum oſculamur, cum alii alios oſculamur. Annon cernitis, qvot nam homines etiam hujusce templi veſtibulis oſculum figunt, partim inclinato capite, partim manu tenentes, atq; ori manum admoventes? Ac per has portas & januas ingreſſus eſt Chriſtus, & ad nos ingreditur, cum communicamus.* Gregorius Turonenſis, lib. IV. Miraculor. S. Martini, cap. XIV. *Ut baſilicæ S. Martini limina oſcularentur.*

§ VI. Fateor tamen paulo latius evagatam eſſe hanc etiam Chriſtianorum religionem, ut a ſuperſtitione vix abfuerit. Neqve etiam id omnino poterit probari, qvod ſibi & aliis perſvaſerint, omnem protinus langvorem, qvem ex mutatione aëris, & viæ longitudine contraxerint, explodi atq; abigi, qvamprimum ad limina Sanctorum perveniſſent. Sic enim Sidonius, lib. I. Epiſt. V. de itinere ſuo Romano. *Ubi priusqvam vel pomæria contingerem, triumphalibus Apoſtolorum*

liminibus affuſus, omnem protinus ſenſi male fortibus exploſum eſſe langvorem, poſt qvæ cæleſtis experimenta patrocinii conducti diverſorii parte ſusceptus.

§ VII. Sed ut ad Oſcula poſtibus reddita revertamur, ab abituris id interdum obſervatum reperio. Rutilius lib. I. Itinerar. v. 43.

Crebra relinqvendis infigimus oſcula portis,
Inviti ſuperant limina ſacra pedes.

Ammianus Marcellinus lib. XXV. *Cum laceraret crines matrona exul fugandis laribus, in qvibus nata erat & educata, orbataq; mater liberis vel conjuge viduata, procul ab eorum manibus pelleretur, & turba flebilis poſtes penatium amplexa vel limina lacrumabat.* Virgilius Æneid. lib. II. de familia Priami, exilium, aut mortem ipſam præſtolante:

Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæq; tenent poſtes, atq; oſcula figunt.

§ VIII. Commodum me monent lacerati matronæ apud Ammianum crines, ne prætermittam iſtum ritum, qvando in ſupplicationibus, qvæ avertendæ deorum iræ cauſa habebantur, aut cum hoſtili aliqvo nuntio perculſa civitas ad Deos, & vota confugiebat, paſſis crinibus templorum limina verrere ſint ſolitæ matronæ. Lucanus lib. II.

Hæ lacrumis ſparſere deos, hæ pectora duro

Affli-

Affixere ſolo: lacerasq́ʒ in limine ſacro
Attonitæ ſudere comas: votisq́ʒ vocari
Asſveti crebris feriunt ululatibus aures.

Hoc eſt, qvod ait Artemidorus, σαροῦν τὰ περὶ τῶν ναῶν. Sic enim ille l. II. c. XXXIII. ἐκμάσσειν δὲ θεῶν ἀγάλματα, ἢ καθαίρειν, ἢ ἀλείφειν, ἢ σαροῦν τὰ περὶ τῶν ναῶν, καὶ τὰ πρὸ τῶν ἀγαλμάτων. *Abſtergere Deorum ſimulacra, aut luſtrare, aut ungere, aut verrere limina templorū, & baſes ſimulacrorū.* Polybius lib. IX. Αἱ δὲ γυναῖκες περιπορευόμεναι τοὺς ναοὺς, ἱκέτευον τοὺς θεοὺς, πλύνουσαι ταῖς κόμαις τὰ τῶν ἱερῶν ἐδάφη. τοῦτο γὰρ αὐταῖς ἔθος ἐστὶ ποιεῖν, ὅταν τις ὁλοσχερὴς τὴν πατρίδα καταλαμβάνῃ κίνδυνος. *Mulieres vero circumeuntes templa, ſupplicabant Diis, crinibus lavando templorum ſolum. Hoc enim conſveverunt facere, qvando magnum qvoddam periculum patriam invaſerit.* Deſiderius Heraldus in Animadverſionibus *ad Arnobii lib. I.* lacunam exiſtimat in loco Polybii, & eundem tale qvid ſcripſiſſe ſuſpicatur: ἱκέτευον τοὺς θεοὺς, πλύνουσαι τὰ τούτων ἀγάλματα, καὶ σαροῦσαι ταῖς κόμαις τὰ ἐδάφη. Qvod etſi non damnaverim, tamen etiam Hiſtoricus per ellipſin id efferre potuit. Plura de hoc flebili ritu non addo, cum præter Heraldum, & Briſſonius *de Formulis lib I.* & Lipſius *Electorum lib. II. cap. VI.* haut pauca Veterum hanc in rem teſtimonia congeſſerint.

§ IX. Servius ad Eclogam VIII. Virgilii, & ad lib. II. Æn. id qvoqve religioni, qvam Januis Veteres habebant, tribuit, qvod novæ nuptæ in domum mariti abituræ pedes fuerint ſublati, ne limen tangeret. Sic enim priori loco ad hæc verba, *Mopſe novas incide faces*, ſcribit. *Qvæ ſolent præire nubentes puellas, Sane Varro in nuptiis dicit, ideo faces præire, qvod antea non niſi per noctem nubentes ducebantur a ſponſis. Qvas etiam ideo limen ait non tangere, ne a ſacrilegio inchoarent, ſi depoſituræ virginitatem, calcent rem Veſtæ, id eſt Numini caſtiſſimo conſecratam.* Poſteriori loco hæc habet: *Veſtibulum eſt prima januæ pars. Dictum eſt autem Veſtibulum, vel qvod januam veſtiat, ut videmus cameram duabus ſuſtentatam columnis: vel qvoniam Veſtæ conſecratum eſt. Unde nubentes puellæ limen non tangunt.* Lucanus: *Translataq; vetat contingere limina planta. Singula enim domus, ſacrata ſunt Diis; ut culina, diis penatibus: Maceries, qvæ ambit domum, Herceo Jovi.*

§ X Aliam ſuperſtitioſi hujus moris cauſam affert Iſidorus: qvod nempe illic januæ & coëant, & ſeparentur. Sic enim ſcribit lib. IX. Origin. cap. VIII. *Uxores ideo vetabantur limina calcare, qvod illic januæ & coëant, & ſeparentur.*

§ XI. Alias rationes comminiſcitur Plutarchus in *Qvæſtionibus Romanis*, qvarum

pri-

prima eſt, qvod Sabinæ a Romanis raptæ eodem genere ac modo ſint in ædes introductæ. Altera, qvod in eum locum, in qvo pudicitiam eſſent amiſſuræ, qvodammodo invitas & nolentes ingredi, virginali pudori conſentaneum eſſet. Deniqve, ut qvas coacta ingreſſa eſſet ædes, eas non niſi invitam eam egreſſuram ominarentur. Plutarchum ipſum de eo loqventem audiemus, ſed latine, cum Græca non ſint ad manus. *Cur nuptam non patiuntur ipſam transcendere limen domus, ſed ſublatam transportant pronubi? An qvia in prima raptione mulieres non ultro intraverunt domos, ſed illatæ ſunt? aut qvia videri volunt non volentes, ſed vi coactæ eo ingredi, ubi ſunt virginitatem amiſſuræ? aut hoc ſignum eſt, exire etiam eas, domumve relinqvere non debere, niſi vi ejiciantur, ſicut vi introductæ ſunt? Nam etiam apud nos in Bœotia in nuptiis axem plauſtri ante fores cremant, innuentes ſponſæ manendum eſſe, ſublato avehendi inſtrumento.* Priorem rationem poſtea probavit etiam in Romulo his verbis: *Mos etiam hucusq; obtinuit, ne ſponſa ipſa ultro limen transeat, cum in cubiculum intrat, ſed ſublata introgeſtetur: qvia tunc etiam cum nollent ingredi, importatæ fuerint.*

§ XII. Verum enim vero etiamſi non ignoro, qvod unius rei plures eſſent cauſæ: eqvidem tamen potiſſimam eſſe reor, qvod hoc modo ſollicite voluerint cavere, ne nova nupta in ipſo limine offenderet. Id enim

pro maximo ſiniſtro omine fuiſſe habitum, luculentis nunc oſtendam exemplis. Ovidius Epiſt. XIII.

Cum foribus velles ad Trojam exire paternis,
Pes tuus offenſo limine ſigna dedit.

Idem lib. I. Amor. Eleg. XII.

Omina ſunt aliqvid, modo cum diſcedere vellet,
Ad limen digitos reſtitit icta Nape.
Miſſa foras iterum limen tranſire memento,
Cautius atq; alte ſobria ferre pedem.

Idem de Myrrha inceſtum in animo habente lib. X. Metam.

Ter pedis offenſi ſigno eſt revocata.

Hinc tam ſollicite qværit Cydippe apud eundem Epiſt. XXII.

Qvo pede proceſſi? qvo me pede limine movi?
Picta meæ tetigi qvo pede texta ratis?

Ad hanc etiam ſuperſtitionem refert Hercules Ciofanius, Sulmonenſis, qvod de ſe ipſo canit Ovidius in Triſtibus:

Ter limen tetigi, ter ſum revocatus, & ipſe
Indulgens animo pes mihi tardus erat.

Qvamqvam & ſimpliciter hic locus capi poteſt pro eo, qvod ter domo exiturus, ter ab uxore & pignoribus fuerit revocatus. Tibullus lib. I. Eleg. III.

O qvoties ingreſſus iter mihi triſtia dixi,
Offenſum in porta ſigna dediſſe pedem.

§ XIII. Poëtas audivimus, Hiſtoricos producemus. Valerius Maximus, lib. I.

cap. IV. *T. Gracchus, cum ad res novas pararetur, auſpicia domi prima luce petiit: qvæ illi perqvam triſtia reſponderunt. Nam janua egreſſus, ita pedem offendit, ut digitus ei decutiretur.* Non ſum neſcius pleraq; omnia exempla habere *decuteretur:* ſed ſeqvor emendationem venuſtam Jani Gruteri, qvam propoſuit Suſpicionum lib. V. cap. X. Non enim decuſſus Gracchus digitus, ſed abraſa cutis, fractusq; ungvis, ut ſangvis prorumperet. Plutarchus, interprete Xylandro in vita Gracchi: *Anteqvam exiret domo, ita pedem ad limen offendit, ut maximi digiti ungvis rumperetur, & ſangvis infra per calceum efflueret.* Idem Plutarchus in Craſſo: *Hæc Dea primum ei omen objecit: egredientibus enim eis ex templo, in foribus & filius Craſſi, & ipſe ſuper eum pater corruit.* Agit eodem loco de templo alicujus Deæ Hierapoli, qvod erat in Syria. De eodem omine Plinius, lib. II. cap. VII. *Ecce fulgurum monitus, oraculorum præſcita, aruſpicum prædicta, atq; etiam (parva dictu) in auguriis ſternutamenta, atq; offenſiones pedum.* Et ante ipſum Tullius, lib. II. de Divinat. *Qvæ ſi ſuſcipiamus* (malim *ſuſpiciamus*) *pedis offenſio nobis, & abruptio corrigiæ, & ſternutamenta erunt obſervanda.*

§ XIV. Diximus de cauſis ritus hujus nuptialis ad januam ſpectantis: nunc eundem aliqvot exemplis illuſtrabimus. Lucani

cāni verſum; qvi habetur libr. II. laudavit Servius, ſed obſervanda eſt in eo lectionis varietas. Nam Rutgerſius *Variarum Lectionum, lib. I. cap. XII.* legit, *metuit*, Brodæus *in Miſcellaneis*, & Grotius *in Notis ad Lucanum* probant, *vitat*: aliis deniq; placet *voluit*. Habemus ergo qvatuor lectiones:

Translata { *vetuit* / *metuit* / *voluit* / *vitat* } *contingere limina planta.*

Catullus de Nuptiis Juliæ & Manlii.

Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes.
Raſilemq; ſubi forem.

Plautus Caſina, act. IV. Sc. IV.

Senſim ſuperattolle limen pedes, nova nupta ſoſpes
Iter incipe hoc, ut viro tuo ſemper ſis ſuperſtes.

§ XV. In omina qvoniam incidimus, nec illud indictum abibit, qvod, ſi Janua ſponte aperiretur, nulla humana accedente opera, id pro ſiniſtro omine, imo pro grandi prodigio fuit habitum. Svetonius Cæſare, cap. LXXXI. *Calpurnia uxor imaginata eſt, collabi faſtigium domus, maritumq; in gremio ſuo confodi: ac ſubito cubiculi fores ſponte patuerunt.* Idem Nerone, cap. XLVI. *De Mauſoleo ſponte foribus patefactis exaudita vox eſt, nomine eum cientis.* Lampridius in Commodo:

do: *Prodigia ejus imperio & publice & privatim hæc facta ſunt: Janus geminus ſua ſponte apertus eſt.* Flavius Vopiſcus in Floriano de Tacito Imperatore: *Mortis omina hæc fuerant: Patris ſepulcrum disruptis januis ſe aperuit.* De prægrandibus templi Hieroſolymitani valvis ante ultimum excidium ſponte patefactis res ex Joſepho nota eſt. Tangit hoc Haymo Epiſcopus Halberſtadienſis Hiſtoriæ Eccleſiaſt.] haut ita pridem a Cl. Viro Joachimo Johanne Madero emendatius editæ lib. III. c. IX, his verbis: *Porta vero interioris ædis ærea, cum tanti ponderis, ut vix a XX. viris clauderetur, eſſet, vectibus & ſeris munita, nocte ultro patefacta eſt.*

§ XVI. Tanta erat interdum permittente Deo carminum magicorum virtus, ut iisdem cederent clauſæ fores, & repente reſerarentur. Apulejus, Metam. lib. I. *Commodum qvieveram; & repente impulſu majore, qvam ut latrones crederes, januæ reſerantur, imo vero fractis, & evulſis cardinibus proſternuntur.* Petronius: *Sera ſua ſponte delapſa cecidit, recluſæq; ſubito fores admiſerunt intrantem.* Facile enim asſentior Lundorpio, & Lotichio, id veneficio non caruiſſe: notatq; porro Lotichius, veneficas ſemine filicis herbæ in Vigilia D. Johannis Baptiſtæ noctu intra horam XII, certis ſuperſtitionibus collecto foribusq; admoto, omnes ſubito ſeras, & clauſtra recludere.

§ XVII. Nonnunqvam etiam in contrarium converſa vis magiæ, ut per eam incantatæ fores non potuerint recludi. Apulejus, lib. I. *Et, ut illa Medea, unius diecula a Creonte impetratis induciis, totam domum, filiamq; cum ipſo ſene flammis coronalibus deuſſerat: ſic hæc devotionibus ſepulcralibus in ſcrobem procuratis, ut mihi temulenta narravit proxime, cunctos in ſuis ſibi domibus tanta cantionum violentia clauſit; ut toto biduo non clauſtra perfringi, non fores evelli, non denïq; parietes ipſi qviverint perforari: qvoad mutua hortatione conſone clamitarent, qvam ſanctisſime dejerantes, ſeſe neq; manus ei admolituros; & ſi qvi aliud* (lego *alii*) *agitarint, ſalutare laturas ſubſidium.*

§ XVIII. Solitas itidem veneficas mulieres ſub limine domus qvædam ſuffodere, iisdemq; abſentes ciere, ex Ecloga Virgilii VIII. colligimus: in qvo ſic canit magicis ſacris operata mulier:

Has olim exuvias mihi perditus ille reliqvit,
Pignora chara ſui, qvæ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnin.

§ XIX. Nefas olim fuiſſe habitum loqvi in Janua, obſervavit Cælius Rhodiginus Antiq. Lection. lib. XV. cap. XXIII. Si verba deſideras, hæc ſunt: *Nec in janua ulla, qvacunq; eſſet hora, loqvi fas arbitrabantur. Nam Pythagoricorum & Ægyptiorum dogma ſapientum*

tum id fuit, tum Deum innuerent ſilentio colendum, a qvo ſunt rerum primordia.

§ XX. I puer! cedo claves. Claudam ſuperſtitioſos ritus. Sed neſcio qvis mihi reſpondeat, non poſſe reperiri. Abſit omen. Ad finem propero. Hoc volebam. In mentem mihi venit, pro ſiniſtro habitum fuiſſe omine, ſi claves templi appropinqvante turba reperiri non poſſent. Aut enim ego vehementer fallor, aut hoc indicare Tranqvillus voluit, qvando inter portenta Neronis caſum deſignantia refert: qvod *Votorum nuncupatione magna jam ordinum freqventia vix repertæ Capitolii claves*, cap. XLVI.

CAPUT XXXVI.

DE ADMISSIONE ET EXCLUSIONE.

Summarium.

Fines Januæ qvinam. Admisſiones erant olim ex libertis. Plura Admisſionum genera. Amici primæ, ſecundæ & tertiæ admisſionis. Excludere domo, janua.

§ I. Ad finem ventum, claudenda eſt JANUA. Erant nimirum in hunc uſum domibus præfixæ fores, ut non tantum per easdem admitterentur mortales, ſed ut iisdem etiam excluderentur, qvos averſabatur dominus ædium.

§ II.

§ II. De Admittendi verbo ſupra qvædam me afferre memini. Heic illud ſaltim annotare viſum eſt, qvod *Admiſſionales* dicerentur, qvi remoto velo hoſpites admitterent in divitum, & Principum inprimis Palatia. Alexandrum *qvaſi unum e Senatoribus, patente velo, Admiſſionalibus remotis, ſalutatum eſſe,* ſcribit in laudato Cæſare Lampridius. In Vopiſci Aureliano, Accolejus qvidam *magiſter Admiſſionum* nominatur. Ita etiam Ammianus lib. XV. *Et per admiſſionum magiſtrum, qvi mos eſt honoratior, accito eodem, ingreſſo Conſiſtorium offertur purpura.* Arrianus lib. IV. Diſſertat. vocat τὺς ἐπὶ τῦ κοιτῶνος, καὶ τὺς ἀποκλύοντας τὺς εἰσέοντας.

§ III. Hos Admiſſionales ex libertis fuiſſe, clarum ex Veſpaſiano Svetonii, cap. XIV. *Trepidum eum interdicta aula ſub Nerone, qværentemq; qvidnam ageret, aut qvo abiret, qvidam ex officio Admiſſionis ſimul expellens abire Morboniam juſſerat.* Eum enim Phœbum libertum Neronis fuiſſe, jampridem docti Viri obſervarunt. Idem hoc oſtendit Plinius, lib. XXXIII. cap. III. *Fuit & alia Claudii principatu differentia, in ſolis his, qvibus admiſſionem liberti ejus dediſſent.*

§ IV. Habebant autem Veteres plura Admiſſionum genera, ſive potius certos Admiſſionum gradus: ex qvibus etiam Amici in certas qvaſi claſſes deſcripti, primæ, ſecun-

ſecundæ, tertiæ Admiſſionis dicerentur. Seneca de Benef. lib. VI. cap. XXXIV. *Apud nos primi omnium Gracchus & Livius Druſus inſtituerunt ſegregare turbam ſuam, et alios in ſecretum recipere, alios cum pluribus, alios cum univerſis. Habuerunt itaq; iſti amicos primos, habuerunt & ſecundos, nunqvam veros. Amicum vocas, cujus diſponitur ſalutatio? aut poteſt hujus tibi patere fides, qvi per fores maligne apertas non intrat, ſed illabitur?* Idem alio loco: *Non ſunt iſti amici, qvi agmine magno januam pulſant, qvi in primas & ſecundas admiſſiones digeruntur.* Idem de Clementia, lib. I. cap. X. *Ignovit abavus tuus victis. nam ſi non ignoviſſet, qvibus imperaſſet? Salluſtium, & Coccejos, & Duillios, & totam cohortem primæ admiſſionis, ex adverſariorum caſtris conſcripſit.*

§ V. De Admiſſionibus pro tempore ſatis. Ad excluſionem me accingo. Neq; tamen ipſe qvemqvam a Janua noſtra excludam. Admittam omnes: modo qvid reperiant, qvod ipſis, qvod me dignum ſit. Hoc dico. Excludendi verbum in hoc genere freqventiſſimum eſſe: qvod aliqvot exemplis firmabo. Terentius, Evnucho:

Credo, ut fit, miſera præ amore excluſit hunc foras.

Plautus Menœchmis act IV. Sc. III.

Abiit intro: occluſit ædes: nunc ego ſum excluſiſſimus

Juvenalis, Sat. IV.

Excluſi exſpectant admiſſa obſonia Patres.

Idem Sat. VI.

Hæc dabit affectus, ille excludetur amicus
Jam ſenior, cujus barbam tua janua vidit.

Svetonius, Othone cap. III. *Creditur* (Otho) *non modo miſſos ad arceſſendam* (Poppæam Sabinam) *non recepiſſe, ſed ipſum etiam* (Neronem) *excluſiſſe qvondam pro foribus adſtantem miſcentemq; fruſtra minas & preces, ac depoſitum repoſcentem.* Apulejus, Apologia: *Hiccine filius hæres, qvi te in ipſo fratris ſui funere advocat perditiſſimorum juvenum manu voluit excludere e domo, qvam ipſa donaveras?* Ambroſius Epiſt. XV. *Adverſarius ſpiritus ſe immiſit in cor Judæ, & comminuit animæ ejus januas, ne poſſet reſiſtere, furem excludere.* Admittere & excludere eleganter conjungit Plinius in Panegyr. *Obſervabantur foribus horror & minæ & par metus admiſſis & excluſis.* Reliqva ſeqventi capite admittemus.

Caput XXXVII.

DE RIDICULIS AMANTIUM EXCLUSORUM DICTIS ET FACTIS.

Summarium.

Amantes excluſi prodeambulabant præ foribus. Screatu vel ſibilo, ſignum dabant. Amatoriam

toriam cantilenam cantabant. Κλαυσίθυρον. Foribus interdum incidebant amores ſuos. Blandiebantur januæ. Vino adſpergebant. Ungebant. Oſculabantur. Excluſorum lacrumæ. In limine domus recubabant. Coronabant fores. Capiti ſuo detrahebant coronam. Ebrii coronati. Exſtinctæ faces amantium. Propertius leviter tentatus. Faces projectæ. Minæ de incendio domus. Carbonibus famoſum carmen inſcribebant Januæ. Convicia januæ dicta. Occentare oſtium. Clamores amantium. Blanditiæ conviciis miſtæ. Janua durius pulſata, calcibus petita, effracta. Concluſio.

§ I. In Amoribus finiemus noſtrum de Januis libellum, ſive potius in ſtolidis amantium moribus. Admittemus Amaſios in hanc tractationem, qvandoqvidem illos negata nocte excluſerunt amaſiæ; ſed ita eos admittemus, ut ex illorum ſtultitia juventus diſcat ſapere, nec ita ſe deriſui & deſpicatui det non prudentibus tantum, ſed & ipſi vulgo.

§ II. Veſpere igitur a cœna vel e convivio reduces Amaſii tamdiu vicos & angiportus perſtrepebant, donec ad exoptatum corculi ſui limen pervenirent. Hic ſi non adeſſet ſtatim Chryſis, & in ipſo aditu domus occurreret, & in amplexus rueret, aut e feneſtra proſpectaret, prodeambulabant pauliſper præ foribus, aut ſcreatu, vel ſibi-

lo ſignum ſuæ præſentiæ dabant. Catullus Carm. XV.

-- -- -- Nihil veremur
Iſtos qui in platea modo huc, modo illuc
In re prætereunt ſua occupati.

Tibullus, lib. I. Eleg. V.

Et ſimulat tranſire domum, mox deinde recur-(rit)
Solus & ante ipſas excreat usq; fores.

Apulejus, lib. VIII. *Sed heus tu, inqvit Charite, qvam probe veſte contectus, omniq; comite viduatus, prima vigilia fores meas tacitus accedas, unoq; ſibilo contentus, nutricem iſtam meam opperiare: qvæ clauſtris adhærens excubabit adventui tuo. nec ſecius pateſactis ædibus acceptum te nullo lumine conſcio ad meum perducet cubiculum.* Idem, lib. IX. *Jamq; clauſis & obſeratis foribus, uxoris laudata continentia, januam pulſat, ſibilo etiam præſentiam ſuam denuntiante.*

§ III. Qvod ſi ad illud ſignum nondum advolaret caſta, ſi diis placet, virgo, amatoriam cantilenam cantabant hi noctambuli. Ovidius, Faſtorum lib. V.

Primus amans carmen vigilatum nocte negata
Dicitur ad clauſas concinuiſſe fores.

Idem, lib. V. Faſtor.

Ebrius ad durum formoſæ limen amicæ
Cantat.

Et lib. III. Amor. Eleg. VII.

Ille ego Muſarum purus, Phœbiq; ſacerdos,
Ad rigidas canto carmen inane fores.

§ IV

§ IV. Exemplum ejusmodi cantilenæ amatoriæ habemus venuſtiſſimum apud Plautum, Curcul. act. I. Sc. II. v 57. qvod meretur audiri; non ut formulam habeant adolescentes, ſed ut ineptias videant.

Peſſuli, heus peſſuli, vos ſaluto lubens,
Vos amo, vos volo, vos peto, atq; obſecro,
Gerite amanti mihi morem amœniſſimi:
Fite cauſa mea Lydi barbari,
Suſſilite obſecro, & mittite iſthanc foras,
Qvæ mihi miſero amanti ebibit ſangvinem.
Hoc vide ut dormiunt, peſſuli peſſumi,
Nec mea gratia commovent ſe ocius.
Reſpicio nihili meam vos gratiam facere.

Nec alius generis videtur Oda X. lib. III. Carminum Horatii. Græci hanc cantilenam vocabant κλαυσίθυρον, qvod τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, hoc eſt nocte concubia caneretur.

§ V. Nonnunqvam in perenne amoris ſui teſtimonium ſolebant ejusmodi cantilenam aut ipſis foribus incidere, aut etiam tabellæ inciſam in poſtibus amatæ ſuſpendere. Hinc Elegia qveritur apud Ovidium, lib. III. Amor. I.

Ah qvoties foribus duris inciſa pependi,
Non verita a populo prætereunte legi.

§ VI. Sed ut ſolent ſapientes omnia prius experiri, qvam ad extrema deveniant: ita hi qvoq; ſingula cum ratione admini-

ſtrabant, donec cum nihil ſe proficere ſentirent, aliam inſiſterent viam. Nam blandiebantur januæ, & tamqvam qvædam Panda eſſet Dea, ejus opem ſollicite implorabant. Hinc apud Propertium qveritur janua, lib. I. Eleg. XVI.

Ille meos nunqvam patitur reqvieſcere poſtes,
Arguta referens carmina blanditia.

Ovidius de Arte mala lib. II.

Poſtibus & duræ precibus blandire puellæ.

§ VII. Interdum Januam vino adſpergebant, ut vel odore hoc fragranti excitaretur amaſia, aliamq; mentem ſumeret. Plautus Curcul. Act. I. Sc. I.

Eaq; extemplo ubi vino has conſperſi fores,
De odore adeſſe me ſcit, aperit illico.

Et ſtatim;

-- Agite, bibite, feſtivæ fores,
Potate, ſite mihi volentes propitiæ.

Hinc etiam ſeqventem ſcenam ſic orditur Lena.

Flos veteris vini meis naribus objectus eſt.
Ejus amor cupidam me huc prolicit per tenebras.

§ VIII. Eundem in finem ungvento nonnunqvam perfundebant fores. Lucretius, lib. IV. v. 1172.

At lacrumans excluſus amator limina ſæpe
Floribus & ſertis operit, poſteſq; ſuperbos
Ungit amaracino.

§ IX.

§ IX. Nec mirum ſi poſtes redditi ſuperbi, qvoniam etiam oſculis honorabantur. Lucretius eodem loco:

-- et foribus miſer oſcula figit.

Propertius, lib. I. Eleg. XVI.

Ante tuos qvoties verti me perfida poſtes.
Oſculaq; impresſis nixa dedi gradibus.

§ X. Et ut eo magis rigorem mollirent rigidarum mentium, flumina lacrumarum his miſcebant officiis. Martialis, libr. X. Epig. XIII.

Ad nocturna jaces faſtoſæ limina mœchæ,
Et madet heu lacrumis janua ſurda tuis.

Cetera loca de lacrumis paſſim immiſta reliqvis nugis leges.

§ XI. Qvi patientiores eſſent,

-- -- poſuere in limine duro
Molle latus:

ut canit Ovidius, lib. XIV. Metam. Horatius, lib. III. Od. X.

Non hoc ſemper erit liminis, aut aqvæ
Cœleſtis patiens latus.

Et Epodon libro, Od. XI.

-- -- Ferebar incerto pede
Ad non amicos, heu mihi poſtes, & heu
Limina dura qvibus lumbos & infregi latus.

Propertius, lib. I Eleg. XVI.

Janua vel domina penitus crudelior ipſa,
Qvid mihi tam duris clauſa taces foribus?

Cur nunqvam reſerata meos admittis amores,
Neſcia furtivas reddere mota preces?
Nullane finis erit noſtro conceſſa dolori?
Triſtis & intepido limine ſomnus erit?
Me mediæ noctes, me ſidera prona jacentem,
Frigidaq; Eoo me dolat aura gelu.

Idem lib. II. Eleg. XVII.

Nunc jacere, et duro corpus juvat impia ſaxo.

Et ſtatim:

Nunc licet in triviis ſicca reqvieſcere luna.

Tibullus, lib. II. Eleg. IV.

At mihi per cædem & facinus ſunt dona paranda,
Ne jaceam clauſam flebilis ante domum.

Ovidius, lib. III. Amor. Eleg. X.

Ergo ego ſuſtinui foribus tam ſæpe repulſus,
Ingenuum dura ponere corpus humo.

Et mox:

Excubui clauſam, ſervus ut, ante domum.

Idem de Arte Amandi, lib II.

Clauſa tibi fuerit promiſſa janua nocte,
Perfer & immunda ponito corpus humo.
Forſitan & vultu mendax ancilla ſuperbo,
Dicet, qvid noſtras obſidet ille fores?

De Remedio Amoris, lib. I.

Sic mihi juravit, ſic me jurata fefellit;
Ante ſuas qvoties paſſa jacere fores?

Idem lib. II. ejusdem argumenti:

Dixerit, ut venias pacta tibi nocte, venito:
Veneris, & fuerit janua clauſa, feres.

Nec

Nec dic blanditias, nec dic convicia poſti,
Nec latus in duro limine pone tuum.

§ XII. Satis diu hæſimus in limine. Erigemus nos, & coronas contemplabimur, qvas foribus dabant Amatores. Propertius, libr. I. Eleg. XVI. Januam inducit loqventem:

Et mihi non deſunt turpes pendere corollæ.

Tibullus, lib. I. Eleg. II.

Te meminiſſe decet, qvæ plurima voce peregi
Supplice, cum poſti florida ſerta darem.

Ovidius, lib. I. de Rem. Am.

Effice nocturna frangatur janua rixa,
Et tegat ornatas multa corona fores.

Idem, Metam, lib. XIV.

Interdum madidas lacrumarum rore coronas,
Poſtibus intendit.

Et eodem libro:

Dixit & ad poſtes ornatos ſæpe coronis
Humentes oculos, & pallida brachia tollens.

Catullus, carm. LIX.

Mihi januæ freqventes, mihi limina tepida.
Mihi floridis corollis redimita domus erat,
Linqvendum ubi eſſet orto mihi ſole cubiculum.

Athenæus lib. XV. ex verſione Dalechampii. *Coronant valvas illorum, qvos amant, honoris cauſa, perinde ac templi cujusdam Dei veſtibulum, non qvidem illis qvos amant, ſed amori Deo coronas dicantes; aut, qvod illum, qvem amant, imaginem putant Amoris Dei, adesq; hu-*

jus delubrum, eorum limini, qvos amant, coronas appendunt.

§ XIII. Solebant autem has coronas ſuo capiti detrahere, & foribus amicæ dedicare. Ovidius, lib.I.Amor.Eleg. VI.

At tu non lætis detracta corona capillis
Dura ſuper tota limina nocte jace.

Idem lib.II.de Arte:

Poſtibus & duræ precibus blandire puellæ,
Et capiti demtas limine pone roſas.

§ XIV. Ebrios enim fuiſſe coronatos, facile licebit demonſtrare. Plautus Amph. III.IV.

Capiam coronam mihi in caput; asſimulabo me eſſe ebrium.

Ovidius lib.V.Faſtor.

Tempora ſubtilibus pinguntur tecta coronis,
Et latet injecta ſplendida menſa roſa,
Ebrius incinctis philura conviva lapillis.

Lib.IX.Metam.

-- -- *Qvam ſi conviva jaceret*
Inter plena meri redimitus pocula ſertis.

Claudianus de Bello Gildonico:

-- *Mixtis redolent ungventa coronis,*
Crinitos inter famulos, plebemq; canoram
Umbratus dux ipſe roſis, & marcidus ibat
Ungventis, crudusq; cibo.

Virgilius Ecloga VI.

Silenum pueri ſomno videre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.

Serta

Serta procul tantum capiti delapſa jacebant.

Propertius appoſite ad noſtrum ſcopum, lib. III. Eleg. II,

Qvippe coronatos alienum ad limen amantes,
Nocturnæq; canes ebria ſigna fugæ.

§ XIV. Parum abeſt, qvin ſcripſiſſe cenſeam Propertium:

Nocturnasq; canes ebria ſigna faces.

Notum enim eſt cum facibus circumerrare ſolitos hoc hominum genus: qvas interdum ſolebant exſtingvere, ne a vicinis, aut prætereuntibus agnoſcerentur. Perſius, Sat. V.

-- An rem patriam rumore ſiniſtro
Limen ad obſcœnum frangam, dum Chryſidis udas
Ebrius ante fores exſtincta cum voce canto.

§ XV. Nonnunqvam has faces indignabundi ſolebāt abjicere ad amicæ limen. Propertius, lib. I. Eleg. XVI.

Semper & excluſi ſigna jacere faces.

§ XVI. Imo exuſtionem domus iisdem minitabantur. Ovidius, libr. I. Amor. Eleg. VI.

-- -- Excute poſte ſeram.
Aut ego jam ferroq; igniq; paratior ipſe,
Qvam face ſuſtineo tecta ſuperba petam.

Plautus, Perſa. IV. IV.

At enim illi noctu occentabunt oſtium, exurent fores.

Qvid ibidem ſit *Occentare oſtium*, mox apparebit.

§ XVII.

§ XVII. Ab his facibus deſumſiſſe reor carbones, qvibus famoſum aliqvando foribus inſcribebant carmen. Huc refero illud Plauti, II. III. v. 74.

Impleantur meæ fores elogiorum carbonibus.

ubi ex Mss. qvidam præferunt *elegeorum*. Ut & iſta Catulli, carm. XXXV.

-- -- *Namq; totius vobis*
Frontem tabernæ titionibus ſcribam.

Ita jamdudum cenſui legendum eſſe, nec qvidqvam probans illud, *Scipionibus*, qvod tamen Scaligero, in emendandis alias Poëtis ſatis liberali, placuiſſe miror. Verum poſtea vidi, non eſſe cur hujus emendationis laureolam mihi vendicarem: cum idem in mentem venerit Grutero, *Suſpicionum lib. II. cap. II.* De famoſis his carminibus qveritur apud Propertium janua, lib. I. Eleg. XVI.

Nec poſſum infamis dominæ defendere noctes,
Nobilis obſcenis tradita carminibus.

§ XIIX. Carbones alioqvin inter inſtrumenta ſcriptoria fuiſſe in proclivi oſtendere. Perſius, Sat. V.

Qvæq; ſeqvenda forent, & qvæ vitanda viciſſim,
Illa prius creta, mox hæc carbone notaſti.

Martialis, lib. XII. Epig. LXII.

Qvi carbone rudi, putriq; creta
Scribit carmina.

§ XIX. Neq; ſatis erat hac injuria afficere januas, & januæ dominas, porro multa con-

convicia dicebant poſtibus, eosdemq; diris omnibus devovebant. Tibullus lib. I, Eleg. II.

Janua difficilis dominæ, te verberet imber,
Te Jovis imperio fulmina miſſa petant.
Janua jam pateas uni mihi victa qverelis,
Nec furtim verſo cardine aperta ſones.
Et mala ſi qva tibi dixit dementia noſtra,
Ignoſcas, capiti ſint precor illa meo.

Idem, de Cupidine, lib. II. Eleg. I.

-- -- Hic dicere juſſit
Limen ad iratæ verba pudenda ſenem.

Ovidius, lib. II. de Remedio Amoris.

Nec dic blanditias, nec dic convicia poſti.

Et lib. III.

Ante fores jaceant, crudelis janua! clament,
Multaq; ſubmiſſe, multa minanter agant.

Propertius, lib. I. Eleg. XVI.

Janua vel domina penitus crudelior ipſa,
Qvid mihi tam duris clauſa taces foribus?

Et paulo poſt:

Te non ulla meæ læſit petulantia lingvæ,
Qvæ ſolet irato dicere verba loco.

§ XX. Atqve hoc eſt, qvod Plautus dixit, *Occentare oſtium* in Mercatore, Act. II. Sc. III.

Contemplent, conſpiciant omnes, nutent, nictent, ſibilent,
Vellicent, vocent, moleſti ſint, occentent oſtium.

Lo-

Locum ex Perſa jam tum laudavimus. Pulchre de hac voce Feſtus: *Occentare dicebant pro convicium facere, cum id clare, & cum qvodam canore fieret, ut procul exaudiri poſſit: qvod turpe habebatur, qvia non ſine cauſa fieri putatur.* In meliorem tamen partem accipit Plautus, in Curcul. I. II. ubi Phædromus adoleſens inqvit: *Qvid ſi adeam ad fores, atq; occentem?*

§ XXI. Solitos alias vocaliter clamare, ac de injuria ſibi facta clare conqveri amaſios, itidem ex Poëtis docemur. Propertius, lib. II. Eleg. XIX.

Nulla neq; ante tuas orietur rixa feneſtras,
Nec tibi clamatæ ſomnus amarus erit.

Tibullus, lib I. Eleg. V.

Heu canimus fruſtra, nec verbis victa pateſcit
Janua.

§ XXII. Interdum, ut mire variant amantum mores, blanditias conviciis miſcebant. Ovidius, lib. I. de Rem. Am.

Et modo blanditias, rigido modo jurgia poſti
Dicat, & excluſus flebile cantet amans.

§ XXIII. Deniq; cum nec ſvavis cantilena, nec vini aut ungventorum odor, nec oſcula poſtibus reddita, nec vis lacrumarum, nec mora diuturnior in limine, nec coronæ foribus ſuſpenſæ qvidqvam proficerent; nec convitia & minæ, vel ſola, vel blanditiis miſta elicere poſſent amatam, ma-

major vis adhibita eſt, ita ut janua fortius pulſaretur, calcibus inceſſeretur, eadem, ut & feneſtræ lapidibus peterentur, cardines effringerentur. Horatius lib. I. Carm. Od. XXV.

Parcius junctas qvatiunt feneſtras
Ictibus crebris juvenes protervi,
Nec tibi ſomnos adimunt: amatq;
Janua limen.

Sic iterum apud Propertium Janua qveritur his verbis:

Nunc ego nocturnis potorum ſaucia rixis
Pulſata indignis ſæpe qveror manibus.

Tibullus, lib. I. Eleg. I.

Nunc levis eſt tractanda Venus, dum frangere poſtes
Non pudet, & rixas inſeruiſſe juvat.

Apulejus Apologia, de Herennio Rufino: *Diebus ac noctibus ludibrio juventutis, janua calcibus propulſata, feneſtræ canticis circumſtrepitæ.* Et denuo Propertius, lib. II. Eleg. V.

Nec tibi perjuro ſcindam de corpore veſtes,
Nec mea præcluſas fregerit ira fores.

Idem, lib. III. Eleg. ult.

Limina jam noſtris valeant lacrumantia verbis,
Nec tamen irata janua fracta manu.

§ XXIV. Qvid igitur mirum, ſi poſtea de vi conqveſtæ ſunt amaſiæ? Apud Tibullum, lib. I. Eleg. X.

-- *Sciſ-*

-- -- -- ſciſſoſq; capillos
Fœmina, perfractas conqveriturq; fores.

§ XXV. Verum ſatis diu hæſimus in his ineptiis. Qvapropter deſino, Deumq; oro, ut Sancto ſuo Spiritu regat juventam, ne unqvam aliqvid ex pravis hiſce moribus asſumat, eoq; longius a Virtutis & Honeſtatis janua aberret. Atqve is ipſe Sacroſanctus Spiritus & lectori meo, & mihi ſemper adſit, ut devotis precibus divinæ miſericordiæ fores pulſemus, ac per JESUM CHRISTUM, firmiſſimam ſalutis noſtræ januam admiſſi cœleſte palatium intremus.

FINIS.

* * *

IN calce hujus Scripti ut iterum Te compellem, Lector Optime, neceſſarium eſſe duco: Libellum hunc, qvi nunc demum ad manus tuas venit, prope jam ante ſeſqviannum, cum Rectorem Salfeldenſis Scholæ agerem, perfeci; id qvod præter alia plura, & ad Magnificum Dominum Cancellarium Saxo-Altenburgicum, & ad Te perſcriptæ docebunt epiſtolæ. Qvæ mox ſecuta eſt loci ac vitæ generis mutatio inprimis mihi obſtitit, qvo minus ut ſtatim ederetur, rem conficere potuerim. Huc etiam accedunt, qvam operæ typographicæ mihi injecerunt remoræ. Nam poſtqvam ſcriptum hoc per aliqvot menſes in Jenenſis typographi manibus hæſit, qvi aliis laboribus diſtrictus ad hanc opellam ſe accingere non poterat, ex voluntate magni cujusdam Mæcenatis & Patroni mei ad typographum Altenburgenſem devolutum eſt negocium, qvi itidem tamen ad alia ſubinde vocatus tam cito ac ſperaveram, non valuit abſolvere. Qvoniam igitur in alienis plerumqve manibus commentatio iſta hæſit, non fuit mihi integrum, non nulla, qvæ lectio ulterior ſubminiſtravit, addere, qvædam etiam immutare: tum vero, qvem ſemel acceperat habitum propter certas cauſas ei placuit relinqvere.

T Poſt-

Poſtea vero qvam ſingulæ plagulæ Altenburgo fuerunt transmiſſæ, & Index Rerum ac Verborum, qvi antea ad capita & inciſa ducebat, paginarum numeris aptandus erat, obſervationes qvasdam margini allevi: qvarum potiores hoc loco tecum communicare decrevi. Hoc inſtitutum ut vertas bene, meaq; ſi qvæ offenderis, παροράματα æqvo animo feras, obnixe rogo. Scribebam in inclyta Academia Salana XIII. Kl. Martii An. Ær. Chr. cIↃ IↃc LXXII.

ADDENDA.

Cap. I. pag. 4. § V.

JAnus a Janua nomen accepit.] Ita Tertullianus de Corona Militis cap. XIII. *Chriſtianus nec januam ſuam laureis infamabit, ſi norit qvantos Deos etiam oſtiis Diabolus affinxerit, Janum a janua, Limentinum a limine, Forculum & Cardeam a foribus & cardinibus, & apud Græcos Thyræum Apollinem, & Antelicos dæmonas.* Et clarius de Idololatria cap. XV. qvem locum cap. III. § XXIII. laudavimus.

Pag. 8. § XIX.

Vocem θυρεὸς, qvæ *ſcutum* denotat, à Græco θύρα derivamus, ſecuti communem Etymologorum ſententiam. In alia tamen opinione eſt Vir Summus Samuel Bochartus, qvi lib. I. Canaan cap. XLII. pag. 745. pere-

peregrinum vocabulum eſſe cenſet. Qvam fœde erraverit Ruffinus in verſione hujus vocis apud Euſebium præclare monuit Amicus meus ſingularis, Vir Clariſſ. Joachimus Johannes Maderus Præfat. ad Haimonis Hiſtoriam Eccleſiaſticam non ita pridem à ſe correctius editam.

Cap. III. § XIII. pag. 18.

Adverbio *Oſtiatim* elegantiſſime utitur Cyprianus libr. II. Epiſt. XI. his verbis: *Ac ne eorum furens audacia unqvam deſiſteret, hic qvoq; in ſchiſmatis partes CHRISTI membra diſtrahere, & catholicæ Eccleſiæ corpus unum ſcindere ac laniare nituntur, ut oſtiatim per multorum domos, vel oppidatim per qvasdam civitates diſcurrentes obſtinationis ſuæ, & erroris ſcisſi* (qvid ſi legas ſpiſſi?) *ſibi qværant comites.*

Eod. cap. § XV. pag. 19.

Ad *Oſtiarium tributum* non male fortaſſis etiam hæc Tertulliani retuleris lib. I. ad Nationes cap. X. *Dei vero, qvi magis tributarii magis ſancti, imo qvi magis ſancti, magis tributarii, majeſtas conſtituitur in qvæſtum: negotiatio religione proſcribitur, ſanctitas locationem mendicat: exigitis mercedem pro ſolo templi, pro aditu ſacri, pro ſtipitibus* (malim *liminibus*,) *pro oſtiis.*

Cap. VII. § IX. p. 36.

Laudavimus ibidem Cypriani tractatum *de Sina & Sion.* Cypriano vulgo is tribuitur.

 Sed

Sed ab emunctioris naris hominibus inter ſuppoſititios hujus Doctoris fœtus refertur, id qvod vel hoc ipſo, qvem nos laudavimus, loco inductus facit Eraſmus, qvando Annotationibus in Opera Cypriani ita ſcribit: *Phraſis, imo genius hujus operis totus abeſt ac diſſidet a Cypriani ſtylo, ſive ſpectes elegantiam orationis, ſive eruditionem ſacram, ſive ardorem animi. Mihi videtur eſſe fragmentum alicujus Commentarii. Jam ut nihil aliud, vel illud unum mihi perſvaſerit opus non eſſe Cypriani, qvod ſerio recenſet hic, qvisqvis eſt, frigidiſſimum commentum de qvatuor elementis, qvibus apud Hebræos componitur Adam, & qvatuor mundi plagas, qvas is neſcio qvo conſilio ſtellas appellat, qvarum ſingulæ apud Græcos incipiant a ſingulis Hebraici nominis elementis. Deinde alterum multo frigidius, de numero qvem conſtituunt apud Græcos eadem elementa, α. δ. α. μ. & tamen hoc viſum eſt Auguſtino idoneum, qvod ſerio referret enarrans Johannis caput II.*

Eodem Cap. §. XXI. p. 41.

Meminit *Cardeæ* Deæ idem Tertullianus lib. II. ad Nationes cap. XV.

Cap. VIII. §. VI. pag. 48.

De *Salutatoribus* & *Deductoribus* apud Veteres ex Q. Cicerone & Seneca qvædam attuli. His inſignem addo Cypriani locum ex Epiſt. II lib. II. *Qvippe illum vides, qvi amictu clariore conſpicuus fulgere ſibi videtur in pur-*

purpura. Qvibus hoc ſordibus emit, ut ſulgeat? qvos arrogantium faſtus prius pertulit? qvas ſuperbas fores matutinus ſalutator obſedit? qvot tumentium contumelioſa veſtigia ſtipatus clientium cuneis ante praceſſit? ut ipſum etiam ſalutantum comes poſtmodum pompa praecederet, obnoxia non homini, ſed poteſtati.

Eod. Cap. §. VII. pap. 49.

Verbo *Eliminare* uſus etiam Tertullianus lib. I. ad Nationes cap. X. *Liberum Patrem,* inqvit, *cum ſocru ſua Conſules Senatus auctoritate, non Urbe ſolummodo, verum tota Italia eliminaverunt.* Eadem pœne verba reperias in Apologetico cap. VI. Idem lib. II. ad Nation. cap. VII. *Criminatores Deorum Poëtas eliminari Plato cenſuit.*

Eod. Cap. §. IX. pag. 50.

In ipſo limine. Adde Tertulliani locum, ex cap. VIII. lib. de Monogamia: *Ecce ſtatim qvaſi in limine duae nobis antiſtites Chriſtianae ſanctitatis occurrunt.*

Eod. Cap. §. XIIX. pag. 53.

De loco Arnobii lib. IV. (in qvo poſt verbum *ſuſtinere,* legatur, *credat*) videatur etiam Jacobus Gothofredus in Notis ad lib. II. Tertulliani ad Nationes cap. XV.

Cap. XIII. §. V. pag. 80.

Poſt Prudentii verſus adde ſeqventia. Idem in paſſione S. Vincentii v. 349.

Hic obſeratis vectibus
Denſæ ſpecum caliginis
Splendore lucis advenæ
Micuiſſe clauſum viderat.

Ac iterum in paſſione S. Laurentii v. 477.

Qvi templa claudat vectibus
Valvas eburnas obſtruat.

Cap. XVI. § XVI. pag. 99.

Cellam Janitoris Aurelius Victor in Cæſaribus vocat *tugurium*. *A. Vitellius*, inqvit, *productus e tugurio, qvo ſe abdiderat, janitoris, injecto laqveo parricidarum more ad ſcalas Gemonias protractus.*

Eod. Cap. § XXIII.

Phraſin iſtam *Servare domum* eleganter expreſſit Prudentius hymno II. Periſteph. v. 312.

Hoc cum ſtuperet territus,
Obſeſſor atri liminis:
Qvem cura pernox manſerat,
Servare feralem domum.

Nec minus ſcite verbum *Obſervare* de Janitoribus adhibuit Seneca de Conſtantia Sapientis cap. XV. *Domus hæc ſapientis anguſta, ſine cultu, ſine ſtrepitu, ſine apparatu, nullis obſervatur janitoribus, turbam venali faſtidio digerentibus: ſed per hoc limen vacuum, & ab oſtiariis liberum, fortuna non tranſit.*

Eod.

Eod. Cap. pag. 115. poſt § XLIV. hæc inſeri poſſunt.

Vilem qvoq; Oſtiariis fuiſſe cibum facile id. Jacobo Gothofredo Notis in lib. II. Tertulliani ad Nationes cap. XV. affirmanti crediderim.

Ibid. § XLV.

Janitorem carceris nobis qvoq; ſiſtit Prudentius hymno II. Periſteph. v. 346.

Tunc ipſe manceps carceris,
Et vinculorum janitor,
Ut ſert vetuſtas conſcia,
Repente CHRISTUM credidit.

Cap. XVIII. § I. fine pag. 120.

Nondum, hæc cum ſcriberem, prodierat novum & inſigniter locupletatum Opus *Antiqvitatum Biblicarum* laudati Joh. Cunradi Dieterici, qvod ſuperiori anno Gieſſæ in lucem dedit Joh. Juſtus Piſtorius.

Cap. XIX. § III. pag. 127.

Suſpicatus ſum ibidem, Durandum ex Iſidoro de Divinis Officiis qvædam deſumſiſſe; ſed cum nuper daretur ipſum Iſidorum inſpicere, verba illa de *excommunicatis repellendis* clare expreſſa non reperi. Adſcribam tamen integrum locum, qvi habetur lib. II. cap. XIV. *Oſtiarii ſunt, qvi in Veteri Teſtamento Janitores Templi vocabantur, qvi præerant portis Templi Hieruſalem, qviq; per vices ſuas omnia interiora templi, vel exteriora cuſtodiebant.*

bant. Hi deniq; inter ſanctum & iniqvum diſcernentes, eos tantum, qvi ſunt in Eccleſia, recipiunt. Intrare enim templum niſi per eos non poſſumus. Habent enim in poteſtate tam bonos recipiendi, qvam rejiciendi indignos.

Cap. XXIII. §. VI. pag. 153.

Non omittendus Theophraſti locus inſignis Hiſtor. Plantar. lib. V. cap. V. qvo poſt earum arborum ſeriem, qvæ vetuſtatem minime ſentiunt, hæc addit: Τέτων δὲ χρονιώτατα δοκεῖ τὰ κυπαρίτλινα εἶναι. τὰ γὰν ἐν Ἐφέσῳ ἐξ ὧν αἱ θύραι τε νεὼ τεθησαυρισμένη, τέτλαρας ἔκειντο γενεάς. *Harum autem maxime diuturna videtur eſſe cupresſina materies, ex qva fabricatæ templi Epheſini valvæ per qvatuor generationes incorruptæ durarunt.*

Cap. XXIV. §. 16. pag. 168.

Eopſe cum hæc ſcriberem tempore laudatus Johannes Juſtus Oldecopius, Epſtorffio evocatus Hannoveram conceſſit, ac in florentiſſima ac nitidiſſima illa civitate ad templum D. Ægidii V. D. Paſtor conſtitutus eſt, qvemadmodum paulo poſt ex ipſius Oldecopii, Fautoris & Amici mei ſingularis, epiſtola ad me ſcripta intellexi.

Cap. XXVIII.

Egimus hoc Capite de Inſcriptionibus Januarum. Huc referas obſervationem illam ſingularem, qvod olim metatores (no-

ſtri

ſtri homines ſolent vocare, die Qvartier-meiſter) januis olim inſcripſerint hoſpitaturi nomen, qvod ſub gravi pœna delere nefas erat. Sic enim reſcripſerunt Impp. Valentinianus, Theodoſius & Arcadius, leg. I. Cod. de metatis & epidemeticis: *Si qvis metatorum noſtrorum manum, qva deputatas ſingulis qvibusq; domus denotant, & poſtibus hoſpitaturi nomen adſcribunt, delere non dubitaverit: ad inſtar falſi reus conſtituti hujus auctoritate teneatur.*

Cap. XXIX. pag. 203.

Ad teſtimonia Poëtarum de armis in foribus templorum fixis refer etiam hoc Ovidii lib. V. Faſtor. de templo Martis Ultoris:

Perſpicit in foribus diverſæ tela figuræ
Armaq; terrarum milite victa ſuo.

Cap. XXX. §. XXIV. pag. 224. 225.

Oſtendi hoc in loco priſcos Chriſtianos damnaſſe coronatas fores, atq; id aliqvot Tertulliani teſtimoniis confirmavi. His adde ſeqventia ejusdem Tertulliani lib. de Idololatria cap. XV. qvæ eo libentius legeris, qvod alia plura ad Antiqvitates Januarum pertinentia complectantur. *Etiam apud Græcos Apollinem Thyræum, & Antelicos dæmonas oſtiorum præſides legimus. Hæc igitur ab initio prævidens Spiritus S. etiam oſtia in ſuperſti-*

tionem ventura præcecinit per antiqviſſimum Prophetam Enoch. Nam & alias alia oſtia in balneis adorari videmus. Si autem eorum ſunt, qvæ in oſtiis adorentur, ad eos & lucernæ & laureæ pertinebunt. Idolo feceris, qvicqvid oſtio feceris. Hoc in loco ex auctoritate quoq; Dei conteſtor, qvia nec tutum eſt ſubtrahere, qvodcunq; uni fuerit oſtenſum, utiq; omnium cauſa. Scio, fratrem per viſionem eadem nocte caſtigatum graviter, qvod januam ejus ſubito annuntiatis gaudiis publicis ſervi coronaſſent. Et tamen non ipſe coronaverat, aut præceperat, nam ante proceſſerat, & regreſſus deprehenderat factum. Et poſt pauca: *Accendant igitur qvotidie lucernas, qvibus lux nulla eſt, adfigant poſtibus lauros poſtmodum arſuras, qvibus ignes imminent: illis competunt & teſtimonia tenebrarum, & auſpicia pœnarum. Tu lumen es mundi, & arbor virens ſemper. Si templis renuntiaſti, ne feceris templum januam tuam. Minus dixi: Si lupanaribus renuntiaſti, ne induxeris domui tuæ faciem novi lupanaris.*

Cap. XXXIV. § XXVIII.

pag. 255.

Docui ibidem ſtatuas circa templorum valvas a Veteribus fuiſſe poſitas. Sic Romæ in aditu templi Martis Ultoris ante fores ab utroq; latere Martis & Veneris ſtatuæ erant, Ovidio teſtante lib. II. Triſtium:

Stat Venus Ultori juncta viro, ante fores.

Cap.

Cap. XXXV. § XV. pag. 268.

Exemplis hoc loco confirmavi, pro ſiniſtro omine fuiſſe habitum, ſi ſponte aperiretur janua. De porta Januali afferam illuſtrem Macrobii locum Saturnal. lib. I. cap. IX. *Cum bello Sabino, qvod virginum raptarum gratia commiſſum eſt, Romani portam, qvæ ſub radicibus collis Viminalis erat, qvæ poſtea ex eventu Janualis vocata eſt, claudere feſtinarent, qvia in ipſam hoſtes ruebant: poſtqvam eſt clauſa, mox ſponte pateſacta eſt: cumq; iterum ac tertio idem contigiſſet; armati plurimi pro limine qvia claudere neqvibant, cuſtodes ſteterunt, cumq; ex alia parte acerrimo prælio certaretur: ſubito fama pertulit fuſos a Tatio noſtros.*

§ De valvis templi Hieroſolymitani ante ultimum excidium ſponte patefactis ita Johannes Sarisberienſis de Nugis Curialium lib. II. cap. IV. ex Joſepho. *Sed & janua interioris ædis, qvæ reſpiciebat ad Orientem, cum eſſet ære ſolido induta, ac proinde immenſi ponderis, qvæ vix viginti viris ſummo conatu impellentibus clauderetur, ferreis qvoq; vectibus & ſeris munita, ac peſſulis in altum demisſis teneretur obſtricta, repente hora noctis ſexta, prima & viceſima die menſis apparuit ſponte patefacta.*

§ Eo-

Eodem Capite.

Qvia de Superſtitioſis ritibus circa Januas obſervari ſolitis, egimus, ad idem referre licet, qvod Macrobius lib. I. Saturnal. cap. VII. memorat de effigie Maniæ in foribus ſuſpenſa. Verba integra hæc ſunt: *Factumq; eſt, ut effigies Maniæ ſuſpenſæ pro ſingulorum foribus, periculum, ſi qvod immineret familiis, expiarent.*

IN-

INDEX AUCTORUM, QVI IN HOC LIBRO LAUDANTUR, ILLUSTRANTUR, EMENDANTUR.

A.

Acron, Horatii interpres.
Ælianus.
Æneas, Scriptor Tactici.
Æſchines.
Agennus Urbicus.
Ambroſius.
Alcimus Avitus.
Ammianus Marcellinus.
Anaſtaſius Bibliothecarius.
Appianus.
Apulejus.
Arator.
Aratus.
Johannes Arboreus.
Ariſtænetus.
Ariſtophanes.
Ariſtoteles.
Arnobius.
Arrianus.
Artemidorus.
Aſconius Pedianus.
Athenæus.
Auctor Moreti.
Auctor de Viris Illuſtribus.
Johannes Aventinus.
Auguſtinus.
Auſonius.

B.

Caſpar Barthius.
Thomas Bartholinus.
Bernardinus Baldus.
Beda.
Xyſtus Betulejus.
Boëthius.
Johannes Andreas Boſius.
Joh. Jac. Boisſardus.
Barnabas Briſſonius.
Johannes Brodæus.
Gvilielmus Budæus.
Johannes Buxtorffius.

C.

Cæſar.
Angelus Caninius.
Capitolinus.
Iſaacus Caſaubonus.

Caſſi-

Caſſiodorus.
Cato.
Catholicon Magnum.
Conradus Celtes.
Petrus Chryſologus.
Chryſoſtomus.
Cicero.
Iſraël Clauderus.
Claudianus.
Clemens Alexandrinus.
Clemens Romanus.
Codex Juſtiniani.
Codex Theodoſii.
Chriſtophorus Colerus.
Columella.
Concilium Toletanū.
Corippus.
Cornelius Nepos.
Curtius.
Cyprianus.

D.

Jacobus Dalechampius.
Angelus Decembrius.
Demoſthenes.
Paulus Diaconus.
Didymus.
Johannes Cunradus Dieterichus.
Diodorus Siculus.
Diogenes Laërtius.
Dionyſiꝰ Areopagita.
Dionyſius Halicarnaſſeus.
Ditmarus Merſepurgenſis.
Donatus.
Marcellus Donatus.
Johannes Druſius.
Franciſcus Duarenus.
Gvilielmꝰ Durandus.

E.

Eginhardus.
Ennius.
Geverhardus Elmenhorſtius.
Epigrammata Græca.
Eraſmus Roterodamus.
Etymologicum Magnum.
Euripides.
Euſebius.
Euſtathius.

F.

Petrus Faber.
Feſtus.
Feſtus Avienus.
Marſilius Ficinus.
Emundus Figrelius.
Vale-

Valerius Flaccus.
Flodoardus.
Florus.
Johannes Fœrſterus.
Fortunatus.
Frontinus.
Johannes Fungerus.

G.

Galenus.
Johannes Gebhardus.
Aulus Gellius.
Obertus Gifanius.
Gloſſæ Cyrilli.
Gloſſæ Philoxeni.
Gloſſæ in Prudentiũ.
Gloſſæ Iſidori.
Abrahamus Gorlæus.
Jacobus Gretſerus.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Turonenſis.
Johannes Fredericus Gronovius.
Hugo Grotius.
Janus Gruterus.
Claudiꝰ Gvichardus.

H.

Haymo Epiſ. Halberſtad.
Harpocration.
Deſiderius Heraldus.
Heſychius.
Hieronymus.
Homerus.
Horatius.
Horus Apollo.
Hyginus.

I.

Jamblichus.
Joſephus.
Franciſcus Irenicus.
Iſidorus.
Hadrianus Junius.
Juſtinus.
Juvenalis.

K.

Johannes Kirchmannus.

L.

Lactantius.
Dionyſius Lambinus.
Lampridius.
Wolffgangus Lazius.
Jacobus Jehuda Leo.
Fridericus Lindenbrogius.
Juſtus Lipſius.
Livius.
Nicolaus Loënſis.
Johannes Petrus Lotichius.
Lucanus.

Luci-

Lucianus.
Lucretius.
Michaël Caſpar Lundorpius.
Martinus Lutherus.
Nicolaus Lyra.

M.

Macrobius.
Joachimus Johannes Maderus.
Hieronymus Magius.
Manilius.
Aldus Manutius.
Martialis.
Emundus Merillius.
Minucius Felix.
M. Antonius Muretus.

N.

Petrus Nannius.
Nicander.
Nonius Marcellus.
Petrus Johannes Nunneſius.

O.

Johannes Juſtus Oldecopius.
Adamus Olearius.
Oroſius.
Ovidius.

P.

Pacatus.
Palladius.
Papias.
Carolus Paſchalius.
Paulinus.
Pauſanias.
Perottus.
Perſius.
Petronius.
Gvilielmꝰ Philander.
Photius.
Michaël Piccartus.
Johannes Pierius Valerianus.
Laurentiꝰ Pignorius.
Ulricus Piſtor.
Joh. Baptiſta Pius.
Plato.
Plautus.
Plinius Hiſtoricus.
Plinius Secundus.
Plutarchus.
Pollux.
Polybius.
Titus Popma.
Porphyrio, Horatii Interpres.
Priapeja.
Propertius.
Prudentius.
Claudius Puteanus.
Erycius Puteanus.

Q. Qvin-

Q.

Qvinctilianus.

R.

Rabbi Aben Eſra.
Rabbi Moſes Maimonides.
Rabbi Nathan.
Matthæus Raderus.
Thomas Reineſius.
Cœlius Rhodiginus.
Janus Rutgerſius.
Rutilius Lupus.
Rutilius Numatianus.
Juſtus Rycqvius.

S.

Claudius Salmaſius.
Henricus Salmuth.
Salvianus.
Johannes Sarisberienſis.
Johannes Saubertus.
Joſephus Scaliger.
Scholiaſtes Ariſtophanis.
Scholiaſtes Juvenalis.
Johannes Seldenus.
Seneca.
Servius.
Sidonius Apollinaris.
Silius Italicus.
Henricus Speelmannus.
Papinius Statius.
Godeſcalcus Stevvechius.
Svetonius.
Suidas.
Symmachus.

T.

Tacitus.
Johannes Talentonius.
Fridericus Taubmannus.
Terentius.
Terentianus Maurus.
Tertullianus.
Theophraſtus.
Thucydides.
Tibullus.
Lævinus Torrentius.
Hadrianus Turnebus.

V.

Valerius Maximus.
Varro.
Vegetius.
Vellejus Paterculus.

V Vin-

Vincentius Bellovacenſis,
Virgilius.
Vitruvius.
Vopiſcus.
Gerhardus Johannes Voſſius.
Johannes Henricus Urſinus.

W.

Johannes Weitzius.
Hieronymꝰ Wolffius.
Johannes Wovverius.

X.

Xiphilinus.
Gvilielmꝰ Xylander.

Z.

Zonaras.

INDEX

INDEX RERUM
ET VERBORUM.

Primus Numerus paginam, ſecundus paragraphum ſignificat.

A.

EX Acere qvædam Veterum januæ. 154. 9.
Adamus primus architectus. 9. 22.
Admiſſionales. 272. 2.
Admiſſionalium plura genera. 272. 4.
Admiſſionis primæ, ſecundæ, tertiæ, amici. 272. 4.
Admittere. 112. 38.
Adſtringere limen. 31. 6.
Adulterinæ claves. 89. 9.
Æneæ qvædam Veterum januæ. 156. 12.
Æratæ imagines. 185. 10.
Alcibiades accuſatus, ac ſi Hermas noctu mutilaſſet. 240. 241. 5.
Alcibiadis caput Hermis impoſitum. 246. 12.
Ancus Marcius Oſtiam Tiberinam condidit. 15. 7.
Annuli in clavibus. 90. 12.
Anſer argenteus in Capitolio. 137. 10.
Anſeres ſuo gingritu prodiderunt Gallos in Capitolium irrumpentes. 136. 8.
Anſeribus cibaria data in Capitolio. 137. 9.
Antæ. 170. 4.

Anteſixa. 174. 8.
Antepagmenta. 169.
Apollo θυραῖος. 2. 1.
Apollo λοξίας, ejusq; ſtatua & ara præ foribus Græcorum. 239. 2.
Argenteæ januæ. 158. 14.
Arma in foribus ſuffixa. 202.
Arma in foribus ſuffixa in ſumma neceſſitate reſixa. 204. 4.
Armaria imaginum. 184. 6.
Arundo janitoris. 113. 40.
Atrienſes ſervi curam habebant imaginum. 187. 16.
Atticurges. 174. 6.
Aves inauſpicatæ januis affixæ. 208. 13.
Aulæa in publica lætitia præ foribus ſuſpenſa. 168. 17.
Aureis laminis obductæ januæ. 158. 15.

B.

Thom. Bartholini laus. 222. 20.
Bibliopolarum januæ inſcriptos præferebant librorum titulos. 201. 17.
Bifores. 22. 26.
Blandiebantur januæ amantes. 278. 6.
Frid. Brummeri acerbum fatum. 195. 6.
Buccinis clangebant Sacerdotes, cum aperirentur fores templi Hieroſolymitani. 125. 11.
Bullæ in Veterum januis. 175. 9.

Bul-

Bullatæ nugæ Perſii. 176. 9.
Burgi. 65. 4.
Byblina lora e clauſtris dependentia. 87. 6.

C.

Cælatæ fores. 177.
Cælaturæ & ſculpturæ diſcrimen. 177. §. 2. 3.
Cancelli erant in foribus. 104. 26.
Cancellatæ fores in templis dividebant ſanctuarium & popularia. 106. 28.
Canes oſtiarii. 131.
Canes dormiverunt Gallis in Capitolium irrumpentibus. 136. 8.
Canes Lazari ulcera lingentes. 140. 13.
Canes Romæ qvotannis in crucem acti. 138. 11.
Canes templorum cuſtodes. 135. 6.
Canes villatici. 133. 4.
Cantharus qvid apud Plautum. 97. 7.
Cantilenam amatoriam præ foribus canebant amantes. 276. 5.
Capilli de defuncti capite reſciſſi funeſtæ domus indicium apud Græcos. 228. 4.
Capilli in defuncti pectore poſiti. 228. 4.
Capilli ad ſepulchra poſiti. 228. 4.
Capitolii fores cælatæ. 178. 4.
Capitolii limina ænea. 61. 33.
Capitolinæ valvæ laminis aureis obductæ. 158. 15.
Capitolium cuſtodiebant canes. 135. 7.

Carbonibus famoſum carmen inſcribebant foribus amantes. 284. 17.
Cardo pro limite transverſo in menſura agrorum. 34. 7.
Cardo pro plaga mundi. 36. 9.
Cardo pro ſumma rei. 37. 13.
Cardo pro terra. 34. 6.
Cardines. 32.
Cardines pro polis. 33. 5.
Cardinales venti. 37. 11.
Cardinales virtutes. 37. 12.
Cardinatus. 38. 15.
Cardineus. 38. 15.
Cardinalis pro principali. 38. 16.
Cardinales qvinam olim dicti. 39. 17.
Cardinales Romani. 40. 19.
Cardinare. 39. 17.
Cardines lignei. 41. 22.
Cardines æneі. 41. 23.
Cardines taciti. 43. 25.
Cardines effringere. 44. 28.
Cardinibus ſolebant aqvam affundere. 44. 27.
Cardinum ſtridor. 42. 24.
Cardea / Carna } Dea. 40. §. 20. 21.
Caria clavis. 89. 9.
Catena unde dicta. 133. 2.
Catenam manumiſſi janitores Laribus ſive Saturno conſecrabant. 102. 21.
Catenati canes oſtiarii. 132. 2.
Cate-

Catenati janitores. 100. 19.
Ex Cedro qvædam januæ Veterum. 152. 5.
Cellæ dicebantur ſervorum habitacula. 99. 16.
Cento. 165. 11.
Cera pro imagine cerea. 185. 9.
Cerberus inferni janitor. 139. 12.
Chaos. 4. 6.
Chriſtiani oſculabantur limina & poſtes templorum. 259 4.
Chriſtiani priſci templa non habebant. 159. 16.
Chriſtiani veteres damnarunt coronatas fores. 224. 24.
Chriſtiani veteres præ foribus templorum, & ipſis templis habebant vela. 166. 14.
Chriſtianorum templorum foribus nonnunqvam inſcripta A. & Ω. cum intermedio P. & cruce. 197. 10.
Chriſtus janua ovilis ſpiritualis. 12. 3.
Ciceronis domus patula. 95. 3.
Cinyras veſtem invenit. 80 5.
Ex Citro qvædam Vett. januæ. 154. 8.
Citreæ Veterum menſæ. ibid.
Clamare ſolebant, qvi admitti volebant a janitore. 110. 35.
Iſr. Clauderi laus. 216. 13.
Claudius Imp. velo januæ ſe texit. 161 3.
Claudius Druidas ſustulit. 5. 12.
De Clavibus Veterum. 85.

Clavis pro obice. 92. 17.
Per Clavis traditionem inaugurabatur janitor templorum in primitiva Eccleſia. 127. 4.
Clavis curam habebat janitor. 104. 24.
Clavi annales. 175. 9.
Clavi ſuppoſita reducebantur peſſuli. 84. 9.
Claves a qvo inventæ. 90. 10.
Claves ligneæ, ferreæ, aureæ. 91. §. 13. 14.
Claves novæ nuptæ dabantur a marito & in divortio adimebantur. 92. 16.
Claves templi Hieroſolymitani in crypta asſervabantur. 122. 9.
Claves templi ſi non poſſent reperiri, ſiniſtrum omen. 271. 20.
Clauſtra. 62.
Clauſtra Nili. 65. 3.
Clauſtra Caſpiarum, Alpium, Italiæ, Macedoniæ, Africæ. 65. 4.
Cluſuræ. ibid.
Cluſæ. ibid.
Cludere pro claudere. ibid.
Clypei in foribus ſuffixi. 204. 3.
Cohors prætoria. 118. 6.
Conclave, Conclavium. 92. 18.
Conſtantini M. viſio ante pugnam cum Maxentio. 198. 13.
Conviciabantur januæ excluſi amatores. 285. 19.

Copu-

Copula qvid? 133. 3.
Coritæ erant janitores templi Hieroſolymitani. 121. 5.
Cornix. 97. 6.
De Coronis januarum. 209.
Corona civica. 212. 5.
Corona navalis. 213. 6.
Coronatæ fores in omni publica privataqve lætitia. 213. 8.
Crepitus cardinum. 147. 9.
-- digitorum. 147. 8.
-- oſtiorum in Comicis unde. 145. §. 5. ſeqq.
Crinibus matronæ verrebant limina templorum in ſumma neceſſitate. 262. 8.
Ex Cupreſſo qvædam Veterum januæ. 153. 6.
Cupreſſus funeſtæ domus index. 226.
Cupreſſus ſucciſa non regerminat. 229. §. 6.
Cupreſſus Diti ſacra. 230. 7.
-- -- atra, feralis, inviſa, funebris, 230. 9.
Curiæ janua laureata. 213. 7.
Cuſtos pro janitore. 103. 24.
-- pro cane oſtiario. 134. 5.

D.

Decumanus limes. 35. 8.
Deductores. 48. 6.

Delphici templi foribus inſcriptum, *Noſce te ipſum* & alia dicta. 193. 14.
In Dianæ fanis ferarum ſpolia ſuſpenſa. 207. 10.
In Dicaſteriis fores erant cancellatæ. 105. 27.
Præ Dicaſteriis Veterum erant vela, qvæ levabantur certo tempore. 163. 5.
Domus Romanorum plerumq; clauſæ. 94. 1.
Domus venalis titulus januæ inſcribebatur. 199. 14.
Dorica thyromata. 171. 6.
Druides Gallorum Sacerdotes. 5. 11.
Druidas Tiberius & Claudius Cæſar ſuſtulerunt. 5. §. 12, 13.
Druides an in Germaniam venerint. 5. §. 12. 13.
-- -- Græca lingva uſi. 6. 14.
Duodecimanus limes. 35. 8.

E.

Ebrii coronati. 282. 14.
Eburneæ januæ. 157. 13.
Eliminare. 49. 7.
Epstorffienſe cœnobium. 168. 16.
Excludere. 273. 5.
Excluſorum amantium ridicula dicta factaqve. 274.
Excubitores ſervi. 116. 1.

F. Fa-

F.

Faces extingvebant amantes præ foribus ſcortillorum. 283. 14.
Faces interdum projiciebant. 283. 15.
Facibus exuſtionem domui minitabantur. 283. 16.
Famoſæ imagines. 183. 5.
Faſces Magiſtratuum in poſtibus ſuffixi. 235.
Ferratæ } fores. 152. 2.
Ferreæ }
Foras, foris, forinſecus. 22. 24.
Forare, foramen. 22. 25.
Fores conſervæ. 103. 22.
Formula, *Cave canem.* 141. 14.
Foris in ſingulari numero. 20. 18.
Fores. 19. 16.
Foricula. 21. 22.
Foriculus Deus. 21. 23.
Funibus olim colligabant oſtia & arcarum opercula. 86. 3.

G.

Gat. 4. 8.
Getæ, Germanicus populus. 6. 15.
Gladiatores rude donati arma poſtibus dedicabant. 205. 5.
Græcæ & Germanicæ lingvæ convenientia unde? 4. 10.
Apud Græcos qvi pro mortuis habiti revertebantur, ea experiri neceſſe habe-

bebant, qvæ infantes recens nati. 58. 28.
Gradus præ palatiis Veterum. 61. 34.

H.

Hermæ dictæ mercuriales ſtatuæ. 240. 5.
-- Pentelici. 247. 13.
-- in triviis & qvadriviis poſiti. 248. 18.
Hieroſolymitani templi janitores. 119.
-- -- -- valvæ laminis aureis obductæ. 158. 15.
-- -- -- valvæ ante ultimum excidium ſponte apertæ. 269. 15.
In Hieroſolymitano templo cancelli inter ſanctuarium & reliqva templi erant. 107. 29.
Hippias oſtia, qvæ foras aperirentur, vendidit. 148. 9.
Horatio Pulvillo in dedicatione templi mors filii nunciata. 257. 2.
Hoſtilius Mancinus Numantinis deditus, ſed non occeptus, an jus poſtliminii habuerit. 55. 21. ſeqq.

I.

Janua unde dicta. 2. 1. ſeqq.
Janua pro exordio occaſione, aditu, commoditate. 10. 1.
-- lethi. 11. 2.
Januæ Veterum an in publicum projectæ, an introrſum verſæ. 149. 12.
Ja-

Januæ ſponte ſi aperirentur, prodigioſum. 268. 15.
Januam calcibus petebant, cardines effringebant. 287. 23.
Januas incantabant ſagæ, tum ut ſponte aperirentur, tum ne qvis poſſet aperire. 269. §. 16. 17.
Janus unde dictus. 2. 1.
-- januis præfuit. 3. 2.
Janum cum clave effinxerunt. 3. 4.
De Janitoribus Veterum exqviſite. 93.
Janitores catenati. 100. 19.
-- verberabant inconſultius intrantes. 112. 39.
-- ignem Larium ſervabant. 114. §. 43.
-- carcerum publicorum. 115. 45.
-- ſepulchrorum. 115. 46.
-- templorum in primitiva Eccleſia. 125.
Janitrices. 129.
Imaginum Atrienſium hiſtoria. 180.
Imagines ut plurimum tantum effictæ. 186. 11.
-- prælatæ in funeribus. 186. 13.
Impp. Romanorum excubiæ. 117. 2.
Incardinatus. }
Incardinatio. } 39. 17.
Injungere januam. 31. 6.
De Inſcriptionibus januarum. 192.
Jonica thyromata. 171. 6.

Joſe-

Joſephus Boſii. 108. 29.
Julium opus. 64. 3.
Judæi diebus feſtis olim ante januas lucernas collocabant. 234. 6.
Jungere oſtia. 100. 18.

L.

Laconicæ claves. 88. 8.
Lacrumæ amantium præ foribus amicæ. 279. 10.
Lapides in Mercurii honorem congeſti. 249. 19.
Larium ignis aſſervabatur in atrio. 183. 5.
Laurus. 211. 3.
Lauro coronatæ fores in nuptiis. 219. 17.
Lectus adverſus. 130. 6.
Leones templorum foribus appoſiti. 189. 19.
Levare velum. 162. 4.
Levato velo rem cognoſcere. 164. 6.
Lima vel Limentina Dea. 53. 18.
Limen unde dictum. 46. 3.
-- pro carceribus. 50. 10.
-- pro littore. 51. 11.
-- pro janua. 46. 5.
-- pro domo. ibid.
Limen duplex ſuperum & inferum. 51. 12.
Limentum. 53. 18.
Limentinus Deus. ibid.
Limina lignea. 60. 31.
In Limine offendere ſiniſtrum omen. 265. 12.

Limi-

Limina marmorea. 60. 32.
-- ænea. 61. 33.
In Limine recumbebant excluſi amantes. 279. 11.
Limus i.e. obliqvus. 46. 4.
Lucernæ in arboribus. 234. 8.
-- in laqvearibus. 234. 9.
-- pro januis Veterum ſuſpenſæ. 231.
Lupanarium fores coronatæ. 233. 5.
In Lupanari cujusq; meretricis cellæ nomen inſcriptum. 200. 16.
Lupanaribus prætenſa vela. 165. 10.

M.

Manus dextra vel extera apud Lucretium qvid. 97. 7.
Marculo pulſabant oſtia ante uſum janitorum. 96. 5.
Mercuriales ſtatuæ præ foribus Græcorum. 237.
Mercurii varia cognomina. 242. 6.
Mercurius ϛροφαῖος. 239. 3.
Mileſii ſedes ſuas Germanis conjunxerunt. 6. 15.
Myrto coronatæ fores in Nuptiis. 219. 17.

N.

In Natalibus fores coronatæ. 216. 13.
Nili oſtia. 17. 11.
-- exundatio qvando cœperit. 190. 20.
In No-

In Norimb. Reip. curia Dicaſterio velum levatur. 164. 7.
Noſce teipſum, qvem auctorem habeat. 195. 5.
Nummi Chriſtianorum Impp. 198. 11.
In Nuptiis fores coronatæ. 217. 16.

O.

Obices. 71.
Obiices. 71. 1.
-- lignei, ferrei, ænei. 74. 7.
Obicem ponere phraſis Theologica. 74. 6.
Obſerare. 68. 6.
Obſervare. 103. 23.
Obſidione cum ſoluta eſſet civitas, januæ coronatæ. 215. 12.
Occentare oſtium. 285. 20.
Joh. Juſti Oldecopii laus. 168. 16.
Gabr. Olhafii laus. 164. 7.
Oppeſſulare, Oppeſſulatus. 84. 8.
Opponere ſeram. 68. 5.
Oſculabantur Gentiles limina & poſtes templorum januam amantes. 279. 9.
Oſtium unde dictum. 13. 1.
Oſtia Tiberina, civitas Italiæ. 15. 7.
Oſtiarii impedimenta. 101. 19.
Oſtiarium Tributum. 19. 15.
Oſtiatim. 18. 13.
Oſtienſis via. 16. 8.

Oſti-

Oſtienſis porta. 16. 8.
Oſtiolum. 18. 12.

P.

Pagulum. 77. 2.
Palatio Imp. Rom. perpetuo laurus aſfixa. 211. 3.
Palma præ foribus ſuſpenſa a Cauſidicis in ſignum victoriæ. 223. 22.
Paradiſiaca primorum parentum felicitas Gentilibus innotuit. 9. 23.
Peſſuli. 81.
Picea funeſtæ domus index. 231. 10.
Pictores præ foribus exponebant pictas imagines. 191. 23.
Picturæ januarum. 180.
Poſtes. 19.
-- pro janua, domo. 30. 4.
Poſticum, Poſtica. 25. 1.
Per Poſticum accedebant & recedebant, qvi fallere volebant. 27. 5.
Poſticula. 26. 3.
Poſticulum. 27. 4.
Poſtliminium, Poſtliminii jus. 53. 20.
Poſtliminio. 59. 29.
Pontifex ſacram ædem dedicans poſtem tenebat. 257. 2.
Pontifici nec tangere nec adſpicere licebat cadaver. 229. 5.
Pontificis janua laureata. 213. 7.

Priapus hortorum Deus, unde ſuam origi-
nem habeat. 242. 7.
-- cum falce formatus. 243. 8.
Priapi ſigna. 245. 10.
Publicolæ fores in publicum apertæ. 149. 12.
Puerperii ſignum coronatæ fores. 221. 20.
Pulſare fores. 150. 13.

Q.

Qvadrifores. 22. 26.
Qvercina corona palatii Romani januæ per-
petuo affixa. 212. 5.
Qvercus adhibita ad Veterum januas. 154.
§. 10.

R.

Refigere non licebat emtori ſpolia in
foribus ſuffixa. 206. 8.
Regis ſacrorum janua laureata. 213. 7.
Repagula. 76.
Reſerare. 69. 8.
Rimæ oſtiorum. 164. 8.
Rimas forium nonnulli obtinebant. 165.
§ 12.
Per Rimas oſtiorum ſolebant introſpicere
curioſi. 166. 13.

S.

Sacrificaturi ab omni pollutione ſerio ſibi
cavebant. 229. 5.
Sagæ ſub limine domus ſolebant qvædam
ſuffodere. 270. 18.

Salu-

Salutatores. 48. 6.
Saturnio ævo nullæ januæ. 9. 23.
Joh. Sauberti laus. 121. 2.
Scholarum fores ſuas habebant inſcriptiones. 196. 7.
Sibilo } ſignum præſentiæ ſuæ da-
Screatu } bant amaſii. 275. 2.
Sera. 66.
Seræ Veterum exemtiles. 67. 4.
Servare pro ſervare domum. 103. 23.
Signa fictilia januis Veterum præfixa. 174. 8.
Sphinges ab Ægyptiis ante templorum fores ponebantur. 190. 21.
Spolia in foribus ſuffixa. 202.
Sponſa laneis vittis ornabat mariti januam. 220. 18.
Sponſæ pedes ſublati in mariti domum introducendæ. 264. 9.
Sublimen. 51. 13.
Sublimis, Sublimus. 51. 14.
Submovere, 111. 37.
Summovere. 47. 5.
Superliminare. 52. 16.
Stemmata qvid? 187. 14.

T.

Tabulæ pictæ ante fana Deorum ſuſpenſæ. 191. 22.
Tecto perforato in ædes admiſſi, qvi pro mortuis habiti revertebantur. 57. 27.

Templa primi Chriſtiani non habebant. 125. 2.
Templi foribus nomen Divi, cui ſacrum erat templum inſcriptum. 192. 2.
Templorum foribus ſuſpendebantur coronæ. 210. 2.
Teſtudine ſolebant incruſtare fores. 178. §. 5.
Tiberius Druides ſuſtulit 5. 12.
Tintinnabula præ foribus Veterum. 150. 14.
Titulus imaginibus adſcriptus. 187. 15.
-- pro inſcriptione domus venalis. 199. 15.
Transenna. 106. 27.
Tribunus Excubitor. 118. 4.
Tribunorum fores interdiu & noctu patebant. 95. 2.
Ob Triumphum fores coronatæ. 214. 11.

V.

Valerius architectus Oſtienſis. 16. 8.
Valvatus. 24. 4.
Valvæ. 23. 1.
-- præcipue erant templorum. 24. 4.
Vectes. 79.
Vela in Chriſtianorum templis cuſtodiebant janitores. 128. 5.
-- cubicularia. 160. 3.
De Velis januarum. 160.

Ve-

Velum in templo Hieroſolymitano ante Sanctum Sanctorum. 166. 14.
Venatores ferarum ſpolia in foribus, itemq; arboribus ſuffigebant. 207. 10.
Veſpaſiani domus patula ſapientibus. 95. 3.
Veſtæ ſacrum erat limen. 53. 19.
Vino adſpergebant januam amantes. 278. 7.
Virga lictor pulſabat fores, ſi qvo ingrediendum Conſuli. 236. 3.
Vittata templa diebus feſtis. 220. 18.
Ulmus ad Veterum januas adhibita. 153. 7.
Uncinus. 77. 3.
Ungebant januam amantes. 278. 8.
Ungebat poſtes nova nupta. 220. 19.
Uxor ab ungendo dicta. ibid.

X.

Xenocrates auream potando coronam meruit. 239. 3.

Altenburg. Excudebat Georg-Conrad. Rüger. 1672.

Sphalmata qvædam typographica heic notabo. Si qvæ ſuperſunt alia, (qvis enim eſt tam lynceus, ut ſingula obſervet?) ea per ſe B. L. corriget.

PAg.4.§.8. pro natum *lege* natam. *pag.6.§.13. pro* qvos *leg.* qvod. *pag.9.§.23. pro* ipſe *leg.* ipſo. *pag.13.§.1. in loco Servii, pro* ex *leg.* &. *pag.35.§.8. pro* colonis *l.* coloniis. *pag.44.§.27. in Plautino loco pro* hæres *l.* herus. *p.45. in fine Summarii pro* lecto *l.* tecto. *pag.50.§.9. in verſu Virgilii pro* limite *l.* limine. *pag.51.§.13. leg.* Athenagora. *pag.53. §.18. in loco Arnobii poſt* ſuſtinere *adde* credat. *pag 64.§.2. in verſu Paulini leg.* peſſula. *pag.91.§.12. pro* qvod *l.* qvid. *§.15. pro* Euclidem *l.* Euclionem. *pag.94. in medio Summarii, poſt hæc verba,* parte templi *l.* diſtinctum. *pag.111.§.36. pro* qvandoqvidem *leg.* qvandoq;. *pag.120. in Summar. pro* alia *l.* aliqva. *pag.151. poſt* conabimur *l.* opera. *pag.164.§.7. pro* Prætorii *leg.* Prætore. *pag.169.§.2. pro* vera *l.* vero. *§.3. l.* Jugamenta. *p.179. in fin. leg.* ſcriniarii. *pag.183.§.4. in penult. Juven. verſu l.* curvatum haſtile. *p.195.§.5. pro* variant *l.* varient. *p.220. in medio pro* eosdem *l.* easdem. *pag.227. in fin. Summarii leg.* funeſta, *pro* honeſta. *pag.235.§.1. l.* inter temporaria Januæ ornamenta. *p.237. lin.1. pro* Unctoria *leg.* lictoria. *p.240.§.5. pro* Latinæ *l.* Latinis. *p.252. poſt* Lyram *l.* ita. *p.263. in loco Polybii leg.* ἐδάφη. *pag.266. in princip. l.* maxime. *pag.271. in Summario leg.* Admiſſionales.